

วารสารวิชาการ มจร วิทยาเขตล้านนา

ปัญญา

JOURNAL OF MBU LNC
ISSN : 0859-3574 (print)
ISSN : 2697-4940 (online)

ปีที่ 28 เล่มที่ 2 พฤษภาคม-สิงหาคม 2564 Vol.28 No.2 May-August 2021

การดูแลผู้ป่วยแบบประคับประคองด้วยหลักพุทธจริยศาสตร์

สุณี เวชประสิทธิ์

การบริหารแบบมีส่วนร่วมกับความผูกพันต่อองค์การของบุคลากร
องค์การพิพิธภัณฑสถานวิทยาศาสตร์แห่งชาติ

สุพัตรา หงอกชัย

การจัดการพิพิธภัณฑสถานชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ของจังหวัดลำปาง

พระครูสิริธรรมบัณฑิต

รูปแบบ รูปแบบการจัดการระบบนิเวศเชิงพุทธ พื้นที่คลองแม่ข่า ตำบลป่าแดด
อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

พัฒนา ใจหล้า

แนวทางการบริหารงานวิชาการด้วยวงจรคุณภาพของโรงเรียนในศูนย์บริหาร
การจัดการศึกษาห้วยห้อม อำเภอแม่ลาน้อย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา
ประถมศึกษาแม่ฮ่องสอน เขต 2

ธรรมรส โชติบุญขร

แนวทางการจัดการความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษาในอำเภอแม่สะเรียง
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาแม่ฮ่องสอน เขต 2

สังวาล วังแจ่ม

การบูรณาการ การบูรณาการหลักพุทธธรรมสู่การเรียนรู้เกษตรอินทรีย์
ของโรงเรียนนวมินทราชูทิศ พายัพ

เดช ยะมงคล

การประยุกต์ การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 สู่การเรียนรู้เชิงรุก
ในการเรียนภาษาอังกฤษ

สุปราณี สารรัตน์

รูปแบบการดำเนินธุรกิจและการจัดการท่องเที่ยวเชิงศาสนา
และวัฒนธรรมของประเทศไทย-อินเดีย

ชญานันท์ อัครธรรมานนท์

รูปแบบการบริหารจัดการขยะมูลฝอยโดยชุมชนอย่างครบวงจร

สกุณา คงจันทร์

ความท้าทายต่อการแปลงเปลี่ยนบทบาทพระคิลานุปัฏฐากในงาน
สาธารณสุขเพื่อดูแลสุขภาพแบบองค์รวมพระสงฆ์ภายในวัดและชุมชน

พระมหาณัฐฐานันท์ อนุโลโย

การจัดการเรียนรู้แบบปัญหาเป็นฐาน เพื่อส่งเสริมทักษะการคิดเชิงสร้างสรรค์

ทิตติยา มั่นดี

สำนักงานวารสารปัญญา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา 103 ถนนพระปกเกล้า ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมืองเชียงใหม่
จังหวัดเชียงใหม่ 50200 โทร.053-270-975 <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/panya-thjo>

หลักการและเหตุผล

วารสารปัญญาได้ดำเนินการต่อเนื่องมาตั้งแต่ 2536 โดยจัดพิมพ์เป็นวารสารวิชาการรายปีๆ ละ 4 เดือน (ปีละ 3 ฉบับ) โดยพิจารณาเนื้อหา ดังต่อไปนี้

1. ศาสนาและปรัชญา
2. การศึกษา
3. สังคมศาสตร์
4. มนุษยศาสตร์

วัตถุประสงค์

1. เพื่อส่งเสริมวิชาการด้านศาสนา การศึกษา มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์
2. เพื่อเผยแพร่บทความวิชาการ บทความวิจัย บทความวิจัย บทความปริทัศน์
3. เพื่อส่งเสริมให้อาจารย์ นิสิตและผู้สนใจทั่วไปมีโอกาสเผยแพร่ผลงานวิชาการ
4. เพื่อเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดเห็นด้านศาสนา การศึกษา มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์

กำหนดการเผยแพร่

ปีละ 3 ฉบับ : ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน), ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม),
ฉบับที่ 3 (กันยายน-ธันวาคม)

จำนวนพิมพ์ 100 เล่ม

การส่งบทความ

วารสารปัญญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา เลขที่ 103 ถนนพระปกเกล้า ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ 50200 โทร.053-270-975 ต่อ 15
E-Mail: panya-thjo@gmail.com

สามารถดำเนินการดาวน์โหลดและ Submit ผ่านระบบฐานข้อมูลวารสารออนไลน์ OJS ทางเว็บไซต์
<https://so06.tci-thaijo.org/index.php/panya-thjo/index>

- บทความวิชาการและวิจัยทุกเรื่องได้รับการพิจารณากลั่นกรองโดยผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer reviewers) จากภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย ไม่น้อยกว่า 2 ท่าน/บทความ
- บทความ ข้อความ ภายประกอบและตารางที่ลงพิมพ์ในวารสารเป็นความคิดเห็นส่วนตัวของผู้เขียน กองบรรณาธิการไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป และไม่มีส่วนรับผิดชอบใด ๆ ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียน แต่ผู้เขียน
- บทความจะต้องไม่เคยตีพิมพ์เผยแพร่ที่ไหนมาก่อน และไม่อยู่ระหว่างการพิจารณาของวารสารฉบับอื่น หากตรวจสอบพบว่ามีกรณีตีพิมพ์ซ้ำซ้อน ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนแต่เพียงผู้เดียว
- บทความใดที่ผู้อ่านเห็นว่าได้มีการลอกเลียนหรือแอบอ้างโดยปราศจากการอ้างอิงหรือทำให้เข้าใจผิดว่าเป็นผลงานของผู้เขียน กรุณาแจ้งให้กองบรรณาธิการวารสารปัญญาทราบจะเป็นพระคุณยิ่ง
- บทความที่ส่งถึงกองบรรณาธิการ ขอสงวนลิขสิทธิ์ไม่ส่งคืน

วารสารปัญญา ปีที่ 28 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม – สิงหาคม 2564)

ที่ปรึกษา

พระครูสุนทรมหาเจติยานุรักษ์, ผศ.ดร. พระมหาวิรัชศักดิ์ สุรเมธี, ผศ.ดร.
พระมหาวิเศษ เสาะพบดี, รศ.ดร. ศ.ดร.พศิน แดงจวง
รศ. สมหมาย เปรมจิตต์

บรรณาธิการ

ผศ.ดร. ตระกูล ชำนาญ

ผู้ช่วยบรรณาธิการ

ดร. อุเทน ลาพิงค์ อาจารย์วิรัช ภูมาศรี นายบุญนำ สุนามถาวร

กองบรรณาธิการ

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา	หน่วยงานภายนอก	
พระมหาวราสะยะ วราสโย, ดร.	ผศ.ดร.สัญญา สะสอง	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
อาจารย์กิตติคุณ ภูลายาว	ผศ.ดร.หนูม้วน ร่มแก้ว	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
	พระครูพิพิธสุตาทร, ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
	ผศ.ดร.วิสุทธิชัย ชัยสิทธิ์	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
	ผศ.วิมลสรรค์ ไสลงษ์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
	รศ.ดร.สุธรรม ธรรมทัศนานนท์	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
	ผศ.ดร.วีระ เลิศสมพร	มหาวิทยาลัยพะเยา
	ผศ.ดร.วินิจ ฝาเจริญ	มหาวิทยาลัยแม่โจ้
	ผศ.ดร.จำเนียร ราชแพทยาคม	มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิประเมินบทความ

วารสารปัญญา ปีที่ 28 ฉบับที่ 2 พฤษภาคม – สิงหาคม 2564

พระครูสังฆรักษ์ จักรกฤษณ์ ฐิริปัญโญ, ผศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผศ.ดร.ปัญญา คล้ายเดช	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระมหามขรินทร์ บุริสุตโตโม, ผศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พระมหาวราสะยะ วราสโย, ดร.	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ศ.ดร.พศิน แดงจวง	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ผศ.ดร.โพน นามณี	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
รศ.ดร.เกตุมณี มากมี	มหาวิทยาลัยนอร์ท-เชียงใหม่
ผศ.ดร.สยาม ราชวัตร	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ผศ.ดร.สมปอง สุวรรณภูมา	มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ
ผศ.ดร.วินิจ ฝาเจริญ	มหาวิทยาลัยแม่โจ้
ดร.สงเสริม แสงทอง	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รศ.ดร.ปรุฑม์ บุญศรีตัน	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ดร.พิสิษฐ์ โคตรสุโพธิ์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ผศ.ดร.สาคร พรหมโคตร	มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

บทบรรณาธิการ

วารสารปัญญา ของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา เป็นฉบับประจำปี 28 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม – สิงหาคม) มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมวิชาการ เป็นการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ใหม่ ด้านศาสนา การศึกษา ศิลปวัฒนธรรม สังคมศาสตร์ เผยแพร่บทความวิชาการ บทความวิจัย บทความปริทัศน์ จากอาจารย์ นักวิจัย นักศึกษาจากหลากหลายสถาบัน และผู้สนใจทั่วไป

วารสารฉบับนี้ ประกอบด้วยบทความที่นำเสนอผลการวิจัย ด้านศาสนา บทความวิจัย เรื่อง การดูแลผู้ป่วยแบบประคับประคองด้วยหลักพุทธจริยศาสตร์, รูปแบบการจัดการระบบนิเวศเชิงพุทธ พื้นที่คลองแม่ข่า ตำบลป่าแดด อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่, การบูรณาการหลักพุทธธรรมสู่การเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ของโรงเรียนนวมินทราชูทิศ พายัพ, การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 สู่การเรียนรู้เชิงรุกในการเรียนภาษาอังกฤษ, รูปแบบการดำเนินธุรกิจและการจัดการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมของประเทศไทย-อินเดีย และบทความวิชาการ เรื่อง ความท้าทายต่อการเปลี่ยนแปลงนบนาทพระคิลานุปัฏฐากในงานสาธารณสุข เพื่อดูแลสุขภาพแบบองค์รวมพระสงฆ์ภายในวัดและชุมชน ด้านการศึกษา บทความวิจัย เรื่อง แนวทางการบริหารงานวิชาการด้วยวงจรคุณภาพของโรงเรียนในศูนย์บริหารการจัดการศึกษาห้วยห้อม อำเภอแม่ลาน้อย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาแม่ฮ่องสอน เขต 2, แนวทางการจัดการความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษาในอำเภอแม่สะเรียง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาแม่ฮ่องสอน เขต 2 และบทความวิชาการ เรื่อง การจัดการเรียนรู้แบบปัญหาเป็นฐาน เพื่อส่งเสริมทักษะการคิดเชิงสร้างสรรค์ ด้านสังคมศาสตร์ บทความวิจัย เรื่อง การบริหารแบบมีส่วนร่วมกับความผูกพันต่อองค์การของบุคลากรองค์การพิพิธภัณฑวิทยาสาสตร์แห่งชาติ, การจัดการพิพิธภัณฑสถานชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ของจังหวัดลำปาง, และบทความวิชาการ เรื่อง รูปแบบการบริหารจัดการขยะมูลฝอยโดยชุมชนอย่างครบวงจร ซึ่งบทความทั้งหมดได้ผ่านการประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิผู้เชี่ยวชาญในเรื่องนั้น ๆ เป็นอย่างดี เช่นเดิม

วารสารปัญญาขอประชาสัมพันธ์ให้ผู้สนใจทุกท่านสามารถส่งบทความวิจัยและบทความวิชาการเข้ามาเพื่อรับการพิจารณาตีพิมพ์ในวารสาร โดยสามารถส่งได้ผ่านระบบออนไลน์ที่เว็บไซต์ของวารสารปัญญาคือ <https://www.tci-thaijo.org/index.php/panya-thjo/index>

กองบรรณาธิการวารสารปัญญาหวังเป็นอย่างยิ่งว่าวารสารฉบับนี้จะเป็นประโยชน์สำหรับผู้อ่านทุกท่าน และขอผู้อ่านได้มีความสุขกับการอ่าน พบกันใหม่ฉบับหน้า

กองบรรณาธิการ

บทความวารสารปัญญา
ฉบับที่ 28 พฤษภาคม – สิงหาคม พศ. 2564 เล่ม 2

	หน้า
การดูแลผู้ป่วยแบบประคับประคองด้วยหลักพุทธจริยศาสตร์ สณี เวชประสิทธิ์	1
การบริหารแบบมีส่วนร่วมกับความผูกพันต่อองค์การของบุคลากรองค์การ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ สุพัตรา หงอกชัย	15
การจัดการพิพิธภัณฑสถานชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ของจังหวัดลำปาง พระครูสิริธรรมบัณฑิต	29
รูปแบบการจัดการระบบนิเวศเชิงพุทธ พื้นที่คลองแม่ข่า ตำบลป่าแดด อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ วิโรจน์ วิชัย	45
แนวทางการบริหารงานวิชาการด้วยวงจรคุณภาพของโรงเรียนในศูนย์บริหาร การจัดการศึกษาห้วยห้อม อำเภอแม่ลาน้อย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาประถมศึกษาแม่ฮ่องสอน เขต 2 ธรรมรส โชติบุญชู	57
แนวทางการจัดการความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษาในอำเภอแม่สะเรียง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาแม่ฮ่องสอน เขต 2 สังวาล วังแจ่ม	68
การบูรณาการหลักพุทธธรรมสู่การเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ของโรงเรียนนวมินท ราชูทิศ พายัพ เดช ยะมงคล	79
การประยุกต์ใช้หลักอริยบท 4 สู่การเรียนรู้เชิงรุกในการเรียนภาษาอังกฤษ สุปราณี สารรัตน์	95
รูปแบบการดำเนินธุรกิจและการจัดการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรม ของประเทศไทย-อินเดีย ชฎานันท์ อัครธรรมานนท์	111
รูปแบบการบริหารจัดการขยะมูลฝอยโดยชุมชนอย่างครบวงจร สกุณา คงจันทร์	137
ความท้าทายต่อการแปลงเปลี่ยนบทบาทพระคิลานุปัฏฐากในงานสาธารณสุข เพื่อดูแลสุขภาพแบบองค์รวมพระสงฆ์ภายในวัดและชุมชน พระมหาณัฐฐานันท์ อนุบาลโย	154
การจัดการเรียนรู้แบบปัญหาเป็นฐาน เพื่อส่งเสริมทักษะการคิดเชิง สร้างสรรค์ ทิตติยา มั่นดี	173
รูปแบบการเขียนบทความลงวารสาร	183

การดูแลผู้ป่วยแบบประคับประคองด้วยหลักพุทธจริยศาสตร์
PROVIDING PALLIATIVE NURSING CARE FOR PATIENTS
BASED ON BUDDHIST ETHICS

สุณี เวชประสิทธิ์ *

Suneet Wetprasit

พระสุทธิสารเมธี **

Phra Sutthisanmethi

Corresponding Author E-mail: suneet70@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาการดูแลผู้ป่วยแบบประคับประคอง 2) เพื่อศึกษาหลักพุทธจริยศาสตร์ 3) เพื่อบูรณาการการดูแลผู้ป่วยแบบประคับประคองด้วยหลักพุทธจริยศาสตร์ 4) เพื่อนำเสนอองค์ความรู้ใหม่เรื่องการดูแลผู้ป่วยแบบประคับประคองด้วยหลักพุทธจริยศาสตร์ งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลจากพระไตรปิฎก ตำราและเอกสารที่เกี่ยวข้องเป็นหลัก และการสัมภาษณ์เชิงลึก

ผลการวิจัย พบว่า:

1. การดูแลผู้ป่วยแบบประคับประคองเป็นการดูแลผู้ป่วยในกลุ่มโรคที่ไม่สามารถรักษาให้หายขาดได้ เช่น โรคมะเร็ง โรคเอดส์ หรือโรคเรื้อรังในระยะสุดท้าย รวมทั้งผู้สูงอายุที่มีการเจ็บป่วยเรื้อรัง จึงต้องดูแลแบบประคับประคองโดยมีเป้าหมายในการดูแลผู้ป่วยให้ผู้ป่วยมีคุณภาพชีวิตที่ดีแบบองค์รวม
2. หลักพุทธจริยศาสตร์และจรรยาบรรณในวิชาชีพพยาบาลได้แก่ หลักพรหมวิหาร 4 สังคหวัตถุ 4 และหลักไตรลักษณ์ มาเป็นแนวทางให้พยาบาลได้ใช้ในการดูแลผู้ป่วยแบบประคับประคองในมิติทางกายและมิติทางใจเพื่อให้การดูแลแบบองค์รวม
3. การบูรณาการหลักพุทธจริยศาสตร์โดยการนำหลักพรหมวิหาร 4 สังคหวัตถุ 4 มาใช้ในการบูรณาการให้การดูแลแบบประคับประคองในมิติทางกาย และหลักไตรลักษณ์นำมาบูรณาการในการดูแลในมิติทางใจ
4. องค์ความรู้ใหม่เรื่องการดูแลผู้ป่วยแบบประคับประคองด้วยหลักพุทธจริยศาสตร์ได้แก่ “LAW Model” L ย่อมาจาก Loving-kindness คือความรักและเมตตา A ย่อมาจาก Altruism หมายถึงจิตของผู้ให้ที่มีน้ำใจงดงาม W ย่อมาจาก Wisdom หมายถึงความมีปัญญาในการเห็นความจริงตามธรรมชาติของชีวิต LAW Model จึงเป็น “กฎของความสุข” ในการดูแลผู้ป่วยแบบประคับประคองที่เกิดจากการบูรณาการหลักพุทธจริยศาสตร์มาใช้ในการแก้ปัญหาในการดูแลผู้ป่วยได้อย่างเป็นองค์รวมและช่วยส่งเสริมให้ผู้ป่วยสามารถเข้าสู่มิติของ “ตายอย่างสมศักดิ์ศรีของการเป็นมนุษย์” เมื่อถึงวาระสุดท้ายของชีวิตได้อย่างสงบสุข

คำสำคัญ: การดูแลผู้ป่วยแบบประคับประคอง, พุทธจริยศาสตร์

ABSTRACT

The objectives of this dissertation are; 1) to study about palliative care, 2) to study the principles of Buddhist ethics, 3) to integrate the palliative care with Buddhist ethics, and 4) to

* นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

** อาจารย์ประจำหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

propose a new body of knowledge and model on “palliative care based on Buddhist ethics”. The data of this qualitative research were collected from the Tipitaka, documents and involved research papers, and in-depth .

The results were as follow:

1) Palliative care is performed to patients suffered from incurable diseases such as cancer, HIV, or chronic end stage of diseases as well as elders suffered from diseases. Thus, the goal of palliative care is creating the best quality of life through holistic care in both physical and mental dimensions.

2) The Buddhist ethics complying with virtue, morality, and ethics in the nursing profession are Four Sublime States of Mind, Four Principles of Service, and Three Common Characteristics. These Buddhist principles can be used as the guidelines in both physical and mental dimensions for generating holistic care.

3) In palliative care, the Buddhist principles of Four Sublime States of Mind and Four Principles of Service can be integrated in palliative patients' physical care dimension and the Three Common Characteristics for mental care dimension.

4) The new body of knowledge in providing palliative care for patients based on Buddhist ethics can be concluded in a “LAW Model”. L represents “Loving Kindness”, A is for “Altruism”, and W is “Wisdom”. It's considered as the “law of happiness” obtained from the integration of Buddhist ethics to solve problem holistically and help patients passing away with human dignity at the final period of their life.

Keywords: Palliative care, Buddhist Ethics

บทนำ

แผนยุทธศาสตร์ระดับชาติว่าด้วยการสร้างเสริมสุขภาพในระยะท้ายของชีวิต พ.ศ. 2557-2559 (สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ, 2559) ได้กล่าวถึง แนวโน้มอุบัติการณ์ของโรคร้ายแรง และโรคที่คุกคามต่อชีวิต อาทิ โรคมะเร็ง โรคหัวใจ โรคหลอดเลือดสมอง อุบัติเหตุที่เพิ่มสูงขึ้น ในขณะที่สังคมไทยจะเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุเต็มรูปแบบ ซึ่งจะส่งผลทำให้เกิดความเจ็บป่วยเรื้อรังกระทบต่อคุณภาพชีวิต ในขณะเดียวกันความก้าวหน้าของเทคโนโลยีทางการแพทย์ก็นำมาสู่การรักษา หรือช่วยชีวิตผู้ป่วยที่ในอดีตไม่สามารถรักษาได้ หรือรักษาไม่ได้ผลดีให้

สามารถมีชีวิตยืนยาวขึ้น หรืออีกนัยหนึ่งหมายถึง การรักษาที่ยาวนานยืดเยื้อ จากการปกป้องชีวิตด้วยเทคโนโลยีอันก้าวหน้าทางการแพทย์ แต่เนื่องจากการขาดทัศนคติที่ถูกต้องของประชาชน และของบุคลากรทางการแพทย์และสาธารณสุขเกี่ยวกับความตาย และการดูแลผู้ป่วยแบบประคับประคองที่เหมาะสมรวมทั้งการขาดแนวทางที่ชัดเจนในการดูแลแบบประคับประคองอย่างเป็นองค์รวม ทำให้ผู้ป่วยมักจะถูกข่มขู่ทรมานจากอาการเจ็บปวดทรมาน รวมทั้งอาการรบกวนต่างๆที่ก่อให้เกิดความไม่สุขสบายต่างๆทั้งในส่วนที่เกิดจากตัวโรคเองและจากการรักษาที่ไม่เอื้อต่อคุณภาพชีวิตของผู้ป่วยทำให้ผืนวงจรชีวิต

(The Cycle of Birth and Death) ที่เป็นธรรมชาติของชีวิต ทำให้การตายที่ควรเป็นไปอย่างสงบ สมศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ กลับกลายเป็นการตายอย่างทุกข์ทรมานของทั้งตนเอง ครอบครัว ผู้รับผิดชอบดูแลและสังคมโดยรวม ซึ่งการดูแลผู้ป่วยแบบประคับประคองจะช่วยให้ผู้ป่วยกลุ่มนี้ได้รับการดูแลอย่างเหมาะสมจนถึงการเข้าสู่ระยะท้ายด้วยการมีคุณภาพชีวิตที่ดี (Quality of Life) และสามารถเผชิญความตายอย่างสมศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และก้าวสู่มิติของการตายดี (Quality of Death) (สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ, 2559) ดังนั้นระบบการให้บริการสุขภาพจึงต้องมีการพัฒนาองค์ความรู้ให้ครอบคลุมปัญหาและความต้องการดังกล่าว บุคลากรทางการแพทย์และสาธารณสุขจึงจำเป็นต้องมีการพัฒนาความรู้ความสามารถในการดูแลผู้ป่วยแบบประคับประคอง เพื่อสามารถให้บริการทางสุขภาพที่มีคุณภาพ สอดคล้องกับปัญหาความต้องการของประชาชนที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของภาวะสุขภาพอย่างต่อเนื่อง และต้องอาศัยการดูแลอย่างบูรณาการ ที่เรียกว่า การดูแลแบบประคับประคอง (Palliative Care)

การดูแลผู้ป่วยแบบประคับประคอง (palliative care) ของวิชาชีพพยาบาลมีเป้าหมายในการดูแลผู้ป่วยแบบองค์รวม (holistic care) ที่ตอบสนองความต้องการของผู้ป่วยและญาติอย่างครอบคลุมด้านร่างกาย จิตใจ สังคมและจิตวิญญาณ (สภาการพยาบาลและสมาคมแห่งประเทศไทย, 2558) ซึ่งไวท์เมียร์และยูทส์ (Whitmire & Utz, 1985) กล่าวว่า การดูแลบุคคลแบบองค์รวม

คือ เป้าหมายสำคัญของการพยาบาลทั้งนี้ เพราะผู้ป่วยโรคใดโรคหนึ่งหรือผู้ที่ได้รับบาดเจ็บ มิได้มีปัญหเฉพาะความเจ็บปวดหรือความไม่สุขสบายทางด้านร่างกายเท่านั้น แต่การเจ็บป่วยยังมีผลกระทบต่อนิติอื่น ๆ ของบุคคลอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การดูแลผู้ป่วยด้านจิตใจ สังคมและจิตวิญญาณ ถือเป็นหัวใจสำคัญในการดูแลผู้ป่วย พยาบาลควรมีความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการแสดงออกด้านอารมณ์และพฤติกรรมทางกายของบุคคล เมื่อรับรู้ว่าตนเจ็บป่วยหรือมีการบาดเจ็บที่เป็นภาวะคุกคามของชีวิต (Life-threatening illness) ซึ่งในการดูแลผู้ป่วยในกลุ่มโรคร้ายแรงที่ไม่สามารถรักษาให้หายได้ และโรคที่คุกคามต่อชีวิต อาทิ โรคมะเร็ง โรคหัวใจ โรคหลอดเลือดสมอง โรคไตวายระยะสุดท้าย (Endstage of renal disease) ฯ (อภิราชย์ ชันธเสน และ ไพศาล ลัมสธิตย์, 2552) จึงมีความจำเป็นที่ต้องได้รับการดูแลแบบประคับประคอง ในมิติทางกายและมิติทางจิตใจ เพราะการที่บุคคลเกิดความเจ็บป่วยทางร่างกายจะส่งผลกระทบต่อจิตใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในผู้ป่วยแบบประคับประคองในระยะสุดท้ายที่เจ็บป่วยทางกายและมักจะมีทุกข์ทรมานทางจิตใจซึ่งไม่น้อยไปกว่าความเจ็บป่วยทางกาย หรืออาจจะมากกว่าก็เมื่อผู้ป่วยมีความทุกข์ทรมานด้านใดด้านหนึ่ง ย่อมส่งผลกระทบต่อสุขภาวะโดยรวมของผู้ป่วยด้วย เช่นผู้ป่วยที่มีความทุกข์ใจ หรือสิ้นหวัง หมดกำลังใจอาจส่งผลกระทบต่อสุขภาวะด้านร่างกาย และสังคมของผู้ป่วยได้ด้วยเช่นกันในผู้ป่วยโรคเรื้อรังหรือโรคร้ายแรงที่ไม่มี ความหวังในผลการรักษาที่ดีขึ้น หากได้รับการดูแลแบบ

ระดับประคองแล้วจะส่งผลให้เกิดภาวะสุขภาพที่ดีของผู้ป่วยได้ โดยมุ่งหวังเพื่อลดความทุกข์ทรมาน หรือสุขสบายขึ้นบ้าง แม้การดูแลรักษาอาจทำได้เพียงระดับประคองอาการของผู้ป่วยจนระยะสุดท้ายก็ตามการดูแลช่วยเหลือทางด้านจิตใจนับว่ามีความสำคัญยิ่งเนื่องจากแม้ร่างกายจะเสื่อมถอยไปเรื่อยๆ แต่จิตใจยังกลับมีโอกาสที่จะกลับมาดีขึ้น หายทรมานทรมาย จนเกิดความสงบขึ้นได้ ความเจ็บป่วยและภาวะใกล้ตายแม้จะเป็นภาวะวิกฤติ หรือความแตกสลายทางกาย แต่สามารถเป็นโอกาสแห่งความหลุดพ้นในทางจิตใจหรือการยกระดับในทาง จิตวิญญาณได้ (พระไพศาล วิสาโล, 2552) แต่จากผลการศึกษา ของบุญทิวา สุวิทย์และสุณี พนาสกุลการ (2557) ที่ทำการศึกษ เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ เจตคติกับการปฏิบัติกรพยาบาลโดยประยุกต์ใช้ หลักพุทธธรรมในการดูแลด้านจิตวิญญาณในผู้ป่วยที่ได้รับการดูแลแบบประคับประคองคณะแพทยศาสตร์วชิรพยาบาล มหาวิทยาลัยนวมินทราธิราชพยาบาลมองว่าตนเอง ยังมีความรู้ทั้งในเรื่องของการดูแลผู้ป่วยแบบประคับประคองและหลักธรรมต่างๆ ไม่เพียงพอทำให้ไม่สามารถให้การพยาบาลได้อย่างครอบคลุมในมิติองค์รวม และจากการศึกษาของดรชนีย์ สินธวงศานนท์(2558) ที่ทำการศึกษารื่อง บุรณาการการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายด้วยการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทกล่าวว่า ภาวะความเจ็บป่วยแบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ ทางกายและทางจิตใจนั้นพบว่าสภาพปัญหาในปัจจุบันของความเคยชินของการรักษาแบบการแพทย์แผนปัจจุบัน มักจะทำ

การเยียวยารักษาแบบแยกส่วน กล่าวคือเมื่อมีอาการเจ็บป่วยในส่วนใดก็จะทำการเยียวยารักษาเฉพาะส่วนหรืออวัยวะนั้นๆโดยมักเน้นอาการทางกาย มากกว่าทางด้านจิตใจ ซึ่งต่างจากหลักการทางพระพุทธศาสนาที่ให้ความสำคัญกับองค์ประกอบขององค์รวมแห่งชีวิตทั้งหมดกล่าวคือ พุทธวิธีเสนอให้ดูแลและส่งเสริมทั้งสุขภาพร่างกายและจิตใจให้สมบูรณ์แข็งแรงควบคู่กันไปเพื่อก่อให้เกิดภาวะขององค์รวมที่สมดุลของร่างกาย จิตใจเพื่อนำไปสู่สุขภาวะที่ดี พระพุทธศาสนามองสุขภาพและความเจ็บป่วยรวมอยู่ในสิ่งที่เรียกว่าองค์รวมใหญ่แห่งปัญหาเรื่องโรคของชีวิตซึ่งมีความสัมพันธ์อิงอาศัยกันอย่างเป็นระบบและเป็นกระบวนการ (พระพรหมคุณาภรณ์,2548)

ด้วยเหตุผลนี้จึงควรนำหลักพุทธจริยศาสตร์ซึ่งเป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยหลักแห่งความประพฤติและวิธีการปฏิบัติ เป็นจริยศาสตร์และจริยธรรมสอนให้พุทธศาสนิกชนดำรงชีวิตอยู่ด้วยปัญญา ไม่ให้ดำรงชีวิตอยู่ด้วยความไม่ประมาท ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ตรัสแนะวิธีการพื้นฐานที่จะดำเนินชีวิตไปสู่ความสงบสุขตั้งแต่ระดับพื้นฐาน ระดับกลางและระดับสูงสุด ซึ่งเป็นหลักการที่ใช้ในการดำเนินชีวิตที่ดิงาม (พระเทวรินทร์ เทวินโท, 2549) สำหรับพุทธจริยศาสตร์ถือว่าจุดหมายสูงสุดหรือความดีสูงสุดทางจริยธรรมนั้นเป็นความสุขที่เกิดจากการไม่มีกิเลส แต่มีปัญญารู้แจ้งเห็นจริง และเป็นความดีสูงสุดเป็นนิพพานสุข เป็นจุดหมายสูงสุดของพุทธ จริยศาสตร์ ที่สามารถนำไปประพฤติปฏิบัติได้ทุกคนและทุกขณะเวลา และสามารถที่จะบรรลุได้ในชีวิตนี้และในโลกนี้ ดังนั้นวิธีปฏิบัติเพื่อนำไปสู่ความสุข

สูงสุดของพุทธจริยศาสตร์ จึงเป็นวิธีปฏิบัติที่ช่วยส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม ให้แก่บุคคลในสาขาวิชาชีพต่าง ๆ ดังนั้นจะเห็นได้ว่าหลักพุทธจริยศาสตร์จึงเป็นหลักประพจน์ที่ดีงามที่ควรปฏิบัติเพื่อการบรรลุถึงความสุขสูงสุดของความเป็นมนุษย์ ทำให้มีความเข้าใจถูกต้องว่าสิ่งใดควรทำเพื่อการสร้างความดีให้แก่สังคม อันจะก่อให้เกิดประโยชน์สุขของเพื่อนมนุษย์ จึงเป็นหลักการที่สอดคล้องกับหลักในการปฏิบัติงานของวิชาชีพพยาบาลที่ต้องทำด้วยความมีคุณธรรม จริยธรรมในวิชาชีพที่ประกอบไปด้วยความมีเมตตา กรุณา สามารถเสียสละความสุขส่วนตนในการให้การดูแลด้วยความเคารพในคุณค่าและศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์ของผู้ป่วย

จากเหตุผลความสำคัญดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจ เกี่ยวกับการบูรณาการใช้หลักพุทธจริยศาสตร์ซึ่งเป็นหลักธรรมคำสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้าที่แสดงให้เห็นถึงหลักการปฏิบัติที่ดีงามสามารถน้อมนำมาใช้ในการให้การดูแลผู้ป่วยซึ่งได้แก่ หลักพรหมวิหาร 4 สังคหวัตถุ 4 และกฏไตรลักษณ์ มาเป็นแนวทางให้พยาบาลได้ใช้ในการดูแลผู้ป่วยแบบประคับประคองในมิติทางกาย และมิติทางใจได้อย่างเป็นองค์รวมเพื่อช่วยส่งเสริมให้ผู้ป่วยมีคุณภาพชีวิตที่ดีจนถึงระยะสุดท้ายของชีวิต และเพื่อเป็นการยกระดับสภาพจิตใจของผู้ป่วย ในการสร้างโอกาสแห่งความหลุดพ้นในทางจิตใจให้กับผู้ป่วย ซึ่งการปฏิบัติตามหลักพุทธจริยศาสตร์นี้จะช่วยส่งเสริมทำให้พยาบาลผู้ให้การดูแลได้รับความสุขทางใจที่แท้จริงในการเข้าถึง เข้าใจ ในหลักพุทธจริยศาสตร์ในพระพุทธศาสนา เคารพคุณค่าของความเป็นมนุษย์และสามารถบรรลุเป้าหมาย

สูงสุดในการดำเนินชีวิตของการได้เกิดมาเป็นมนุษย์ตามหลักพุทธจริยศาสตร์ได้ในที่สุด

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาการดูแลผู้ป่วยแบบประคับประคอง
2. เพื่อศึกษาหลักพุทธจริยศาสตร์ที่ประยุกต์ใช้ในการดูแลผู้ป่วยแบบประคับประคอง
3. เพื่อบูรณาการการดูแลผู้ป่วยแบบประคับประคองด้วยหลักพุทธจริยศาสตร์
4. เพื่อนำเสนอองค์ความรู้ใหม่ เรื่องการดูแลผู้ป่วยแบบประคับประคองด้วยหลักพุทธจริยศาสตร์

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการจัดหมวดหมู่และวิเคราะห์ข้อมูล (content analysis) จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเป็นหลัก (Review Literature) และผู้วิจัยมีการเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Study) จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ซึ่งมีกระบวนการและขั้นตอนในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ได้แก่ การศึกษาเอกสารเชิงวิเคราะห์และสังเคราะห์ เอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวคิด ทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในเรื่องเกี่ยวกับ การดูแลผู้ป่วยแบบประคับประคองในมิติองค์รวม งานวิจัยเกี่ยวกับการใช้หลักพระพุทธศาสนา หลักพุทธจริยศาสตร์ในการดูแลผู้ป่วยแบบประคับประคอง รวมทั้งศึกษาข้อมูลจากแหล่งปฐมภูมิ ได้แก่พระไตรปิฎก พระราชบัญญัติการประกอบวิชาชีพการพยาบาล และข้อมูล

หุติยภูมิจากเอกสาร ตำราหนังสือหลักพุทธจ
ริยศาสตร์ แผนยุทธศาสตร์ชาติในการดูแล
ผู้ป่วยแบบประคับประคอง และจรรยาบรรณ
วิชาชีพพยาบาล แล้วนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์
สังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิดในการทำวิจัย
โดยเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเอกพันธ์
(Homogeneous Sampling) ซึ่งเป็นกลุ่มที่มี
ภูมิหลังและประสบการณ์ในการดูแลผู้ป่วย
แบบประคับประคอง (Miles & Huberman,
1994) โดยคัดเลือกจากผู้เชี่ยวชาญด้านการ
ดูแลผู้ป่วยแบบประคับประคอง และ
ผู้เชี่ยวชาญทางด้านพุทธจริยศาสตร์ที่สามารถ
ให้ข้อมูลเชิงลึกจำนวน 16 รูป/คน โดย
พิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิที่มีประวัติและ
ผลงานเชิงประจักษ์ในการดูแลผู้ป่วยแบบ
ประคับประคอง เช่นการสอน การบรรยาย
ธรรมเกี่ยวกับการดูแลผู้ป่วยแบบ
ประคับประคอง การเขียนตำรา หนังสือด้าน
การดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย การเป็นวิทยากร
และการได้รับรางวัลเชิดชูเกียรติด้าน
พระพุทธศาสนาหรือด้านการดูแลผู้ป่วยแบบ
ประคับประคอง ประกอบไปด้วย พระภิกษุ 4
รูปที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับการเยียวยาจิตใจ
ให้กับผู้ป่วยแบบประคับประคอง แพทย์ที่ให้
รักษาแบบประคับประคอง 3 ท่าน พยาบาลที่
ให้การดูแลแบบประคับประคอง 3 ท่าน จิต
อาสาและนักสังคมสงเคราะห์ 3 ท่าน
ผู้เชี่ยวชาญพุทธศาสนาและนักวิชาการที่
เชี่ยวชาญการดูแลแบบประคับประคอง 3
ท่าน รวม 16 รูป/คน ภายหลังจากการได้รับ
อนุมัติการทำวิจัยในคนจากคณะกรรมการ
จริยธรรมของ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราช
วิทยาลัยแล้วผู้วิจัยได้มีหนังสือขออนุญาต
สัมภาษณ์จากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย

มหามกุฏราชวิทยาลัย และดำเนินการ
สัมภาษณ์ตามวันเวลาที่ผู้ทรงคุณวุฒิกำหนด
และขออนุญาตในการบันทึกเสียงและ
ถ่ายภาพในการสัมภาษณ์ตามหลักการของ
จริยธรรมในการทำวิจัย หลังจากนั้นนำข้อมูล
มาวิเคราะห์เชิงพรรณนาในการจัดเรียงข้อมูลให้
มีความชัดเจนและสามารถเข้าใจได้ง่ายแล้ว
นำเสนอรูปแบบองค์ความรู้ที่ได้จากการ
การบูรณาการการดูแลผู้ป่วยแบบ
ประคับประคองด้วยหลักพุทธจริยศาสตร์

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า ผู้ป่วยที่ได้รับการ
ดูแลรักษาแบบประคับประคองอาการนั้น
มักจะประสบปัญหาต่างๆอย่างมากมายซึ่ง
สร้างความทุกข์ทรมานทั้งมิติทางกาย มิติทาง
ใจจนทำให้ต้องได้รับการดูแลแบบ
ประคับประคองอาการในมิติองค์รวม ซึ่ง
ปัญหาที่สำคัญของพยาบาลในการให้การดูแล
คือปัญหาขาดแคลนพยาบาลในการดูแลผู้ป่วย
แบบประคับประคองทำให้พยาบาลที่ดูแล
ผู้ป่วยต้องทำงานหนัก เกิดความเหน็ดเหนื่อย
อ่อนล้าจึงมุ่งเน้นการดูแลมิติทางกายมากกว่า
ทางด้านจิตใจ เพราะมีความคิดเห็นว่าการ
ดูแลในมิติทางใจต้องใช้เวลามากในการรับฟัง
หรือบำบัดอาการทางด้านจิตใจและไม่มีเวลา
เพียงพอในการดูแลผู้ป่วย อีกทั้งพยาบาล
บางส่วนมีทัศนคติไม่ถูกต้องเกี่ยวกับความตาย
รวมทั้งการขาดความรู้และการขาดรูปแบบ
และแนวทางที่ชัดเจนในการนำหลักธรรมมาใช้
ในการให้การดูแลแบบประคับประคองอย่าง
เป็นรูปธรรมทำให้การดูแลผู้ป่วยไม่สามารถ
ตอบสนองความต้องการในมิติความเป็นองค์
รวมของผู้ป่วยและญาติได้ และด้วยเหตุผล

จากการขาดความเข้าใจอย่างถ่องแท้เรื่องของความตายในแนวคิดเชิงพุทธ ทำให้ไม่สามารถนำหลักพุทธจริยศาสตร์ไปใช้อย่างเป็นรูปธรรมทำให้การดูแลแบบประคับประคองในระยะสุดท้ายไม่บรรลุเป้าหมายในการดูแลแบบองค์รวมอย่างแท้จริงทำให้ผู้ป่วยกลุ่มนี้มักจะจบชีวิตลงด้วยความทุกข์ทรมานจากการใช้เทคโนโลยีทางการแพทย์ในการรักษาที่ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้ป่วยแต่เป็นไปเพื่อการยืดชีวิตออกไปทำให้ขาดคุณภาพชีวิตที่ดีในระยะสุดท้าย จึงควรใช้หลักพุทธจริยศาสตร์ที่เป็นหลักธรรมคำสอนเกี่ยวกับหลักการความดีที่บ่งชี้การกระทำซึ่ง เป็นหลักเกณฑ์ทางจริยธรรมที่เป็นมาตรฐานความประพฤติอันดีงามที่สอดคล้องกับหลักคุณธรรม จริยธรรม และจรรยาบรรณของวิชาชีพการพยาบาล มาใช้ในการแก้ปัญหาให้พยาบาลผู้ดูแลผู้ป่วยมีแนวทางในการดูแลผู้ป่วยแบบประคับประคองโดยการนำหลักพุทธจริยศาสตร์มาบูรณาการในการให้การดูแลผู้ป่วยแบบประคับประคองเพื่อให้การดูแลแบบองค์รวมได้ครอบคลุมทั้งมิติทางกาย ด้วยการใช้หลักพรหมวิหาร 4 และหลักสังคหวัตถุ 4 ซึ่งเป็นหลักธรรมที่แสดงให้เห็นถึงควมมีคุณธรรมและจริยธรรมจึงสามารถนำมาบูรณาการในการใช้ควบคู่กันในการดูแลมิติทางกายและนำหลักไตรลักษณ์ที่หลักธรรมชาติของทุกสรรพสิ่งเป็นหลักความจริงของชีวิตที่เกิดขึ้นมาแล้ว ตั้งอยู่แล้วก็เสื่อมสลายและดับไป ตามธรรมชาติของชีวิตนำมาบูรณาการในการดูแลมิติทางใจดังนี้

1. บูรณาการการดูแลผู้ป่วยแบบประคับประคองในมิติทางกายด้วยหลักความประพฤติที่ประเสริฐ (พรหมวิหาร 4)

2. บูรณาการการดูแลผู้ป่วยแบบประคับประคองมิติทางกายด้วยหลักการสังเคราะห์ (สังคหวัตถุ 4)

3. บูรณาการการดูแลผู้ป่วยแบบประคับประคองมิติทางใจด้วยหลักความจริงของชีวิต (ไตรลักษณ์)

ปัญหาในมิติทางกาย (Physical suffering) ของผู้ป่วยที่ต้องได้รับการดูแลแบบประคับประคองมักมีปัญหามาจากการเปลี่ยนแปลงของอวัยวะภายในระบบต่าง ๆ ที่เสื่อมโทรมลงเรื่อย ๆ จนกระทั่งล้มเหลวในที่สุด(Organ failure) ทำให้ความสามารถในการทำกิจวัตรประจำวันลดลงหรือช่วยเหลือตนเองไม่ได้เลยจนเกิดภาวะติดเตียง (Bedridden) ทำให้ไม่สามารถดูแลตนเองได้ ต้องพึ่งพาการดูแลช่วยเหลือจากทีมสุขภาพในการให้ทำกิจวัตรประจำวันในทุกๆกิจกรรม เช่นการอาบน้ำ การเช็ดล้างขับถ่ายต่างๆเช่น อุจจาระ ปัสสาวะ การที่ต้องพึ่งพาพยาบาลตลอดเวลาทำให้ผู้ป่วยส่วนใหญ่เกิดความล้าชวย เกิดความท้อแท้ เบื่อหน่ายในการมีชีวิตอยู่เพราะเป็นการเพิ่มภาระของบุคคลอื่นที่ไม่ใช่ญาติมาให้ความช่วยเหลือในการใช้ชีวิตที่ไม่รู้ว่าจะอยู่ได้นานแค่ไหน แต่เป็นการมีชีวิตที่อยู่อย่างทุกข์ทรมานทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ทำให้คุณค่าตนเองลดลง นอกจากนี้ผู้ป่วยบางรายจะมีอาการทุกข์ทรมานในทุกมิติของชีวิต(total suffering) โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาการทางกายที่ทุกข์ทรมาน อาการที่ลดทอนคุณภาพชีวิตของผู้ป่วยมากที่สุด คือ ความเจ็บปวด (Severe pain, chronic pain) (กิตติกร นิลมานันต์, 2555) หายใจลำบากหอบเหนื่อย (Dysnea) เกิดภาวะพร่องออกซิเจน มีอาการทางระบบประสาท อาการเพ้อ สับสน

(delirium) มึนงง และกระวนกระวาย อาการอ่อนเพลีย (Fatigue) เบื่ออาหาร และรับประทานอาหารได้น้อยลง คลื่นไส้ อาเจียน ร่างกายซูบผอมเหมือนหนังหุ้มกระดูก (Cachexia) ในผู้ป่วยมะเร็งส่วนหนึ่งจะมีแผลที่รักษาไม่หายเป็นผลก้อนทุมจากการแพร่กระจายของโรคมะเร็งที่หมดทางรักษาจนมีกลิ่นเน่าเหม็นมีสิ่งขับหลั่งไหลเยิ้มออกมาตลอดเวลาในระยะสุดท้ายของโรคและระยะสุดท้ายของชีวิต สิ่งเหล่านี้เป็นภาพแห่งความทุกข์ทรมานที่ทรมานผู้ให้การดูแล โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พยาบาลที่ต้องดูแลอย่างใกล้ชิดจะต้องประสบพบเจอในทุก ๆ วัน และต้องให้การดูแลเพื่อการบรรเทาอาการเจ็บปวด ซึ่งบางครั้งการใช้ยาก็ไม่ได้ผลเพราะตัวโรคลุกลามทำลายระบบต่าง ๆ ทำให้สูญเสียหน้าที่ในการควบคุมความเจ็บปวด ทำให้ผู้ป่วยต้องเผชิญความเจ็บปวดนี้ด้วยความทุกข์ทรมานซึ่งการให้การพยาบาลส่วนใหญ่ทำได้แค่เป็นการให้การพยาบาลแบบปกติ (Routine care) เช่นการรักษาสุขภาพอนามัยทั่วไปได้แก่ การทำความสะอาดและความสุขสบายของร่างกาย (Comfort care) การช่วยเหลือในการทำกิจวัตรประจำวัน การดูแลเรื่องอาหาร และน้ำ การจัดการเกี่ยวกับอาการปวดและอาการแสดงอื่น ๆ ที่เกิดขึ้นจากตัวโรคของผู้ป่วย เองเพื่อบรรเทาอาการที่ทำให้ไม่สุขสบายและจะต้องช่วยทำให้เกิดความทุกข์ทรมานน้อยที่สุดกับผู้ป่วยจะเห็นได้ว่าการดูแลในมิติของความทุกข์ทรมานทางกายเหล่านี้ ต้องอาศัยความรัก ความเมตตา กรุณา และความเสียสละอุทิศตนในการให้การดูแลด้วยผู้ป่วยด้วยหัวใจของความเป็นมนุษย์ เพราะผู้ป่วยกลุ่มนี้เพราะจะมีอาการ

เปลี่ยนแปลงที่ทำให้เขาต้องทนทุกข์ทรมานตลอดเวลาผู้ให้การดูแลจึงต้องดูแลด้วยความเมตตา กรุณาและเอื้ออาทร ซึ่งในการดูแลแบบนี้ต้องใช้เวลามากในการจัดกิจกรรมแต่ละประเภท แต่ด้วยความขาดแคลนอัตรากำลังของพยาบาล จึงทำให้ไม่มีเวลาเพียงพอในการทำกิจกรรมดังกล่าว ในซึ่งการดูแลแบบประคับประคองนี้ต้องใช้ความเอื้ออาทร (Caring mind) หรือการใช้คุณธรรมตามหลักพุทธจริยศาสตร์ที่มีอยู่ในจิตใจของพยาบาล ผู้ให้การดูแลมาช่วยประคับประคองอาการในระยะสุดท้ายที่ไม่สามารถรักษาด้วยยาคือหมดหนทางในการรักษาด้วยวิธีการแพทย์แล้ว แต่ต้องใช้ “เมตตาธรรม” ของพยาบาลผู้ดูแลมาใช้บำบัดเยียวยา (Healing) เพื่อการรักษาอาการทางกายของผู้ป่วยเพื่อส่งเสริมให้เขามีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นในระยะสุดท้าย (Good quality of life) รวมทั้งสามารถเผชิญกับอาการทุกข์ทรมานทางกายได้ด้วยการบำบัดเยียวยาของพยาบาล ดังนั้นพยาบาลผู้ดูแลจึงควรต้องใช้หลักธรรม คือหลักพุทธจริยศาสตร์ที่เป็นหลักของความประพฤติที่ประเสริฐเป็นหลักธรรมคำสอนเกี่ยวกับหลักการความดีที่บ่งชี้การกระทำ นี่มาเป็นแนวทางในการให้พยาบาลมีแนวทางในการส่งเสริมให้การดูแลผู้ป่วยด้วยเมตตา กรุณาที่เป็นพื้นฐานของพยาบาลวิชาชีพในการดูแลด้วยหัวใจของความเป็นมนุษย์ (Humanized care) มาใช้ได้ อย่างเป็นรูปธรรมจะช่วยส่งเสริมให้พยาบาลผู้ดูแล มีรูปแบบหรือวิธีการให้การดูแลได้อย่างเป็นรูปธรรมทำให้สามารถให้การดูแลด้วยการแสดงออกถึงความรักความปรารถนาดี ต่อผู้ป่วยได้อย่างเหมาะสมด้วยเจตนาที่บริสุทธิ์ในการทำหน้าที่ด้วยจิตสำนึกในคุณค่าวิชาชีพ

พยาบาลที่ให้บริการพยาบาลผู้ป่วยด้วยความรักและปรารถนาดี ดังนั้นการใช้หลักพุทธจริยศาสตร์ในการดูแลผู้ป่วยแบบประคับประคองจะช่วยปรับพฤติกรรมทำให้การดูแลให้พยาบาลมีกิริยาที่อ่อนโยน ไม่ถือตัวตนว่าอยู่เหนือกว่าผู้ป่วย จะไม่แสดงพฤติกรรมก้าวร้าวหรือโกรธด้วยการตอบโต้กับผู้ป่วยเพราะเข้าใจในความทุกข์ทรมานทางกายที่ผู้ป่วยต้องเผชิญในระยะสุดท้าย การใช้หลักพรหมวิหาร 4 ที่ประกอบไปด้วยความมี เมตตา กรุณา มุทิตาและอุเบกขา จะทำให้พยาบาลอ่อนโยนทั้งกาย วาจาและใจสามารถวางใจเป็นกลางได้ไม่หวั่นไหวในการให้การดูแลผู้ป่วยที่หมดหวังในการรักษาและกำลังเข้าสู่ระยะสุดท้ายของชีวิต (End of life) สามารถเผชิญกับอารมณ์แปรปรวนของผู้ป่วยได้ด้วย ความสงบด้วยความรัก เมตตาและปรารถนาดีและพร้อมที่จะให้อภัยผู้ป่วยได้ตลอดเวลา หลักการสงเคราะห์ (สังคหวัตถุ 4) ที่ประกอบไปด้วย ทาน ปิยวาจา อตถจริยาและสมานัตตา จะทำให้พยาบาลที่เข้าใจหลักพุทธจริยศาสตร์ ทุเมเทอุทิสตน เสียสละความสุขส่วนตนในการดูแลผู้ป่วยอย่างเต็มกำลังความสามารถมากกว่าการกระทำแค่ตามหน้าที่ การให้การดูแลด้วยหัวใจของความเป็นมนุษย์ (Humanized care) จะช่วยสร้างความรู้สึกมั่นคงและปลอดภัยรวมทั้งความรู้สึกอบอุ่นใจให้กับผู้ป่วย ทำให้เขารู้สึกไม่โดดเดี่ยว ไม่อ้างว้าง เพระมีความไว้วางใจในพยาบาลผู้ให้การดูแลว่าเขาจะได้รับการดูแลอย่างดีที่สุดในการบรรเทาความทุกข์ทรมานทางกายด้วยความรักและความทุเมเทเสียสละของพยาบาลผู้ให้การดูแลแบบประคับประคอง

การดูแลแบบประคับประคองด้วยหลักพุทธจริยศาสตร์ ในมิติทางใจเพื่อให้ผู้ป่วยได้รับการดูแลแบบองค์รวมและมีคุณภาพชีวิตที่ดีในระยะสุดท้ายของชีวิตและเมื่อถึงวาระสุดท้ายของชีวิตผู้ป่วยจะได้รับการดูแลให้ผู้ป่วยสามารถเผชิญความตาย ได้อย่างมีสติและสงบเพื่อสู่มิตินิการตายดี (Good dead) นั้นซึ่งปัญหาทางด้านจิตใจที่พบได้บ่อยในการดูแลผู้ป่วยแบบประคับประคองและการดูแลผู้ป่วยที่อยู่ในระยะสุดท้ายของชีวิต พบว่ามีอารมณ์แปรปรวน ภาพลักษณ์เปลี่ยนแปลงจิตใจว่าวุ่นกลัวการตายและผลของการตาย เช่น กลัวการถูกทอดทิ้งให้อยู่ตามลำพัง กลัวหายใจไม่ออก กลัวหลับไม่ตื่น กลัวการพลัดพรากจากบุคคลที่รักและความห่วงใยครอบครัวและทรัพย์สินสมบัติและจากสภาพปัญหาในการดูแลแบบประคับประคองซึ่งความเคยชินของการรักษาแบบการแพทย์แผนปัจจุบัน มักจะทำการเฝ้าระวังรักษาแบบแยกส่วน กล่าวคือเมื่อมีอาการเจ็บป่วยในส่วนใดก็ทำการเฝ้าระวังรักษาเฉพาะส่วนหรืออวัยวะนั้นๆโดยมักเน้นอาการทางกาย มากกว่าทางด้านจิตใจ (ดรรชนีย์ สิ้นธวงศานนท์, 2558) ดังนั้นการมีทัศนคติที่ดีต่อความตายด้วยการมีความเข้าใจที่ถูกต้องในหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาจะช่วยทำให้พยาบาลผู้ดูแลผู้ป่วยแบบประคับประคองในระยะสุดท้าย มีทัศนคติที่ดีเกี่ยวกับความตายที่เป็นสัจธรรมของชีวิต มีความรู้มีแนวทางในการดูแลและให้การช่วยเหลือผู้ป่วยระยะสุดท้ายได้อย่างเป็นองค์รวม คือสามารถตอบสนองความต้องการการดูแลมิติทางกายและมิติทางใจได้อย่างถูกต้องเหมาะสมด้วยการมีความเข้าใจที่ถูกต้องถึงความเป็นอนิจจัง ทุกขัง

อนัตตา คือให้รู้เท่าทันว่าสิ่งทั้งหลายที่เป็นสภาพปรุงแต่งนั้นไม่มีอะไรเที่ยงแท้ยั่งยืน ไม่อาจคงสภาพเดิมได้ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงต่างๆของร่างกายผู้ป่วยที่พยาบาลดูแลให้ดียังไง ก็ตามทุกอย่างก็ย่อมเสื่อมสลายไปตามเหตุและปัจจัยในการดำเนินการของโรคที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติไม่ใช่จากสาเหตุที่พยาบาลดูแล ไม่ได้และไม่ใช้ความล้มเหลวในการรักษาที่ทำให้ผู้ป่วยระยะสุดท้ายต้องจบชีวิตลง การเข้าใจความจริงตามธรรมชาติของทุกสรรพสิ่งนี้จะทำให้พยาบาลมีจิตใจสงบเรียบเป็นกลางได้ไม่หวั่นไหวในการให้การดูแลผู้ป่วยใกล้ตายโดยใช้ความรู้ความสามารถตามหลักทางวิชาการอย่างเต็มที่แล้วไม่ว่าผลของการปฏิบัติการพยาบาลจะเป็นอย่างไรจะสามารถทำใจยอมรับได้ว่าทุกอย่างเป็นไปตามเหตุปัจจัยและการที่พยาบาลช่วยทำให้ผู้ป่วยและญาติสามารถยอมรับความจริงของชีวิตหมายถึง การช่วยทำให้ยอมรับสภาวะธรรมที่เป็น ไปตามกฎไตรลักษณ์การเกิดขึ้น ตั้งอยู่ดับไป ซึ่งเป็นกฎธรรมชาติการยอมรับความเจ็บป่วยตามความเป็นจริงทุกคนสามารถเจ็บป่วยได้ เพราะชีวิตเป็นอนิจจัง ยอมรับความตายเป็นธรรมดาของชีวิต ให้ใช้ชีวิตที่เหลืออยู่อย่างมีความสุขด้วยความเข้าใจกฎธรรมชาตินี้ด้วยความไม่ยึดมั่นถือมั่นในตัวตน กล้าเผชิญความจริงของชีวิตอย่างไม่ประมาท ไม่กลัว ไม่ทรมนทรมาย ไม่ท้อแท้สิ้นหวังกับอาการเจ็บป่วยในระยะสุดท้ายจะทำให้เมื่อถึงเวลาจากไปผู้ป่วยจะสามารถละวางตัวตน ละวางความทุกข์ เพื่อการมีจิตใจที่ ผ่องใสเบิกบานซึ่งในการช่วยเหลือทางจิตใจแก่ผู้ใกล้ตายได้สู่มิติของการตายที่ดีอย่างสงบสมศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

กล่าวโดยสรุปคือ การดูแลผู้ป่วยแบบประคับประคองด้วยหลักพุทธจริยศาสตร์ด้วยการใช้หลักพุทธจริยศาสตร์มาบูรณาในการดูแลผู้ป่วยแบบประคับประคองให้เห็นอย่างเป็นรูปธรรมตามที่ได้นำเสนอวิธีการบูรณาการหลักพรหมวิหาร 4 หลักสังคหวัตถุ 4 และกฎไตรลักษณ์ด้วยการแสดงเป็นพฤติกรรมทางจริยธรรมในการให้การดูแลผู้ป่วย ทำให้เห็นวิธีการในการนำไปใช้ในการดูแลได้อย่างชัดเจนในการปฏิบัติหน้าที่ในการให้การดูแลผู้ป่วยอย่างสอดคล้องและกลมกลืนกับการทำหน้าที่ที่ตามปกตินี้จะช่วยแก้ปัญหาให้กับพยาบาลที่ขาดความรู้ในการนำหลักพุทธศาสนาและชาววิถีการในการนำหลักธรรมคำสอนที่มีลักษณะเป็นนามธรรมมาใช้ในการดูแลผู้ป่วย ได้มีความรู้ และมีแนวทางที่ถูกต้องในการให้การดูแลแบบองค์รวมได้อย่างครอบคลุมทั้งมิติทางกายและมิติทางใจ หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ (พรหมวิหาร 4) และหลักธรรมการสงเคราะห์ (หลักการยึดเหนี่ยวน้ำใจ) (สังคหวัตถุ 4) ที่เป็น หลักในการให้การดูแลผู้ป่วยด้วยความรักความเมตตาปรารถนาให้ผู้ป่วยมีความสุขพ้นจากความทุกข์ทรมานทางกาย และพร้อมที่จะอุทิศตนในการให้การดูแลผู้ป่วยด้วยความเสียสละเป็นจิตที่ประเสริฐของการเป็นผู้ให้ด้วยใจที่ตรงตามและหลักธรรมสำหรับพิจารณาความจริงของชีวิต (หลักไตรลักษณ์) ที่ทำให้พยาบาลเกิดปัญญาในการเห็นความไม่เที่ยงแท้ เห็นความทุกข์ ความไม่คงที่ ความขัดข้อง ความทนอยู่ไม่ได้เป็นภาวะที่ถูกบีบคั้นด้วยการเกิดขึ้นและสลายตัวไปอย่างเป็นธรรมชาติทำให้สามารถปล่อยวางความยึดมั่น ถือมั่นในตัวตนลงได้ น้อมกายใจในการดูแลผู้ป่วยที่มี

ความทุกข์ทางใจด้วย ความเข้าใจในความเป็นบุคคลที่รักตัว กลัวตาย กลัวการพลัดพรากจากคนที่รักและช่วยให้ผู้ป่วยสามารถปล่อยวางสิ่งเหล่านี้เพื่อการก้าวสู่มิติของการตายดี คือสามารถเผชิญความตายและก้าวสู่การตายได้อย่างสมศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ การมีความเห็น ที่ถูกต้องนี้ (สัมมาทิฐิ) นี้จะช่วยแก้ปัญหาที่มีทัศนคติด้านลบเกี่ยวกับความตาย เนื่องจากหลักพุทธจริยศาสตร์ที่นำมาใช้ จะช่วยให้พยาบาลเข้าใจธรรมชาติของชีวิต และการเจ็บป่วยด้วยการเกิดปัญญาในพระพุทธศาสนาจะทำให้พยาบาลทำหน้าที่ได้อย่างมีความสุขและเข้าถึงคุณค่าของวิชาชีพการพยาบาลได้อย่างแท้จริง

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย

พยาบาลมีบทบาทสำคัญในการดูแลผู้ป่วยแบบประคับประคองในระยะสุดท้ายให้เผชิญความตายอย่างสงบเพราะต้องดูแลผู้ป่วยตลอด 24 ชั่วโมงและการพยาบาลเป็นการดูแลที่ต้องใช้ศาสตร์และศิลป์ ในการดูแลผู้ป่วยและญาติให้ครอบครัวมองครมด้นั้น การดูแลผู้ป่วยแบบประคับประคองในระยะสุดท้าย (palliative care) จึงเป็นงานที่มีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับพยาบาลเนื่องจากพยาบาลมีบทบาทสำคัญในการดูแลผู้ป่วยกลุ่มนี้เพราะการรักษาไม่ได้มุ่งให้หายขาดแต่มุ่งเน้นให้ผู้ป่วยมีคุณภาพชีวิตที่ดีและก้าวสู่มิติของการตายได้อย่างสมศักดิ์ศรีของการเป็นมนุษย์(humanized dead) ซึ่งในปัจจุบันพยาบาลตระหนักถึงความสำคัญของการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย มากขึ้น แต่อาจจะยังขาดความรู้และความเข้าใจ ในบทบาทของตนเองในการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายโดยเฉพาะการ

ให้การดูแลด้วยการใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ดังนั้นการนำหลัก พุทธจริยศาสตร์ซึ่งเป็นหลักความดีงามในการกระทำที่ประกอบไปด้วยเจตนาที่ดีเป็นหลักประเพณีที่ดีงามที่ควรปฏิบัติเพื่อขัดเกลาพฤติกรรมของมนุษย์เพื่อทำให้มนุษย์ไม่เกิดการเบียดเบียนตนเองและผู้อื่นที่สอดคล้องกับคุณธรรม จริยธรรมและจรรยาบรรณวิชาชีพพยาบาล ซึ่งจริยธรรมเป็นรากฐานที่สำคัญของวิชาชีพพยาบาลในการดูแลเพื่อนมนุษย์ ที่เจ็บป่วยด้วยความเอื้ออาทร ที่มนุษย์ควรมีต่อกันด้วยการแสดงออกถึงความเมตตากรุณา และให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีความเข้าใจเห็นอกเห็นใจในความทุกข์ที่ต้องประสบกับความเจ็บป่วย โดยเฉพาะเมื่อความเจ็บป่วยได้เกิดแก่บุคคลในครอบครัว หรือเกิดแก่บุคคลที่ตนรัก เมื่อต้องพลัดพรากและการสูญเสียเฉพาะอย่างยิ่งการต้องสูญเสียชีวิตเป็นความทุกข์ที่ยิ่งใหญ่ของผู้ป่วยและครอบครัว ดังนั้นพยาบาลควรยึดหลักจริยธรรมพื้นฐานของวิชาชีพการพยาบาล ได้แก่ ความเมตตากรุณา (Compassion) ความเอื้ออาทร (Caring) ความรู้สึกเห็นใจเข้าใจ (Sympathy) และการปฏิบัติต่อผู้ป่วยแบบเอาใจเขามาใส่ใจเรา (Empathy) จะเห็นได้ว่าการนำหลักพุทธจริยศาสตร์มาใช้เป็นแนวทางในการดูแลผู้ป่วยแบบประคับประคอง จะช่วยทำให้มีทิศทางการดูแลด้วยจิตที่ประกอบไปด้วยกุศลเจตนาในการดูแล ทำให้สามารถเข้าถึงความดีสูงสุดของความเป็นมนุษย์ และมีความเข้าใจถูกต้องว่าสิ่งใดควรทำเพื่อการสร้างความดีให้แก่ผู้ป่วยและญาติอันจะก่อให้เกิดประโยชน์สุขของการได้เกิดมาเป็นมนุษย์อย่างแท้จริง

ซึ่งองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาในครั้งนี้คือได้ “รูปแบบการบูรณาการการดูแลผู้ป่วยแบบประคับประคองด้วยหลักพุทธ จริยศาสตร์” ซึ่งเมื่อนำหลักพุทธจริยศาสตร์ มาบูรณาการในการดูแลผู้ป่วยแบบประคับประคองด้วยหลักพุทธจริยศาสตร์แล้วทำให้เกิดประโยชน์คือ พยาบาลมีแนวทางในการดูแลผู้ป่วยได้อย่างเป็นองค์รวมทั้งในมิติทางกาย และมิติทางใจที่ประกอบด้วยการดูแลจิตใจ สังคมและจิตวิญญาณของผู้ป่วย ทำให้บรรลุเป้าหมายการดูแลบุคคลแบบองค์รวมตามที่สภาการพยาบาลกำหนดไว้ได้อย่างเป็นรูปธรรม คือ การดูแลผู้ป่วยแบบประคับประคองในมิติทางกายที่ผู้ป่วยส่วนใหญ่จะมีความทุกข์ทรมานจากอาการทางกาย (physical suffering) ในระยะสุดท้ายของโรค นั้นควรใช้หลักความประพฤติที่ประเสริฐ บริสุทธิ์ (พรหมวิหาร 4) ที่ทำให้พยาบาลดูแล

ผู้ป่วยด้วยหัวใจที่เปี่ยมไปด้วยความรักความเมตตาอันบริสุทธิ์ (Loving-kindness) และใช้ร่วมกับหลักธรรมการสงเคราะห์ (สังคหวัตถุ 4) ในการเป็นผู้ประพฤติประโยชน์และเสียสละอุทิศตนในการให้ของพยาบาลด้วยความบริสุทธิ์ใจ (Altruism) ที่มุ่งหวังบรรเทาอาการทุกข์ทรมานทางกายของผู้ป่วยให้ลดน้อยลง และการให้การดูแลความทุกข์ทรมานในมิติทางใจของผู้ป่วยด้วยหลักธรรมสำหรับพิจารณาความจริงของชีวิต (หลักไตรลักษณ์) ที่ช่วยทำให้เกิดปัญญา (Wisdom) ในการเห็นความจริงตามธรรมชาติของการเจ็บป่วยและการตายทำให้ปล่อยวางความทุกข์ทรมานใจและไม่ประมาทในการดำเนินชีวิตและมุ่งมั่นในการทำความดีให้สำเร็จ โดยสรุปรูปแบบการบูรณาการการดูแลผู้ป่วยแบบประคับประคองด้วยหลักพุทธจริยศาสตร์ คือ “LAW MODEL”

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากการนำหลักพุทธจริยศาสตร์มาบูรณาการในการดูแลผู้ป่วยแบบประคับประคองจะช่วยทำให้พยาบาลผู้ให้การดูแล มีทัศนคติที่ดีต่อชีวิตและความตาย ด้วย

ความเข้าใจในธรรมชาติของการเกิดเป็นมนุษย์ที่มีการเกิด แก่ เจ็บ ตายเป็นเรื่อง ธรรมดา และเพื่อให้พยาบาล มองเห็นคุณค่าในวิชาชีพ พยาบาลที่เป็นสัมมาอาชีวะที่สร้างคุณค่าและประโยชน์ให้ต่อสังคม ด้วยการสำนึกในหน้าที่ตามกรอบคุณธรรม จริยธรรมในวิชาชีพที่อยู่

บนรากฐานทางพระพุทธศาสนา จึงมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

1.1 การปลูกฝังให้พยาบาลนำหลักพุทธจริยศาสตร์มาใช้ในการดูแลผู้ป่วยแบบประคับประคอง จำเป็นต้องได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในภาคต่างๆ การนำองค์ความรู้ในด้านพุทธศาสนาและความรู้ในวิชาชีพพยาบาล มาจัดทำหลักสูตรอบรมระยะสั้น-ระยะยาว ให้แก่ พยาบาลที่ให้การดูแลผู้ป่วยแบบประคับประคอง หรือ บุคคลในสายอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการดูแลผู้ป่วยแบบประคับประคองได้เข้าร่วมอบรม และควรจัดเป็นการอบรมอย่างต่อเนื่องเพื่อติดตามประเมินผล

1.2 ทำความร่วมมือกับภาครัฐหรือภาคเอกชนที่มีความสนใจในการศึกษาเฉพาะทาง ใน เรื่อง การ ดู แล ผู้ ป่วย แบบ ประคับประคองแบบองค์รวม ให้ส่งเสริมและมุ่งเน้นให้เห็นถึงความสำคัญของการดูแล

ผู้ป่วยด้วยหลักพุทธศาสนาและส่งเสริมให้ ความสำคัญความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเรื่องความตายที่แตกต่างกันของความเชื่อในแต่ละศาสนา

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

2.1 ควรมีการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ เกี่ยวกับการดูแลญาติ ภายหลังการเสียชีวิตของผู้ป่วย (Bereavement care) เพื่อนำมาวางแผนการดูแลญาติไม่ให้เกิดความผิดปกติของจิตใจ (Pathological grief)

2.2 ควรมีการทำการศึกษาวิจัย เกี่ยวกับการบำบัดอาการทุกข์ทรมานทางกาย เช่น การเจ็บปวด ด้วยการใช้อย่างหลักทางพระพุทธศาสนา

2.3 ควรมีการทำการศึกษาวิจัย เกี่ยวกับการดูแลมิติทางใจตามความแตกต่างของความเชื่อ ประเพณี และวัฒนธรรมในพระพุทธศาสนา

แหล่งอ้างอิง

- กิตติกร นิลมานันต์. (2555). *การดูแลระยะสุดท้ายของชีวิต*. สงขลา: ชานเมืองการพิมพ์.
- ดรธรณีย์ สีนธวงศานนท์. (2558). *บูรณาการการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายด้วยการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท*. *วารสารสุขภาพและการศึกษาพยาบาล*, 21(1), 54-64.
- บุญทิวา สุวิทย์ และ สุณี พนาสกุลการ. (2557). *ความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ เจตคติ กับการปฏิบัติกรพยาบาลโดยประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการดูแลด้านจิตวิญญาณในผู้ป่วยที่ได้รับการดูแลแบบประคับประคอง*. *วารสารเกื้อการุณย์*, 21(1), 178-194.
- พระพรหมคุณาภรณ์. (2548). *สุขภาวะองค์รวมแนวพุทธ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สหธรรมิก.
- พระไพศาล วิสาโล. (2552). *การช่วยเหลือผู้ป่วยระยะสุดท้ายด้วยวิธีแบบพุทธ*. กรุงเทพฯ: เครือข่ายพุทธิกา.
- พระเทวินทร์ เทวินโท. (2549). *แก่นพุทธจริยศาสตร์*. กรุงเทพฯ: [ม.ป.พ.]. มปท.
- สภาการพยาบาลและสมาคมแห่งประเทศไทย. (2558). *คู่มือพัฒนาทักษะสำหรับพยาบาลในการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย*. นนทบุรี: สภาการพยาบาลและสมาคมพยาบาลแห่งประเทศไทย.

สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ. (2559). แผนยุทธศาสตร์ระดับชาติดำเนินการสร้างเสริมสุขภาวะในระยะท้ายของชีวิต พ.ศ.2557-2559. นนทบุรี: สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ

อภิราชย์ ชันธเสน และ ไพศาล ลัมสถิตย์. (2552). ก่อนวันผลัดใบ หนังสือแสดงเจตนาการจากไปในวาระสุดท้าย.

กรุงเทพฯ: เอมี เอ็นเตอร์ไพรส์.

Miles, M. B, & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative Data Analysis* (2nd ed.). Newbury Park, CA: Sage.

Whitmire, V. M., & Utz, S. W. (1985). Teaching the art of holistic nursing care. *Nursing & Health Care*, 6(3). 147-150.

**การบริหารแบบมีส่วนร่วมกับความผูกพันต่อองค์กรของบุคลากร
องค์การพิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์แห่งชาติ**
**PARTICIPATIVE MANAGEMENT RELATING THE ORGANIZATIONAL COMMITMENT
OF PERSONNEL OF THE NATIONAL SCIENCE MUSEUM**

สุพัตรา หงอกชัย *

Supattra Hngokchai

จำเนียร ราชแพทยาคม **

Chamnian Rajphaetyakhom

Corresponding Author E-mail: supattra.rakiad@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยด้านการบริหารแบบมีส่วนร่วมของบุคลากรองค์การพิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์แห่งชาติ 2) ศึกษาระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับความผูกพันต่อองค์กรของบุคลากรองค์การพิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์แห่งชาติ 3) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านการบริหารแบบมีส่วนร่วมกับความผูกพันต่อองค์กรของบุคลากรองค์การพิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์แห่งชาติ และ 4) เสนอแนะแนวทางในการพัฒนาปัจจัยด้านการบริหารแบบมีส่วนร่วมที่มีความสัมพันธ์กับความผูกพันต่อองค์กรของบุคลากรองค์การพิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์แห่งชาติ

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ ประชากรที่ศึกษา คือ บุคลากรองค์การพิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์แห่งชาติ จำนวน 311 คน กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรของทาร์โร ยามาเน่ ได้จำนวน 175 คน สุ่มตัวอย่างโดยวิธีชั้นภูมิแบ่งสัดส่วนและแบบง่าย เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือ แบบสอบถาม สถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูลประกอบด้วย ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน

ผลการศึกษาพบว่า 1) ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยด้านการบริหารแบบมีส่วนร่วมของบุคลากรองค์การพิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์แห่งชาติ ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก 2) ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับความผูกพันต่อองค์กรของบุคลากรองค์การพิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์แห่งชาติ ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก 3) ปัจจัยด้านการบริหารแบบมีส่วนร่วมมีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับปานกลางกับความผูกพันต่อองค์กรของบุคลากร ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และ 4) แนวทางในการพัฒนาปัจจัยด้านการบริหารแบบมีส่วนร่วมที่มีความสัมพันธ์กับความผูกพันต่อองค์กรของบุคลากรองค์การพิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์แห่งชาติ คือ ควรให้ความสำคัญและสนับสนุน ในเรื่องแรงจูงใจในการทำงาน เพื่อตอบสนองต่อปัจจัยที่ทำให้เกิดความผูกพันต่อองค์กร และนำไปสู่การทำงานที่มีประสิทธิภาพต่อไป

คำสำคัญ: การบริหารแบบมีส่วนร่วม, ความผูกพันต่อองค์กร, พิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์แห่งชาติ

* นักศึกษาหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต แขนงวิชาการบริหารรัฐกิจ สาขาวิชาวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2564

** อาจารย์ประจำสาขาวิชาวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

ABSTRACT

The purpose of this research were 1) to study the opinion level of participative management factors of personnel of the National Science Museum 2) to study the opinion level of organizational commitment of personnel of the National Science Museum 3) to study the correlation between participative management factors and organizational commitment of the personnel of the National Science Museum Organization, and 4) to recommend guidelines for developing participative management factors relating the organizational commitment of personnel of the National Science Museum.

This study was a survey research. The population was 311 personnel of the National Science Museum. The sample size was determined by using Taro Yamane formula and obtained 175 samples by stratified random and simple random sampling method. The research instrument was a questionnaire. The statistics used for data analysis were frequency, percentage, mean, standard deviation and Pearson's correlation.

The results of this study revealed that 1) an overview of opinion level of participative management of the National Science Museum Organization was at high level 2) an overview of opinion level of organizational commitment of personnel of the National Science Museum was at high level. found that the personnel had good feelings about the organization this is expressed in the form of organizational attachment, both affective commitment, continuance commitment and social normative commitment 3) the participative management factors and organizational commitment of the personnel correlated positively at moderate level at statistically significant at 0.01 level, and 4) recommendation guidelines for developing participative management factors relating the organizational commitment of personnel of the National Science Museum were that there should focus and support in terms of work motivation in response to factors influencing the organizational commitment and more work efficiency.

Keywords: Participative management, Organizational commitment, National Science Museum

บทนำ

องค์การพิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์แห่งชาติ (อพวช.) เป็นรัฐวิสาหกิจสังกัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม จัดตั้งขึ้น เมื่อวันที่ 30 มกราคม พ.ศ. 2538 ตามพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งองค์การพิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์แห่งชาติ พ.ศ. 2538 โดยมีวัตถุประสงค์ในการดำเนินการส่งเสริมและแสดงกิจกรรมหรือผลงาน

สิ่งประดิษฐ์ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เพื่อให้ความรู้และความบันเทิงแก่ประชาชน ดำเนินการรวบรวมวัตถุ จำแนกประเภทวัตถุ จัดทำบันทึกหลักฐาน และสงวนรักษามผลงาน สิ่งประดิษฐ์ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เพื่อประโยชน์ในการศึกษาวิจัยความก้าวหน้าทางวิชาการ ดำเนินการส่งเสริมการวิจัย การให้บริการทางวิชาการ และนิทรรศการทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแก่หน่วยงานของ

รัฐและเอกชน จัดนิทรรศการทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมทั้งกิจการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เป็นศูนย์รวมทางด้านข้อมูลและวิชาการเกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และให้บริการที่เกี่ยวข้องเนื่องแก่หน่วยงานของรัฐและเอกชน ร่วมมือกับองค์กรอื่นทั้งในและต่างประเทศ เพื่อประโยชน์ในด้านการพัฒนาพิพิธภัณฑ์และดำเนินกิจกรรมหรือธุรกิจอื่นที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับกิจการพิพิธภัณฑ์

อพวช. ได้รับรางวัล “วิสาหกิจดีเด่น” ประเภท “รางวัลการพัฒนาองค์กรดีเด่นภาพรวม” ประจำปี 2562 จาก พล.อ. ประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี ใน “งานประกาศรางวัลรัฐวิสาหกิจดีเด่น” หรือ SOE Award ประจำปี 2562 โดยสำนักคณะกรรมการนโยบายรัฐวิสาหกิจ (สคร.) ภายใต้แนวคิด “พลังรัฐวิสาหกิจไทย สู่มิติใหม่ด้วยดิจิทัล HONOR THROUGH DIGITAL TRANSFORMATION” วันที่ 23 ธันวาคม 2562 ณ ห้องบางกอกคอนเวนชันเซ็นเตอร์ โรงแรมเซ็นทารา แกรนด์ นอกจากนี้ อพวช. ยังได้รับการประเมินและได้รับการรับรองมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวทางศิลปวิทยาการ (Arts and Sciences Educational Attraction Standard) ประเภทแหล่งท่องเที่ยว เพื่อการศึกษาทางวิทยาศาสตร์ อุตสาหกรรมและเทคโนโลยี (Science & Industry & Technology) จากกรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ว่ามีมาตรฐานครบ 3 ด้าน ประกอบด้วย 1. ศักยภาพในการดึงดูดใจด้านท่องเที่ยว การสร้างความรู้และความเหมาะสมกับกลุ่มนักท่องเที่ยว ศักยภาพในการจัดการด้าน

บริการ การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว มีความแปลกใหม่ด้านเทคโนโลยี เป็นต้น 2. ศักยภาพในการรับรองด้านการท่องเที่ยวและ 3. ศักยภาพด้านการบริหารจัดการ ซึ่งได้รับรางวัล เมื่อวันที่ 3 กันยายน 2562 ณ ห้องแกรนด์บอลรูม ชั้น 2 โรงแรมเซ็นจูรี พาร์ค กรุงเทพมหานคร จากรางวัลที่ได้รับดังกล่าว บ่งบอกถึงการบริหารจัดการองค์การที่ดีของอพวช. แต่กระนั้น อพวช. ยังไม่เคยมีการศึกษาเรื่องการบริหารแบบมีส่วนร่วมกับความผูกพันขององค์การของบุคลากรองค์การพิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์แห่งชาติ ซึ่งถ้าหากมีการศึกษาในเรื่องดังกล่าวก็จะสามารถใช้เป็นข้อมูลและแนวทางในการบริหารองค์การของ อพวช. เพื่อให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ด้วยเหตุนี้ผู้ศึกษาจึงมีความสนใจที่จะศึกษา เรื่อง การบริหารแบบมีส่วนร่วมกับความผูกพันต่อองค์การของบุคลากรองค์การพิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์แห่งชาติ เพื่อให้ทราบถึงปัจจัยด้านการบริหารแบบมีส่วนร่วมที่มีความสัมพันธ์กับความผูกพันต่อองค์การของบุคลากรองค์การพิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์แห่งชาติ ทั้งนี้เพื่อการปรับปรุงแก้ไข และหาแนวทางในการพัฒนาในลำดับต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยด้านการบริหารแบบมีส่วนร่วมของบุคลากรองค์การพิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์แห่งชาติ

2. เพื่อศึกษาระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับความผูกพันต่อองค์การของบุคลากรองค์การพิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์แห่งชาติ

3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่าง ปัจจัยด้านการบริหารแบบมีส่วนร่วมกับความผูกพันต่อองค์การของบุคลากรองค์การพิพิธภัณฑวิทยาสาสตร์แห่งชาติ

4. เพื่อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนา ปัจจัยด้านการบริหารแบบมีส่วนร่วมที่มีความสัมพันธ์กับความผูกพันต่อองค์การของบุคลากรองค์การพิพิธภัณฑวิทยาสาสตร์แห่งชาติ

กรอบแนวคิดการวิจัย

ตัวแปรอิสระ

ปัจจัยส่วนบุคคล

เพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพ
ระยะเวลาที่ปฏิบัติงาน ตำแหน่ง และรายได้
ต่อเดือน

ปัจจัยด้านการบริหารแบบมีส่วนร่วม

- ☐ ความไว้วางใจ
- ☐ ความยึดมั่นผูกพันต่อกัน
- ☐ การร่วมกำหนดเป้าหมายและ
วัตถุประสงค์ของงาน
- ☐ ความมีอิสระในการปฏิบัติงาน
- ☐ การกระจายอำนาจตัดสินใจ
- ☐ การสื่อสารภายในองค์การ
- ☐ การพัฒนาบุคลากรและการฝึกอบรม

ตัวแปรตาม

ความผูกพันต่อองค์การ ของบุคลากรองค์การพิพิธภัณฑ วิทยาสาสตร์แห่งชาติ

- ☐ ความผูกพันด้านจิตใจ
- ☐ ความผูกพันด้านการคงอยู่
- ☐ ความผูกพันด้านบรรทัด
ฐานของสังคม

(Meyer & Allen 1997, p.
57-75)

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ บุคลากรองค์การพิพิธภัณฑวิทยาสาสตร์แห่งชาติ จำนวน 311 คน ซึ่งประกอบด้วย พนักงาน 160 คน และลูกจ้าง 151 คน

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ บุคลากรองค์การพิพิธภัณฑวิทยาสาสตร์แห่งชาติ ที่เป็นพนักงานและลูกจ้าง จำนวน 175 คน ซึ่งได้จากการคำนวณขนาดกลุ่ม

วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้มีกรอบแนวคิดในการศึกษา โดยมีการกำหนดให้ปัจจัยด้านการบริหารแบบมีส่วนร่วม เป็นตัวแปรอิสระ และความผูกพันต่อองค์การของบุคลากรองค์การพิพิธภัณฑวิทยาสาสตร์แห่งชาติเป็นตัวแปรตาม ซึ่งสรุปเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาได้ดังนี้

ตัวอย่างโดยใช้สูตรการคำนวณของทาโร่ ยามาเน่ (Yamane, 1973)

การสุ่มตัวอย่างเป็นแบบแบ่งชั้นหรือแบบชั้นภูมิ (Stratified random sampling) เป็นการสุ่มตัวอย่างที่ผู้ศึกษาได้แบ่งตัวอย่างตามเกณฑ์ลักษณะความแตกต่างของประชากร จากนั้นใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple random sampling) ให้ครบ

ตามจำนวนประชากรที่คำนวณได้ในแต่ละกลุ่มที่ผู้ศึกษาได้แบ่งไว้

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ เป็นแบบสอบถาม โดยแบ่งออกเป็น 4 ตอน ซึ่งผู้ศึกษาได้ดำเนินการศึกษาและรวบรวมข้อคำถามจากแนวคิดทฤษฎี เอกสารงานวิจัยต่าง ๆ และแบบสอบถามของนักวิชาการหลาย ๆ ท่านที่ได้จัดทำขึ้น แล้วนำมาเลือกข้อคำถามที่ผู้ศึกษาเห็นว่าเหมาะสม นำมาปรับปรุงแก้ไขให้สอดคล้องกับการศึกษาในครั้งนี้ จากนั้นจึงนำร่างแบบสอบถามไปทดสอบค่าความเที่ยงตรงเชิงพินิจ โดยผ่านผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความครอบคลุมของเนื้อหาการใช้ภาษาและลักษณะของข้อความที่ใช้ให้เหมาะสมกับกลุ่มประชากรที่ศึกษาและนำมาปรับปรุงแก้ไข โดยค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item Objective Congruence :IOC) = 0.84 จากนั้นนำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแล้วไปทดลองใช้ (Try out) กับพนักงานและลูกจ้างขององค์การพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างจำนวน 30 คน หาค่าความเชื่อมั่นตามวิธีการของ (Conbach) โดยใช้สัมประสิทธิ์แอลฟา (α -coefficient) ได้ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามเท่ากับ 0.795

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้ศึกษาดำเนินการแจกแบบสอบถามให้กับกลุ่มตัวอย่างด้วยตนเอง โดยขั้นตอนแรกทำหนังสือเสนอผู้อำนวยการองค์การพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติในการขออนุญาตดำเนินการศึกษาในหน่วยงาน พร้อมทั้งอธิบายถึงวัตถุประสงค์ในการศึกษาครั้งนี้ จากนั้นแจกและอธิบายแบบสอบถามให้กับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 175 ฉบับ หลังจากผู้ศึกษาได้รวบรวม

แบบสอบถามที่ได้รับคืนจากกลุ่มตัวอย่างแล้วจำนวน 175 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 100 ได้ดำเนินการตรวจสอบความถูกต้องและความสมบูรณ์ของแบบสอบถามที่ได้รับทั้งหมด ก่อนนำไปวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์

การวิเคราะห์ข้อมูล ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยนำข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามมาประมวลผล โดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ (Statistical Package for the Social Science) โดยมีรายละเอียดการใช้สถิติในการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้ 1) ค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage) ใช้วิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคล ของกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพ ระยะเวลาที่ปฏิบัติงาน ตำแหน่ง และรายได้ต่อเดือน 2) ค่าเฉลี่ย (Mean) ใช้แสดงค่าเฉลี่ยและวัดแนวโน้มเข้าสู่ศูนย์กลางของข้อมูล 3) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ใช้คู่กับค่าเฉลี่ยเพื่อแสดงลักษณะกระจายของข้อมูล 4) ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (Pearson Correlations) ใช้เพื่อการทดสอบค่าความสัมพันธ์ของตัวแปรอิสระและตัวแปรตามตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 การบริหารแบบมีส่วนร่วมกับความผูกพันต่อองค์การของบุคลากรองค์การพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ

สรุปผลการศึกษา

ผลการศึกษา เรื่อง “การบริหารแบบมีส่วนร่วมกับความผูกพันต่อองค์การของบุคลากรองค์การพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ

แห่งชาติ” ผู้ศึกษาได้นำเสนอการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

1. ปัจจัยด้านการบริหารแบบมีส่วนร่วมของบุคลากรบุคลากรองค์การพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ โดยภาพรวม มีค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ปัจจัยที่อยู่ในระดับมากที่สุดมี 3 ด้าน คือ ด้านความไว้วางใจ ด้านความยึดมั่นผูกพันต่อกัน และด้านการร่วมกำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของงาน เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าปัจจัยด้านการบริหารแบบมีส่วนร่วมของบุคลากรองค์การพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ด้านความไว้วางใจ โดยภาพรวม มีค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด โดยการมีความตั้งใจที่จะทำงานที่ได้รับหมายอย่างเต็มกำลังความรู้ความสามารถ อยู่ในระดับมากที่สุด ปัจจัยด้านการบริหารแบบมีส่วนร่วมของบุคลากรองค์การพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ด้านความยึดมั่นผูกพันต่อกัน โดยภาพรวม มีค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด โดยการยินดีให้ความร่วมมือในการผลักดันงานของท่านและองค์การจนประสบความสำเร็จ และการรู้สึกว่าคุณเป็นส่วนหนึ่งขององค์การแห่งนี้ มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งสองด้าน ปัจจัยด้านการบริหารแบบมีส่วนร่วมของบุคลากรองค์การพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ด้านการร่วมกำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของงาน โดยภาพรวม มีค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด โดยการยินดียินยอมพร้อมต่องานที่ทำหากไม่สำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมาย มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ปัจจัยด้านการบริหารแบบมีส่วนร่วมของบุคลากรองค์การพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ด้านความมี

อิสระในการปฏิบัติงาน โดยภาพรวม มีค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับมาก โดยความสามารถออกแบบ และพัฒนากระบวนการทำงานได้อย่างเต็มกำลัง ความรู้ความสามารถเพื่อให้องค์การบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ และการมีอิสระในการปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายอย่างเต็มที่จากผู้บริหาร อยู่ในระดับมากทั้งสองด้าน ปัจจัยด้านการบริหารแบบมีส่วนร่วมของบุคลากรองค์การพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ด้านการกระจายอำนาจตัดสินใจ โดยภาพรวม มีค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับมาก โดย การได้รับโอกาสในการทำงานที่มีความสำคัญ มีคุณค่าเหมาะสมกับความรู้ความสามารถ และมีความรับผิดชอบต่อผลการตัดสินใจของตน และการมีบทบาทในการตัดสินใจในงาน และกำหนดทิศทางในการปฏิบัติงานได้ด้วยตนเอง อยู่ในระดับมากทั้งสองด้าน ปัจจัยด้านการบริหารแบบมีส่วนร่วมของบุคลากรองค์การพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ด้านการสื่อสารภายในองค์การ โดยภาพรวม มีค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับมาก โดยการมีการสื่อสารข้อมูลอย่างชัดเจนและทั่วถึง ช่วยให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพและประสานงานกันได้ดี และการมีการนำเสนอข้อมูล ข่าวสารอย่างสม่ำเสมอ เช่น สิ่งพิมพ์, การจัดนิทรรศการ, จัดหมายข่าว การให้ข้อมูลผ่านเว็บไซต์ อยู่ในระดับมากทั้งสองด้าน ปัจจัยด้านการบริหารแบบมีส่วนร่วมของบุคลากรองค์การพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ด้านการพัฒนาบุคลากรและการฝึกอบรม โดยภาพรวม มีค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับมาก โดยการที่ผู้บริหารส่งเสริมให้บุคลากรในองค์การเข้ารับการฝึกอบรมและพัฒนางาน และ ท่านเคย

ได้รับการฝึกอบรมและพัฒนาเพิ่มเติมในงานที่
ท่านปฏิบัติอยู่ในระดับมากที่สุดสองด้าน

2. ความคิดเห็นเกี่ยวกับความผูกพันต่อ
องค์กร การวิเคราะห์รูปแบบของความผูกพัน
ต่อองค์กรของบุคลากรองค์การพิพิธภัณฑ
วิทยาาสตร์แห่งชาติ จำแนกตาม ด้านจิตใจ
ด้านการคงอยู่ และด้านบรรทัดฐานของสังคม
โดยแสดงเป็นค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบน
มาตรฐานและระดับการประเมินผล พบว่า
ความคิดเห็นเกี่ยวกับความผูกพันต่อองค์กร
ของบุคลากรองค์การพิพิธภัณฑวิทยาาสตร์
แห่งชาติ โดยภาพรวม มีค่าเฉลี่ยรวมอยู่ใน
ระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า
ความผูกพันด้านจิตใจ ความผูกพันด้าน
บรรทัดฐานของสังคม และความผูกพันด้าน
การคง อยู่ในระดับมากที่สุดทั้ง 3 ด้าน ดังนี้ 1)
ความผูกพันต่อองค์กรของบุคลากรองค์การ
พิพิธภัณฑวิทยาาสตร์แห่งชาติ ด้านจิตใจ มี
ค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็น
รายด้าน พบว่า มีความภาคภูมิใจที่จะกล่าวถึง
องค์กรของท่านกับบุคคลภายนอก และความ
พอใจที่ได้ใช้ชีวิตการทำงาน ณ องค์กรแห่งนี้
อยู่ในระดับมากที่สุด การมีความยินดีที่จะ
ปฏิบัติตามแนวทางการดำเนินงานของ
องค์กร ปัญหาขององค์กรเป็นเสมือนปัญหา
ของตนเองที่ต้องช่วยกันแก้ไข และมีความรู้สึก
ชื่นชอบระบบขององค์กร เช่น ระบบการ
ปกครอง ระบบการทำงาน อยู่ในระดับมากที่สุด
3 ด้าน 2) ความผูกพันต่อองค์กรของบุคลากร
องค์การพิพิธภัณฑวิทยาาสตร์แห่งชาติ ด้าน
การคงอยู่ มีค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อ
พิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า การมีความ
ภาคภูมิใจที่ได้เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้หน่วยงาน
ประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ และถ้ามี

โอกาสจะแนะนำให้บุคคลอื่นเข้ามาทำงานใน
องค์การแห่งนี้ อยู่ในระดับมากที่สุด มีความ
ตั้งใจอย่างแน่วแน่ที่จะเป็นบุคลากรของ
องค์การจนกว่าจะเกษียณอายุงาน ยังคงอยาก
ทำงานกับองค์การพิพิธภัณฑวิทยาาสตร์
แห่งชาติต่อไป เนื่องจากได้รับสวัสดิการและ
ผลประโยชน์ที่เหมาะสม และเป็นการไม่
ถูกต้องหากจะลาออกจากองค์การแห่งนี้เพราะ
ได้รับข้อเสนอจากองค์การอื่นที่ดีกว่าอยู่ใน
ระดับมากที่สุด 3 ด้าน 3) ความคิดเห็นเกี่ยวกับ
ความผูกพันต่อองค์กรของบุคลากรองค์การ
พิพิธภัณฑวิทยาาสตร์แห่งชาติ ด้านบรรทัด
ฐานของสังคม มีค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับมาก
เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า การมีความ
ยินดีที่จะปฏิบัติงานอย่างเต็มความสามารถ
เพื่อชื่อเสียงที่ดีขององค์กร อยู่ในระดับมาก
ที่สุด มีความเต็มใจในการทำงานที่ได้รับ
มอบหมายนอกเหนือจากงานในหน้าที่
รับผิดชอบ องค์กรนี้สมควรจะได้รับความ
จงรักภักดีจากท่าน มีความยินดีที่จะ
ปฏิบัติงานอย่างสุดความสามารถเพื่อให้งาน
สำเร็จลุล่วง แม้จะไม่ได้รับค่าตอบแทนเป็น
พิเศษ และไม่คิดจะลาออกจากองค์การแห่งนี้
เนื่องจากมีความผูกพันกับผู้บังคับบัญชาและ
เพื่อนร่วมงาน อยู่ในระดับมากที่สุด 4 ด้าน

3. ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านการ
บริหารแบบมีส่วนร่วมกับความผูกพันต่อ
องค์กรของบุคลากรองค์การพิพิธภัณฑ
วิทยาาสตร์แห่งชาติ จากการวิเคราะห์ค่า
ความสัมพันธ์ของความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัย
ด้านการบริหารแบบมีส่วนร่วมของบุคลากร
องค์การพิพิธภัณฑวิทยาาสตร์แห่งชาติ ทั้ง 7
ด้านกับความผูกพันต่อองค์กร ทั้ง 3 ด้าน ใน
ภาพรวม เท่ากับ 0.534 พิจารณาภาพรวมเป็น

รายด้านพบว่า ปัจจัยด้านการบริหารแบบมีส่วนร่วมของบุคลากรองค์การพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ทั้ง 7 ด้านกับความผูกพันต่อองค์การทั้ง 3 ด้านมีค่าความสัมพันธ์เท่ากับ 0.560 0.531 และ 0.510 ตามลำดับ ซึ่งมีความสัมพันธ์กันอยู่ในระดับปานกลาง และเป็นไปในทิศทางเดียวกัน จึงสามารถสรุปได้ว่า ปัจจัยด้านการบริหารแบบมีส่วนร่วมของบุคลากรองค์การพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติกับความผูกพันต่อองค์การ มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยมีความสัมพันธ์กันในระดับปานกลางและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน

อภิปรายผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 การอภิปรายผลการศึกษาระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยด้านการบริหารแบบมีส่วนร่วมของบุคลากรองค์การพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จากการศึกษา พบว่า ปัจจัยด้านการบริหารแบบมีส่วนร่วมของบุคลากรบุคลากรองค์การพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ อยู่ในระดับมากที่สุดมี 3 ด้าน คือ ด้านความไว้วางใจ ด้านความยึดมั่นผูกพันต่อกัน และด้านการร่วมกำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของงาน อยู่ในระดับมาก มี 4 ด้าน เรียงลำดับ ดังนี้ ด้านความไว้วางใจ ค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ข้อมูลมีค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานต่ำ แสดงถึงลักษณะการกระจายตัวของข้อมูล

น้อย บ่งบอกว่าบุคลากรส่วนใหญ่มีความคิดเห็นใกล้เคียงกัน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ชูชาติ พ่วงสมจิตร (2555, น. 209-211) ที่ได้สรุปหลักการสำคัญของการบริหารแบบมีส่วนร่วมไว้ว่า 6 ประการ โดย ความไว้วางใจกัน คือ แนวคิดที่เป็นปรัชญาพื้นฐานของการบริหารแบบมีส่วนร่วมผู้ร่วมงานหรือผู้ใต้บังคับบัญชาจะสามารถปฏิบัติงานได้อย่างสมบูรณ์หากได้รับความไว้วางใจให้ดำเนินงานฝ่ายบริหารเพียงดูแลความก้าวหน้าเป็นระยะๆ และดูแลผลสุดท้ายของงานก็เพียงพอแล้ว นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิดของ Swansburg (1996, น. 391 - 394) ที่กล่าวไว้ว่าการไว้วางใจกันเป็นปรัชญาพื้นฐานของการมีส่วนร่วมผู้ร่วมงานหรือผู้ใต้บังคับบัญชา ซึ่งจะสามารถปฏิบัติงานได้อย่างสมบูรณ์เรียบร้อยหากได้รับการยอมรับไว้วางใจจากผู้บริหาร 2) ด้านความยึดมั่นผูกพัน ค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ข้อมูลมีค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานต่ำ แสดงถึงลักษณะการกระจายตัวของข้อมูลน้อย บ่งบอกว่าบุคลากรส่วนใหญ่มีความคิดเห็นใกล้เคียงกัน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของชูชาติ พ่วงสมจิตร (2555, น. 209-211) ที่ได้สรุปหลักการสำคัญของการบริหารแบบมีส่วนร่วมไว้ว่า 6 ประการ โดย ความผูกพันต่อกันและรู้สึกเป็นเจ้าของหน่วยงานร่วมกัน คือ การที่แต่ละคนทั้งผู้บริหารและผู้ใต้บังคับบัญชาได้มาปฏิบัติร่วมกัน มีส่วนช่วยเหลือสนับสนุนซึ่งกันและกันเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความผูกพันต่อกัน และการที่บุคคลในองค์การได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ รู้เป้าหมายขององค์การมีความรู้สึกเป็นเจ้าของกิจการร่วมกัน และร่วมมือกันอย่างเต็มที่ตามกระบวนการมีส่วนร่วมซึ่ง

ก่อให้เกิดความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งขององค์การ และพร้อมที่จะทำผลประโยชน์ให้กับองค์การ นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิดของ Swansburg (1996, p. 391-394) ที่กล่าวไว้ว่าผู้บริหารหรือผู้ปฏิบัติงานต้องการความยืดหยุ่นผูกพัน ผู้บริหารควรที่จะให้การสนับสนุนช่วยเหลือและฝึกอบรมแก่ผู้ปฏิบัติงาน ผู้ปฏิบัติงานต้องมีโอกาสได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจกับผู้บริหาร ประสบการณ์ในการเข้ามามีส่วนร่วมของผู้ปฏิบัติงานจะทำให้ผู้ปฏิบัติงานมีความขยันหมั่นเพียร อุทิศหาผลผลิตในการทำงานมีมากขึ้นซึ่งจะเห็นได้ว่าภายใต้การบริหารแบบมีส่วนร่วม จะทำให้เกิดความยืดหยุ่นผูกพันโดยไม่ทำให้เกิดโทษ 3) ด้านการร่วมกำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของงาน ค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ข้อมูลมีค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานต่ำ แสดงถึงลักษณะการกระจายตัวของข้อมูลน้อย บ่งบอกว่าบุคลากรส่วนใหญ่มีความคิดเห็นใกล้เคียงกัน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ชูชาติ พ่วงสมจิตร (2555, น. 209-211) ที่ได้สรุปหลักการสำคัญของการบริหารแบบมีส่วนร่วมไว้ โดยกล่าวว่า การร่วมกำหนดวัตถุประสงค์เป้าหมายและร่วมรับผิดชอบดำเนินการ คือ การตั้งเป้าหมายและวัตถุประสงค์ร่วมกันของผู้บริหาร ร่วมกันปรับปรุงพัฒนาเป้าหมายขององค์การ ย่อมขจัดความขัดแย้งที่จะเกิดขึ้นได้ เพราะทุกคนมีวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายเดียวกัน มีการทำงานที่มีทิศทางเดียวกันมีความรับผิดชอบร่วมกัน ผลผลิตหรือผลงานก็จะออกมาอย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิดของ Swansburg (1996, p. 391 - 394) ที่กล่าวไว้ว่า การตั้งเป้าหมายและ

วัตถุประสงค์ของงานร่วมกันระหว่างผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงาน รวมถึงการร่วมกันปรับปรุงพัฒนาเป้าหมายขององค์การ ย่อมขจัดความขัดแย้งที่เกิดขึ้นถ้าทุกคนมีเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของงานร่วมกัน มีการทำงานที่มีทิศทางเดียวกัน มีความรับผิดชอบร่วมกัน 4) ด้านความมีอิสระในการปฏิบัติงาน ค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับมาก ข้อมูลมีค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานต่ำ แสดงถึงลักษณะการกระจายตัวของข้อมูลน้อย บ่งบอกว่าบุคลากรส่วนใหญ่มีความคิดเห็นใกล้เคียงกัน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Bryman (1986, p. 139) ที่ได้เสนอแนวทางการบริหารงานแบบมีส่วนร่วมที่จะมีผลต่อทัศนคติการปฏิบัติงานและการกระตุ้นจูงใจผู้ใต้บังคับบัญชาไว้ 4 ประการ คือ 1) บรรยากาศของการมีส่วนร่วมควรจะต้องทำให้แนวทางที่จะไปสู่เป้าหมายมีความชัดเจนยิ่งขึ้น และบรรยากาศจะมีลักษณะของความไม่เป็นทางการมากกว่า 2) จะทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชาสามารถเลือกเป้าหมายที่มีคุณค่า ดังนั้น ผู้บังคับบัญชาควรเพิ่มเป้าหมายส่วนบุคคล กับ เป้าหมายขององค์การให้เท่าเทียมกัน 3) ผู้มีส่วนร่วมจะเพิ่มการควบคุมงานมากขึ้นถ้ามีแรงจูงใจและความเป็นอิสระเพิ่มขึ้นซึ่งจะทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชามีความเพียรพยายามในการปฏิบัติงานมากขึ้น และ 4. เมื่อบุคคลเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจแล้วเขาจะมีความเกี่ยวพันส่วนตัว นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิดของ Swansburg (1996, p. 391 - 394) ที่กล่าวไว้ว่า ความมีอิสระในการปฏิบัติงาน (Autonomy) เป็นภาวะที่มีความเป็นอิสระต่อความรับผิดชอบในการทำงาน มีอำนาจหน้าที่และความสามารถในการทำงานสำหรับงาน

ของแต่ละบุคคล ผู้ปฏิบัติงานต้องการความเป็นอิสระในการปฏิบัติงาน ในการตัดสินใจในงานของตนเอง ซึ่งจะทำให้มีความทุ่มเทและเต็มใจในการปฏิบัติงานอย่างเต็มที่เต็มความรับผิดชอบที่ตนได้รับ 5) ด้านการกระจายอำนาจในการตัดสินใจ ค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับมาก ข้อมูลมีค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานต่ำ แสดงถึงลักษณะการกระจายตัวของข้อมูลน้อย บ่งบอกว่าบุคลากรส่วนใหญ่มีความคิดเห็นใกล้เคียงกัน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Sashkin (1982, p. 110-113) ที่ได้กล่าวถึงวิธีสำคัญ 4 ประการ ในการบริหารงานแบบมีส่วนร่วม ดังนี้ (1) การมีส่วนร่วมในการตั้งเป้าหมาย (Participation in Goal Setting) (2) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Participation in Decision Making) (3) การมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา (Participation in Problem Solving) (4) การมีส่วนร่วมในการเปลี่ยนแปลง (Participation in Change) 6) ด้านการสื่อสารภายในองค์กรที่ดี ค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับมาก ข้อมูลมีค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานต่ำ แสดงถึงลักษณะการกระจายตัวของข้อมูลน้อย บ่งบอกว่าบุคลากรส่วนใหญ่มีความคิดเห็นใกล้เคียงกัน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ชูชาติ พ่วงสมจิตร (2555, น. 209-211) ที่ได้สรุปหลักการสำคัญของการบริหารแบบมีส่วนร่วมไว้ โดยกล่าวว่าการให้ข้อมูลที่ถูกต้องครบถ้วนและทันสมัยต่อทุกคนที่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจคือการให้ข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องครบถ้วนและทันสมัยต่อผู้ใต้บังคับบัญชา เนื่องจากผู้ใต้บังคับบัญชาเป็นผู้มีบทบาทในการร่วมตัดสินใจ ดังนั้นข้อมูลข่าวสารจึงเป็นทรัพยากรที่สำคัญที่จะทำให้การตัดสินใจนั้นถูกต้อง

เหมาะสมและมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิดของ Likert (1961, p. 223) ที่ได้เสนอหลักการบริหารแบบมีส่วนร่วมว่าการบริหารแบบมีส่วนร่วมนั้นเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเป้าหมายและการตัดสินใจที่เกี่ยวข้องกับงานจะกระทำโดยกลุ่มผู้บริหารที่มีความเชื่อมั่น และไว้วางใจผู้ใต้บังคับบัญชาอย่างเต็มที่ (Upward communication) แต่ยังมี การติดต่อสื่อสารตามแนวนอน (Horizontal communication) ระหว่างเพื่อนร่วมงานที่อยู่ในระดับเดียวกัน ในการจูงใจผู้ใต้บังคับบัญชา ผู้บริหารไม่เพียงแต่ให้ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่พยายามทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชามีความรู้สึกว่าพวกเขามีความสำคัญ และมีความเกี่ยวพันระหว่างผู้บริหารกับผู้ใต้บังคับบัญชาจะเป็นไปอย่างตรงไปตรงมา ภายในบรรยากาศของความเป็นมิตรภาพองค์การที่เป็นทางการและองค์การไม่เป็นทางการจะเข้ากันได้เป็นอย่างดี โดยผู้บังคับบัญชากระตุ้นจูงใจผู้ใต้บังคับบัญชาให้เกิดกำลังใจในการปฏิบัติงาน โดยให้เข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับการบริหารกิจการขององค์การ กระตุ้นให้เกิดทัศนคติในทางเกื้อกูลองค์การ นำองค์การสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้ ระบบการติดต่อสื่อสารภายในองค์การมีความคล่องตัว เป็นไปโดยอิสระ ทั้งในแนวดิ่งและแนวราบ ข่าวสารภายในองค์การมีความถูกต้องเพียงพอและเชื่อถือได้ 7) ด้านการพัฒนาบุคลากรและการฝึกอบรม ค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับมาก ข้อมูลมีค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานต่ำ แสดงถึงลักษณะการกระจายตัวของข้อมูลน้อย บ่งบอกว่าบุคลากรส่วนใหญ่มีความคิดเห็นใกล้เคียงกัน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ไตรรัตน์ โภคพลากรณ์ (2554, น.

5-6) ที่กล่าวไว้ว่า การฝึกอบรมจะช่วยให้การปฏิบัติงานและภาระหน้าที่ต่างๆ ในปัจจุบันและอนาคตเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้นและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เป็นกลวิธีที่ทำให้บุคลากรขององค์กรมีคุณภาพและสามารถปรับตัวให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ในอนาคต ถ้าบุคลากรมีคุณภาพและมีขวัญกำลังใจที่ดีแล้ว ย่อมส่งผลต่อผลงานทั้งในระดับบุคคล กลุ่ม และองค์การได้ในที่สุด นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิดของ Likert (1961, p. 223) ที่ได้เสนอผลงานเกี่ยวกับการบริหารแบบมีส่วนร่วมไว้ว่าการบริหารแบบมีส่วนร่วมนั้นผู้บังคับบัญชาควรเห็นความสำคัญของการพัฒนาพนักงานโดยการฝึกอบรมเพื่อให้การทำงานมีผลงานที่สูงที่สุดและสำเร็จตามเป้าหมาย

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 การอภิปรายผลการศึกษาระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับความผูกพันต่อองค์การของบุคลากรองค์การพิพิธภัณฑิทยาศาสตร์แห่งชาติ จากสรุปผลการศึกษา พบว่า ความคิดเห็นของบุคลากรองค์การพิพิธภัณฑิทยาศาสตร์แห่งชาติเกี่ยวกับความผูกพันต่อองค์การ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ความผูกพันทั้ง 3 ด้านอยู่ในระดับมากสามารถเรียงลำดับได้ ดังนี้ ความผูกพันด้านจิตใจ ความผูกพันด้านบรรทัดฐานของสังคม และความผูกพันด้านการคงอยู่ ทั้งนี้สามารถอภิปรายผลการศึกษได้ ดังนี้ 1) ความผูกพันด้านจิตใจ ค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับมาก ข้อมูลมีค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานต่ำ แสดงถึงลักษณะการกระจายตัวของข้อมูลน้อย บ่งบอกว่าบุคลากรส่วนใหญ่มีความคิดเห็นใกล้เคียงกัน 2) ความผูกพันด้านการคงอยู่

ค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับมาก ข้อมูลมีค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานต่ำ แสดงถึงลักษณะการกระจายตัวของข้อมูลน้อย บ่งบอกว่าบุคลากรส่วนใหญ่มีความคิดเห็นใกล้เคียงกัน 3) ความผูกพันด้านบรรทัดฐานของสังคม ค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับมาก ข้อมูลมีค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานต่ำ แสดงถึงลักษณะการกระจายตัวของข้อมูลน้อย บ่งบอกว่าบุคลากรส่วนใหญ่มีความคิดเห็นใกล้เคียงกัน ซึ่งจากการอภิปรายสามารถสรุปได้ว่าผลการศึกษาข้างต้น ว่ามีความสอดคล้องกับแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความผูกพันในองค์การของ Meyer and Allen (1990, p. 1-18) ที่ศึกษาเรื่องความผูกพันต่อองค์การโดยพิจารณาว่าความผูกพันต่อองค์การนั้นแสดงออกมาใน 3 ลักษณะ ได้แก่ ความผูกพันด้านจิตใจ ความผูกพันด้านการคงอยู่ และความผูกพันด้านบรรทัดฐานของสังคม ซึ่งปัจจัยที่ก่อให้เกิดความผูกพันต่อองค์การในแต่ละด้าน คือ 1) ปัจจัยที่ก่อให้เกิดความผูกพันต่อองค์การด้านจิตใจ 2) ปัจจัยที่ก่อให้เกิดความผูกพันด้านการคงอยู่ และ 3) ปัจจัยที่ก่อให้เกิดความผูกพันด้านบรรทัดฐานทางสังคม เมื่อวิเคราะห์ถึงปัจจัยที่เป็นสาเหตุให้เกิดความผูกพันต่อองค์การใน 3 ลักษณะ ที่กล่าวมา ตามแนวคิดข้างต้น สามารถอธิบายได้ดังนี้ 1) ความผูกพันด้านจิตใจเกิดจากปัจจัย 3 ประการ คือคุณลักษณะของบุคคล คุณลักษณะของงาน และประสบการณ์ในการทำงาน 2) ความผูกพันทางด้านการคงอยู่เกิดจากปัจจัย 2 ประการ คือ ความมากน้อยในการลงทุนไปกับองค์การ และทางเลือกที่มีหากคิดจะลาออกจากองค์การ 3) ความผูกพันด้านบรรทัดฐานของสังคม เกิดจากปัจจัยด้านประสบการณ์ของบุคคลทั้งก่อนและหลังเข้า

มาเป็นสมาชิกขององค์การ ได้แก่ การได้รับการอบรมสั่งสอนจากครอบครัว กระบวนการกลุ่มทางสังคม และกระบวนการกลุ่มเกล้าจากองค์การว่าเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงการที่สมาชิกมีความรู้สึกที่ดีต่อองค์การ โดยมักจะแสดงความรู้สึกออกมาในรูปของความศรัทธายอมรับเป้าหมาย ค่านิยมขององค์การ ความทุ่มเทเต็มใจที่จะใช้ความสามารถ ความพยายามในการปฏิบัติงาน ตลอดจนความจงรักภักดี มุ่งมั่นที่จะดำรงสถานการณ์เป็นสมาชิกขององค์การ ถึงแม้ว่าองค์การพิพิธภัณฑสถานวิทยาศาสตร์แห่งชาติจะเป็นหน่วยงานรัฐวิสาหกิจ แต่บุคลากรยังคงมีความภาคภูมิใจที่องค์การพิพิธภัณฑสถานวิทยาศาสตร์แห่งชาติมีความมั่นคง เป็นพิพิธภัณฑสถานระดับชาติที่มีชื่อเสียง รวมทั้งได้รับการยอมรับจากประชาชนทั่วไป ตลอดจนการให้ความสนใจเรื่องผลตอบแทนและสวัสดิการต่อบุคลากร เช่น ความก้าวหน้าในตำแหน่งงาน ความมั่นคงและสวัสดิการอื่น ๆ

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 การอภิปรายผลการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านการบริหารแบบมีส่วนร่วมกับความผูกพันที่มีต่อองค์การของบุคลากรองค์การพิพิธภัณฑสถานวิทยาศาสตร์แห่งชาติ จากสรุปผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยด้านการบริหารแบบมีส่วนร่วมทั้ง 7 ด้าน กับความผูกพันต่อองค์การ ทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ ด้านความผูกพันด้านจิตใจ ความผูกพันด้านการคงอยู่ และความผูกพันด้านบรรทัดฐานของสังคม มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์กันในระดับปานกลางและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ซึ่งมีความหมายว่า ความผูกพันของบุคลากรที่มีต่อองค์การพิพิธภัณฑ

สถานวิทยาศาสตร์แห่งชาติ เกิดจากปัจจัยด้านการบริหารแบบมีส่วนร่วม ทั้ง 7 ด้าน ซึ่งสอดคล้องกับ งานวิจัยเรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมในการบริหารงานวิชาการกับความผูกพันต่อโรงเรียน ของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครนายก” ของประทุม บำรุงจิตร์ (2551) พบว่า การมีส่วนร่วมในการบริหารงานวิชาการกับความผูกพันต่อโรงเรียนของครูมีความสัมพันธ์กัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และงานวิจัยเรื่อง “ความผูกพันต่อองค์กรของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลหนองหาร อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่” ของ มะลิวัลย์ เหมืองทอง (2551) พบว่า บุคลากรมีความผูกพันต่อองค์กร ในภาพรวมอยู่ในระดับสูง ส่วนหนึ่งเนื่องมาจากระบบการบริหารจัดการด้านการปฏิบัติงานขององค์กรที่เอื้ออำนวยให้บุคลากรได้แสดงศักยภาพของตนเองออกมาอย่างเต็มที่ แต่ขัดแย้งกับงานวิจัยงานวิจัย เรื่อง “ปัจจัยด้านการบริหารแบบมีส่วนร่วมที่มีผลต่อความผูกพันต่อองค์กรของบุคลากร มหาวิทยาลัยพะเยา ของ ธนพร ธรรมโชติ (2555) ที่พบว่า ปัจจัยด้านการบริหารแบบมีส่วนร่วมของบุคลากรมหาวิทยาลัยพะเยา กับความผูกพันต่อองค์การ ไม่มีความสัมพันธ์กัน

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

1. ได้ทราบแนวคิด ทฤษฎีการบริหารแบบมีส่วนร่วม และความผูกพันต่อองค์การ รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านการบริหารแบบมีส่วนร่วมกับความผูกพันต่อองค์การ

2. ได้ทราบระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยด้านการบริหารแบบมีส่วนร่วมและความผูกพันต่อองค์การของบุคลากรองค์การพิพิธภัณฑวิทยาสาสตร์แห่งชาติ

3. ได้ข้อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาปัจจัยด้านการบริหารแบบมีส่วนร่วมที่มีความสัมพันธ์กับความผูกพันต่อองค์การของบุคลากรองค์การพิพิธภัณฑวิทยาสาสตร์แห่งชาติ

ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาเรื่อง “การบริหารแบบมีส่วนร่วมกับความผูกพันต่อองค์การของบุคลากรองค์การพิพิธภัณฑวิทยาสาสตร์แห่งชาติ” ครั้งนี้ ผู้ศึกษามีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ด้านการปฏิบัติงาน

องค์การพิพิธภัณฑวิทยาสาสตร์แห่งชาติ ควรเปิดโอกาสให้บุคลากรทุกระดับมีส่วนร่วมในการบริหาร เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น มุมมองในด้านต่างๆ เสนอแนวทางป้องกันและวิธีการแก้ปัญหา ตลอดจนอุปสรรคในการปฏิบัติงานมากยิ่งขึ้น ควรมีการสื่อสารภายในองค์การที่ดี และทั่วถึงเพื่อให้บุคลากรได้ทราบถึงข่าวสาร และนโยบายต่างๆ รวมถึงที่มาและเหตุผลที่องค์การได้กำหนดนโยบาย ที่ใช้เป็นแนว

ทางการปฏิบัติงาน ซึ่งการสื่อสารนั้นมีส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดความผูกพันต่อองค์การ ไม่ที่จะเป็นการสื่อสารจากบนลงล่างจากล่างขึ้นบน การสื่อสารในแนวระนาบ ตลอดจนการมีเทคโนโลยีการสื่อสารและช่องทางที่เปิดโอกาสให้พนักงานสามารถทำการสื่อสารกันได้ ในองค์การก็จะส่งผลเกิดความผูกพันที่ดีต่อองค์การ นอกจากนี้ควรจัดให้มีการประชุมบุคลากรทั้งหมดภายในองค์การหรือการจัดสัมมนาประจำปี เพื่อเปิดโอกาสให้บุคลากรผู้ปฏิบัติงานได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และแสดงความคิดเห็นร่วมกัน

2. ด้านการบริหารงาน

ในการบริหารองค์การให้เป็นไปตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ร่วมกัน สิ่งที่ต้องให้ความสำคัญ คือ ภาวะผู้นำ ที่ควรดำรงตนเป็นแบบอย่างที่ดี ในการบริหารงาน ให้เป็นไปตามปณิธานและค่านิยมขององค์การ การกระจายอำนาจในการบริหารงาน เพื่อให้บุคลากรทุกภาคส่วนได้มีส่วนร่วมในการบริหารงานในองค์การซึ่งจะช่วยให้เกิดความผูกพันต่อองค์การ รวมทั้งควรให้ความสำคัญและสนับสนุนในเรื่องของแรงจูงใจในการทำงาน เพื่อตอบสนองต่อปัจจัยที่ทำให้เกิดความผูกพันต่อองค์การ และนำไปสู่การทำงานที่มีประสิทธิภาพต่อไป

แหล่งอ้างอิง

- ชูชาติ พ่วงสมจิตร. (2555). *ประมวลสาระชุดวิชาประสบการณ์วิชาชีพประกาศนียบัตรบัณฑิตทางการบริหารการศึกษา* (พิมพ์ครั้งที่ 5). นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ไตรรัตน์ โภคพลารณ. (2554). *การจัดการนวัตกรรมและการเปลี่ยนแปลง*. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ธนพร ธรรมโชติ. (2555). *ปัจจัยด้านการบริหารแบบมีส่วนร่วมที่มีผลต่อความผูกพันต่อองค์การของบุคลากรมหาวิทยาลัยพะเยา*. พะเยา: บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยพะเยา.

- ประชุม บำรุงจิตร์. (2551). *ความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมในการบริหารงานวิชาการกับความผูกพันต่อโรงเรียนของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครนายก. (วิทยานิพนธ์ปัญญามหาบัณฑิต, : มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา).*
- มะลิวัลย์ เหมืองทอง. (2551). *ความผูกพันต่อองค์กรของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลหนองหาร ตำบลหนองหาร อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยแม่โจ้.*
- Bryman, A. (1986). *Leadership and Organization*. London: Rout edge & Keg an Paul.
- Likert, R. (1961). *New Patterns of Management*. New York: McGraw-Hill.
- Meyer, J. P. & Allen, N. J. (1990). The measurement and antecedents of affective, continuance and nonnative commitment to the organization. *Journal of Business and Management Sciences*, 4(2), 26-33.
- Sashkin, M. (1982). *A Manager's Guide to Participative Management*. New York: American Management Associations.
- Swansburg, R. C. (1996). *Management and Leadership for Nurse Management* (2nd ed.). Burlington, MA: Jones & Bartlett Learning.
- Yamane, T. (1973). *Introductory Analysis* (3rd ed.). Tokyo: Harper International Education.

การจัดการพิพิธภัณฑ์ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ของจังหวัดลำปาง
THE MANAGEMENT OF COMMUNITY MUSEUM IN ELECTRONIC
SYSTEM OF LAMPANG PROVINCE

พระครูสิริธรรมบัณฑิต *

Phrakusirithammabandit

ณฤณีย์ ศรีสุข *

Narunee Srisuk

อนุกุล ศิริพันธ์ **

Anukul Siriphan

บุษกร วัฒนบุตร ***

Busakorn Watthanabut

Corresponding Author E-mail: phanu_mculp@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้และกระบวนการจัดการพิพิธภัณฑ์ชุมชน เพื่อความยั่งยืนและพึ่งพาตนเอง 2) เพื่อสร้างรูปแบบทะเบียนโบราณวัตถุ และพัฒนาระบบกลไกในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ และ 3) เพื่อสร้างต้นแบบพิพิธภัณฑ์ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ด้วยแอปพลิเคชัน การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ประกอบด้วย การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน 25 รูป/คน และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research-PAR)

ผลการวิจัยพบว่า

1. พิพิธภัณฑ์ชุมชนของจังหวัดลำปาง มีการรวบรวมองค์ความรู้ที่เป็นเอกลักษณ์ของตัวเอง ทั้งองค์ความรู้ด้านพระพุทธศาสนา องค์ความรู้ด้านภูมิปัญญา และองค์ความรู้ด้านการจัดการชุมชน นอกจากนี้ควรผลักดันให้เกิดแหล่งเรียนรู้ในชุมชน เพื่อเป็นแหล่งข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ สารสนเทศ กิจกรรมและประสบการณ์ต่าง ๆ ในชุมชนที่สนับสนุน ส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถหาความรู้และเรียนรู้ด้วยตนเองได้ สามารถสังเคราะห์องค์ความรู้และกระบวนการจัดการพิพิธภัณฑ์ชุมชน เพื่อความยั่งยืนและพึ่งพาตนเอง

2. รูปแบบและการขึ้นทะเบียนวัตถุโบราณ เริ่มต้นจากการทำความเข้าใจกับผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์ จัดหน้าที่ โครงสร้างการดูแล การจัดทำหมวดหมู่ของพิพิธภัณฑ์ ซึ่งเริ่มจากการบันทึกภาพโบราณวัตถุภายในพิพิธภัณฑ์ชุมชนในแต่ละแห่ง แห่งละ 30 ชิ้น รวม 3 แห่ง มีจำนวน 90 ชิ้น มาทำการขึ้นทะเบียนโบราณวัตถุ และพัฒนาระบบกลไกในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ โดยการบันทึกภาพถ่าย 3 มิติ และให้ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับวัตถุโบราณทั้ง 90 ชิ้น รูปแบบการจัดการผ่านระบบอิเล็กทรอนิกส์โดยจัดทำ

* อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

** อาจารย์พิเศษ, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

*** ผู้อำนวยการหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาธุรกิจและทุนมนุษย์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ

เว็บไซต์ และ Application ในโทรศัพท์มือถือระบบ Android เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดพิพิธภัณฑ์ชุมชนแบบเดิม

3. มีการสร้างต้นแบบพิพิธภัณฑ์ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ 3 ประการดังนี้ 1) สร้างคิวอาร์โค้ดของโบราณวัตถุทั้ง 90 ชิ้น 2) มีการสร้างเว็บไซต์ชื่อ <http://lpmuseum.net/> และ 3) มีการสร้างแอปพลิเคชัน ที่ชื่อว่า LP Museum

คำสำคัญ: การจัดการ, พิพิธภัณฑ์ชุมชน, ระบบอิเล็กทรอนิกส์

ABSTRACT

The purpose of this research were 1) to study synthesis body of knowledge and community Museum management process for sustainability and self – reliant 2) to build the model of antiquities register and develop the community museum development with electronics system and 3) to build the model of community museum with electronics system by application. This research was conducted by the qualitative and the participatory action research method which consisted of 25 key informants.

The results of the research were as follows:

1. Body of knowledge and community museum management process for sustainability and self – reliant found that Lampang community Museum collected unity of their community such as body of knowledge in Buddhism, folk wisdom and community management. Moreover community museum should be driven to become to learning community for set data source, news, information, activities and experience that people in community can learn by themselves.

2. The model of antiquities register and develop the community museum development with electronics system found that it started from understanding with museum staff. The museum should be set duties, organization chart, antiquities category by photograph record in 30 pieces in each museum that total 90 pieces and set antiquities register and develop the community museum development with electronics system by photograph record with 3 dimension and share introduction of all antiquities.

3. The model of community museum with electronics system by application found that the researcher set electronics system as follows 1) set QR Code in 90 antiquities 2) Set that website name as <http://lpmuseum.net/> and 3) set application name as LP Museum.

Keywords: The Management, Community Museum, Electronic System

บทนำ

จากยุทธศาสตร์การบูรณาการด้านพิพิธภัณฑ์และแหล่งการเรียนรู้ระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560 – พ.ศ. 2579) เห็นประโยชน์จากการใช้พิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่

มากกว่า 6,000 แห่งในประเทศไทย ไม่ว่าจะเป็นอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของหน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชนและชุมชน ซึ่งส่วนมากเป็นพิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้ขนาดเล็ก มีมาตรฐานการให้บริการและ

การบริหารจัดการที่แตกต่างกันไป รวมทั้งยัง
ไม่มีการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการเรียนรู้
ประเภทต่าง ๆ อย่างครบถ้วน คณะรัฐบาลจึง
ได้แต่งตั้งคณะกรรมการบูรณาการด้าน
พิพิธภัณฑสถานและแหล่งเรียนรู้ (2559, น. 5) เพื่อ
ประสานงานบูรณาการแนวทางการดำเนินการ
และกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของ
ประเทศ อันจะเป็นกรอบในการดำเนินงานให้
การสร้างการพัฒนาศักยภาพของคนไทยในทุก
ช่วงวัย รวมทั้งเป็นแหล่งเรียนรู้และเป็นแหล่ง
ท่องเที่ยวที่สร้างเสริมประสบการณ์แปลกใหม่
สามารถดึงดูดให้นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและ
ชาวต่างชาติเข้ามาเยี่ยมชมอย่างต่อเนื่อง อีกทั้ง
ยังเป็นการสร้างระบบเครือข่ายข้อมูล
สารสนเทศของแหล่งการเรียนรู้ประเภทต่าง ๆ
เพื่อให้ประชาชนและหน่วยงานต่าง ๆ เข้าถึง
ได้อย่างทั่วถึง เป็นการส่งเสริมการพัฒนา
พิพิธภัณฑสถานและแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ให้มีคุณค่า
เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง

ปัจจุบันแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลง
ในโลกยุคใหม่มีผลต่อการพัฒนาพิพิธภัณฑ
สถานและแหล่งเรียนรู้ทั้งทางบวกและทางลบ ซึ่ง
นับว่าเป็นโอกาสและความท้าทายที่เหล่า
พิพิธภัณฑสถานต้องมีการปรับตัวหรือเปลี่ยนแปลง
ให้พร้อมรับได้อย่างมีประสิทธิภาพและเป็น
ประโยชน์ต่อสังคมให้มากที่สุดด้วยการ
เชื่อมโยงเครือข่ายองค์ความรู้สาขาต่าง ๆ จาก
ทั่วโลกมาบริการประชาชน และสร้างแหล่ง
ความรู้ให้แก่ชุมชนอันจะส่งผลให้เป็น
Platform ในการเรียนรู้ของประชาชนทุกช่วง
วัย โดยอาศัยเทคโนโลยีสารสนเทศในฐานะ
เป็นเครื่องมือสำคัญในการบริหารจัดการ และ
สร้างกิจกรรมการเรียนรู้ให้มีความน่าสนใจ
เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายในทุกพื้นที่ รวมถึงการ

ขยายวงกว้าง มีการผ่านช่องทางที่หลากหลาย
สร้างการศึกษาและการเรียนรู้ระบบ และการ
การเรียนรู้ตลอดชีวิตของคน โดยพิพิธภัณฑ
สถานต้องปรับกลยุทธ์ในการบริการให้ตรงกับความต้องการ
ของคนในชุมชนและกลุ่มคนที่จะเข้า
ไปทำการศึกษา ดังนั้น การเชื่อมโยงใน
เครือข่ายจึงจำเป็นต้องทำให้เกิดการเรียนรู้
และทักษะความเชี่ยวชาญ เพื่อเพิ่มขีด
ความสามารถในการแข่งขัน โดยอาศัยการ
เรียนรู้ผ่านพิพิธภัณฑสถานและแหล่งเรียนรู้เพิ่ม
มากขึ้น

ซึ่งพิพิธภัณฑสถานและแหล่งเรียนรู้อาจจะ
กลายเป็นกลไกเชื่อมโยงองค์ความรู้ให้เข้ากับ
วิถีชีวิตและการประกอบอาชีพของกลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ เพื่อเป็นการสร้างทักษะ
ที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 เน้นการสร้าง
นวัตกรรมเพื่อยกระดับการบริหารจัดการใน
ท้องถิ่น ดำเนินการปฏิรูปการศึกษาและการ
เรียน พัฒนาคนทุกช่วงวัยด้วยการเรียนรู้
ตลอดชีวิต รวมไปถึงการสร้างรายได้จากการ
ท่องเที่ยว สร้างความเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม
ในการท่องเที่ยวเชิงวิถีไทย บนพื้นฐานอัต
ลักษณ์ของท้องถิ่น ส่งเสริมศิลปะและ
วัฒนธรรม อนุรักษ์ฟื้นฟูและเผยแพร่มรดก
ทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งความ
หลากหลายของศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น

จากแผนพัฒนาดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจ
และสังคม ที่มุ่งปฏิรูปประเทศไทยสู่ดิจิทัลไทย
แลนด์ โดยการเพิ่มขีดความสามารถในการ
แข่งขันทางเศรษฐกิจด้วยการใช้นวัตกรรมและ
เทคโนโลยีดิจิทัลเป็นเครื่องมือหลักในการ
สร้างสรรค์นวัตกรรมการผลิต การบริหาร
สร้างโอกาสทางสังคมอย่างเท่าเทียมด้วย
ข้อมูลข่าวสารและบริการต่าง ๆ ผ่านสื่อดิจิทัล

เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน เตรียมความพร้อมให้บุคลากรทุกกลุ่มมีความรู้ และทักษะที่เหมาะสมต่อการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพในยุคดิจิทัล และปฏิรูปกระบวนการทำงานและการให้บริการของรัฐด้วยเทคโนโลยีดิจิทัลและการใช้ประโยชน์จากข้อมูล เพื่อให้การปฏิบัติงานเกิดความโปร่งใส มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ด้วยการสร้างยุทธศาสตร์พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานดิจิทัล ประสิทธิภาพสูงให้ครอบคลุมทั่วประเทศ ยุทธศาสตร์ขับเคลื่อนเศรษฐกิจด้วยเทคโนโลยีดิจิทัล ยุทธศาสตร์สร้างสังคมคุณภาพที่ทั่วถึงเท่าเทียมด้วยเทคโนโลยี ยุทธศาสตร์ปรับเปลี่ยนภาครัฐสู่การเป็นรัฐบาลดิจิทัล ยุทธศาสตร์พัฒนากำลังคนให้พร้อมเข้าสู่เศรษฐกิจและสังคมดิจิทัล และยุทธศาสตร์สร้างความเชื่อมั่นในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล และสร้างแนวทางการพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้ สร้างโอกาสและความเท่าเทียมในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีดิจิทัล สร้างสื่อ คลังสื่อและแหล่งเรียนรู้ดิจิทัลเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่ประชาชนเข้าถึงได้สะดวก

คณะผู้วิจัยได้รับทุนได้รับทุนอุดหนุนจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในการจัดทำแผนงานการจัดการพิพิธภัณฑ์ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ของจังหวัดลำปาง มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ ได้แก่ 1) เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้และกระบวนการจัดการพิพิธภัณฑ์ชุมชนเพื่อความยั่งยืนและพึ่งพาตนเอง 2) เพื่อสร้างรูปแบบทะเบียนโบราณวัตถุ และพัฒนาระบบกลไกในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์และ 3) เพื่อสร้างต้นแบบ

พิพิธภัณฑ์ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ด้วยแอปพลิเคชัน ประกอบด้วยโครงการวิจัยย่อย 3 โครงการ ได้แก่ 1) เรื่อง ศึกษาองค์ความรู้และกระบวนการสร้างการจัดการพิพิธภัณฑ์ชุมชนเพื่อความยั่งยืน 2) เรื่อง การพัฒนาพิพิธภัณฑ์ชุมชนด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์ในจังหวัดลำปาง 3) เรื่อง การสร้างต้นแบบพิพิธภัณฑ์ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ โดยโครงการต่าง ๆ ภายใต้แผนงานวิจัยนี้มีความเชื่อมโยงระหว่างโครงการวิจัยย่อย ดังแผนภาพ

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้และกระบวนการจัดการพิพิธภัณฑ์ชุมชนเพื่อความยั่งยืนและพึ่งพาตนเอง
2. เพื่อสร้างรูปแบบทะเบียนโบราณวัตถุ และพัฒนาระบบกลไกในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์
3. เพื่อสร้างต้นแบบพิพิธภัณฑ์ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ด้วยแอปพลิเคชัน

วิธีการดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย
การศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาพิพิธภัณฑ์ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ของจังหวัดลำปาง” เป็นการศึกษาโดยใช้การวิจัยแบบคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อให้ทราบถึงประเด็นของการศึกษาในรายละเอียดที่สำคัญสำหรับความต้องการและรูปแบบของระบบอิเล็กทรอนิกส์ และมีความครอบคลุมในเนื้อหาสาระสำคัญที่ทำการศึกษาอย่างครบถ้วน และการศึกษาวิจัย

แบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) นับเป็นการวิจัยเพื่อพัฒนาและแก้ไขปัญหาสังคมและชุมชน และเป็นการมีส่วนร่วมเป็นสิทธิของประชาชนต่อการตัดสินใจนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการจัดสรร และการใช้ประโยชน์ของพิพิธภัณฑสถานชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ เพื่อให้ทราบถึงประเด็นของการศึกษาในรายละเอียดที่สำคัญ และมีความครอบคลุมในเนื้อหาสาระสำคัญที่จะทำให้ได้ทราบถึงข้อมูลเชิงลึก (In-Depth) ที่มีรายละเอียดชัดเจนสามารถนำมาวิเคราะห์ในเชิงตรรกะ (Analytic Induction)

2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured interview) มีลักษณะเป็นคำถามแบบปลายเปิด เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน 25 รูป/คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้สำหรับการวิจัยในครั้งนี้ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ (Interview) ซึ่งเป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้างชนิดปลายเปิด (Structure In-Depth Interview) จำนวน 1 ฉบับ

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยจะได้ดำเนินการจัดเก็บข้อมูลตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

4.1 การศึกษาข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Study) เป็นการเก็บข้อมูลในลักษณะข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) จากหนังสือและเอกสารงานวิชาการต่างๆ ทั้ง

ที่เป็นหนังสือ และสื่อสิ่งพิมพ์อิเล็กทรอนิกส์ ได้แก่ ผลงานวิจัย วิทยานิพนธ์ งานเขียนทางวิชาการ บทความทางวิชาการ ตลอดจนหนังสือพิมพ์ วารสาร นิตยสาร สื่อสิ่งพิมพ์ประเภทต่างๆ ในการนี้ผู้วิจัยจะเลือกเฉพาะในส่วนที่เชื่อมโยง หรือที่มีส่วนสัมพันธ์กับเนื้อหาสาระ และกรอบแนวคิดในการวิจัย และเป็นข้อมูลที่มีส่วนสัมพันธ์กับบทสัมภาษณ์

4.2 การสัมภาษณ์ (Interview) การวิจัยครั้งนี้ใช้ทั้งการสัมภาษณ์แบบกึ่งทางการ (Semi-Formal Interview) และการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Information Interview) ดำเนินการสัมภาษณ์กลุ่มคนต่างๆ ๒๕ ท่าน โดยคำถามที่จะใช้จะเป็นเพียงแนวทางในการสัมภาษณ์ เพื่อศึกษาการพัฒนาพิพิธภัณฑสถานด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์ในจังหวัดลำปาง และให้ผู้สัมภาษณ์ตอบตามกรอบแนวคิดการศึกษาและมีอิสระ ในการตอบโดยข้อมูลที่ได้จะเป็นข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) ทั้งหมดทำให้ทราบภาพสะท้อนข้อเท็จจริงตามกรอบแนวคิด

4.3 การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus group discussion) เป็นการปฏิบัติงานในขอบเขตที่เป็นการให้ข้อมูลมากขึ้นทั้งงานวิจัยเชิงคุณภาพและงานวิจัยเชิงปริมาณ ด้วยการสร้างวิธีการวางแผนการอภิปรายอย่างเฉพาะเจาะจงให้ความใส่ใจโดยออกแบบให้สามารถรับทราบถึงข้อมูลในประเด็นที่ ให้ความสนใจปรากฏจากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลที่ได้รับการอนุญาตให้เก็บข้อมูล

4.4 แบบบันทึก (Record Form) ลักษณะของวัตถุโบราณ และ Code การจัดทำแบบบันทึกการจัดการพิพิธภัณฑสถานด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

5.1 ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร ใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสารเนื้อหา (Content Analysis) นำเสนอข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนา

5.2 ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ (Interview) ใช้วิธีการวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Induction) โดยนำข้อมูลมาเรียบเรียงและจำแนกอย่างเป็นระบบ จากนั้นนำมาตีความหมาย เชื่อมโยงความสัมพันธ์และสร้างข้อสรุปจากข้อมูลต่าง ๆ ที่รวบรวมได้ โดยทำไปพร้อมๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งนี้เพื่อจะได้ศึกษาประเด็นต่างได้ลึกซึ้ง เมื่อประเด็นใดวิเคราะห์แล้วไม่มีความชัดเจนก็จะตามไปเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในประเด็นต่าง ๆ เหล่านั้น เพื่อตอบคำถามหลักตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อมูลเชิงคุณภาพได้นำมาวิเคราะห์เพื่อหาความเชื่อมโยง ความสัมพันธ์เชิงทฤษฎี

5.3 ข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์แบบประเมินผลการปฏิบัติการ โดยใช้วิธีการวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Induction) โดยนำข้อมูลมาเรียบเรียงและจำแนกอย่างเป็นระบบ

6. ขั้นตอนการวิจัย

รายละเอียดขั้นตอนการดำเนินการวิจัย 5 ขั้นตอน มีดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาและสำรวจข้อมูลที่เกี่ยวข้อง เพื่อสรุปประเด็นที่จะนำมาใช้เป็นฐานในการศึกษา ได้ดำเนินการดังนี้

ขั้นที่ 1 การศึกษาและสำรวจข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากแหล่งข้อมูลต่างๆ เป็นการศึกษาเชิงเอกสาร (Documentary Research) และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ขั้นที่ 2 กำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยจากข้อมูลที่ได้จากการสังเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ขั้นตอนที่ 2 การหาแนวทางจากผู้เชี่ยวชาญและผู้มีความเกี่ยวข้อง ในการกำหนดเครื่องมือ

ขั้นตอนที่ 3 การลงพื้นที่เพื่อการสัมภาษณ์ (Interview) การวิจัยครั้งนี้ใช้ทั้งการสัมภาษณ์แบบกึ่งทางการ (Semi-Formal Interview) และการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Information Interview)

ขั้นตอนที่ 4 การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการสรุปและสังเคราะห์

ขั้นตอนที่ 5 การสร้างองค์ความรู้จากการวิเคราะห์สังเคราะห์ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการจัดการพิพิธภัณฑสถานชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ของจังหวัดลำปาง

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาในเรื่องศึกษาองค์ความรู้และกระบวนการสร้างการจัดการพิพิธภัณฑสถานชุมชนเพื่อความยั่งยืนและพึ่งพาตนเอง ผู้วิจัยจะแบ่งการอภิปรายผลการวิจัยไว้ ดังนี้

ตอนที่ 1 องค์ความรู้และกระบวนการจัดการพิพิธภัณฑสถานชุมชน เพื่อความยั่งยืนและพึ่งพาตนเอง

จากการศึกษาองค์ความรู้และกระบวนการจัดการพิพิธภัณฑสถานชุมชน พบว่าพิพิธภัณฑสถานของจังหวัดลำปาง มีการรวบรวมองค์ความรู้ที่เป็นเอกลักษณ์ของตัวเอง ทั้งองค์ความรู้ด้านพระพุทธศาสนา องค์ความรู้ด้านภูมิปัญญา และองค์ความรู้ด้านการจัดการชุมชน นอกจากนี้ควรผลักดันให้เกิดแหล่งเรียนรู้ในชุมชน เพื่อเป็น

แหล่งข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ สารสนเทศ กิจกรรมและประสบการณ์ต่าง ๆ ในชุมชนที่สนับสนุน ส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถหาความรู้ และเรียนรู้ด้วยตนเองได้ตามอัธยาศัย

พิพิธภัณฑ์ชุมชนทั้ง 3 แห่ง จาก 3 อำเภอในจังหวัดลำปาง มีกระบวนการสร้าง และแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ระหว่างกัน มีกระบวนการอนุรักษ์วัตถุโบราณ ด้วยการนำมาเก็บไว้ในพิพิธภัณฑ์ และมีกระบวนการสร้างกติกา ข้อตกลง ข้อบังคับใช้ ในการเข้าชมพิพิธภัณฑ์ชุมชนเป็นเวลา บางแห่ง เช่น พิพิธภัณฑ์วัดปงสนุกเหนือ จะมีการสร้างกฎ กติกาในการเข้าชมภาพพระบฏของจริง ที่มีการเก็บรักษาเอาไว้เป็นอย่างดี โดยทั่วไปจะไม่อนุญาตให้ประชาชนทั่วไปเข้าชม เนื่องจากเกรงว่าพระบฏจะเกิดความชำรุดเสียหาย จะอนุญาตให้เข้าชมเฉพาะหน่วยงานที่ต้องการศึกษาทำวิจัยเท่านั้น ซึ่งหากหน่วยงานใด ต้องการเข้าชมภาพพระบฏ จะต้องทำหนังสือราชการแจ้งมาที่เจ้าอาวาส เป็นต้น พิพิธภัณฑ์ชุมชนแต่ละแห่ง มีกระบวนการจัดการพิพิธภัณฑ์ชุมชนที่แตกต่างกันไป บางแห่ง มีกระบวนการจัดการพิพิธภัณฑ์ชุมชนแบบไม่เป็นระบบ บางแห่งมีกระบวนการจัดการพิพิธภัณฑ์ชุมชนที่เป็นระบบ แต่ยังไม่มีการขึ้นทะเบียนโบราณวัตถุในระบบอิเล็กทรอนิกส์ ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงได้จัดให้มีอบรมให้ความรู้ในการจัดการพิพิธภัณฑ์ชุมชน ให้กับผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์ในแต่ละวัด เพื่อให้เจ้าหน้าที่ผู้ดูแลนำองค์ความรู้ที่ได้รับจากวิทยากรผู้เชี่ยวชาญในการจัดการพิพิธภัณฑ์ชุมชน กลับไปพัฒนาพิพิธภัณฑ์ชุมชนของตน

จากการศึกษาพิพิธภัณฑ์ชุมชนทั้ง 3 แห่ง จาก 3 วัด ใน 3 อำเภอของจังหวัดลำปาง

พบว่า พิพิธภัณฑ์ชุมชนแต่ละแห่งมีกระบวนการจัดการพิพิธภัณฑ์ชุมชนแบบร่วมด้วย ช่วยกัน ยังขาดองค์ความรู้ในการจัดการพิพิธภัณฑ์ชุมชนอย่างเป็นระบบ คณะผู้วิจัย จึงได้เสนอแนวปฏิบัติที่ดีในการจัดการพิพิธภัณฑ์ชุมชนเพื่อความยั่งยืน โดยเสนอให้ทั้ง 3 สร้างรูปแบบทะเบียนโบราณวัตถุของพิพิธภัณฑ์ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ขึ้น เนื่องจากแต่ละวัดประสบปัญหาในการจัดการพิพิธภัณฑ์ อาทิ วัดปงสนุกเหนือ เป็นสถานที่เก็บผ้าพระบฏ แต่ไม่สามารถเปิดให้รับชมได้ เนื่องจากกลัวว่าภาพพระบฏจะเกิดความชำรุดเสียหาย อย่างวัดไหล่หินหลวง มีการจัดเก็บพระพุทธรูปโบราณจำนวนมาก แต่ยังขาดข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของพระพุทธรูปแต่ละองค์ ส่วนวัดบ้านหลุก เป็นวัดที่กำลังจัดสร้างพิพิธภัณฑ์ขึ้นมาเมื่อปี พ.ศ. 2563 จากการรวมกลุ่มของชาวบ้าน นำสิ่งของเครื่องใช้ที่สะท้อนวิถีชีวิตของคนในชุมชนท้องถิ่นมาจัดแสดงไว้ในพิพิธภัณฑ์ ยังขาดองค์ความรู้ในการจัดการพิพิธภัณฑ์อย่างเป็นระบบ

ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงได้เสนอแนวปฏิบัติที่ดีในการจัดการพิพิธภัณฑ์ชุมชนเพื่อความยั่งยืนและพึ่งพาตนเองได้ ให้กับพิพิธภัณฑ์ชุมชนทั้ง 3 แห่ง จากวัดทั้ง 3 วัด ใน 3 อำเภอของจังหวัดลำปาง ได้แก่ 1) วัดปงสนุกเหนือ ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมืองลำปาง 2) วัดไหล่หินหลวง ตำบลไหล่หิน อำเภอกะคา และ 3) วัดบ้านหลุก ตำบลนาคร้ว อำเภอแม่ทะ โดยคณะผู้วิจัยได้เสนอแนวปฏิบัติที่ดีในการจัดการพิพิธภัณฑ์ชุมชนเพื่อความยั่งยืนและพึ่งพาตนเอง 3 แนวทาง ได้แก่ 1) แนวทางการจัดการองค์ความรู้และกระบวนการจัดการ

พิพิธภัณฑ์ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ 2) แนวทางการจัดหมวดหมู่ของพิพิธภัณฑ์ชุมชน และ 3) แนวทางการขึ้นทะเบียนโบราณวัตถุของพิพิธภัณฑ์ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์

ตอนที่ 2 รูปแบบทะเบียนโบราณวัตถุ และการพัฒนาระบบกลไกในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์

จากการศึกษา รูปแบบทะเบียนโบราณวัตถุ และการพัฒนาระบบกลไกในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ ของพิพิธภัณฑ์ชุมชนทั้ง 3 แห่ง จากวัดทั้ง 3 วัด ใน 3 อำเภอ ของจังหวัดลำปาง ได้แก่ 1) วัดปงสนุกเหนือ ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมืองลำปาง 2) วัดไหล่หินหลวง ตำบลไหล่หิน อำเภอเกาะคา และ 3) วัดบ้านหลด ตำบลนาครัว อำเภอแม่ทะ พบว่า รูปแบบทะเบียนโบราณวัตถุของพิพิธภัณฑ์ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ ต้องเป็นการจัดเก็บข้อมูลให้เป็นระบบควรมีการใส่รายละเอียดของโบราณวัตถุ ได้แก่ เลขทะเบียนวัตถุ ชื่อวัตถุ หมวดหมู่ ประเภทวัสดุ ขนาดของโบราณวัตถุ ปีพุทธศักราชที่สร้าง ผลงานชิ้นนั้น และภาพถ่าย รวมทั้งควรมีเอกสารลงทะเบียนวัตถุโบราณ และมีการจัดหมวดหมู่ให้ชัดเจน การจัดหมวดหมู่นั้น ต้องดูตามประเภทของสิ่งของที่อยู่ภายในพิพิธภัณฑ์ แต่ละแห่ง ควร แบ่งตามประเภทของวัตถุ เช่น หมวดพระพุทธรูป หมวดของใช้ หมวดเสื้อผ้า เป็นต้น ควรมีเลขรหัสวัตถุ ใน Application ควรใส่ข้อมูลดังนี้

1. สถานที่ตั้งของวัด
2. ประวัติความเป็นมาของวัด

3. สิ่งสำคัญที่อยู่ในวัด อาทิ โบราณสถาน โบราณวัตถุ

4. ประวัติการสร้างพิพิธภัณฑ์ของวัด พ.ศ. 2547 (ข้อมูลดูได้จากประวัติหนังสือของวัด)

5. โบราณวัตถุจำนวน 30 ชิ้น เรียงตามรหัสที่จัดเก็บไว้ในพิพิธภัณฑ์ ควรขึ้นทะเบียนโบราณวัตถุ และมีการสร้าง QR Code และ Application โดยควรส่งเสริมให้พิพิธภัณฑ์ชุมชนมีความทันสมัยมากยิ่งขึ้น ซึ่งปัจจุบัน มีแค่ QR Code ของประวัติวัดเท่านั้น ทางวัดจึงต้องการสร้างคนรุ่นใหม่ ให้มาช่วยถ่ายรูปลงทะเบียนโบราณวัตถุ และทำ QR Code โดยการจัดหมวดหมู่ของพิพิธภัณฑ์ ควรมีการใส่รายละเอียด โดยการจัดหมวดหมู่ตามวัสดุ เช่น ทำจากผ้า โลหะ ไม้ กระดาษ เป็นต้น จัดหมวดหมู่ตามขนาด เช่น ขนาดเล็ก ขนาดกลาง ขนาดใหญ่ โดยเรียงจากเล็กไปหาใหญ่ จัดหมวดหมู่ของภาพพระพุทธรูป โดยเรียงตามเรื่องราว เรียงตามทศชาติ/เรียงตามกัณฑ์ต่างๆ รวมถึงการขึ้นทะเบียนวัตถุโบราณ ควรใส่ชื่อตัววัด/ปี พ.ศ./รหัส เช่น วบล./2563/001 พิจารณาอาคารพิพิธภัณฑ์ จัดเก็บเก็บพระพุทธรูป และคัมภีร์ไบเบิล/คัมภีร์ธรรม/คัมภีร์โบราณ

การจัดทำทะเบียนวัตถุโบราณของพิพิธภัณฑ์ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์จะมี ส่วนประกอบโดยมีรายละเอียดดังนี้

1. ส่วนต้น บัตรทะเบียนวัตถุพิพิธภัณฑ์และที่ตั้ง
2. ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป ประกอบไปด้วย ชื่อวัตถุ เลขลำดับ หมวดหมู่ ประเภท ลักษณะทางกายภาพ

3. ส่วนที่ 2 การบันทึกข้อมูล ประกอบไปด้วย ผู้บันทึกข้อมูล วันที่บันทึกข้อมูล ผู้บันทึกภาพ รหัสภาพถ่าย สถานที่จัดเก็บวัตถุ

4. ส่วนที่ 3 คำอธิบายวัตถุ ประกอบไปด้วย แหล่งที่มาของข้อมูล ผู้เรียบเรียงข้อมูล วันที่เรียบเรียงข้อมูล

กระบวนการตามข้างต้นก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนดังนี้ E-education เป็นกระบวนการให้ การสร้างและการแลกเปลี่ยนความรู้, E- engineering กระบวนการอนุรักษ์ การสร้างสรรค์การสืบทอด และ E- enforcement กระบวนการสร้างกติกา ระเบียบข้อบังคับ เป็นสร้างกฎระเบียบ หรือข้อบังคับในการเข้าชมพิพิธภัณฑ์ให้แก่กลุ่มผู้ดูแล และนักท่องเที่ยวเพื่อเป็นอีกช่องทางในการช่วยพิพิธภัณฑ์ในเรื่องการดูแลรักษาโบราณวัตถุไม่ให้ชำรุดเสียหาย อันเป็นการอนุรักษ์โบราณของพิพิธภัณฑ์ชุมชนอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

ตอนที่ 3 การสร้างต้นแบบพิพิธภัณฑ์ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ด้วยแอปพลิเคชัน

จากการศึกษา การสร้างต้นแบบพิพิธภัณฑ์ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ด้วยแอปพลิเคชัน พบว่า มีการสร้างต้นแบบพิพิธภัณฑ์ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ 3 ประการดังนี้ 1) สร้างคิวอาร์โค้ด ของโบราณวัตถุทั้ง 90 ชิ้น 2) มีการสร้างเว็บไซต์ ชื่อ <http://lpmuseum.net/> และ 3) มีการสร้างแอปพลิเคชัน ที่ชื่อว่า LP Museum

ตามกระบวนการและระบบกลไกในทางเทคโนโลยี 7 ขั้นตอน และในแต่ละขั้นตอนควรจัดกระบวนการจัดการเป็นไปในลักษณะดังนี้

3.1 การกำหนดปัญหาหรือความต้องการ ทางพิพิธภัณฑ์ต้องกำหนดปัญหาหรือความต้องการของทางพิพิธภัณฑ์ว่ามีความต้องการให้ระบบอิเล็กทรอนิกส์ในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ชุมชนเข้ามาช่วยส่งเสริมพิพิธภัณฑ์ในรูปแบบต่าง ๆ ควรมีคำอธิบายหลากหลายภาษา ปัจจุบันมีคำอธิบายเฉพาะภาษาไทย ต้องการให้มีผู้เก็บภาพพระบรมฉายาลักษณ์ ปัญหาพบคือห้องเก็บภาพพระบรมฉายาลักษณ์ ค่อนข้างร้อน ไม่มีอาคารจัดเก็บภาพที่ดีและเหมาะสม และที่เก็บภาพพระบรมฉายาลักษณ์ยังไม่มีความปลอดภัยเพียงพอเนื่องจากอากาศร้อน อาจทำให้ภาพเกิดความเสียหายได้ โดยต้องการให้มีการลงทะเบียนวัตถุโบราณ และพัฒนาเข้าสู่ระบบอิเล็กทรอนิกส์มากกว่า 30 ชิ้น

3.2 การรวบรวมข้อมูล พิพิธภัณฑ์จัดตั้งทีมงานเพื่อรวบรวมข้อมูลที่ต้องการต้องมีการจัดตั้งทีมงานเพื่อรวบรวมข้อมูลที่ต้องการ

3.3 การเลือกวิธีการจัดการ เก็บรวบรวมข้อมูลจากคนในพื้นที่ หรือผู้ที่สามารถให้ข้อมูลได้ต้องมีการจัดตั้งทีมงานเพื่อรวบรวมข้อมูลที่ต้องการ อาทิเช่น วิธีการจัดการดูแลรักษาภาพพระบรมฉายาลักษณ์ คือ มีผู้เก็บภาพไว้เป็นอย่างดี

3.4 การออกแบบและปฏิบัติการจัดการเรียบเรียงข้อมูลที่ได้มาให้อ่านเข้าใจวัตถุชิ้นนั้นได้อย่างครอบคลุม เนื่องจากข้อมูลในขั้นต้นที่เก็บมามากจะเป็นข้อมูลดิบที่ไม่ได้เรียบเรียง จัดการเรียบเรียงข้อมูล ให้อ่านเข้าใจวัตถุชิ้นนั้นได้อย่างครอบคลุม ทำการออกแบบชุดข้อมูลว่าจะนำเสนอในรูปแบบที่

น่าสนใจ และจัดทำข้อมูลให้ออกมาในรูปแบบที่ต้องการ

3.5 การทดสอบ ทำการเปิดทดสอบระบบข้อมูลที่ต้องการนำเสนอกับคนในชุมชนและนักท่องเที่ยวที่เข้ามาชมพิพิธภัณฑ์ เพื่อให้ทราบถึงปัญหาก่อนใช้งานจริง ทดสอบระบบข้อมูลที่ต้องการนำเสนอกับคนในชุมชนได้ทดสอบก่อน เพื่อให้ทราบถึงปัญหาก่อนใช้งานจริง ก่อนที่จะพร้อมให้นักท่องเที่ยวที่เข้ามาชมพิพิธภัณฑ์

3.6 การปรับปรุงแก้ไขกระบวนการเมื่อทราบถึงปัญหาแล้วควรรีบแก้ไขทันที เมื่อรู้ถึงปัญหาแล้ว ควรรีบแก้ไขทันทีแบบประเมินจากการนักท่องเที่ยวนั้นจะรู้ถึงผลประเมินการใช้ระบบอิเล็กทรอนิกส์ในการชมพิพิธภัณฑ์ต้องการให้มีการปรับปรุงบ้านเทคโนโลยี ปัจจุบันภาพพระบรมเป็นกระดาดต้องการให้มีการจัดเก็บข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์วัตถุโบราณในวัดปงสนุกที่มี QR Code มีแค่ 10 ชิ้น และต้องการให้มีภาษาต่างประเทศ เช่น ภาษาอังกฤษ ภาษาจีน และต้องการให้มีภาษาล้านนา

3.7 การประเมินผล สร้างแบบประเมิน เพื่อประเมินผลจากการให้นักท่องเที่ยวทำแบบประเมินการใช้ระบบอิเล็กทรอนิกส์ในการชมพิพิธภัณฑ์ ต้องการให้มีการจัดทำแบบสอบถามความพึงพอใจในการใช้ Application มี QR Code, ภาพถ่ายวัตถุ (4ด้าน, 360 องศา, 3D), เสียงบรรยายวัตถุ ตัวอ่าน QR Code, ระบุพิพิธภัณฑ์ของพิพิธภัณฑ์, ภาพถ่ายวัตถุ (4ด้าน, 360 องศา, 3D), เสียงบรรยายวัตถุ มีระบบการเลือกภาษา ระบบบรรยาย เนื้อหา เรื่องราว รายละเอียดของข้อมูลภาพพระบรม บรรยายด้วยเสียง หรือ

มีภาษามือ โดยระบบต้องเสถียร ไม่ล่ม ต้องมีความปลอดภัย ไม่เสี่ยงต่อการถูกโจรกรรมข้อมูล รวมทั้งภาพพระบรมควรมีลายน้ำบนภาพ ป้องกันการขโมยภาพ

อภิปรายผลการวิจัย

ศิลปวัฒนธรรมสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่มีความค่าทางศิลปะ ประวัติศาสตร์ โบราณคดี เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองทางอารยธรรมของชุมชนและประเทศชาตินับแต่อดีต จึงเป็นความจำเป็นอย่างมากที่จะต้องสงวนรักษา อนุรักษ์โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุเหล่านี้ไว้มิให้สูญหายไปจากผืนแผ่นดินไทย ดังที่กรมศิลปากรได้ออกพระราชบัญญัติเกี่ยวกับโบราณวัตถุอาทิเช่น อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 14 แห่งพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 จึงประกาศขึ้นทะเบียนโบราณวัตถุและศิลปวัตถุ ที่มีได้อยู่ในความครอบครองของกรมศิลปากร รวม 51 แห่ง จำนวน 365 รายการ โดยปัจจุบันพิพิธภัณฑสถานอิเล็กทรอนิกส์ในจังหวัดลำปาง มี 5 แห่ง ได้แก่ 1) ปงสนุก 2) ธนบดี 3) วัดพระแก้ว 4) ป้องนัก (ค่ายสุรศักดิ์) 5) หอปุมละกอน จากการที่คณะผู้วิจัยได้ลงเก็บข้อมูลในพื้นที่ทั้ง 3 แห่ง ในจังหวัดลำปาง ได้แก่ 1) วัดปงสนุกเหนือ ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมืองลำปาง 2) วัดไหล่หินหลวง ตำบลไหล่หิน อำเภอกะเคา และ 3) วัดบ้านหลุก ตำบลนาครี อำเภอมะทะ พบว่า การจัดเก็บข้อมูลให้เป็นระบบควรมีการใส่รายละเอียดของ

โบราณวัตถุ ควรมีรายละเอียดต่าง ๆ ของวัตถุ โบราณ อาทิ เลขทะเบียนวัตถุ ชื่อวัตถุ หมวดหมู่ ประเภทวัสดุ ขนาดของโบราณวัตถุ ปีพุทธศักราชที่สร้างผลงานชิ้นนั้น และ ภาพถ่าย ซึ่งสอดคล้องกับ พระมหาสุรินทร์ สุนนโท (รุจิเวทย์) (2557, บทคัดย่อ) ได้ ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "การพัฒนาารูปแบบการจัดการศาสนสมบัติของวัดในจังหวัด พระนครศรีอยุธยา" พบว่า ปัจจัยด้านการ แต่งตั้งบุคลากรที่ดูแลรักษาและดำเนินการ เป็นการดึงบุคคลเข้าช่วยเหลืองานจัดการศาสนสมบัติวัดของเจ้าอาวาส รักษาศาสนสมบัติ วัดและเงินผลประโยชน์ของวัด เป็นวิธีการ แบบแผนที่เป็นฐานข้อมูลช่วยให้เจ้าอาวาส ตัดสินใจจัดการศาสนสมบัติวัดได้เหมาะสม ผ่าน รูปแบบการจัดการศาสนสมบัติของวัด ตามหลักกฎหมาย ดำเนินการตามคู่มือ สำนักงาน พระพุทธศาสนา จังหวัด พระนครศรีอยุธยา และรูปแบบการ จัดการศาสนสมบัติของวัดตามจารีตประเพณี ซึ่งไม่มีการจัดทำเป็นลายลักษณ์อักษร อนึ่ง การดำเนินการจัดการศาสนสมบัติทั้ง 2 รูปแบบส่งผลให้เกิดการรักษาศาสนสมบัติและ ผลประโยชน์ตอบแทนแก่วัดแตกต่างกัน และมีผลประโยชน์และปัญหาความต้องการที่เกิด ขึ้นกับวัดแตกต่างกันตามสภาพพื้นที่

การจัดหมวดหมู่ของพิพิธภัณฑ์ ควรมีการ ใส่รายละเอียด หมวดหมู่อย่างไรในการจัดการ ระบบทะเบียนโบราณวัตถุของพิพิธภัณฑ์ ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ เพื่อความ สะดวกในการค้นคว้าข้อมูลและการธำรงรักษา โบราณวัตถุของพิพิธภัณฑ์ชุมชน ควรจัด หมวดหมู่ตามประเภทของสิ่งของที่อยู่ใน พิพิธภัณฑ์แห่งนั้น เช่น จัดแบ่งเป็น 2 หมวด

โดยหมวดหลัก แบ่งตามประเภทของวัตถุ หมวดรองอาจเป็นวัสดุที่ใช้ทำวัตถุชิ้นนั้น การ จัดหมวดหมู่ต้องพิจารณาตามประเภทของ สิ่งของที่อยู่ในพิพิธภัณฑ์แต่ละแห่ง ควร แบ่งตามประเภทของวัตถุ เช่น หมวดพระพุทธร ูป หมวดของใช้ หมวดเสื้อผ้า เป็นต้น ควรมีเลข รหัสวัตถุใน Application โดยใช้ข้อมูลดังนี้

1. สถานที่ตั้งของวัด
2. ประวัติความเป็นมาของวัด
3. สิ่งสำคัญที่อยู่ในวัด อาทิ

โบราณสถาน โบราณวัตถุ

4. ประวัติการสร้างพิพิธภัณฑ์ของวัด

พ.ศ. 2547 (ข้อมูลดูได้จากประวัติหนังสือของ วัด)

5. โบราณวัตถุจำนวน 30 ชิ้น เรียงตาม รหัสที่จัดเก็บไว้ในพิพิธภัณฑ์ ควรขึ้นทะเบียน โบราณวัตถุ และมีการสร้าง QR Code และ Application โดยควรส่งเสริมให้พิพิธภัณฑ์ ชุมชนมีความทันสมัยมากยิ่งขึ้น ซึ่งปัจจุบัน มี แต่ QR Code ของประวัติวัดเท่านั้น ทางวัด จึงต้องการสร้างคนรุ่นใหม่ ให้มาช่วยถ่ายรูป ลงทะเบียนโบราณวัตถุ และทำ QR Code โดยการจัดหมวดหมู่ของพิพิธภัณฑ์ ซึ่ง สอดคล้องกับ ฉลาด จันทรมบัติ (2548, บทคัดย่อ) ได้ ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การ พัฒนารูปแบบการจัดการความรู้ขององค์กร ชุมชน” โดยมีจุดประสงค์เพื่อพัฒนารูปแบบ การจัดการความรู้ 8 องค์กร ชุมชนในพื้นที่ กลุ่มเป้าหมาย 2 หมู่บ้าน ซึ่งผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการจัดการความรู้องค์กรชุมชนที่ พัฒนาประกอบด้วย ขั้นตอนเตรียมชุมชน เช่น การ สร้างแรงจูงใจ และสร้างจิตสำนึกในการ ทำงานร่วมกันของคนในชุมชน ขึ้นสร้าง วิสัยทัศน์ ขึ้นจัดทำแผนพัฒนาศักยภาพ ขึ้น

1.4 หนังสือชุดองค์ความรู้ที่ได้จากการทำวิจัย + EBook

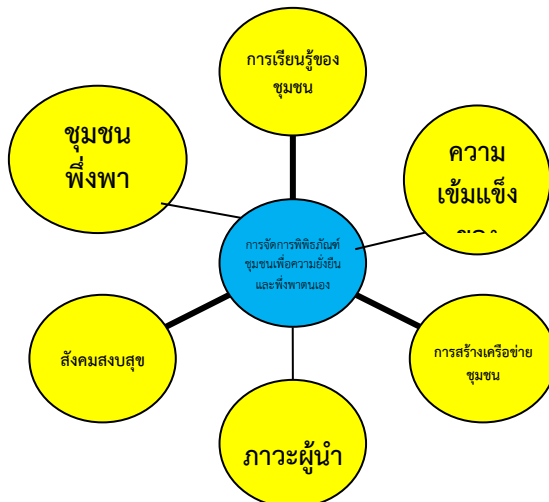

1.5 ภาควิชาพิพิธภัณฑ์ชุมชนในจังหวัดลำปาง

2. องค์ความรู้ที่ได้รับจากงานวิจัย
โครงการย่อยที่ 1 เรื่อง ศึกษาองค์ความรู้และ
กระบวนการสร้างการจัดการพิพิธภัณฑ์ชุมชน
เพื่อความยั่งยืน

จากการศึกษาวิจัยเรื่องศึกษาองค์
ความรู้และกระบวนการสร้างการจัดการ
พิพิธภัณฑ์ชุมชนเพื่อความยั่งยืนและพึ่งพา
ตนเองสามารถสรุปองค์ความรู้ได้ดังนี้

องค์ความรู้และกระบวนการสร้างการจัดการพิพิธภัณฑ์ชุมชนเพื่อความยั่งยืนและพึ่งพาตนเอง

จากภาพจะเห็นได้ว่า การพัฒนาพิพิธภัณฑ์ชุมชนด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์ในจังหวัดลำปางจะกลายเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ เมืองศักยภาพในชุมชนที่เข้มแข็ง มีการจัดการชุมชนที่ดีมีเครือข่ายชุมชน มีภาวะผู้นำชุมชนเกิดขึ้น เป็นชุมชนที่พึ่งพาตนเองได้ เป็น

ชุมชนสุขสงบ และเป็นการพัฒนาชุมชนแบบยั่งยืน

3. องค์ความรู้ที่ได้รับจากงานวิจัยโครงการย่อยที่ 2 เรื่อง การพัฒนาพิพิธภัณฑ์ชุมชนด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์ในจังหวัดลำปาง

จากการศึกษาวิจัย สามารถสรุปองค์ความรู้ได้ดังนี้

จากภาพ The Community Museum Development with Electronics System of the in Lampang Province จะกลายเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ เมืองศักยภาพในชุมชนที่เข้มแข็ง มีการจัดการชุมชนที่ดีมีเครือข่ายชุมชน มีภาวะผู้นำชุมชนเกิดขึ้น เป็นชุมชนที่พึ่งพาตนเองได้ เป็นชุมชนสุขสงบ และเป็นการพัฒนาชุมชนแบบยั่งยืน

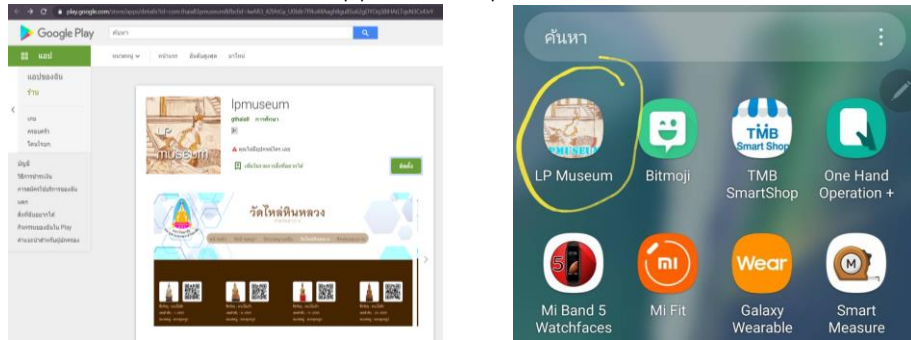
นอกจากนี้ โครงการวิจัยย่อยที่ 2 เรื่อง การพัฒนาพิพิธภัณฑ์ชุมชนด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์ในจังหวัดลำปาง ได้พัฒนาและสร้างนวัตกรรมต้นแบบพิพิธภัณฑ์ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ โดยสร้างรูปแบบ

ทะเบียนโบราณวัตถุของพิพิธภัณฑ์ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ของโบราณวัตถุทั้ง บ้านที่ภาพถ่ายโบราณวัตถุ และบันทึกข้อมูลของโบราณวัตถุ จากวัดทั้ง 3 วัด วัดละ 30 ชิ้น รวมทั้งหมด 90 ชิ้น

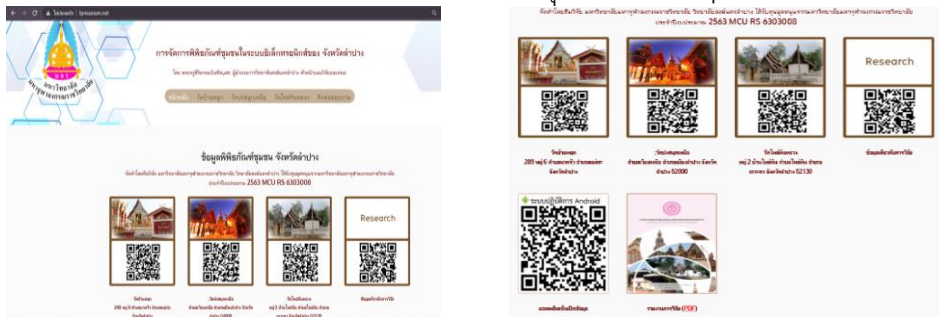
4. องค์ความรู้ที่ได้รับจากงานวิจัยโครงการย่อยที่ 3 เรื่อง การสร้างต้นแบบพิพิธภัณฑ์ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์

โครงการวิจัยย่อยที่ 3 เรื่อง การสร้างต้นแบบพิพิธภัณฑ์ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ ภายใต้แผนงานวิจัย ได้พัฒนาและสร้างนวัตกรรมต้นแบบพิพิธภัณฑ์ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ ดังนี้

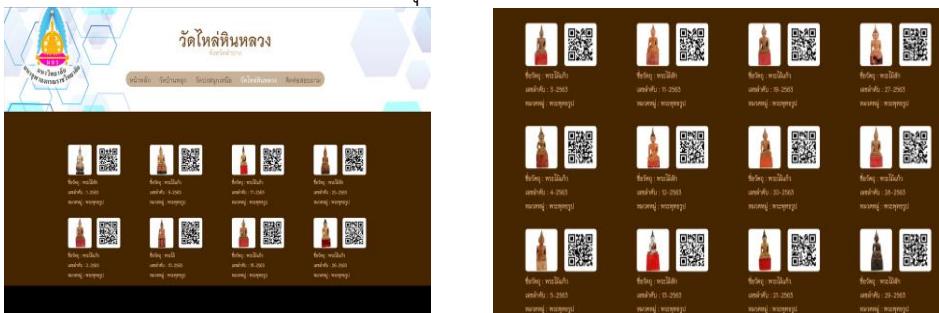
4.1 สร้างแอปพลิเคชัน (Application) lpmuseum

4.2 พัฒนาระบบและเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ชุมชน www. Lpmuseum.net

4.3 เสนอต้นแบบพิพิธภัณฑ์ชุมชนด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะที่ได้จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้

1.1 การจัดการพิพิธภัณฑ์ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ของจังหวัดลำปาง ควรนำไปประยุกต์ใช้เป็นกรอบแนวคิดในการดำเนินงานวางแผนการทำงานแบบบูรณาการ

กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ก่อให้เกิดการเชื่อมโยงในการพัฒนาทรัพยากรที่มีอยู่ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาศักยภาพคนในชุมชน

1.2 การจัดการพิพิธภัณฑ์ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ของจังหวัดลำปาง ควรนำไปเสริมสร้างประสบการณ์แบบใหม่สร้าง

แหล่งท่องเที่ยวสำหรับนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ ให้เข้ามาเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

1.3 การจัดการพิพิธภัณฑ์ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ของจังหวัดลำปาง ควรมีจัดการระบบข้อมูลของวัตถุโบราณในพิพิธภัณฑ์ชุมชน พร้อมทั้งให้ข้อมูลหลากหลายภาษา และพัฒนาไปสู่การจัดการพิพิธภัณฑ์ชุมชนด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการวิจัยเรื่อง การจัดการพิพิธภัณฑ์ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ของจังหวัดลำปาง โดยนำไปประยุกต์ใช้เป็นกรอบ

แนวคิดในการดำเนินงานพัฒนาและบูรณาการพิพิธภัณฑ์ทั่วทั้งจังหวัดลำปาง

2.2 ควรมีการวิจัยการจัดการพิพิธภัณฑ์ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ เพื่อพัฒนาศักยภาพคน เพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ ด้วยการสร้างการเรียนรู้ตลอดชีวิตและสังคมแห่งการเรียนรู้

2.3 ควรมีการวิจัยและสร้างเครือข่ายของพิพิธภัณฑ์ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ทั่วประเทศ

2.4 ควรมีการวิจัยในประเด็นแนวทางการพัฒนาองค์ความรู้และกระบวนการจัดการพิพิธภัณฑ์ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ ให้มีความเป็นระบบสากล โดยใช้เทคโนโลยีเข้ามามีส่วนช่วยในการจัดการ

แหล่งอ้างอิง

คณะกรรมการบูรณาการด้านพิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้. (2559). *แผนยุทธศาสตร์การบูรณาการพิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้ระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579)*. สืบค้น 1 เมษายน 2559, จาก <http://mlc.okmd.or.th/file/22112017110517.pdf> 2548

ฉลาด จันทรมบัติ. (2548). การพัฒนารูปแบบการจัดการความรู้ขององค์กรชุมชน. (วิทยานิพนธ์ปริญญาดุสิตบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม).

พระมหาสุชนันท์ สุนนโท (รุจิเวทย์). (2557). *การพัฒนารูปแบบการจัดการศาสนสมบัติของวัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา*. (วิทยานิพนธ์ดุสิตบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).

รูปแบบการจัดการระบบนิเวศเชิงพุทธ พื้นที่คลองแม่ข่า ตำบลป่าแดด
อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

A MODEL OF BUDDHIST ECOLOGICAL MANAGEMENT IN MAE KHA CANAL
PA DAET SUBDISTRICT MUEANG DISTRICT CHIANG MAI PROVINCE

วิโรจน์ วิชัย *

Viroj Vichai

เทพประวิณ จันทร์แรง *

Thepprawin Chanreang,

พัฒนา ใจหล้า *

Phatthana Chailar

Corresponding Author E-mail: phatta.najalla@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาการจัดการระบบนิเวศเชิงพุทธ 2) เพื่อศึกษาการจัดการระบบนิเวศในพื้นที่คลองแม่ข่า 3) เพื่อเสนอรูปแบบการจัดการระบบนิเวศเชิงพุทธ พื้นที่คลองแม่ข่า รูปแบบของงานวิจัยเชิงคุณภาพและภาคสนาม มีการทำงานร่วมกับเทศบาลป่าแดด ภาคเอกชน โรงเรียน วัด และคนในชุมชน

ผลการศึกษา พบว่าแนวคิดระบบนิเวศเชิงพุทธ หมายถึงแนวคิดที่มองโลกและชีวิตอย่างเป็นองค์รวม ความสัมพันธ์ของมนุษย์กับธรรมชาติมีผลกระทบต่อกัน การพัฒนาระบบนิเวศเชิงพุทธที่ยั่งยืนจึงเน้นการพัฒนาให้มนุษย์มีปัญญา เห็นถูก คิดถูก กระทำถูก การประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา และหลักอริยสัจ 4 สามารถช่วยพัฒนาจิตสำนึกและปรับทัศนคติของประชาชนในชุมชนและสังคม ทำให้ช่วยกันหาทางแก้ปัญหาและมีการพัฒนาระบบนิเวศร่วมกันได้

ระบบนิเวศเชิงพุทธพื้นที่คลองแม่ข่า คลองแม่ข่ามีขยะและวัชพืชรากหญ้าจำนวนมากไหลมาจากเขตเทศบาลนคร น้ำในคลองเน่าเสียและมีกลิ่นเหม็น การบริหารจัดการคลองแม่ข่าในพื้นที่ตำบลป่าแดดคือตั้งกลุ่มจิตอาสา ทสม.พิทักษ์คลองแม่ข่า มุ่งเน้นการกำจัดขยะและวัชพืชในคลอง โดยใช้ภูมิปัญญาชาวบ้าน คือ ทำฝายกั้นขยะ พัฒนาจนเกิดเป็นแฟ้มไม้กั้นขยะที่ไหลมาจากเทศบาลเมืองนครเชียงใหม่ ทำให้ลดปริมาณขยะและวัชพืชในคลองได้ดีขึ้น น้ำไหลระบายได้ดีในฤดูน้ำหลาก

รูปแบบการจัดการระบบนิเวศเชิงพุทธในพื้นที่คลองแม่ข่า ใช้รูปแบบของกลุ่มเครือข่าย โดยการใช้นวัตกรรมแฟ้มไม้มาช่วยกั้นขยะและวัชพืชในคลอง เพื่อฟื้นฟูคลองแม่ข่าให้น้ำใส ไหลสะดวก ภูมิทัศน์น่ามอง และเน้นการปรับทัศนคติของคน โดยประยุกต์ใช้หลักอริยสัจ 4 หลักความสามัคคี และหลักสัมมาทิฐิ ในกระบวนการดำเนินงานและในกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นร่วมกับชุมชน ทำให้ปัญหาได้รับการแก้ไขเพราะทุกภาคส่วนและชุมชนให้ความร่วมมือในการแก้ปัญหาคลองแม่ข่าร่วมกัน

คำสำคัญ: ระบบนิเวศเชิงพุทธ, การจัดการระบบนิเวศ, ระบบนิเวศคลองแม่ข่า

* มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

ABSTRACT

The objectives of this research were 1) to study Eco Systematical Buddhist Management, 2) to study eco systematical management in Mae Kha canal, and 3) to suggest the pattern of eco systematical Buddhist management in Mae Kha canal. It was mixed methods research of the Qualitative research and field work cooperated with Padad Subdistrict Municipality, private participant, school, temple, and people in the village.

The result of the research were found that the concept of Eco Systematical Buddhist Management meant a holistic view of world and life. The relationship of human and nature had an effect to each other. The sustainable development of Buddhist ecology emphasized human to have a wisdom, right view, right thought, and right action. The virtues including Tri Sikkha: Sila, Samadhi, and Pañña, and Caturariyasacca could be used for developing the conscious and for adjusting an attitude of people in the village and society. It made them find out the way to develop the ecology together.

In the eco systematical management of Mae Kha canal, there were so many wastes and weeds floating from the City Municipality to the canal and water in the canal was rotten and bad smell. How to manage for developing the Mae Kha canal of Padad Subdistrict Municipality was as follows: there were a group of volunteers named TSM. Saving Mae Kha Canal getting rid of wastes and weeds in the canal by using a folk wisdom: making a weir to detain wastes. They made it as the bamboo raft to detain wastes floating from the Chiang Mai City Municipality. It was a rather good reduction the wastes and weeds in the canal and water easily ran in the flooded season.

The pattern of eco systematical Buddhist management in Mae Kha canal was in the form of the network group. They used the innovational bamboo raft to detain the wastes and weeds in the canal for making water clear, easily run, and good landscape. An attitude adjustment of people by using Caturariyasacca, harmonious, and right view was necessary in every procedure and activity conducted between an organization and people in the village. This would solve the problem and would be the result of every participant and people in the village being cooperate to develop the problem of Mae Kha canal together.

Keywords: Buddhist ecology, Ecosystem management, Mae Kha Canal ecology

บทนำ

คลองแม่ข่าเป็นแม่น้ำสายสำคัญที่ไหลหล่อเลี้ยงเมืองเชียงใหม่ เป็นแม่น้ำที่ให้ทั้งความอุดมสมบูรณ์ในการเพาะปลูกและเป็นเส้นทางคมนาคมสายหลักของผู้คนในเมืองเชียงใหม่ เป็นหนึ่งในไข่มุกของเมืองเชียงใหม่ แต่เป็นที่น่าเสียดายเมื่อหนองน้ำที่ใหญ่ของเมืองเชียงใหม่เป็นแหล่ง

ประวัติศาสตร์ของเมืองมีความสำคัญทางยุทธศาสตร์ในฐานะเป็นคูเมืองชั้นนอกที่สำคัญของเมืองกลักลายเป็นแหล่งเสื่อมโทรมเป็นที่ระบายของเสียของคนเชียงใหม่ บริเวณรอบๆ ริมคลองเต็มไปด้วยอาคารพาณิชย์เป็นชุมชนเข้าไปอาศัยกันอย่างหนาแน่น จากการเติบโตของเมืองเชียงใหม่ช่วง 30 ปีที่ผ่านมา ปัญหาเริ่มทวีความรุนแรงมากขึ้นเรื่อย ๆ ทำ

ให้ผู้คนเข้ามาตั้งถิ่นฐานประกอบอาชีพมากขึ้น จากความสัมพันธ์ทางเครือญาติได้มีการชักจูงกันเข้ามาอาศัยบริเวณริมคลองแม่ข่า ทำให้คลองแม่ข่าหมดประโยชน์ในฐานะเป็นหนึ่งในไฮมวงคลของเมืองเชียงใหม่ เป็นแม่น้ำสายหลักของคนเชียงใหม่ จนทำให้ปัจจุบันคลองแม่ข่ามีสภาพเป็นเพียงที่ระบายของเสียของเมืองเท่านั้น พอเริ่มช่วง 30 ปีที่ผ่านมา ผู้คนก็เริ่มหลั่งไหลกันเข้ามามากขึ้นเพื่อหาอาชีพความต้องการที่ดินและที่อยู่อาศัยเพิ่มสูงขึ้นตามความต้องการแรงงานพัฒนาเมือง พื้นที่รอบ ๆ คลองและเขตโบราณสถานกลายเป็นพื้นที่ถูกจับจองเป็นที่พักอาศัยที่ค่อย ๆ หนาแน่นขึ้นเรื่อย ๆ จนกลายเป็นชุมชนแออัดดังในปัจจุบัน พื้นที่เกษตรกรรมก็เริ่มน้อยลงขึ้นเรื่อย ๆ สายคลองก็เริ่มกลายเป็นจากลำน้ำที่ดีเป็นลำน้ำระบายของเสียของเมืองกลายเป็นคลองระบายน้ำทั้งในปัจจุบัน ที่ผ่านมามีความพยายามจากหลายภาคส่วนที่เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาก็ไม่ค่อยประสบผลสำเร็จมากนักเนื่องจาก รูปแบบการทำงานที่ขาดการบูรณาการระหว่างกันต่างคนต่างทำ แยกส่วนการรับผิดชอบในการทำงานจึงเกิดผลกระทบที่ตามมาคือ ขาดความต่อเนื่อง ขาดการมีส่วนร่วมความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกันในการดูแลพื้นที่ หลายโครงการโดยเฉพาะในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ จะเห็นได้ว่ามีหลายโครงการถูกทิ้งร้างไว้ผู้คนเข้าไปใช้ประโยชน์ ทำให้เกิดสถานะเสื่อมโทรมทางด้านกายภาพและระบบนิเวศของแหล่งน้ำธรรมชาติไม่ได้รับการดูแลรักษาไม่สามารถใช้เป็นเส้นทางระบายน้ำหลากได้อีกต่อไปสร้างความเสียหายต่อเขตเมืองชั้นในซึ่งถือได้ว่าเป็นเขตเศรษฐกิจของเมืองเชียงใหม่และก่อให้เกิดปัญหาคุณภาพน้ำที่เน่า

เสียอย่างรุนแรง ตลอดถึงทำให้คุณค่าทางประวัติศาสตร์ของเมืองเชียงใหม่ได้สูญหายไปโดยสิ้นเชิง จึงเป็นเรื่องที่สำคัญที่ทุกภาคส่วนต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาอย่างจริงจัง ภายใต้การดำเนินการบูรณาการระหว่างกันเพื่อเป็นแนวทางการปฏิบัติได้อย่างยั่งยืนอย่างมีประสิทธิภาพ

ตั้งแต่อดีตที่ผ่านมา คลองแม่ข่าที่ไหลผ่านพื้นที่ตำบลป่าแดด หรือที่เรียกได้ว่าเป็นพื้นที่ท้ายน้ำ ที่ไหลจากคลองแม่ข่าจากเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ ไหลมาสู่พื้นที่เทศบาลป่าแดด ได้เกิดปัญหาทางระบบนิเวศมาโดยตลอด ได้แก่ น้ำในคลองเน่าเสียมีกลิ่นเน่าเหม็น เนื่องจากคลองแม่ข่าเน่าไหลผ่านในตัวเมืองเชียงใหม่พาเอาน้ำเน่าเสียต่าง ๆ มาลงน้ำโดยที่ไม่มีการบำบัด ทำให้น้ำส่งกลิ่นเหม็นตลอดเวลา มีขยะและวัชพืชจำนวนมากไหลมาตามน้ำลงสู่บริเวณท้ายน้ำ ณ ชุมชนบ้านแม่ข่า ปัญหาคลองแม่ข่ามันเกิดเน่าเสียมาอย่างยาวนาน จนชาวบ้านไม่สามารถจะอดทนได้ จึงมีการนำประเด็นปัญหานี้เข้ามาพูดคุยกันกับผู้นำชุมชนในการประชุมหมู่บ้านเมื่อปี พ.ศ. 2558 ผู้วิจัยจึงได้นำประเด็นปัญหาของระบบนิเวศคลองแม่ข่าเข้าสู่การเสวนาในที่ประชุมของหมู่บ้าน เพื่อทำการระดมความคิดของผู้นำชุมชน และประชาชนในที่ประชุมขณะนั้นถึงสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นกับคลองแม่ข่าภายในชุมชน และระดมความคิดเพื่อที่แก้ปัญหาของคลองแม่ข่า โดยการดำเนินการแก้ปัญหาได้มุ่งเน้นเรื่องของการลดปริมาณขยะและวัชพืชในคลอง เพื่อเป็นการฟื้นฟูคุณภาพของน้ำในคลองแม่ข่า ให้ลดกลิ่นเน่าเหม็น ที่ส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนแม่ข่า ซึ่งการดำเนินงานแก้ปัญหาของระบบนิเวศของคลองแม่ข่าในชุมชน

เทศบาลตำบลป่าแดดต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายภาคส่วนและประชาชนในชุมชน

พระพุทธศาสนามีหลักการพัฒนาระบบนิเวศ คือ เป็นการศึกษาหลักการทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับนิเวศวิทยา ซึ่งเป็นศาสตร์สมัยใหม่ เพราะคำว่า นิเวศวิทยา (Ecology) ผู้นำมาใช้ครั้งแรก คือ เอิร์น แฮกเกิล (Ernst Hackle ค.ศ. 1869) ชาวเยอรมัน ซึ่งได้ให้ความหมายไว้ว่า (มัน เสือสูงเนิน, 2552, น. 2) “เป็นการศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตด้วยกันเองและสิ่งไม่มีชีวิต สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ ไม่ได้รวมถึงสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างสรรค์ ดัดแปลงขึ้นจากธรรมชาติ” (เสรีวัฒน์ สมินท์ปัญญา, 2539, น.1) ในปัจจุบัน นิเวศวิทยารวมเอาสิ่งแวดล้อมทั้งหมด ทั้งตามธรรมชาติและทั้งที่มนุษย์สร้างขึ้น เราไม่อาจแยกขาดสิ่งแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติได้ ดังคำว่า “สิ่งแวดล้อม คือที่เราทุกคนอาศัยอยู่และการพัฒนา ก็คือ สิ่งที่เราทุกคนพยายามที่จะปรับปรุงที่อยู่อาศัยของเรา แต่ทั้งสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาจะต้องแยกออกจากกันอย่างชัดเจน” (United Nations Environment Programme, 2007, p. 2) แล้วยังกล่าวถึงความสัมพันธ์ของสิ่งมีชีวิตกับสภาพแวดล้อมทั้งหมด เพื่อให้เกิดการดำรงอยู่ซึ่งความสมดุลทางธรรมชาติ ในการศึกษาาระบบนิเวศวิทยานับเป็นพื้นฐานสำคัญที่จะเข้าใจถึงปรากฏการณ์ทางธรรมชาติและระบบนิเวศ ในการมองโลกธรรมชาติแบบองค์รวม โดยอาศัยความรู้พื้นฐานทางนิเวศวิทยาเข้ามาช่วยขยายขอบเขตของสังคม อันจะทำให้มนุษย์สามารถปฏิบัติต่อระบบนิเวศได้อย่างถูกต้องดีงาม ในมิติทางพระพุทธศาสนามีเนื้อหาและหลักการที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนิเวศวิทยาที่แตกต่างจาก

กรอบการศึกษาทางนิเวศวิทยาทั่วไป ซึ่งใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์อันมีลักษณะเป็นวัตถุวิสัย แต่ในพระพุทธศาสนานั้น การมองทางนิเวศวิทยามีมิติทั้งทางวัตถุวิสัยทางและจิตวิสัยในลักษณะที่เกี่ยวข้อง

โดยมีหลักธรรมสำคัญด้านนิเวศวิทยาที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา คือ พระไตรปิฎก พระองค์ทรงทราบถึงการเป็นอยู่ของมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายว่าขึ้นอยู่กับธรรมชาติ คือ ระบบสิ่งแวดล้อม ธรรมชาติสามารถจะอยู่ได้โดยไม่มีมนุษย์ แต่มนุษย์จะมีชีวิตอยู่ไม่ได้หากปราศจากธรรมชาติ จึงมีหลักธรรมคำสอนหลายหัวข้อที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์และแก้ไขปัญหาสภาพแวดล้อม เพื่อให้สาวกของพระองค์ได้สำนึกในคุณและเห็นความสำคัญของธรรมชาติ เพื่อที่มนุษย์จะได้มีแหล่งปัจจัย 4 ไว้ใช้อย่างพอเพียงตลอดไปอย่างยั่งยืน โดยไม่ขาดจิตสำนึกถึงเรื่องระบบนิเวศ การมองข้ามระบบนิเวศ โดยมุ่งเน้นจะเอาผลประโยชน์จากธรรมชาติมาสนองความต้องการของมนุษย์ นับว่าเป็นอันตรายอย่างมากต่อธรรมชาติ จึงจำเป็นอย่างยิ่ง ที่ทุกฝ่ายทุกประเทศจะต้องช่วยกันทำความเข้าใจและช่วยกันปกป้องรักษา ไม่เช่นนั้นจะส่งผลสะท้อนกลับมาสู่มวลมนุษยชาติ ยากที่จะหลีกเลี่ยง และมนุษย์จะสามารถ นำหลักพระพุทธศาสนามาบูรณาการและเป็นแนวทางเพื่อพัฒนาร่วมกับนโยบายภาครัฐและสร้างจิตใต้สำนึกแก่ชาวบ้าน ให้มีจิตสาธารณะร่วมกันดูแล รักษาพัฒนาได้อย่างเป็นระบบ ดังนั้น การศึกษาระบบนิเวศ จึงมุ่งแสดงให้เห็นถึง “ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่จริงในฐานะที่เป็นองค์ประกอบอันจำเป็นของสิ่งเหล่านี้” (Naess , 1993, p. 36)

จัดการทรัพยากรน้ำนั้น ตามหลักพระพุทธศาสนา ผู้วิจัย ได้ใช้กรอบของคำว่า “การจัดการ” โดยเริ่มต้นศึกษาจาก ความหมายของคำว่า “การจัดการทรัพยากรตามหลักพระพุทธศาสนา” ก่อน จากนั้นจึงจะโยงไปถึงความหมายของการจัดการทรัพยากรน้ำ ดังนี้

“การจัดการทรัพยากรตามหลักพระพุทธศาสนา” ใช้ทรัพยากรที่คุ้มค่า มีประโยชน์ ประสิทธิภาพสูงสุดและการนำกลับมาใช้ใหม่อีก ด้วยเหตุที่พระพุทธศาสนามีหลักธรรมคำสอน ที่จะเป็แนวทางปฏิบัติ ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อีกทั้งพระสงฆ์ก็มีอิทธิพลต่อการจัดการทรัพยากรน้ำของคนไทยทั้งในด้านผู้นำความศรัทธาและเป็นผู้สั่งสอนศีลธรรม ให้กับพุทธศาสนิกชนให้ตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรน้ำ โดยบูรณาการองค์ความรู้ทางด้านพระพุทธศาสนากับองค์ความรู้ของศาสตร์สมัยใหม่ ซึ่งเป็นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรน้ำทุกภาคส่วน เพื่อให้การจัดการทรัพยากรน้ำเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์สูงสุดเพื่อใช้ร่วมกันในชุมชนและสังคมให้ยั่งยืนตลอดไป

ผู้วิจัยพบประเด็นเกี่ยวกับการจัดการระบบน้ำ ต้องการศึกษากาการจัดการระบบนิเวศเชิงพุทธ พื้นที่คลองแม่ข่า ตำบลป่าแดด อำเภอเมือง เชียงใหม่ เพื่อนำไปใช้สร้างรูปแบบทางพื้นที่ โดยรณรงค์และสร้างจิตสำนึกแก่ประชาชนในพื้นที่สองริมฝั่งมาร่วมกันพัฒนา โดยการประยุกต์ใช้หลักธรรมคำสอนตามหลักศาสนาพุทธเข้ากับกิจกรรมเชิงพัฒนาคลองแม่ข่าของพื้นที่ตำบลป่าแดด ในฐานะที่ผู้วิจัยเป็นผู้นำท้องถิ่นจึงมีศักยภาพที่จะร่วมกับชุมชนสืบต่อจากที่เคยทำมาโดยพื้นที่ฟู อนุรักษ์และพัฒนาอย่างยั่งยืน จึง

ต้องการวิจัยเรื่องนี้ สำหรับให้ชุมชนนำไปใช้ โดยเฉพาะเทศบาล ชุมชน ในกลุ่มต่างๆ ได้ตระหนักและอาจจะขยายรูปแบบนี้ไปสู่ลำน้ำอื่น ๆ ทั้งในระดับเทศบาลตำบล ไปจนถึงระดับเทศบาลเมือง เทศบาลนครหรือระดับประเทศได้ในอนาคต

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาการจัดการระบบนิเวศเชิงพุทธ
2. เพื่อศึกษาการจัดการระบบนิเวศเชิงพุทธ ในพื้นที่คลองแม่ข่า ตำบลป่าแดด อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
3. เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการระบบนิเวศเชิงพุทธในพื้นที่คลองแม่ข่า ตำบลป่าแดด อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยนี้ มีขั้นตอนการดำเนินการวิจัยดังนี้

1. รูปแบบการศึกษา
การวิจัยในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการจัดการระบบนิเวศใน : พื้นที่คลองแม่ข่า ตำบลป่าแดด อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ และภาคสนาม (Qualitative and field Research : PAR) การปฏิบัติทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ ผ่านทางวิจัย กลุ่มผู้มีส่วนร่วมและกลุ่มผู้ที่ได้รับผลกระทบ มีส่วนร่วมถึงประเด็นปัญหาตั้งแต่การวางแผน การดำเนินการ การวิเคราะห์ ผลของการวิจัย ผู้มีส่วนร่วมเป็นส่วนสำคัญ ของรูปแบบการจัดการระบบนิเวศ : พื้นที่คลองแม่ข่า ตำบลป่าแดด อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
2. ขอบเขตด้านข้อมูล

ในขณะที่ทำการวิจัยเรื่องนี้ ผู้วิจัยต้องการศึกษาในประเด็นต่อไปนี้เป็น การจัดการระบบนิเวศเชิงพุทธและการจัดการระบบนิเวศ ในพื้นที่คลองแม่ข่าและนำเสนอรูปแบบการจัดการระบบนิเวศเชิงพุทธ พื้นที่คลองแม่ข่า ตำบลป่าแดด อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ โดยได้ทำการศึกษาค้นคว้าเอกสารชั้นปฐมภูมิ คือ คัมภีร์พระไตรปิฎก ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ถึงอรธกถา, ฎีกา, อนุฎีกา และปรณวิเสส รวมถึงข้อมูลที่ได้เข้าไปศึกษาในพื้นที่คลองแม่ข่า ตำบลป่าแดด อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีการลงพื้นที่เข้าไปสำรวจ สัมภาษณ์ประชาชนที่อาศัยในชุมชน เพื่อศึกษาถึงสภาพปัญหาด้านระบบนิเวศของคลองแม่ข่าและศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ทราบถึงปัญหาทางระบบนิเวศคลองแม่ข่า ในเขตเทศบาลตำบลป่าแดด ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน โดยผู้วิจัยศึกษาเอกสารชั้นทุติยภูมิ คือ หนังสือ วารสาร บทความและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อประกอบงานวิจัยให้สมบูรณ์ให้มากยิ่งขึ้น โดยทั้งหมดเป็นส่วนหนึ่งของการทบทวนวรรณกรรมของการศึกษาในครั้งนี้ โดยผู้วิจัย ได้ทบทวนเกี่ยวกับระบบนิเวศ ปัญหาทางระบบนิเวศ ความเป็นมาของคลองแม่ข่า แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับระบบนิเวศและการจัดการระบบนิเวศเชิงพุทธ ซึ่งผู้วิจัย ได้นำข้อมูลจากการศึกษามาใช้ ในการออกแบบกรอบแนวคิดในการศึกษากำหนดขอบเขตการศึกษาได้อย่างเหมาะสมได้แนวคิดในการวิเคราะห์ การเสนอผลการวิจัย อภิปรายผลการวิจัยและทราบถึงปัญหา อุปสรรคที่เคยพบมาของงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัย ได้ร่วมทำงานบูรณาการกับกระบวนการทำงานหรือวิจัยของคนอื่น ๆ 1)

อาจารย์ ดร. วสันต์ จอมภักดี 2) รองนายกเทศบาลตำบลป่าแดด 3) ผ.อ. กองสาธารณสุข 4) ผู้นำชุมชนกำแพงดิน 5) ประชาชนในตำบลป่าแดด การสนทนาได้รับการพิจารณาว่าเป็นกระบวนการที่มุ่งเน้นปรากฏการณ์ทางสังคมและเป็นรูปแบบของการสัมภาษณ์ กลุ่มที่ใช้ประโยชน์จากคลองแม่ข่าและที่ได้ผลกระทบ เพื่อที่จะสร้างข้อมูลขึ้นมา การสนทนากลุ่มประกอบด้วยบุคคลตั้งแต่ 20 คน โดยมีลักษณะเฉพาะและเน้นผู้นำชุมชน นายกเทศบาลตำบล กำนันตำบลป่าแดด ผู้นำทางศาสนาเจ้าคณะตำบลป่าแดด เจ้าอาวาสที่น้ำแม่ข่าไหลผ่าน ประชาชนริมคลองและนักวิชาการ

3. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1 การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมข้อมูล ค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3.2 จากคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา มีพระไตรปิฎก เป็นต้น

3.3 จากหนังสือ ตำรา นิตยสาร วารสารต่างๆ โดยค้นคว้าจากแหล่งข้อมูลต่างๆ คือ ห้องสมุดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ห้องสมุดกลางมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ หอสมุดประชาชนจังหวัดเชียงใหม่ หอสมุดธรรมโฆษณ์ วัดอุโมงค์ จังหวัดเชียงใหม่

3.4 กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติ และการมีส่วนร่วม ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยใช้กระบวนการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม (Participant observation) เป็นวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพแบบใหม่ ในการสืบสวนและแหล่งรวบรวมข้อมูลที่หลากหลาย การสัมภาษณ์ (Interviews) เป็นวิธีที่ใช้ในเชิงคุณภาพและภาคสนาม การสะท้อนกลับและ

การเลือกปฏิบัติ (Reflecting on and choosing action) อาศัยกระบวนการกลุ่ม ในลักษณะการวิพากษ์ เพื่อให้ได้แนวทางในการแก้ปัญหาระบบนิเวศคลองแม่ข่า ตำบลป่าแดด อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ อย่างยั่งยืน โดยมีกระบวนการปฏิบัติ ดังนี้

3.4.1 การระดมสมองทางความคิดกับผู้นำชุมชน (Brainstorm) ผู้วิจัยได้เชิญเชิญผู้นำชุมชนของเทศบาลตำบลป่าแดด จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อนำเสนอประเด็นปัญหา เกี่ยวกับระบบนิเวศของคลองแม่ข่า ตำบลป่าแดด จังหวัดเชียงใหม่ ให้แก่ผู้นำชุมชนหรือผู้เชี่ยวชาญและผู้ที่มีความเกี่ยวข้อง ได้แก่ นายกเทศมนตรี ผู้นำชุมชนของบ้านแม่ข่าน้อยหมู่ที่ 1, ผู้นำชุมชนของบ้านป่าแดดเหนือหมู่ที่ 7, ผู้นำชุมชนของบ้านแม่ข่าน้อยหมู่ที่ 9, พระภิกษุที่มีส่วนเกี่ยวข้อง 3 รูป ผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญ ผู้รู้ประวัติความเป็นมาของคลองแม่ข่า จำนวน 3 ท่าน ผู้นำชุมชน ผู้ใหญ่บ้านและประชาชนริมคลอง 20 ท่าน ให้ได้ร่วมกันรับทราบปัญหาระบบนิเวศและขยะมูลฝอยของคลองแม่ข่าและเพื่อให้เหล่าผู้นำชุมชน ผู้เชี่ยวชาญและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้ร่วมกันระดมความคิด วางแนวทางร่วมกัน บริหารการจัดการระบบนิเวศของคลองแม่ข่า มีขั้นตอน ได้แก่ การสำรวจปัญหา (Define Problem) การสร้างความคิด (Generating Ideas) การพัฒนาหนทางแก้ไข (Developing the Solution)

3.4.2 กระบวนการจัดเวทีเสวนา ผู้วิจัยได้ระดมความคิดหาสาเหตุและกระบวนการแก้ปัญหาระบบนิเวศของคลองแม่ข่าแล้ว จึงได้นำประเด็นจากกิจกรรมดังกล่าว มาสู่หัวข้อและประเด็นของจัดกิจกรรมการเสวนา เพื่อนำข้อมูลลงสู่

ประชาชนในชุมชนป่าแดด ให้รับทราบข้อมูล และเพื่อให้ประชาชน ในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการดำเนินการแก้ไขปัญหาระบบนิเวศคลองแม่ข่าร่วมกัน ผ่านกระบวนการวิธีปฏิบัติ ดังนี้

1) ประชุมชาวบ้านในหมู่บ้าน เพื่อนำกระบวนการแนวทางการแก้ปัญหาคองแม่ข่า ที่ได้มาจากการระดมความคิดร่วมกับผู้นำชุมชนมาสู่การจัดเวทีเสวนาร่วมกับประชาชนในชุมชน

2) กำหนดคำถามและวัตถุประสงค์ ในการประชุมร่วมกับชาวบ้านและผู้นำชุมชน คือ

- การให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการน้ำเสียในคลองแม่ข่า

- การให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาน้ำเสียในคลองแม่ข่า

- การวางแผนจัดกิจกรรม ที่จะดำเนินการ ในการแก้ปัญหาน้ำเสียในคลองแม่ข่า โดยให้ประชาชนและผู้นำชุมชน ได้ร่วมกันวางแผนกิจกรรมต่าง ๆ ในปี 2563

- การวางแผนการแก้ไขปัญหาน้ำเสียในคลองแม่ข่า ระยะ 3 ปี คือ ปี พ.ศ. 2563 – พ.ศ. 2565

3) แต่งตั้งคณะกรรมการในการดำเนินงาน โดยดำเนินการให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของกระบวนการจัดเวทีเสวนา คือ ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการน้ำเสียในคลองแม่ข่า ดำเนินการ คือ จัดตั้งกลุ่มจิตอาสาพัฒนาคลองแม่ข่าและคณะกรรมการของชุมชน มาเป็นผู้ร่วมดำเนินการแก้ปัญหาคองแม่ข่า โดยเน้น ผู้ที่อาศัยริมคลองแม่ข่ามาเป็นคณะทำงานร่วม

4) นำเสนอการแก้ไขปัญหาระบบนิเวศ โดยใช้ภูมิปัญญาชาวบ้าน คือ “นวัตกรรมแพไม้ไผ่ดักขยะ” ในระยะมีการ

นำเสนอแผนการทดลอง แพ้ไม่แพ้ดักขะในคลองแม่ข่าในหมู่บ้านแม่ข่าน้อยหมู่ที่ 1 ซึ่งผู้วิจัย ได้ทำการทดลองมาแล้วได้ประสบผลสำเร็จเป็นอย่างดี เนื่องจากไม่มีขยะในคลองแม่ข่าในช่วงที่วางแพไม้ไผ่กั้นขยะในคลองแม่ข่า ผู้วิจัย ต้องการที่จะขยายพื้นที่การแก้ปัญหาไปสู่หมู่บ้านใกล้เคียงที่มีน้ำแม่ข่าไหลผ่าน คือ บ้านแม่ข่าน้อย หมู่ที่ 9 และ บ้านป่าแดดเหนือ หมู่ที่ 7

3.4.3 การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม โดยใช้ แบบสอบถาม การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม ผู้วิจัย ได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยใช้เครื่องมือแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ แบบสอบถามการมีส่วนร่วมของประชาชน ด้านการจัดการระบบนิเวศเชิงพุทธ พื้นที่คลองแม่ข่า ตำบลป่าแดด อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ แบบสำรวจพื้นที่คลองแม่ข่า ตำบลป่าแดด อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อสำรวจความคิดเห็นของประชาชน เกี่ยวกับปัญหาและผลกระทบที่ประชาชนได้รับจากระบบนิเวศของคลองแม่ข่าและสอบถามความคิดเห็นของประชาชน ในการแก้ปัญหาาระบบนิเวศคลองแม่ข่า

3.4.4 การจดบันทึกข้อมูล การบันทึกข้อมูลวิจัย ผู้วิจัยได้จดบันทึกข้อมูลต่าง ๆ เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์และแก้ปัญหาาระบบนิเวศของคลองแม่ข่า ตำบลป่าแดด อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งผู้วิจัย ได้จดบันทึกตั้งแต่การวางแผนวิจัย รายละเอียดการดำเนินงานวิจัย ผลที่ได้จากการวิจัย ตลอดจนผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้

1) ช่วงวางแผน ประกอบด้วย แนวคิด วัตถุประสงค์ ทฤษฎีและมาตรฐานที่อ้างอิง

2) แผนการดำเนินงาน ประกอบด้วย ช่วงดำเนินงาน รายละเอียดการดำเนินงานเป็นระยะ

3) ช่วงวิเคราะห์ผล ประกอบด้วย ผลที่ได้รับทางตรงและทางอ้อม สิ่งที่ค้นพบ ข้อสังเกต ข้อสรุป ขั้นตอนต่อไป จดดำเนินการเกี่ยวกับการแก้ปัญหาาระบบนิเวศคลองแม่ข่า

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลการแก้ปัญหาและการสนทนากลุ่ม การสังเกตอย่างมีส่วนร่วมและการบันทึกข้อมูล การสัมภาษณ์ แบบสอบถาม และการสำรวจเป็นวิธีการที่มีประสิทธิภาพ ในการสร้างข้อมูลที่ใช้ ในการวิจัยเชิงปฏิบัติการมีส่วนร่วม มีการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

4.1 ด้านข้อมูล (Data) ได้แก่ เอกสาร การสัมภาษณ์บุคคลและผู้ทรงคุณวุฒิ และการศึกษาทฤษฎีการจัดการระบบนิเวศเชิงพุทธ การประยุกต์ใช้ौरยัส 4 มรรค ในการแก้ปัญหาาระบบนิเวศ

4.2 วิเคราะห์สภาพปัญหาคลองแม่ข่าในปัจจุบัน

4.3 การวิเคราะห์ข้อมูลจากเครื่องมืองานวิจัย โดยผู้วิจัย ได้ใช้แบบสอบถามการมีส่วนร่วมของประชาชน ด้านการจัดการระบบนิเวศในพื้นที่คลองแม่ข่า ตำบลป่าแดด อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ และแบบสำรวจพื้นที่คลองแม่ข่า เขตตำบลป่าแดด อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ โดยใช้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 20 คน

สรุปผลการวิจัย

1. การจัดการระบบนิเวศเชิงพุทธ ผลการศึกษา พบว่าแนวคิดระบบนิเวศเชิงพุทธหมายถึงแนวคิดที่มองโลกและชีวิตอย่างเป็นองค์รวม ความสัมพันธ์ของมนุษย์กับธรรมชาติ

มีผลกระทบต่อกัน การพัฒนาระบบนิเวศเชิงพุทธที่ยั่งยืนจึงเน้นการพัฒนาให้มนุษย์มีปัญหา เห็นถูก คิดถูก กระทำถูก การประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา และหลักอริยสัจ 4 สามารถช่วยพัฒนาจิตสำนึกและปรับทัศนคติของประชาชนในชุมชนและสังคม ทำให้ช่วยกันหาทางแก้ปัญหาและมีการพัฒนาระบบนิเวศร่วมกันได้

2. การจัดการระบบนิเวศในพื้นที่คลองแม่ข่า พบว่า ระบบนิเวศเชิงพุทธพื้นที่คลองแม่ข่า ตำบลป่าแดด เป็นพื้นที่ทำนน้ำของคลองแม่ข่ามีขยะและวัชพืชจำนวนมากไหลมาจากเขตเทศบาลนคร น้ำในคลองเน่าเสียและมีการกีดกันเหม็น การบริหารจัดการคลองแม่ข่าในพื้นที่ตำบลป่าแดดคือตั้งกลุ่มจิตอาสา ทสม. พัทธกิจคลองแม่ข่าจึงมุ่งเน้นการกำจัดขยะและวัชพืชในคลอง โดยใช้ภูมิปัญญาชาวบ้าน คือ ทำไม้และทำฝายกันขยะ พัฒนาจนเกิดเป็นแพไม้ไผ่กันขยะที่ไหลมาจากเทศบาลเมืองนครเชียงใหม่ ทำให้ลดปริมาณขยะและวัชพืชในคลองได้ดีขึ้น น้ำไหลระบายได้ดีในฤดูน้ำหลาก

3. นำเสนอรูปแบบการจัดการระบบนิเวศเชิงพุทธ พื้นที่คลองแม่ข่า ตำบลป่าแดด อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ รูปแบบการจัดการระบบนิเวศเชิงพุทธในพื้นที่คลองแม่ข่า ผู้วิจัยได้ดำเนินการในรูปแบบของงานวิจัยเชิงคุณภาพและภาคสนาม มีการทำงานร่วมกับเทศบาลป่าแดด ภาคเอกชน โรงเรียน วัด และคนในชุมชนป่าแดดในรูปแบบของกลุ่มเครือข่าย โดยการใช้วัตรกรรมแพไม้ไผ่มาช่วยกันขยะและวัชพืชในคลอง เพื่อฟื้นฟูคลองแม่ข่าให้น้ำใส ไหลสะดวก ภูมิทัศน์น่ามอง และเน้นการปรับทัศนคติของคนในชุมชนให้หันมาอนุรักษ์คลองแม่ข่า โดยประยุกต์ใช้หลักอริยสัจ 4 หลักความสามัคคี และหลักสัมมา

ทิตฐิ ในกระบวนการดำเนินงานและในกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นร่วมกับชุมชน ทำให้ปัญหาได้รับการแก้ไขเพราะทุกภาคส่วนและชุมชนให้ความร่วมมือในการแก้ปัญหาคลองแม่ข่าร่วมกัน

อภิปรายผลการวิจัย

คลองแม่ข่าในพื้นที่ตำบลป่าแดดประสบปัญหาน้ำเน่าเสีย ส่งกลิ่นเหม็นส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตและสุขภาพของคนอาศัยในชุมชนและอาศัยอยู่ริมฝั่งคลอง เพราะมีขยะและวัชพืชในคลองมีจำนวนมาก เนื่องจากเป็นพื้นที่ทำนน้ำของคลอง ทำให้มีขยะมูลฝอยและวัชพืชไหลมาจากเขตเทศบาลนคร และชุมชนต่าง ๆ เขตเทศบาลป่าแดด ดังนั้นผู้วิจัยและประชาชนบางส่วนที่เล็งเห็นปัญหาจึงมีการรวมตัวกันเอาเพื่อดำเนินงานอนุรักษ์คลองแม่ข่า ชื่อกลุ่ม อาสาสมัครพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหมู่บ้าน หรือ ทสม. การดำเนินงานมีการขยายขอบเขตเพื่อให้ผู้นำชุมชนและประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา ระบบนิเวศคลองแม่ข่าร่วมกัน โดยเริ่มจากการระดมความคิดร่วมกันกับผู้นำชุมชน ผู้เชี่ยวชาญและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง และประชาชนที่อาศัยอยู่ริมฝั่งคลอง ผู้วิจัย พบว่า กิจกรรมนี้ นำไปสู่การร่วมกันค้นหาสาเหตุ ของปัญหาระบบนิเวศของคลองแม่ข่า ที่ถูกละเลยมาเป็นเวลาหลายสิบปี ซึ่งพบว่า สาเหตุหลักของระบบนิเวศในคลองแม่ข่า เกิดจากการทิ้งขยะและปล่อยน้ำเสียลงในคลองและเป็นพื้นที่ปลายแม่น้ำ ที่ต้องรับขยะและน้ำเสียจากเทศบาลนครเชียงใหม่ จากนั้น ผู้วิจัย ก็ได้ระดมความคิดหาวิธีแก้ปัญหาระบบนิเวศของคลองแม่ข่าร่วมกับกลุ่มผู้นำชุมชนและผู้เชี่ยวชาญและได้

ค้นพบ วิธีการแก้ปัญหาอยู่ 2 วิธี คือ การทำแพไม้ไผ่ดักขยะในคลองแม่ข่า ไม่ให้ขยะไหลเข้าสู่เขตพื้นที่ท้ายน้ำคลองแม่ข่า ถือเป็นการนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่น เข้ามาช่วยแก้ปัญหา และการจัดกิจกรรมปลูกฝังจิตสำนึกให้แก่ประชาชนที่อาศัย ในชุมชนป่าแดดและอาศัยริมฝั่งคลองแม่ข่า โดยใช้หลักธรรมะเข้ามาบูรณาการในกิจกรรมทั้งนี้ มุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกลงสู่เยาวชนในชุมชนป่าแดด

ผู้วิจัยพบว่า การจัดกิจกรรมเวทีเสวนาปัญหาระบบนิเวศคลองแม่ข่า นั้น ประชาชนได้มีส่วนมาสะท้อนปัญหาและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน สะท้อนผลกระทบจากปัญหาระบบนิเวศ/ น้ำเน่าเสีย ที่ส่งผลต่อการดำรงชีวิตประจำวัน ซึ่งถือว่าเป็นปัญหาที่ถูกสะสมมานานหลายปี เพื่อให้ผู้นำชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง นำปัญหาที่ประชาชนได้สะท้อนออกมา นี้ ไปดำเนินการแก้ไขอย่างถูกต้อง อีกทั้งกิจกรรมนี้ ยังเป็นการเผยแพร่วิธีการของการแก้ปัญหาระบบนิเวศคลองแม่ข่า ที่ต้องอาศัยความร่วมมือจากประชาชนในชุมชนตำบลป่าแดด พบว่า ประชาชนที่เข้าร่วมฟังการเสวนาจากวิทยากรและผู้เชี่ยวชาญ ประชาชนให้ความสนใจ ประเด็นปัญหาระบบนิเวศและมีการตื่นตัวที่จะร่วมกันลงมือปฏิบัติแก้ปัญหานี้ร่วมกันในชุมชน มีการสร้างข้อตกลงร่วมกัน เพื่อลดปัญหาการทิ้งขยะลงสู่คลองแม่ข่าและเพื่อให้น้ำในคลองไหลระบายอย่างรวดเร็วในฤดูฝน นอกจากนี้ ยังพบว่า ประชาชนให้ความสนใจกับการแก้ปัญหามลพิษในคลองด้วย นวัตกรรมแพไม้ไผ่เป็นอย่างดี จึงมีการรับสมัครกลุ่มจิตอาสาอนุรักษ์พิทักษ์สิ่งแวดล้อม (กลุ่ม ทสม.) ขึ้นในชุมชนป่าแดด มีการจัดตั้งคณะกรรมการทำงานร่วมกับกลุ่มจิตอาสา โดยดำเนินการตั้งแต่ การจัดหาวัสดุ

อุปกรณ์ ในการผลิตแพไม้ไผ่ของแต่ละหมู่บ้านและช่วยกันลงไปเก็บขยะ บริเวณแพไม้ไผ่ สัปดาห์ละ 1 วันประชาชนที่อาศัยอยู่ริมฝั่งคลอง จะทำหน้าที่ในการสอดส่องดูแลแจ้งข่าวสาร ให้แก่กลุ่มจิตอาสาและคณะทำงานฝ่ายปฏิบัติ จะเห็นได้ว่า ประชาชนทุกฝ่าย มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาระบบนิเวศคลองแม่ข่า

อีกหนึ่งประเด็นที่ทำให้การดำเนินการแก้ปัญหาคองแม่ข่าในพื้นที่ตำบลป่าแดดประสบความสำเร็จ คือ การประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ หลักอริยสัจ 4 หลักความสามัคคี และหลักสัมมาทิฐิ และหลักไตรสิกขา ในการดำเนินงานร่วมกับประชาชนในชุมชนป่าแดด โดยเปิดโอกาสให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โรงเรียนและเยาวชนได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในกิจกรรมการอนุรักษ์คลองแม่ข่า ประชาสัมพันธ์รณรงค์ให้ประชาชนปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่ทำลายระบบนิเวศคลองแม่ข่า ให้ลดการทิ้งขยะลงคลอง การปล่อยน้ำเสียจากบ้านเรือนสู่คลอง มองเห็นความสำคัญของแม่น้ำลำคลอง และช่วยกันอนุรักษ์คลองแม่ข่าอย่างยั่งยืน ซึ่งการประยุกต์ใช้พุทธธรรมอย่างมีนัยสำคัญ มีลักษณะการประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขา คือ ศีลสมาธิ ปัญญา และหลักอริยสัจ 4 ที่สามารถช่วยพัฒนาจิตสำนึกและปรับทัศนคติของประชาชนในชุมชนและสังคม ให้มองเห็นความสำคัญของระบบนิเวศ และตระหนักถึงสาเหตุของปัญหาที่ก่อให้เกิดการทำลายระบบนิเวศ ถือเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนตามวิถีพุทธเป็นแนวทางในการปฏิบัติ โดยในเบื้องต้นจะมีการควบคุมพฤติกรรมด้วยการสร้างวินัยให้กับตนเองและชุมชนด้วยศีล ถ้าทุกคนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับระบบนิเวศ โดยเฉพาะ

อย่างยิ่งเรื่องของแม่น้ำลำคลองที่อยู่ใกล้ตัวอย่างที่ควรจะเป็นแล้ว ก็จะทำให้ทุกคนในชุมชนร่วมกันสร้างกติกาหรือวินัยในการใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์ร่วมกันอย่างยั่งยืน

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

1. ผลการศึกษาทำให้ทราบว่าประชาชนยังขาดจิตสำนึกสาธารณะและความตระหนักในการจัดการระบบนิเวศเชิงพุทธ พื้นที่คลองแม่ข่า ตำบลป่าแดด อำเภอเมืองเชียงใหม่
2. ทำให้ทราบถึง การจัดการระบบนิเวศเชิงใน พื้นที่คลองแม่ข่า ตำบลป่าแดด อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
3. ทำให้ทราบนำเสนอรูปแบบการจัดการระบบนิเวศเชิงพุทธ พื้นที่คลองแม่ข่า ตำบลป่าแดด อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
4. อาจเป็นประโยชน์ ในการนำไปเป็นต้นแบบการจัดการระบบนิเวศของพื้นที่อื่นๆ ได้

สรุป (น่าจะต้องตัด)

การจัดการระบบนิเวศเชิงพุทธ พบว่าแนวคิดระบบนิเวศเชิงพุทธ หมายถึง แนวคิดที่มองโลกและชีวิตอย่างเป็นองค์รวมมนุษย์จึงเป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศและความสัมพันธ์ของมนุษย์กับธรรมชาติมีผลกระทบต่อกันเสมอ ดังนั้นการดำเนินชีวิตของมนุษย์จึงต้องคำนึงถึงสมาชิกอื่น ๆ ในระบบนิเวศและคำนึงถึงกฎธรรมชาติด้วย หลักการของแนวคิดระบบนิเวศเชิงพุทธได้แก่ การมองระบบนิเวศและสมาชิกในระบบนิเวศเป็นเหตุปัจจัยเชื่อมโยงกัน (ปฏิจางสมุปบาท) และดำเนินไปตามกฎธรรมชาติ (นิยาม 5) การมองชีวิตทุกชีวิตว่าอยู่ภายใต้กฎธรรมดา เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป (ไตรลักษณ์) การให้ความสำคัญกับมนุษย์

ในฐานะเป็นสัตว์ที่สามารถฝึกได้ โดยผ่านกระบวนการศึกษา (ไตรสิกขา) การมุ่งเน้นการพัฒนาคนให้เกิดปัญญา ผ่านการศึกษาที่ได้จากปัจจัยภายนอก และปัจจัยภายใน ทำให้มีความเห็นที่ถูกต้อง (สัมมาทิฐิ) การดำเนินชีวิตจะสอดคล้องกับหลักอริยมรรคมีองค์ 8 ซึ่งจะนำไปสู่การบูรณาการความรู้ต่าง ๆ เพื่อให้เกิดประโยชน์แบบองค์รวมและนำไปสู่วิถีชีวิตที่ยั่งยืน ซึ่งการนำหลักธรรมมาสร้างความเข้าใจกับประชาชนในเชิงประยุกต์กับการอนุรักษ์ระบบนิเวศ พื้นที่คลองแม่ข่า จะช่วยให้ทุกคนในชุมชนมีมโนธรรมสำนึกที่ดีต่อแม่น้ำลำคลองและระบบนิเวศในชุมชน และยิ่งจะช่วยเสริมสร้างปัญญา ให้คนในชุมชนเกิดความรู้ความเข้าใจมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์คลองแม่ข่า ตลอดจนการนำกระบวนการคิดทางปัญญามาแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นกับระบบนิเวศคลองแม่ข่าอันเกิดจากการกระทำของมนุษย์ ซึ่งถือได้ว่าเป็นภาระที่ทุกคนในชุมชนจะต้องร่วมด้วยช่วยเหลือกันดูแลโดยการปรับท่าทีในการแก้ปัญหาเรื่องระบบนิเวศคลองแม่ข่า ทั้งด้านพฤติกรรม จิตสำนึก และภูมิปัญญาที่เชื่อมประสานแก้ปัญหาระหว่างมนุษย์ สังคม และธรรมชาติสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวมนุษย์ เพื่อจะให้เกิดการอนุรักษ์คลองแม่ข่าให้กลับมาคงสภาพความอุดมสมบูรณ์มีความยั่งยืนคู่กับชุมชนต่อไป

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 เทศบาลตำบลป่าแดด ควรให้ความสำคัญในการรณรงค์ประชาสัมพันธ์ ผ่านหอกระจายข่าวของตำบลให้มากกว่านี้ เพื่อสร้างความตระหนักและจิตสำนึกสาธารณะแก่ประชาชนที่อาศัยอยู่บริเวณริมฝั่งคลองแม่ข่า

ให้มีส่วนร่วมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชุมชน และเทศบาลตำบลป่าแดดจะต้องออกพระราชบัญญัติสิ่งแวดล้อม ให้ผู้ประกอบการโรงฆ่าสัตว์ โรงย้อมผ้า ร้านอาหาร โรงแรมและหอพัก ให้มีความรับผิดชอบต่อมลพิษทางน้ำ

1.2 เทศบาลตำบลป่าแดด ควรสร้างบ่อดักตะกอนไขมันจากครัวเรือน ประมาณ 5 ครัวเรือน ต่อ 1 บ่อ ตลอดแนวคลองแม่ข่า เพื่อป้องกันไม่ให้ไขมันจากครัวเรือนไหลลงคลองแม่ข่า ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้น้ำในคลองแม่ข่าเน่าเสีย

1.3 ภาครัฐควรมีการปรับปรุงประสิทธิภาพของกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อม ในการบังคับใช้ให้ได้ผลที่เป็นรูปธรรม

แหล่งอ้างอิง

- ดิเรก นุ่นกล้า. (2544). *เอกสารประกอบการสอน นิเวศวิทยาในพระพุทธศาสนา*. นครศรีธรรมราช: กรีนโซน.
- พนอม แก้วกำเนิด. (2533). *หลักการของหลักสูตรประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา.
- สงวน โชติสุขรัตน์. (2516). *ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่*. พระนครศรีอยุธยา: คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์.
- มัน เสือสูงเนิน. (2552). *พระพุทธศาสนากับนิเวศวิทยา*. ฉะเชิงเทรา: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- เสรีวัฒน์ สมิทธิ์ปัญญา. (2539). *นิเวศวิทยา สิ่งแวดล้อมกับการปรับปรุงความเป็นอยู่ของมนุษย์*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- United Nations Environment Programme. (2007). *Global Environment Outlook GEO environment for development 4*. Valletta: Progress Press.
- Naess, A. (1993). *Ecology. Community and Life Style; Outline of an Ecosophy*. Cambridge: Cambridge University of Chicago.

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาต่อครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาบทบาทของพุทธศาสนิกชนในการอนุรักษ์รักษาทรัพยากรสิ่งแวดล้อมในยุคสังคมไทยปัจจุบัน

2.2 ควรมีการศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนที่อาศัยริมคลอง เพื่อนำข้อมูลที่ได้นำมาอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมต่อไป

2.3 ควรมีการศึกษา บทบาทรัฐ ผู้นำที่เป็นตัวอย่างเข้าร่วมกิจกรรมอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำในชุมชน

แนวทางการบริหารงานวิชาการด้วยวงจรคุณภาพของโรงเรียนในศูนย์บริหารการจัดการศึกษาห้วยห้อม อำเภอแม่ลาน้อย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาแม่ฮ่องสอน เขต 2

THE ACADEMIC ADMINISTRATION WITH QUALITY CYCLE OF SCHOOLS IN HUAI HOM EDUCATIONAL DEVELOPMENT NETWORK MALANOI DISTRICT UNDER MEA HONG SON PRIMARY EDUCATIONAL SERVICE AREA OFFICE 2

ธรรมรส โชติบุญชู *

Dhamarod Chotgunchorn

สังวาร์ วังแจ่ม *

Sungwan Wangcham

สุดา เนตรสว่าง *

Suda Natesawang

สารจรรย์ แก้วอรุณ *

Sarod Kaewaroon

ทัศนีย์ บุญมาภิ *

Tassanee Boonmaphi

สุรศักดิ์ สุทธิศิริ *

Surasak Suttasiri

Corresponding Author E-mail: sangwan@northcm.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาการบริหารงานวิชาการด้วยวงจรคุณภาพของโรงเรียนในศูนย์บริหารการจัดการศึกษาห้วยห้อม 2) เพื่อศึกษาแนวทางการบริหารงานวิชาการด้วยวงจรคุณภาพของโรงเรียนในศูนย์บริหารการจัดการศึกษาห้วยห้อม ประชากรที่ศึกษา ได้แก่ผู้บริหารสถานศึกษาจำนวน 7 คน ครูจำนวน 41 คน และบุคลากรทางการศึกษาจำนวน 24 คน รวมทั้งหมด 72 คน ของโรงเรียนในศูนย์บริหารการจัดการศึกษาห้วยห้อม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาแม่ฮ่องสอน เขต 2 วิธีดำเนินการวิจัย เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ เครื่องมือวิจัยได้แก่แบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยพบว่า

การบริหารงานวิชาการด้วยวงจรคุณภาพของโรงเรียนของศูนย์บริหารการจัดการศึกษาห้วยห้อม อำเภอแม่ลาน้อย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาแม่ฮ่องสอน เขต 2 โดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย คือ ด้านหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้ ด้านการจัดการเรียนการสอน และด้านการวัดและประเมินผล ทุกด้านมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากตามลำดับ

แนวทางการบริหารงานวิชาการด้วยวงจรคุณภาพ คือ โรงเรียนควรสำรวจความต้องการของชุมชนและผู้เรียนด้านหลักสูตรจัดทำข้อมูลสารสนเทศความต้องการผู้เรียน ชุมชน และสภาพความพร้อมของสถานศึกษามีการนิเทศ ติดตามผลการดำเนินงานการจัดแผนการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่อง และนำผลการวัดและประเมินผลเพื่อปรับปรุงและพัฒนาคุณภาพการศึกษา

คำสำคัญ: การบริหารงานวิชาการ, วงจรคุณภาพ, สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา

* อาจารย์ประจำหลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยนอร์ท-เชียงใหม่

ABSTRACT

The purpose of this research were 1) to study the academic administration with PDCA Cycle of Schools in Huai Hom Educational Development Network. 2) to study the guideline of the academic administration with PDCA Cycle of Schools in Huai Hom Educational Development. The samples of the research consisted of 7 school directors, 41 teachers and 24 other staff ; 72 in the total. The data was collected via questionnaires and then analyzed by the statistical methods of mean and standard deviation.

The results of the research were as follows:

Overall the academic administration with PDCA Cycle of Schools in Huai Hom Educational Development Network Maelanoi District under Mae Hong Son Primary Educational Service Area Office 2 was at a high level. When each aspect was considered, it was found that all aspects were at a high level, considered in descending order by the average of the most to the least; curriculum and curriculum implementation, teaching and learning, measurement and evaluation, respectively.

The guideline of the academic administration the school have to survey the need of community and learner about school curriculum, information and technology, readiness of school, continuously supervision and improvement

Keywords: Academic Administration, Quality Cycle, Primary Education

บทนำ

การศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนาประเทศให้มีความเจริญรุ่งเรืองในอนาคต จำเป็นที่จะต้องพัฒนาการศึกษาให้เกิดขึ้นตามที่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มีเป้าหมายให้คนไทยได้รับการพัฒนาเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นคนดี เก่ง และมีความสุข สนใจใฝ่รู้ รักการทำงาน และมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ โรงเรียนเป็นหน่วยงานของรัฐ มีหน้าที่ในการบริหารจัดการการศึกษาและให้บริการการศึกษาแก่ประชาชน พัฒนาคอนไทยทุกคนให้พร้อมสำหรับการเปลี่ยนแปลงในสังคมโลก ตามมาตรา 9 (2) และมาตรา 41 กับ มาตรา 42 ได้กำหนดทิศทางการจัดการศึกษาของชาติ ได้มุ่งให้การจัดระบบการบริหารและการจัด

การศึกษาของประเทศกระจายอำนาจไปสู่เขตพื้นที่การศึกษา สถานศึกษา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา โรงเรียนมีภารกิจหลักคือ ขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศโดยการจัดการศึกษาและจัดการเรียนการสอนส่งเสริมการเรียนรู้ พัฒนาศักยภาพให้นักเรียนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งร่างกายและจิตใจ ให้เป็นบุคคลที่สมบูรณ์แบบสามารถนำความรู้ต่างๆ ไปใช้ชีวิตประจำวัน สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมอย่างมีความสุข (กรรณิการ์ ประจักษ์พนา, 2557)

การบริหารงานวิชาการในสถานศึกษามีภารกิจหลักที่สำคัญคือการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพตามที่คาดหวังกำหนดไว้ในหลักสูตรตามระดับและประเภทของการศึกษานั้น ด้วย

เหตุที่มีการกิจดังกล่าวข้างต้น สถานศึกษา ผู้บริหาร ครูอาจารย์ และบุคลากรทุกฝ่าย จึงต้องดำเนินงานให้ผู้เรียนมีคุณภาพ การดำเนินงานต้องอาศัยการทำงานที่เป็นระบบ ตระหนักว่าต้องมีการพัฒนาอยู่เสมอและอาศัยความตั้งใจจริง กล่าวคือ การพัฒนาคุณภาพการศึกษาตามด้วยแนวคิด PDCA และกล่าวถึงให้ครบทุกขั้นตอน PDC และ A การพัฒนาคุณภาพการศึกษาตามวงจรคุณภาพ PDCA ในขั้นการตรวจสอบและประเมินผลการดำเนินงาน (Check) เป็นขั้นที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง ที่จะป็นข้อมูลเชื่อมโยงไปสู่ขั้นการปรับปรุงพัฒนา (Act) เพื่อเป็นพื้นฐานในขั้นการวางแผนพัฒนา (Plan) ทำให้วงจรคุณภาพ PCDA ขับเคลื่อนไปครบวงจรคุณภาพและเกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและยั่งยืนด้วยกลวิธีที่เหมาะสมกับบริบทของแต่ละสถานศึกษา เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างเป็นระบบและยั่งยืน อันจะส่งผลให้ผู้เรียนได้รับการพัฒนาเต็มตามศักยภาพ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551)

สถานศึกษาในศูนย์การบริหารการจัดการศึกษาห้วยห้อม เพื่อให้บรรลุเป้าหมายและวิสัยทัศน์ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาแม่ฮ่องสอน เขต 2 จึงมีการปรับเปลี่ยนแนวคิดในการบริหารจัดการและพัฒนาองค์กรโดยจัดการศึกษาที่มีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผล ซึ่งแนวคิดในการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบดังกล่าวคือ การบริหารงานวิชาการด้วยวงจรคุณภาพ ทำให้ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาการบริหารงานวิชาการด้วยวงจรคุณภาพ 4 ขั้นตอน คือ การวางแผน (Plan) การปฏิบัติตามแผน (Do) การตรวจสอบและประเมินผล

(Check) การปรับปรุงงาน(Act) ของโรงเรียนในศูนย์บริหารการจัดการศึกษาห้วยห้อม ทั้งนี้เพื่อทราบถึงการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนด้วยวงจรคุณภาพ ปัญหาและแนวทางการบริหารงานวิชาการด้วยวงจรคุณภาพของผู้บริหาร ครู และบุคลากรทางการศึกษาของโรงเรียนในศูนย์บริหารการจัดการศึกษาห้วยห้อม อำเภอแม่ลาน้อย สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาแม่ฮ่องสอน เขต 2

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาการบริหารงานวิชาการด้วยวงจรคุณภาพของโรงเรียนศูนย์บริหารการจัดการศึกษาห้วยห้อม อำเภอแม่ลาน้อย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาแม่ฮ่องสอน เขต 2
2. เพื่อศึกษาแนวทางการบริหารงานวิชาการด้วยวงจรคุณภาพของโรงเรียนในศูนย์บริหารการจัดการศึกษาห้วยห้อม อำเภอแม่ลาน้อย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาแม่ฮ่องสอน เขต 2

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากร ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาจำนวน 7 คน ครูจำนวน 41คนและบุคลากรทางการศึกษาจำนวน 24 คน รวมทั้งหมด 72 คน ของโรงเรียนในศูนย์บริหารการจัดการศึกษาห้วยห้อม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาแม่ฮ่องสอน เขต 2

ผู้ทรงคุณวุฒิ ได้แก่ ศึกษาพิเศษสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาแม่ฮ่องสอน เขต 2 จำนวน 1 คน ผู้อำนวยการโรงเรียนในศูนย์บริหารการจัดการศึกษาห้วย

ห้อม จำนวน 2 คน ครูชำนาญการพิเศษของโรงเรียนในศูนย์บริหารการจัดการศึกษาห้อม ห้อม จำนวน 2 คน รวมกลุ่มผู้เชี่ยวชาญมีจำนวน 5 คน ที่ช่วยตรวจสอบและยืนยันความเหมาะสมของแนวทางการบริหารงานวิชาการด้วยวงจรคุณภาพของโรงเรียนในศูนย์บริหารการจัดการศึกษาห้อม อำเภอมะนอย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาแม่ฮ่องสอน เขต 2

2. เครื่องมือการวิจัย

เครื่องมือรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ คือ แบบสอบถาม เรื่อง แนวทางการบริหารงานวิชาการด้วยวงจรคุณภาพของโรงเรียนในศูนย์บริหารการจัดการศึกษาห้อม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาแม่ฮ่องสอน เขต 2 ซึ่งมีเนื้อหาและรูปแบบดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลสถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามเป็นแบบตรวจสอบรายการ (check list)

ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการด้วยวงจรคุณภาพของโรงเรียนในศูนย์บริหารการจัดการศึกษาห้อม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาแม่ฮ่องสอน เขต 2 เป็นแบบมาตราประมาณค่า 5 ระดับ

ตอนที่ 3 แบบสอบถามปลายเปิดเกี่ยวกับแนวทางการบริหารงานวิชาการด้วยวงจรคุณภาพของโรงเรียนในศูนย์บริหารการจัดการศึกษาห้อม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาแม่ฮ่องสอนเขต 2

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือโดยนำแบบสอบถามไปหาค่าดัชนีความสอดคล้อง

Index of Item- Objective Congruence (IOC) ซึ่งได้ค่าดัชนีความสอดคล้องอยู่ระหว่าง 0.67 – 1.00 และนำแบบสอบถาม มาวิเคราะห์หาค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามทั้งฉบับด้วยวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาตามวิธี Cronbach's Alpha Coefficient ซึ่งได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.968

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

3.1 ข้อมูลสถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม วิเคราะห์ด้วยความถี่และร้อยละ

3.2 การบริหารงานวิชาการด้วยวงจรคุณภาพของโรงเรียนในศูนย์บริหารการจัดการศึกษาห้อม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาแม่ฮ่องสอน เขต 2 จากแบบสอบถามแบบมาตราประมาณค่า วิเคราะห์ ค่าเฉลี่ย และ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานนำเสนอในรูปแบบตาราง

3.3 แนวทางการบริหารงานวิชาการด้วยวงจรคุณภาพของโรงเรียนในศูนย์บริหารการจัดการศึกษาห้อมจากแบบสอบถามปลายเปิด ใช้การวิเคราะห์เนื้อหาและนำเสนอด้วยวิธีพรรณนา

สรุปผลการวิจัย

การบริหารงานวิชาการด้วยวงจรคุณภาพของโรงเรียนในศูนย์บริหารการจัดการศึกษาห้อม อำเภอมะนอย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาแม่ฮ่องสอนเขต 2 พบว่า

ด้านหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้โดยรวมอยู่ในระดับ มาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย 3 ลำดับแรก ได้แก่ การติดตามประเมินคุณภาพ

ผู้เรียนเกี่ยวกับความรู้ ความสามารถที่กำหนดไว้ในจุดประสงค์การเรียนรู้ในหลักสูตรสถานศึกษา รองลงมาคือ การปรับปรุง แก้ไข และพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตรและบริบทสถานศึกษา และการวางแผนในการใช้หลักสูตรในการจัดการเรียนการสอนแก่ผู้เรียนที่สนองความต้องการของผู้เรียนและชุมชนมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับตามลำดับ และข้อที่มีค่าเฉลี่ยเป็นอันดับสุดท้าย คือ การจัดทำข้อมูลสารสนเทศเกี่ยวกับความต้องการผู้เรียนชุมชน และสภาพความพร้อมของสถานศึกษาอยู่ในระดับมากเช่นกัน

ด้านการจัดการเรียนการสอน โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย 3 ลำดับแรก ได้แก่ ส่งเสริมการดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม รองลงมาคือ ดำเนินการจัดการเรียนการสอนที่หลากหลายโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน ส่งเสริมสนับสนุนให้มีการดำเนินการสอนซ่อมเสริมแก่ผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลอย่างเหมาะสม ทุกด้านมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ตามลำดับ และข้อที่มีค่าเฉลี่ยเป็นอันดับสุดท้าย คือ ให้คำปรึกษาแก่บุคลากรที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการจัดแผนการสอนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้และการสอนเสริมอย่างสม่ำเสมอ อยู่ในระดับมากเช่นกัน

ด้านการวัดและการประเมินผล โดยรวมอยู่ในระดับ มาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย 3 ลำดับแรก ได้แก่ กำหนดระเบียบหลักเกณฑ์ แนว

ทางการปฏิบัติเกี่ยวกับการวัดผล การประเมินผลสาระการเรียนรู้ทั้ง 8 กลุ่มสาระ ได้อย่างเหมาะสมกับสภาพบริบทของสถานศึกษา รองลงมาคือ ดำเนินการวัดผลและประเมินผลผู้เรียนด้านคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามที่กำหนดคู่มือการวัดประเมินผลของสถานศึกษาและสอดคล้องกับหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551 สรุปผลรายงานผลการดำเนินงานการวัดและประเมินผลสาระการเรียนรู้ 8 กลุ่มสาระ การอ่าน การเขียน คิดวิเคราะห์ และคุณลักษณะอันพึง ประสงค์ของผู้เรียน ต่อผู้บริหารสถานศึกษาอย่างสม่ำเสมอ ทุกด้านอยู่ในระดับมาก ตามลำดับ และข้อที่มีค่าเฉลี่ยเป็นอันดับสุดท้าย คือ มีการนำผลการวัดและประเมินผลเพื่อปรับปรุงและพัฒนาคุณภาพการศึกษาต่อไป อยู่ในระดับมาก เช่นกัน

แนวทางการบริหารงานวิชาการด้วยวงจรคุณภาพของโรงเรียนในศูนย์บริหารการจัดการศึกษาห้วยห้อม อำเภอแม่ลาน้อย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การ ศึกษา ประถมศึกษาแม่ฮ่องสอน เขต 2 ดังนี้

ด้านหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้ คือ ควรสำรวจความต้องการของชุมชนและผู้เรียนด้านหลักสูตร ควรมีการจัดทำข้อมูลสารสนเทศเกี่ยวกับความต้องการผู้เรียนชุมชน และสภาพความพร้อมของสถานศึกษา ควรมีการประเมินการใช้หลักสูตรและมีการปรับปรุงหลักสูตรทุก 3-5 ปี และนำไปพัฒนาปรับปรุงหลักสูตรต่อไปตามลำดับ

ด้านการจัดการเรียนการสอน คือ ควรมีการนิเทศ ติดตามผลการดำเนินการจัดแผนการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่อง ควรให้คำปรึกษาแก่บุคลากรในดำเนินการจัด

แผนการสอน การจัดกิจกรรมการเรียนรู้และการสอนเสริมอย่างสม่ำเสมอ ส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนด้วยวิธีการที่หลากหลาย โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน ควรส่งเสริมและสนับสนุนทรัพยากรที่เกี่ยวข้องในการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาผู้เรียน

ด้านการวัดและประเมินผล คือ ควรนำผลการวัดและประเมินผลเพื่อปรับปรุงและพัฒนาคุณภาพการศึกษา ควรจัดอบรมให้ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการวัดและประเมินผลแก่คณะครู ควรมีการประเมินโดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลด้วยวิธีการประเมินที่หลากหลายและเหมาะสมตามสภาพจริงให้มากที่สุด

อภิปรายผลการวิจัย

การบริหารงานวิชาการด้วยวงจรคุณภาพของโรงเรียนในศูนย์บริหารการจัดการศึกษาห้วยห้อม อำเภอแม่ลาน้อย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาแม่ฮ่องสอน เขต 2 อภิปรายผลดังนี้

ด้านหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้ อยู่ในระดับมาก เป็นเพราะว่าสถานศึกษามีการติดตามประเมินคุณภาพผู้เรียนเกี่ยวกับความรู้ ความสามารถที่กำหนดไว้ในจุดประสงค์การเรียนรู้ในหลักสูตรสถานศึกษา การปรับปรุง แก้ไขและพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตรและบริบทสถานศึกษา และการวางแผนในการใช้หลักสูตรในการจัดการเรียนการสอนแก่ผู้เรียนที่สนองความต้องการของผู้เรียนและชุมชน และ มีการจัดทำข้อมูลสารสนเทศเกี่ยวกับความต้องการผู้เรียน ชุมชน และสภาพความ

พร้อมของสถานศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ นิลวรรณ วัฒนา (2556) ที่ศึกษาสภาพการบริหารวิชาการของโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา จังหวัดชลบุรี พบว่าระดับการปฏิบัติงานการบริหารงานวิชาการในโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็กสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา จังหวัดชลบุรี โดยรวมอยู่ระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า การปฏิบัติงานในระดับมาก ได้แก่ การวัดผลประเมินผล การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา สอดคล้องกับผลการวิจัยของ ดลฤดี กลั่นภูมิศรี (2558) เรื่อง การบริหารงานวิชาการของโรงเรียนเทศบาล สังกัดเทศบาลนครลำปาง พบว่า ด้านการพัฒนาหลักสูตรของสถานศึกษาโดยรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ควรให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการประเมินและปรับปรุงหลักสูตรมีส่วนร่วมในการพัฒนาและปรับปรุงหลักสูตรสถานศึกษาและควรแต่งตั้งคณะกรรมการในการติดตาม ประเมินผลการใช้หลักสูตรสถานศึกษา และสอดคล้องกับ กฤติดา รัตตา (2556) ที่ว่าการพัฒนาการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษาตามขอบข่ายงานวิชาการควรมีการส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการบริหารหลักสูตรและการพัฒนาหลักสูตร

ด้านการจัดการเรียนการสอน อยู่ในระดับมาก เป็นเพราะว่าสถานศึกษามีการส่งเสริมการดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม ดำเนินการจัดการเรียนการสอนที่หลากหลาย โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน ส่งเสริมสนับสนุนให้มีการดำเนินการสอนซ่อมเสริมแก่ผู้เรียน โดย

คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลอย่างเหมาะสม และให้คำปรึกษาแก่บุคลากรที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการจัดการสอน การจัดกิจกรรมการเรียนรู้และการสอนเสริมอย่างสม่ำเสมอ สอดคล้องกับผลการวิจัยของ ชนม์นิภา วรรณไพบูลย์ (2554) ได้ศึกษาแนวทางทางการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 1 พบว่าด้านการจัดการเรียนการสอน โดยรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก สถานศึกษามีการวิเคราะห์การจัดการเรียนการสอนของครูกับหลักสูตรสถานศึกษาจัดทำแผนการจัดการเรียนการสอน ประชุมครูและบุคลากรทางการศึกษาทั้งคณะกรรมการสถานศึกษา ปรากฏชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ในการจัดการเรียนการสอน และสอดคล้องกับผลการวิจัยของ พันธ์ ด้วงเอก (2555) ที่ศึกษาการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 1 พบว่า ด้านการจัดการเรียนการสอน โดยรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก การบริหารงานวิชาการในโรงเรียนให้ความสำคัญในเรื่องการนำกระบวนการ PDCA มาใช้ในการพัฒนาด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามหลักสูตร กำหนดเป้าหมายและวางแผนได้อย่างชัดเจนมีความพร้อมในเรื่องสื่อและอุปกรณ์ที่ช่วยเสริมการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนด้วยวิธีการที่หลากหลาย

ด้านการวัดและประเมินผล อยู่ในระดับมาก เป็นเพราะว่าสถานศึกษามีการกำหนดระเบียบหลักเกณฑ์ แนวทางการปฏิบัติเกี่ยวกับการวัดผล การประเมินผลสาระการเรียนรู้ทั้ง 8 กลุ่มสาระ ได้อย่างเหมาะสมกับ

สภาพบริบทของสถานศึกษา ดำเนินการวัดผลและประเมินผลผู้เรียนด้านคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามที่กำหนดคู่มือการวัดประเมินผลของสถานศึกษาและสอดคล้องกับหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551 สรุปผลรายงานผลการดำเนินงานการวัดและประเมินผลสาระการเรียนรู้ 8 กลุ่มสาระ การอ่าน การเขียน คิดวิเคราะห์ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน ต่อผู้บริหารสถานศึกษาอย่างสม่ำเสมอ และมีการนำผลการวัดและประเมินผลเพื่อปรับปรุงและพัฒนาคุณภาพการศึกษาต่อไป พบว่า ด้านการวัดและประเมินผล โดยรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับผลการวิจัยของ ปรียา ภัสสรณ์ เสี่ยงเส (2555) ได้ศึกษาด้านการวัดและประเมินผล พบว่า ด้านการวัดและประเมินผล โดยรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก แนวทางการบริหารงานวิชาการในโรงเรียนขนาดเล็กมีการอบรมผู้เกี่ยวข้องในการพัฒนาเครื่องมือวัดและประเมินผล สร้างเครื่องมือที่สอดคล้อง กับมาตรฐานการเรียนรู้ และให้ความหลากหลาย ครอบคลุมทุกตัวชี้วัดและกำกับติดตามประเมินผลอย่าง และมีความสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ภูวนาถ ปัญญา (2557) ได้ศึกษาด้านการวัดและประเมินผล พบว่า ด้านการวัดและประเมินผล โดยรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก การจัดครูและบุคลากรทางการศึกษาประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อร่วมวางแผน กำหนด กฎเกณฑ์ นโยบายจัดทำเอกสาร ระเบียบเกี่ยวกับการวัดผลประเมินผล ให้ความสอดคล้องกับต้นสังกัดชี้แจงและให้ครูมีการกำหนดตัวชี้วัดด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนได้นำไปใช้เพื่อปรับปรุงผลการเรียนและตัดสินผลการเรียน

เป็นไปตามระเบียบการวัดประเมินผลของ
กระทรวงศึกษาธิการ

แนวทางการบริหารงานวิชาการด้วย
วงจรคุณภาพของโรงเรียนในศูนย์บริหารการ
จัดการศึกษาห้วยห้อม อำเภอแม่ลาน้อย
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา
แม่ฮ่องสอนเขต 2 ประกอบด้วย

ด้านหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้
คือ ควรจัดทำข้อมูลสารสนเทศเกี่ยวกับความ
ต้องการผู้เรียน ชุมชน และสภาพความพร้อม
ของสถานศึกษาเป็นเพราะว่าการติดตาม
ประเมินคุณภาพผู้เรียนเกี่ยวกับความรู้
ความสามารถที่กำหนดไว้ในจุดประสงค์การ
เรียนรู้ในหลักสูตรสถานศึกษาต้องให้
สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตรและ
บริบทสถานศึกษา สอดคล้องกับผลการวิจัย
ของ ดลฤดี กลั่นภูมิศรี (2558) ที่พบว่าควรให้
ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการประเมิน
และปรับปรุงหลักสูตรมีส่วนร่วมในการพัฒนา
และปรับปรุงหลักสูตรสถานศึกษาและควร
แต่งตั้งคณะกรรมการในการการ ติดตาม
ประเมินผลการใช้หลักสูตรสถานศึกษา และ
สอดคล้องกับ กฤติดา รัตนา (2556) ที่ว่าการ
พัฒนาการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษา
ตามขอบข่ายงานวิชาการควรมีการส่งเสริมให้
ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการบริหารหลักสูตร
และการพัฒนาหลักสูตร

ด้านการจัดการเรียนการสอน คือ ควร
จัดการเรียนการสอนด้วยวิธีการที่หลากหลาย
โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญสอดคล้องกับ
ความต้องการของผู้เรียน เนื่องจากบทบาทของ
สถานศึกษาคือต้องมีส่งเสริมการดำเนิน
กิจกรรมการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับ
ความต้องการของท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม

โดยดำเนินการจัดการเรียนการสอนที่
หลากหลายเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญสนองกับ
ความต้องการของผู้เรียน สอดคล้องกับ
ผลการวิจัยของ ชนม์นิภา วรรณไพบูลย์
(2554) ได้ศึกษาแนวทางทางการบริหารงาน
วิชาการในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขต
พื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพิจิตร เขต 1
พบว่า สถานศึกษามีการวิเคราะห์การจัดการ
เรียนการสอนของครูกับหลักสูตรสถานศึกษา
จัดทำแผนการจัดการเรียนการสอน ประชุมครู
และบุคลากรทางการศึกษาทั้งคณะกรรมการ
สถานศึกษา ปราชญ์ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม
ในการจัดการเรียนการสอน และสอดคล้องกับ
ผลการวิจัยของ พันธ์ ด่วงเอก (2555) ที่ศึกษา
การบริหารงานวิชาการของผู้บริหาร
สถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่
การศึกษา ประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 1 พบว่า
การบริหารงานวิชาการในโรงเรียนให้
ความสำคัญในเรื่องการนำกระบวนการ PDCA
มาใช้ในการพัฒนาด้านการจัดกิจกรรมการ
เรียนการสอนตามหลักสูตร กำหนดเป้าหมาย
และวางแผนได้อย่างชัดเจนมีความพร้อมใน
เรื่องสื่อและอุปกรณ์ที่ช่วยเสริมการจัด
กิจกรรมการเรียนการสอนด้วยวิธีการที่
หลากหลาย

ด้านการวัดและประเมินผล คือ ควรนำ
ผลการวัดและประเมินผลเพื่อปรับปรุงและ
พัฒนาคุณภาพการศึกษาและควรจัดอบรมให้
ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการวัดและ
ประเมินผลแก่คณะครู เนื่องจากสถานศึกษา
ต้องมีผลการเรียนรู้ของผู้เรียนจากการวัดและ
ประเมินผลตามที่โรงเรียนกำหนดระเบียบ
หลักเกณฑ์ แนวทางการปฏิบัติเกี่ยวกับการวัด
ประเมินผลสาระการเรียนรู้ทั้ง 8 กลุ่มสาระ ได้

อย่างเหมาะสมกับสภาพบริบทของสถานศึกษาและดำเนินการวัดผลและประเมินผลผู้เรียนด้านคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามที่กำหนดคู่มือการวัดประเมินผลของสถานศึกษาและสอดคล้องกับหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 สอดคล้องกับผลการวิจัยของ ปรียาภัสสร เสงเส (2555) พบว่าแนวทางการบริหารงานวิชาการในโรงเรียนขนาดเล็กมีการอบรมผู้เกี่ยวข้องในการพัฒนาเครื่องมือวัดและประเมินผล สร้างเครื่องมือที่สอดคล้องกับมาตรฐานการเรียนรู้ และให้มีความหลากหลาย ครอบคลุมทุกตัวชี้วัดและกำกับติดตามประเมินผลอย่าง และมีความสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ภูวนาถ ปัญญา (2557) ได้ศึกษาด้านการวัดและประเมินผล พบว่าการจัดครูและบุคลากรทางการศึกษาประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อร่วมวางแผน กำหนดกฎเกณฑ์ นโยบาย จัดทำเอกสาร ระเบียบเกี่ยวกับการวัดผลประเมินผล ให้มีความสอดคล้องกับต้นสังกัด ชี้แจงและให้ครูมีการกำหนดตัวชี้วัดด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนได้นำไปใช้เพื่อปรับปรุงผลการเรียนและตัดสินผลการเรียนเป็นไปตามระเบียบการวัดประเมินผลของกระทรวงศึกษาธิการ

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

แนวทางการบริหารงานวิชาการด้วยวงจรคุณภาพของโรงเรียนในศูนย์บริหารการจัดการศึกษาห้วยห้อม อำเภอแม่ลาน้อย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาแม่ฮ่องสอน เขต 2 ได้รับองค์ความรู้ ดังนี้

1. องค์ความรู้เกี่ยวกับแนวทางการบริหารงานวิชาการด้วยวงจรคุณภาพมีองค์ประกอบสำคัญ คือ

1.1 ด้านหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้ หมายถึงการติดตามประเมินคุณภาพผู้เรียนเกี่ยวกับความรู้ ความสามารถที่กำหนดไว้ในจุดประสงค์การเรียนรู้ในหลักสูตรสถานศึกษา การปรับปรุง แก้ไขและพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตรและบริบทสถานศึกษา และการวางแผนในการใช้หลักสูตรในการจัดการเรียนการสอนแก่ผู้เรียนที่สนองความต้องการของผู้เรียนและชุมชน การจัดทำข้อมูลสารสนเทศเกี่ยวกับความต้องการผู้เรียน ชุมชน และสภาพความพร้อมของสถานศึกษา

1.2 ด้านการจัดการเรียนการสอน หมายถึง ส่งเสริมการดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม ดำเนินการจัดการเรียนการสอนที่หลากหลายโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน ส่งเสริมสนับสนุนให้มีการดำเนินการสอนซ่อมเสริมแก่ผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลอย่างเหมาะสม ให้คำปรึกษาแก่บุคลากรที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการจัดแผนการสอนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้และการสอนเสริมอย่างสม่ำเสมอ

1.3 ด้านการวัดและการประเมินผล หมายถึง กำหนดระเบียบหลักเกณฑ์ แนวทางการปฏิบัติเกี่ยวกับการวัดผล การประเมินผลสาระการเรียนรู้ทั้ง 8 กลุ่มสาระ ได้อย่างเหมาะสมกับสภาพบริบทของสถานศึกษา ดำเนินการวัดผลและประเมินผลผู้เรียนด้านคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามที่

กำหนดคู่มือการวัดประเมินผลของสถานศึกษา และสอดคล้องกับหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551 สรุปผลรายงานผลการดำเนินงานการวัดและประเมินผลสาระการเรียนรู้ 8 กลุ่มสาระ การอ่าน การเขียน คณิตศาสตร์ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน ต่อผู้บริหารสถานศึกษาอย่างสม่ำเสมอ และมีการนำผลการวัดและประเมินผลเพื่อปรับปรุงและพัฒนาคุณภาพการศึกษาต่อไป

2. องค์ความรู้เกี่ยวกับแนวทางการบริหารงานวิชาการด้วยวงจรคุณภาพ คือ ควรสำรวจ จัดทำข้อมูลสารสนเทศเกี่ยวกับความต้องการของชุมชนและผู้เรียนด้านหลักสูตร ควรประเมินการใช้หลักสูตรและมีการปรับปรุงหลักสูตรทุก 3-5 ปี และนำไปพัฒนาปรับปรุงหลักสูตร ควรมีการนิเทศ ติดตามผลให้คำปรึกษาแก่บุคลากรในดำเนินการจัดแผนการสอน การจัดกิจกรรมการเรียนรู้และการสอนเสริมอย่างสม่ำเสมอ ส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนด้วยวิธีการที่หลากหลาย โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ควรนำผลการวัดและประเมินผลเพื่อปรับปรุงและพัฒนาคุณภาพการศึกษา โดยจัดอบรมให้ความรู้ความเข้าใจแก่คณะครู เรื่องการวัดและประเมินผล

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานควรกำหนดนโยบายเรื่องระบบข้อมูลสารสนเทศความต้องการผู้เรียน ชุมชน และสภาพความพร้อมของสถานศึกษา

แผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้และการสอนเสริม การนำผลการวัดและประเมินผลสู่การปรับปรุงและพัฒนาคุณภาพการศึกษา

1.2 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา และสถานศึกษา ควรจัดทำแผนงาน/โครงการเกี่ยวกับ ระบบข้อมูลสารสนเทศความต้องการผู้เรียน ชุมชน และสภาพความพร้อมของสถานศึกษา แผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้และการสอนเสริม การนำผลการวัดและประเมินผลสู่การปรับปรุงและพัฒนาคุณภาพการศึกษาไปดำเนินการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

เนื่องจากผลการวิจัยพบข้อมูลว่าทุกข้อตอบ มาก ซึ่งอาจจะไม่แน่นอน ในการทำวิจัยเรื่องต่อไปควรเก็บข้อมูลโดยวิธีเชิงคุณภาพ คือ การสังเกต และพิจารณาผลการประเมินตนเอง (SAR)

2.1 ควรทำการวิจัยเรื่อง ระบบข้อมูลสารสนเทศความต้องการผู้เรียน ชุมชน และสภาพความพร้อมของสถานศึกษา อำเภอแม่ลาน้อย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาแม่ฮ่องสอน เขต 2

2.2 ควรทำการวิจัยเรื่อง แผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้และการสอนเสริมของสถานศึกษา อำเภอแม่ลาน้อย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาแม่ฮ่องสอน เขต 2

2.3 ควรทำการวิจัยเรื่อง การนำผลการวัดและประเมินผลสู่การปรับปรุงและพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา อำเภอแม่ลาน้อย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาแม่ฮ่องสอน เขต 2

แหล่งอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). *หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551*. กรุงเทพฯ: ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- กรรณิการ์ ประจักษ์พนา. (2557). *ความเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ของโรงเรียนในอำเภอแม่ลาน้อย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาแม่ฮ่องสอน เขต 2*. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยนอร์ท-เชียงใหม่.
- กฤติดา รัตนา. (2556). *การบริหารงานวิชาการโดยใช้วงจรคุณภาพของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 41*. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยนอร์ท-เชียงใหม่.
- ชนมนิภา วรรณไพบูลย์. (2554). *แนวทางการบริหารงานวิชาการ ของโรงเรียนในศูนย์ประสานงาน สาาศึกษาโพทะเล 01 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพิจิตร*. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์).
- ดลฤดี กลั่นภูมิศรี. (2558). *การบริหารงานวิชาการของโรงเรียนเทศบาล สังกัดเทศบาลนครลำปาง*. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง).
- นิลวรรณ วัฒนา. (2556). *การศึกษาสภาพการบริหารงานวิชาการในโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา จังหวัดชลบุรี*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ปรียาภัสสร เส็งเส. (2555). *การนำเสนอแนวทางการบริหารงานวิชาการโรงเรียนขนาดเล็กในอำเภอไพศาลี สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต 3*. (ปริญญาานิพนธ์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์).
- พนัส ด้วงเอก. (2555). *การบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 1*. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์).
- ภูวนาถ ปัญญา. (2557). *การดำเนินงานวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนในศูนย์เครือข่ายพัฒนาคุณภาพการศึกษาแม่สวด สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาแม่ฮ่องสอน เขต 2*. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยนอร์ท-เชียงใหม่.

แนวทางการจัดการความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษาในอำเภอแม่สะเรียง
 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาแม่ฮ่องสอน เขต 2
 CONFLICT MANAGEMENT GUIDELINES FOR SCHOOL ADMINISTRATORS IN MAE
 SARIANG DISTRICT UNDER THE MAE HONG SON PRIMARY EDUCATIONAL
 SERVICE AREA OFFICE 2

สังวาร์ วังแจ่ม*

Sungwan Wangcham

ธีระภัทร ประสมสุข*

Teerapat Prasomsuk

สุดา เนตรสว่าง*

Suda Natesawang

สาโรจน์ แก้วอรุณ*

Sarod Kaewaroon

พัฒน์พงษ์ เกิดมงคล**

Pattanapong Kertmongkol

Corresponding Author E-mail: sangwan@northcm.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาการจัดการความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษาในอำเภอแม่สะเรียง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาแม่ฮ่องสอน เขต 2) เพื่อเสนอแนะแนวทางการจัดการความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษาในอำเภอแม่สะเรียง สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาแม่ฮ่องสอน เขต 2 ประชากรที่ศึกษา ได้แก่ผู้บริหารสถานศึกษาจำนวน 57 คน ของโรงเรียนในศูนย์บริหารการจัดการศึกษาห้วยห้อม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาแม่ฮ่องสอน เขต 2 วิธีดำเนินการวิจัย เป็นการวิจัยแบบผสม เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถาม และแบบบันทึกการสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติคะแนนเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่าการจัดการความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษาในอำเภอแม่สะเรียง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาแม่ฮ่องสอน เขต 2 มีการดำเนินการด้านการร่วมมือสูงสุด รองลงมาคือด้านการยอมให้ ด้านการหลีกเลี่ยง ด้านการเอาชนะ ตามลำดับและด้านที่มีการปฏิบัติน้อยที่สุดคือ การประนีประนอม

แนวทางการจัดการความขัดแย้ง คือ ควรเปิดโอกาสให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย ควรใช้มารยาทและเหตุผลที่เหมาะสมในการอภิปรายหรือพูดคุย ควรหลีกเลี่ยงปัญหาที่ไม่สำคัญ ควรให้อภัย การให้อภัย และข้อแก้ตัวเมื่อมีคนทำความผิดพลาด

คำสำคัญ: แนวทางการจัดการ, ความขัดแย้ง, ผู้บริหารสถานศึกษา

* อาจารย์ประจำหลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยนอร์ท-เชียงใหม่

** นักศึกษาหลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยนอร์ท-เชียงใหม่

ABSTRACT

The objectives of this research were 1) to study the conflict management of school administrators in Mae Sariang District under Mae Hong Son Primary Educational Service Area Office 2. 2) to suggest guidelines for conflict management of school administrators in Mae Sariang District under Mae Hong Son Primary Educational Service Area Office 2. The population of the research consisted of 57 people. It's a mixed method research The data was collected via questionnaires and interview recording form analyzed by the statistical methods of frequency, percentage, mean, standard deviation and content analysis.

The results showed that overall the conflict management of school administrators in Mae Sariang District was at high level. When each aspect was considered, it was found that all aspects were at a high level, considered in descending order by the average of the most to the least as follows collaboration, accommodation, avoidance, competition, and compromise, respectively.

The guidelines were should give an opportunity for everyone to get involved in sharing their opinions to achieve the goals, should use polite manner and reasonable reasons when discuss or talk, should avoid unimportant problems, should give a chance, forgiveness, and excuse when someone make mistake.

Keywords: management approach, Conflict, School Administrators

บทนำ

การบริหารสถานศึกษา ความขัดแย้ง เป็นสิ่งหนึ่งที่ผู้บริหารจะต้องเผชิญอยู่เสมอ โดยความขัดแย้งเป็นภาวะความไม่สมดุลทางจิตใจหรืออารมณ์ สามารถจำแนกความขัดแย้งได้คือ ความขัดแย้งระหว่างบุคคล ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มงาน ความขัดแย้งระหว่างหน่วยงานภายนอก ซึ่งความขัดแย้งเหล่านี้เมื่อเกิดขึ้นแล้วย่อมส่งผลต่อการดำเนินงานขององค์กร หากสถานศึกษาใดมีความขัดแย้งสูงก็ส่งผลด้านลบในการปฏิบัติงาน เช่น บรรยากาศที่ไม่เอื้อต่อการทำงาน ความคลางแคลงใจ การแบ่งกลุ่มเพื่อให้อีกฝ่ายเกิดความเสียหาย รวมไปถึงการแข่งขันเพื่อชิงความดี ความชอบ สิ่งเหล่านี้ส่งผลโดยรวมต่อการดำเนินงานของสถานศึกษาให้มีความด้อยประสิทธิภาพ ขาด

เอกภาพ ในการบริหาร บทบาทหรือการปฏิบัติหน้าที่ของบุคคลในองค์กรไม่ชัดเจน ทั้งนี้ความขัดแย้งที่เกิดขึ้น อาจส่งผลในด้านที่ดีหรือไม่ดีนั้น ขึ้นอยู่กับแนวทางการบริหารความขัดแย้งนั้นอย่างถูกต้องเหมาะสม และใช้วิธีการบริหารจัดการอย่างสร้างสรรค์ อันจะนำไปสู่ประสบการณ์เรียนรู้ที่ดี (จตุรงค์ สุวรรณแสง, อัจฉรา นิยมภา และ วิสุทธิ์ วิจิตรพัชรารณ, 2562)

โรงเรียนเป็นองค์กรหนึ่งที่อยู่สังคมที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงปัญหา ความขัดแย้งได้ ปัญหาหรือความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในโรงเรียนส่วนใหญ่เป็นปัญหาความขัดแย้งระหว่างบุคคล เนื่องจาก ความคิดเห็นที่แตกต่างกัน และผลประโยชน์ที่ขัดกัน นอกจากนั้นยังมีความขัดแย้งระหว่างกลุ่ม ความขัดแย้งเหล่านี้หากเกิดขึ้นย่อมท ำให้ประสิทธิภาพของงาน

ลดลงได้ เพราะความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในโรงเรียนจะสร้างความยุ่งยากในการปฏิบัติงานได้ โดยเฉพาะเรื่องความร่วมมือประสานงาน และเป็นการทำให้ บรรยากาศของโรงเรียนซบเซา มีผลต่ออารมณ์ของบุคลากรในโรงเรียนเป็นอย่างมาก เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคล ทำให้เป็นคนก้าวร้าว มีการประณามผู้อื่น ทำให้บางคนถึงกับลาออกราชการ และในที่สุดเกิดผลกระทบ ต่อคุณภาพของนักเรียน (สุวิทย์ บัวทอง, 2559)

อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน โรงเรียนส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในพื้นที่ทุรกันดารเสี่ยงภัย การคมนาคมยากลำบาก ข้าราชการครูที่ทำงานในโรงเรียนเหล่านั้นมาจากต่างพื้นที่กัน มีค่านิยม ความเชื่อ ความคิดและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน มีการย้ายและเปลี่ยนตำแหน่งอยู่บ่อยครั้ง เพราะถ้าผ่านการประเมินอย่างเข้มงวดที่ต้องแสดงผลการปฏิบัติงานที่ต่อเนื่องกันระยะหนึ่งแล้ว ครูก็จะย้ายกลับภูมิลำเนาของตนเอง จากนั้นก็มีการเรียกบรรจุข้าราชการครูคนใหม่มาแทนวนเวียนเป็นวัฏจักรอยู่อย่างนั้นทุกปีบุคลากรในโรงเรียนจึงเป็นคนต่างพื้นที่ ที่มีความเชื่อ ค่านิยม ความคิดและวัฒนธรรมแตกต่างกัน ทำให้เกิดความขัดแย้งในเรื่องความคิด ความเข้าใจระหว่างครูด้วยกัน หรือระหว่างครูกับผู้บริหารและนำไปสู่ความขัดแย้ง (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาแม่ฮ่องสอน เขต 2, 2562)

สภาพปัจจุบัน ปัญหาการจัดการความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษาในอำเภอแม่สะเรียง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาแม่ฮ่องสอน เขต 2 พบว่าเป็นความขัดแย้งระหว่างบุคคล หรือกลุ่มบุคคลที่

เกิดขึ้นได้จากสาเหตุด้านการปฏิบัติงาน การมีปฏิสัมพันธ์ในการทำงาน และสภาพขององค์การ ซึ่งมี ลักษณะปัญหาในเรื่องการร่วมมือ การยอมให้ การหลีกเลี่ยง การเอาชนะ และการประนีประนอม (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาแม่ฮ่องสอน เขต 2, 2562) ซึ่งในเรื่องนี้ สัมมา รณิธย์ (2553) กล่าวว่าผู้บริหารโรงเรียนจะต้องบริหารจัดการกับความขัดแย้ง ที่เกิดขึ้นให้เหมาะสมจึงจะสามารถนำพาโรงเรียนไปสู่ความสำเร็จ ตามเป้าหมายที่วางไว้ได้ ด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะวิจัยแนวทางการจัดการความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษาในอำเภอแม่สะเรียง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาแม่ฮ่องสอน เขต 2 เพื่อให้ได้ข้อเสนอแนะ นำไปประยุกต์ใช้ในการบริหารสถานศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาการจัดการความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษาในอำเภอแม่สะเรียง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาแม่ฮ่องสอน เขต 2

2. เพื่อเสนอแนะแนวทางการจัดการความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษาในอำเภอแม่สะเรียง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาแม่ฮ่องสอน เขต 2

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือผู้บริหารสถานศึกษาในอำเภอแม่สะเรียง สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาแม่ฮ่องสอน เขต 2 ในปีการศึกษา 2562

จำนวน 57 คน เพื่อให้ข้อมูลในการตอบแบบสอบถามการจัดการความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษาในอำเภอแม่สะเรียง สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาแม่ฮ่องสอน เขต 2

ผู้เชี่ยวชาญ คือ ผู้บริหารสถานศึกษา วิทยฐานะเชี่ยวชาญ หรือชำนาญการพิเศษที่ปฏิบัติหน้าที่ประธานเครือข่ายสถานศึกษาในอำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน จำนวน 5 คน เลือกแบบเจาะจงเพื่อตรวจสอบและยืนยันแนวทางการจัดการความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษาในอำเภอแม่สะเรียง สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาแม่ฮ่องสอน เขต 2

เครื่องมือรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ คือ แบบสอบถามแบบมาตราประมาณค่าการจัดการจัดการความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษา มีค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามเท่ากับ 0.889 และแบบสอบถามแบบปลายเปิด (open-ended questionnaire) ถามผู้เชี่ยวชาญ คือผู้บริหารสถานศึกษาวิทยฐานะเชี่ยวชาญ หรือชำนาญการพิเศษที่ปฏิบัติหน้าที่ประธานเครือข่ายสถานศึกษา ในเรื่องความถูกต้อง ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ของแนวทางการจัดการความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษาในอำเภอแม่สะเรียง สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาแม่ฮ่องสอน เขต 2

การวิเคราะห์ข้อมูล ดำเนินการโดย 1) วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามการจัดการความขัดแย้งของผู้บริหาร โดยการหาค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานโดยรวมและรายด้าน 2) สังเคราะห์แนวทางการจัดการความ

ขัดแย้ง จากจุดเด่นในการศึกษาการจัดการความขัดแย้งรวมกับปัญหาและแนวทางแก้ไขนำมาจัดทำร่างแนวทางการจัดการความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษาบูรณาการกับข้อคิดเห็นข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ จัดทำร่างแนวทางการจัดการความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษาแล้วนำร่างดังกล่าวไปสอบถามผู้เชี่ยวชาญอีกครั้งหนึ่งเพื่อตรวจสอบและยืนยัน

สรุปผลการวิจัย

1. การจัดการความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษาในอำเภอแม่สะเรียง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาแม่ฮ่องสอน เขต 2 โดยรวม อยู่ในระดับมาก ($\mu = 3.96$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านการร่วมมือ ด้านการยอมให้ ด้านการหลีกเลี่ยง ด้านการเอาชนะ และด้านการประนีประนอมมีค่าเฉลี่ยในระดับมากทุกด้าน

หากพิจารณาเป็นรายด้านสามารถสรุปผลได้ดังนี้

การจัดการความขัดแย้งด้านการเอาชนะ โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\mu = 4.04$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ เรียงลำดับค่าเฉลี่ยการปฏิบัติจากมากไปหาน้อย ตามลำดับ คือ ผู้บริหารมักจะยืนยันที่จะบรรลุเป้าหมายของตนเองให้ได้ การพยายามที่จะเป็นผู้ชนะและพยายามทำให้ได้ตามวิถีทางของตนเองในการจัดการความขัดแย้ง การพยายามผลักดันให้คนอื่นยอมรับความคิดเห็นของตน พยายามแสดงให้คนอื่นเห็นว่าวิธีการของตนมีเหตุผลและมีประโยชน์ และสุดท้ายคือ พยายาม

พิทักษ์สิทธิในการแสดงความคิดเห็นของตนเอง ทุกข้อมีค่าเฉลี่ยในระดับมาก

การจัดการความขัดแย้งด้านการร่วมมือโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\mu = 3.97$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ เรียงลำดับค่าเฉลี่ยการปฏิบัติจากมากไปหาน้อย ตามลำดับ คือ ผู้บริหารพยายามรับฟังความคิดเห็นและประเด็นปัญหาอย่างเปิดเผย การแสดงความคิดเห็นให้คนอื่นทราบและถามความคิดเห็นของคนอื่นๆ พยายามทำงานให้บรรลุเป้าหมาย โดยตระหนักถึงการมีความคิดเห็นที่แตกต่างกัน พยายามทำให้ทุกฝ่ายมีความพอใจและสมประสงค์เกือบทุกครั้ง และพยายามสร้างความเข้าใจให้ถูกต้องระหว่างตนเองและผู้อื่น มีค่าเฉลี่ยในระดับมากทุกข้อ

การจัดการความขัดแย้งด้านการประนีประนอม โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\mu = 3.95$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ เรียงลำดับค่าเฉลี่ยการปฏิบัติจากมากไปหาน้อยตามลำดับ คือ การยอมแพ้ในบางประเด็น เพื่ออาจจะชนะในอีกบางประเด็น การพยายามหาทางแก้ปัญหาด้วยการประนีประนอม การยอมให้ผู้อื่นได้ในสิ่งที่เขาต้องการบ้าง การพยายามเสนอทางสายกลางในการแก้ปัญหา การพยายามหาวิธีที่จะทำให้การได้เปรียบเสียเปรียบของทุกฝ่ายเป็นไปด้วยความยุติธรรม ทุกข้อมีค่าเฉลี่ยในระดับมาก ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยอันดับสุดท้าย คือ พยายามให้คนอื่น ๆ มาตกลงกันเพื่อการประนีประนอม มีค่าเฉลี่ยในระดับปานกลาง

การจัดการความขัดแย้งด้านการหลีกเลี่ยง โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\mu = 3.82$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ ค่าเฉลี่ยการปฏิบัติเท่ากัน 4 รายการ คือ ผู้บริหารมักจะ

มอบหมายให้คนอื่นรับผิดชอบและแก้ไข ปัญหาแทนการพยายามหลีกเลี่ยงความตึงเครียดที่หาประโยชน์ไม่ได้ การพยายามที่จะประวิงปัญหาจนกว่าจะมีเวลาคิดอย่างรอบคอบ และข้อที่มีค่าเฉลี่ย 2 อันดับสุดท้าย คือ รู้สึกว่าไม่มีความจำเป็นที่จะไปติดก้นวอลกับความขัดแย้งในทุกเรื่องและการ พยายามหลีกเลี่ยงการแสดงความคิดเห็นที่จะนำไปสู่การโต้แย้งกันได้ ทุกประเด็นมีค่าเฉลี่ยในระดับมาก

การจัดการความขัดแย้งด้านการยอมให้โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\mu = 3.98$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากการปฏิบัติมากไปหาน้อย ตามลำดับคือ ผู้บริหารพยายามที่จะไม่ทำร้ายจิตใจ หรือความรู้สึกของคนอื่น และพยายามที่จะนึกถึงความพอใจของผู้อื่นในการเจรจาต่อรองกัน มีค่าเฉลี่ยในระดับมากที่สุด การยอมให้คนอื่นทำตามความคิดเห็นของเขา ถ้าสามารถทำให้คนอื่นมีความสุขได้ ยอมเสียสละสิ่งที่อยากได้ เพื่อที่จะให้ผู้อื่นสมปรารถนา ใช้การเจรจาในสิ่งที่ทุกฝ่ายเห็นพ้องต้องกันมากกว่าสิ่งที่ทุกฝ่ายมีความเห็นที่แตกต่าง มีค่าเฉลี่ยในระดับมาก ตามลำดับและข้อที่มีค่าเฉลี่ยอันดับสุดท้าย คือ พยายามถนอมน้ำใจของคนอื่น และพยายามรักษาสัมพันธภาพเอาไว้ มีค่าเฉลี่ยในระดับปานกลาง

2. แนวทางการจัดการความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษาในอำเภอแม่สะเรียง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาแม่ฮ่องสอน เขต 2 ได้มาจากการประชุม Focus Group Discussion ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 7 คน ประกอบด้วยศึกษานิเทศก์ ประธานคณะกรรมการ

สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน กรรมการผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 3 ท่าน และครูผู้สอน ซึ่งเลือกมาแบบเจาะจง (Purposive Sampling) สรุปแนวทางการจัดการความขัดแย้ง ดังนี้

ด้านการเอาชนะ ผู้บริหารควรลดความเป็นตัวเองลงบ้างเพื่อพบกันครึ่งทางกับผู้ปฏิบัติงานในการทำงานควรชี้แจงให้ทุกคนเห็นความสำคัญของนโยบาย หรือระเบียบข้อบังคับที่ทุกคนต้องปฏิบัติตาม และควรให้โอกาสผู้อื่นชนะบ้างเพื่อเป็นกำลังใจในการทำงาน

ด้านการร่วมมือ ผู้บริหารควรเปิดโอกาสให้ทุกคนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย ควรมีความเสียสละเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม และควรรู้จักการให้เพื่อที่จะได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่าย

ด้านการประนีประนอม ผู้บริหารควรพูดจาด้วยวาจาที่ไพเราะ มีเหตุผล และลดความอคติ

ด้านการหลีกเลี่ยง ผู้บริหารควรหลีกเลี่ยงปัญหาที่ไม่สำคัญ ควรรับผิดชอบงานและแก้ไขปัญหาด้วยตนเองด้วยความเสียสละและนิง

ด้านการยอมให้ ผู้บริหารควรให้โอกาสให้อภัยและให้แก้ตัวในสิ่งที่ผู้ปฏิบัติงานได้ทำผิดพลาด ควรยอมให้ในบางส่วน ใช้ความยุติธรรม มีความเป็นธรรมในการบริหารงานและไม่ลำเอียง

อภิปรายผลการวิจัย

การจัดการความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษาในอำเภอแม่สะเรียง สำนักงานเขต

พื้นที่การศึกษาประถมศึกษาแม่ฮ่องสอน เขต 2 โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\mu = 3.96$) และทุกด้านก็มีค่าเฉลี่ยในระดับมากเช่นกัน แต่มีจุดเด่นคือด้านการร่วมมือมีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด แสดงให้เห็นว่าผู้บริหารเล็งเห็นความสำคัญของการสร้างความร่วมมือของบุคลากรที่เป็นทรัพยากรที่สำคัญยิ่งในการบริหาร ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ จิตราพัชร ชัยรัตน์ศิริกุล และ ธาณี เกสทอง (2556) ที่พบว่าการจัดการความขัดแย้งในสถานศึกษาของผู้บริหารโรงเรียน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 42 มีการจัดการความขัดแย้งแบบร่วมมือมากที่สุด ประเด็นที่น่าสังเกตในการศึกษาค้นคว้าคือการจัดการความขัดแย้งด้านการประนีประนอมมีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด ซึ่งขัดแย้งกับ ประภาทิพย์ ผาสุก (2551) ที่พบว่า ผู้บริหารการศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาลำพูน เขต 1 มีพฤติกรรมการจัดการความขัดแย้งด้านการประนีประนอมเป็นอันดับแรกในประเด็นนี้อาจเนื่องมาจากการมีบริบทที่ต่างกันลักษณะความขัดแย้งที่เกิดอาจมีความรุนแรงไม่เท่ากัน การจัดการความขัดแย้งจึงแตกต่างกันไปด้วย ส่วนด้านการยอมให้ ด้านการหลีกเลี่ยง และด้านการเอาชนะ มีระดับการจัดการในระดับรองลงมาเหมือนกัน

แนวทางการจัดการความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษาในอำเภอแม่สะเรียง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาแม่ฮ่องสอน เขต 2

ด้านการเอาชนะ ที่เสนอแนะแนวทางให้ผู้บริหารลดความเป็นตัวเองลงบ้าง พบกันครึ่งทางกับผู้ปฏิบัติงาน เนื่องจากพบว่า

ผู้บริหารมักจะยืนยันที่จะบรรลุเป้าหมายของตนเองให้ได้ และพยายามจะแสดงให้คนอื่นเห็นว่าวิธีการของตนนั้นมีเหตุผลและมีประโยชน์ การโอนอ่อนโดยการลดอัตราของผู้บริหารลงและให้ออกาสผู้อื่นชนะบ้างเพื่อเป็นกำลังใจในการทำงาน รวมทั้งการชี้แจงให้ทุกคนเห็นความสำคัญของนโยบาย หรือระเบียบ ข้อบังคับที่ทุกคนต้องปฏิบัติตาม น่าจะเป็นการลดความตึงเครียดในการปฏิบัติงานโดยผู้บริหารไม่ต้องมุ่งเอาชนะฝ่ายเดียว ซึ่งสอดคล้องกับข้อค้นพบของประภาทิพย์ ผาสุก (2551) ที่พบว่า ผู้บริหารการศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาลำพูน เขต 1 มีพฤติกรรมการจัดการความขัดแย้งอันดับสุดท้ายคือแบบการเอาชนะ และผู้บริหารสถานศึกษาที่มีประสบการณ์การบริหาร เพศ และวุฒิการศึกษาที่แตกต่างกันต่างก็มีพฤติกรรมการจัดการความขัดแย้งไม่แตกต่างกันคือมีพฤติกรรมการจัดการความขัดแย้งด้านการเอาชนะน้อยที่สุด

ด้านการร่วมมือ ได้เสนอแนะแนวทางให้ผู้บริหารเปิดโอกาสให้ทุกคนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย มีความเสียสละเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม และควรรู้จักการให้เพื่อที่จะได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่าย เพราะเป็นวิธีที่ทุกคนจะได้รับประโยชน์ในการได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและเป็นวิธีการที่จะพยายามหาผลลัพธ์ที่ทุกฝ่ายยอมรับได้ ทุกฝ่ายต่างก็มีส่วนร่วมในการแก้ไขหรือหาทางออกและแก้ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในสถานศึกษา เพื่อให้บุคลากรในสถานศึกษาและตัวผู้บริหารเองเกิดความพอใจมากที่สุดในการแก้ปัญหาแต่ละครั้ง ซึ่งในด้านการร่วมมือ

นี้ พัทธภรณ์ กุลบุตร (2555) ได้ศึกษาพฤติกรรมการจัดการความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาแม่ฮ่องสอน เขต 1 โดยภาพรวมพบว่า มีพฤติกรรมการจัดการความขัดแย้งแบบการร่วมมือสูงสุด

ด้านการประนีประนอม มีแนวทางให้ผู้บริหารพูดจาด้วยวาจาที่ไพเราะ มีเหตุผล และลดความอคติ เนื่องจาก สังคมไทยมีวัฒนธรรมพื้นฐานที่ผู้คนเป็นคนอ่อนน้อมถ่อมตน ถ้อยทีถ้อยอาศัย มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และมีความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น การพูดด้วยวาจาที่ไพเราะ มีเหตุผลเป็นวิธีการแก้ปัญหาด้วยการประนีประนอมที่ผู้บริหารควรให้ความสำคัญ เช่นเดียวกับวิธีการอื่นเช่นกัน ซึ่ง รณัญญา แซ่เล่า (2548) และ วิชรพล มนตรีภักดี (2550) ได้ศึกษาพฤติกรรมการบริหารความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่เขต 1 พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาส่วนใหญ่มีพฤติกรรมการบริหารความขัดแย้งแบบประนีประนอม

ด้านการหลีกเลี่ยง แนวทางการจัดการความขัดแย้งโดยให้ผู้บริหารหลีกเลี่ยงปัญหาที่ไม่สำคัญ ควรรับผิดชอบงานและแก้ไขปัญหาด้วยตนเองด้วยความเงียบและนิ่งนี้ เป็นการลดความขัดแย้งแบบให้ผู้หนึ่งแพ้ และอีกผู้หนึ่งชนะ สมยศ นาวิการ (2546) วิจัยจัดการความขัดแย้งนี้เรียกว่าวิธีการแบบแพ้-ชนะ ซึ่งผู้ที่จะต้องหลีกเลี่ยงหรือยอมแพ้ก็คือผู้บริหารนั่นเอง สอดคล้องกับแนวคิดแบบประเพณีนิยม ของ Robbin (1983) ที่กล่าวว่าสาเหตุของความขัดแย้งเป็นผลมาจากการสื่อสารที่บกพร่อง ขาดความใจกว้าง ขาดความไวเนื้อ

เชื่อใจ เป็นความผิดพลาดของผู้บริหารจึงควรหลีกเลี่ยงหรือกำจัดให้หมดไป ถึงแม้ผู้บริหารยังทำใจไม่ค่อยได้ในการจัดการความขัดแย้งตามแนวคิดนี้ก็ตาม ดังการวิจัยของ ยงยุทธ หงส์สุพรรณ (2555) ที่พบว่าพฤติกรรมการจัดการความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรี เขต 3 ด้านการหลีกเลี่ยงมีพฤติกรรมระดับปานกลาง ขณะที่การจัดการด้านอื่นๆอีก 4 ด้าน อยู่ในระดับมาก

ด้านการยอมให้ แนวทางการจัดการความขัดแย้งด้านนี้เสนอแนะให้ผู้บริหารให้โอกาส ให้อภัยและให้แก้ตัวในสิ่งที่ผู้ปฏิบัติงานได้ทำผิดพลาด ควรยอมให้ในบางส่วน ใช้ความยุติธรรม มีความเป็นธรรมในการบริหารงานและไม่ลำเอียง เพื่อเป็นการลดความขัดแย้งในสถานศึกษา ใ้บุคลากรในสถานศึกษาอยู่อย่างสงบสุข ไม่ให้คู่กรณีที่มีความขัดแย้งเกิดบาดหมางใจระหว่างกันและเห็นว่าการยอมให้ เป็นสิ่งที่ดีเป็นพฤติกรรมของคนที่มีความเสียสละสูง ผู้บริหารไม่ว่าระดับใดควรจัดการให้การยอมให้เกิดขึ้นได้ในองค์กร ซึ่ง มนูญ อุดรินทร์ (2555) พบว่าผู้บริหารสถานศึกษาที่มีประสบการณ์ 0-5 ปี ใช้วิธีการจัดการความขัดแย้งด้วยวิธียอมให้สูงกว่าผู้บริหารที่มีประสบการณ์ 11 ปีขึ้นไป ส่วนอุดมศักดิ์ มั่นทน (2559) พบว่าผู้บริหารที่มีอายุต่างกันมีวิธีการจัดการกับความขัดแย้งด้วยวิธีการเอาชนะ การร่วมมือ การประนีประนอม การหลีกเลี่ยงและการยอมให้ ไม่แตกต่างกัน

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

แนวทางการจัดการความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษาในอำเภอแม่สะเรียง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาแม่ฮ่องสอน เขต 2 ได้รับองค์ความรู้ ดังนี้

องค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้ง เป็นทักษะที่สำคัญของผู้บริหารสถานศึกษามีองค์ประกอบสำคัญ 5 ด้าน คือ

ด้านการเอาชนะ หมายถึง ผู้บริหารมักจะยืนยันที่จะบรรลุเป้าหมายของตนเองให้ได้ การพยายามที่จะเป็นผู้ชนะและพยายามทำให้ได้ตามวิถีทางของตนเองในการจัดการความขัดแย้ง การพยายามผลักดันให้คนอื่นยอมรับความคิดเห็นของตน พยายามแสดงให้คนอื่นเห็นว่าวิธีการของตนมีเหตุผลและมีประโยชน์ และ พยายามพิทักษ์สิทธิในการแสดงความคิดเห็นของตนเอง

ด้านการร่วมมือ หมายถึง ผู้บริหารพยายามรับฟังความคิดเห็นและประเด็นปัญหาอย่างเปิดเผย การแสดงความคิดเห็นให้คนอื่นทราบและถามความคิดเห็นของคนอื่นๆ พยายามทำงานให้บรรลุเป้าหมาย โดยตระหนักถึงการมีความคิดเห็นที่แตกต่างกัน พยายามทำให้ทุกฝ่ายมีความพอใจและสมประสงค์เกือบทุกครั้ง และ พยายามสร้างความเข้าใจให้ถูกต้องระหว่างตนเองและผู้อื่น

ด้านการประนีประนอม หมายถึง การยอมแพ้ในบางประเด็นเพื่ออาจจะชนะในอีกบางประเด็น การพยายามหาทางแก้ปัญหาด้วยการประนีประนอม การยอมให้ผู้อื่นได้ในสิ่งที่เขาต้องการบ้าง การพยายามเสนอทางสายกลางในการแก้ปัญหา การพยายามหาวิธี

ที่จะทำให้การได้เปรียบเสียเปรียบของทุกฝ่าย เป็นไปด้วยความยุติธรรม พยายามให้คนอื่น ๆ มาตกลงกันเพื่อการประนีประนอม

ด้านการหลีกเลี่ยง หมายถึง ผู้บริหาร มักจะมอบหมายให้คนอื่นรับผิดชอบและแก้ไข ปัญหาแทนการพยายามหลีกเลี่ยงความตึงเครียดที่หาประโยชน์ไม่ได้ การพยายามที่จะ ประวิงปัญหาจนกว่าจะมีเวลาคิดอย่าง รอบคอบ รู้สึกว่าไม่มีความจำเป็นที่จะไปติด กังวลกับความขัดแย้งในทุกเรื่องและการ พยายามหลีกเลี่ยงการแสดงความคิดเห็นที่จะ นำไปสู่การโต้แย้งกันได้ และ

ด้านการยอมให้ หมายถึง ผู้บริหาร พยายามที่จะไม่ทำร้ายจิตใจ หรือความรู้สึก ของคนอื่น และพยายามที่จะนึกถึงความพอใจ ของผู้อื่นในการเจรจาต่อรองกัน มีค่าเฉลี่ยใน ระดับมากที่สุด การยอมให้คนอื่นทำตามความ คิดเห็นของเขา ถ้าสามารถทำให้คนอื่นมี ความสุขได้ ยอมเสียสละสิ่งที่ยากได้ เพื่อที่จะให้ผู้อื่นสมปรารถนา ใช้การเจรจาใน สิ่งที่ทุกฝ่ายเห็นพ้องต้องกันมากกว่าสิ่งที่ทุก ฝ่ายมีความเห็นที่แตกต่าง พยายามถนอม น้ำใจของคนอื่น และพยายามรักษา สัมพันธภาพเอาไว้

องค์ความรู้เกี่ยวกับแนวทางการจัดการ ความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษา คือ ผู้บริหารควรลดความเป็นตัวเองลงบ้างเพื่อพบ กันครึ่งทางกับผู้ปฏิบัติงาน ควรเปิดโอกาสให้ ทุกคนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นเพื่อให้ บรรลุเป้าหมาย ควรมีความเสียสละเห็นแก่ ประโยชน์ส่วนรวม ควรพูดด้วยวาจาที่ไพเราะ มีเหตุผล และลดความอคติ ควรรับผิดชอบต่อ งานและแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง ควรให้โอกาส ให้อภัย มีความเป็นธรรมในการบริหารงาน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

1.1 สำนักงานคณะกรรมการ การศึกษาขั้นพื้นฐานควรกำหนดนโยบายเรื่อง การพิทักษ์สิทธิเสรีภาพแสดงความคิดเห็น การสร้างความเข้าใจและการประนีประนอม ความวิตกกังวลกับความขัดแย้ง การแสดง ความคิดเห็นและการสร้างสัมพันธภาพเชิง บวก

1.2 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา และสถานศึกษา ควรจัดทำแผนงาน/โครงการ เกี่ยวกับ การพิทักษ์สิทธิเสรีภาพแสดงความคิดเห็น การสร้างความเข้าใจและการ ประนีประนอม ความวิตกกังวลกับความ ขัดแย้ง การแสดงความคิดเห็นและการสร้าง สัมพันธภาพเชิงบวก ไปดำเนินการมีส่วนร่วม ในการปฏิบัติ

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรทำการวิจัยเรื่อง การพิทักษ์ สิทธิเสรีภาพแสดงความคิดเห็นของผู้บริหาร สถานศึกษา อำเภอมะสเริง สังกัดสำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาแม่ฮ่องสอน เขต 2

2.2 ควรทำการวิจัยเรื่อง การสร้าง ความเข้าใจและการประนีประนอม ของ ผู้บริหารสถานศึกษา อำเภอมะสเริง สังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา แม่ฮ่องสอนเขต 2

2.3 ควรทำการวิจัยเรื่อง ความวิตก กังวลกับความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษา อำเภอมะสเริง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาประถมศึกษาแม่ฮ่องสอนเขต 2

2.4 ควรทำการวิจัยเรื่อง การแสดง เรียง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา
 ความคิดเห็นและการสร้างสัมพันธภาพเชิง ประถมศึกษาแม่ฮ่องสอนเขต 2
 บวก ของผู้บริหารสถานศึกษา อำเภอแม่สะ

เอกสารอ้างอิง

- จตุรงค์ สุวรรณแสง, อัจฉรา นิยมภา และ วิสุทธิ์ วิจิตรพัชรภรณ์. (2562). การบริหารความ
 จัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา
 มัธยมศึกษาเขต 2. กรุงเทพฯ: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- จิตรพัชร ชัยรัตน์ศิริกุล และ ธาณี เกสทอง. (2556). การศึกษาการจัดการความขัดแย้งใน
 สถานศึกษาของผู้บริหารโรงเรียนสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 4.
 วารสารวิชาการเครือข่ายบัณฑิต ศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏภาคเหนือ, 3(5), 137-152.
- ประภาทิพย์ ผาสุก. (2551). การจัดการความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขต
 พื้นที่การศึกษา ลำพูน เขต 1 เชียงใหม่. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารการศึกษา,
 มหาวิทยาลัยเชียงใหม่).
- พัชรภรณ์ กุลบุตร. (2555). การจัดการความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษา เขตพื้นที่การศึกษา
 ประถม ศึกษาแม่ฮ่องสอน เขต 1. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารการศึกษา,
 มหาวิทยาลัยเชียงใหม่).
- มนูญ อุดรินทร์. (2555). พฤติกรรมการจัดการความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัด
 สำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต 1. (วิทยานิพนธ์ปริญญา
 มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยรามคำแหง).
- ยงยุทธ หงษ์สุพรรณ. (2555). พฤติกรรมการจัดการความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัด
 สำนักงานเขต พื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรีเขต 3. (วิทยานิพนธ์ปริญญา
 มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี).
- รณัฐา แซ่เล่า. (2548). การจัดการความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในเขตพื้นที่
 การศึกษาเชียงใหม่ เขต 1. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารการศึกษา, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่).
- วัชรพล มนต์รักดี. (2550). พฤติกรรมความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษาเขตพื้นที่การศึกษา
 เชียงใหม่ เขต 1. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารการศึกษา, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่).
- สมยศ นาวิการ. (2546). การบริหารจัดการ. กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า.
- ลัมนา ธนินธ์. (2553). ทฤษฎีและปฏิบัติการบริหารการศึกษา. กรุงเทพฯ: ข้าวฟ่าง.
- สุวิทย์ บัวทอง. (2559). การบริหารความขัดแย้งในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน กลุ่มโรงเรียนดงขุย
 สังกัดสำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเพชรบูรณ์ เขต 1. ใน การประชุม
 วิชาการและเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ ครั้งที่ 3 ก้าวสู่ทศวรรษที่ 2 บูรณาการงานวิจัย
 ไขข้อรู้ สู่ความยั่งยืน. นครราชสีมา: วิทยาลัยนครราชสีมา.

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาแม่ฮ่องสอน เขต 2. (2562). แผนพัฒนาคุณภาพ การศึกษาขั้นพื้นฐานปีงบประมาณ พ.ศ. 2563 – 2566. แม่ฮ่องสอน: สำนักงานเขต พื้นที่การศึกษาประถมศึกษาแม่ฮ่องสอน เขต 2.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2553). แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อ พัฒนาทักษะการคิด ตามหลักสูตรแกนกลาง การศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551 กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และ วัฒนธรรม ระดับมัธยมศึกษา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

อุดมศักดิ์ มั่นทน. (2559). สาเหตุและวิธีการจัดการกับความขัดแย้งของผู้บริหาร โรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต 1. วารสาร มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี, 10(2), 119-133.

Robbin, S. (1983). *Organizational behaveor : Concepts, controversies, and applications* (2 nd. ed.) New Jersey: Prentice – Hall.

**การบูรณาการหลักพุทธธรรมสู่การเรียนรู้เกษตรอินทรีย์
ของโรงเรียนนวมินทราชูทิศ พายัพ**
**THE INTEGRATION OF BUDDHISM TO ORGANIC AGRICULTURE
LEARNING OF NAVAMINDARAJUDIS PHAYAP SCHOOL**

เดช ยะมงคล *

Dej Yamongkon

Corresponding Author E-mail: dejyamongkon@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการเกษตรในพระพุทธศาสนา 2) เพื่อศึกษากระบวนการบูรณาการหลักพุทธธรรมสู่การเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ของโรงเรียนนวมินทราชูทิศ พายัพ 3) เพื่อเสนอรูปแบบการบูรณาการหลักพุทธธรรมสู่การเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ของโรงเรียนนวมินทราชูทิศ พายัพ การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสานวิธี

ผลการวิจัย พบว่า

1. แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการเกษตรในพระพุทธศาสนา พบว่า พระพุทธเจ้าให้ความสำคัญกับอาชีพ เกษตรกรรม ทรงสอนชาวนาให้ทำนาด้วยความศรัทธา ซื่อสัตย์ วิริยะ สติ สมาธิ และปัญญา ทรงมีคุณธรรม 3 ประการ คือ พระปัญญาคุณ พระวิสุทธิคุณ และพระกรุณาคุณ ทรงมีหลักการสอน และวิธีการสอนที่หลากหลาย หลักพุทธธรรมในการบูรณาการสู่การเรียนรู้งานเกษตรอินทรีย์ครั้งนี้ คือ หลักอริยสัจ 4 และหลักทฤษฎีธรรมมีกัตถประโยชน์

2. กระบวนการบูรณาการหลักพุทธธรรมสู่การเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ พบว่า ชุดกิจกรรมการเรียนรู้ มีประสิทธิภาพเท่ากับ 82.00/81.78 ผลการทดสอบการเรียนรู้ของนักเรียน พบว่า คะแนนเฉลี่ยหลังเรียนสูงกว่า คะแนนเฉลี่ยก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 นักเรียนมีทักษะการเรียนรู้ในระดับมาก นักเรียนมีความพึงพอใจในระดับมาก กิจกรรมการบูรณาการมีประโยชน์และมีความเหมาะสมในระดับมากที่สุด

3. รูปแบบการบูรณาการหลักพุทธธรรมสู่การเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ ประกอบด้วยกระบวนการเรียนรู้ตามหลักอริยสัจ 4 มี 6 ขั้นตอน คือ 1) ขั้นวิเคราะห์ปัญหา 2) ขั้นค้นหาสาเหตุ 3) ขั้นตั้งสมมุติฐาน 4) ขั้นวางแผนปฏิบัติ 5) ขั้นทดลองปฏิบัติ และ 6) ขั้นสรุปผลการเรียน

คำสำคัญ: การบูรณาการ, หลักพุทธธรรม, การเรียนรู้เกษตรอินทรีย์

ABSTRACT

The objectives of this research were 1) to study the theories about agriculture in Buddhism 2) to study the process of integrating Buddhism to organic agriculture learning of Navamindarajudis Phayap School, and 3) to propose the model of integrating Buddhism to

organic agriculture learning of Navamindarajudis Phayap School. This study was mixed methods research.

The results of the research were as follows:

1. The theories about agriculture in Buddhism showed that the Buddha gave great importance to agriculture career. He taught the farmers to do rice farming with faith, honesty, perseverance, mindfulness, concentration and wisdom. The Buddha had three virtues, namely wisdom, purity, and compassion. He had principles in teaching and various teaching methods. The Buddhist principles in integrating to organic agriculture learning were the FOUR NOBLE TRUTHS and DITTHADHAMMIKATTHA.

2. The process of integrating Buddhism to organic agriculture learning showed that the learning activity packages had the efficiency at 82.00/81.78. The students' learning achievement indicated that the average score after learning was significantly higher than before learning at 0.05 level of significance. The students' learning skills were at a high level. The students had a high level of satisfaction. Integration activities were useful and appropriate at the highest level.

3. The model of integrating Buddhism to organic agriculture learning consisted 6 steps of learning process through the four noble truths: 1) problem analysis, 2) investigation, 3) formulating hypothesis, 4) planning, 5) practice, and 6) conclusion.

Keyword: The Integration, Buddhism, Organic Agriculture Learning

บทนำ

หลักพระพุทธศาสนามีความเกี่ยวข้องกับการเกษตรเป็นอย่างมาก เพราะพระพุทธองค์ทรงประสูติในสวนลุมพินีใต้ร่มต้นไม้รัง ทรงตรัสรู้ใต้ต้นพระมหาโพธิ์ ทรงดับขันธปรินิพพานขณะเสด็จประทับนอนใต้ต้นสาละคู่ที่มีมนุษย์และเทพดาทำการสักการบูชาจำนวนมาก (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณ วโรรส, 2541, น. 45,132,378) พระพุทธองค์ได้ตรัสเกี่ยวกับความสำคัญของป่าไม้และการเกษตรว่า “ชนเหล่าใดปลูกสวนอันน่านิรมย์ปลูกป่า สร้างสะพาน ขุดสระน้ำ บ่อน้ำและให้ที่พักอาศัย บุญย่อมเจริญแก่ชนเหล่านั้น (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539, น. 61) บุคคลอาศัยนั่งหรือนอนที่ร่มเงาของต้นไม้ใด แม้แต่กิ่งของ

ต้นไม้นั้นก็ไม่ควรหัก เพราะผู้ประทุษร้ายมิตรเป็นคนเลวทราม (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 26 ข้อ 259, น. 209) ตรัสกับพราหมณ์กสิภารทวาชเกี่ยวกับการทำนาว่า “แม้เราก็ไถและหว่าน ครั้นไถและหว่านแล้วก็บริโภคะ เรามีศรัทธาเป็นพืช ความเพียรเป็นฝน ปัญญาของเราเป็นแอกและไถ หิริเป็นงอนไถ ใจเป็นเชือกสติของเราเป็นผาลและปั่ว เราทำนาอย่างนี้ นานี่เราทำนั้นมีผลเป็นอมตะ บุคคลครั้นทำนาอย่างนี้แล้ว ย่อมพ้นจากทุกข์ทั้งปวง” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539, น. 283)

นอกจากนี้พระพุทธองค์ยังได้ตรัสว่า “นตถิ ธณฺณสมํ ธนํ” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2535, น. 9) แปลว่า ทรัพย์เสมอด้วยข้าวเปลือกไม่มี” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539, น. 13) ทรงตรัสให้

ความสำคัญอาหารว่า “ชิมฉา ประมา โรคา” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2535, น. 42) แปลว่า ความหิวเป็นโรคอย่างยิ่ง” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539, น. 95) “อาโรคยปรมา ลาภา” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2535, น. 42) แปลว่า “ลาภ มีความไม่มีโรคเป็นอย่างยิ่ง” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539, น. 46) พุทธพจน์และเหตุการณ์ต่างๆ ดังกล่าวล้วนให้ความสำคัญกับอาชีพการเกษตร นอกจากนี้ยังปรากฏพุทธวิธีในการสอนของพระพุทธองค์ที่น่าสนใจมาก คือ พระพุทธองค์ทรงตรัสสอนการผูกเพลงขับแก้และการร้องเพลงให้แก่บุตรธิดาของพระยานาคเธรกปัตตะ และหากใครร้องได้ตอบได้ก็จะมอบหญิงธิดาพร้อมทั้งนาถพิภพให้ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539, น. 90)

ความเป็นครูของพระพุทธเจ้าและการสอนบุตรธิดาของพระยานาคเธรกปัตตะ จึงเป็นแรงบันดาลใจสำคัญอีกประการหนึ่งของผู้วิจัยในการทำเพลงประกอบการเรียนของนักเรียนเพื่อความสนุกสนานในการเรียนตามวัยของผู้เรียนที่อยู่ในช่วงวัยรุ่นอายุ 14-18 ปี ที่ยังแสวงหาความบันเทิงตามธรรมชาติชีววิทยา และจากการนำบทเพลงไปใช้ประกอบการสอนพบว่าได้รับความสนใจจากนักเรียนเป็นอย่างดี นักเรียนที่่วงเหงาหาวนอนก็ตื่นขึ้นมารับรู้เรียนรู้ นักเรียนมีความสนใจและตั้งใจเรียนมากขึ้น แม้จะเป็นการกระตุ้นจากปัจจัยภายนอกก็ยังถือว่าเป็นหนทางนำไปสู่การเรียนรู้ที่เกิดมาจากภายในตัวตนของนักเรียนได้

พระพุทธเจ้ามีความเป็นอยู่ที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรและมีกระบวนการแก้ปัญหา

ชีวิตแก้ความทุกข์ได้อย่างเป็นระบบ ดังพุทธพจน์เกี่ยวกับการแก้ปัญหาว่า “ผู้ใดถึงพระพุทเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ว่าเป็นที่พึ่ง ย่อมเห็นอริยสัจ 4 คือทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ ความกำว ล่วงทุกข์ และ อริยมรรคประกอบด้วยองค์ 8 เป็นที่พึ่งอันเกษม เพราะบุคคลอาศัยที่พึ่งนั้นย่อมพ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539, น. 27) และ “บุคคลพึงวางเฉย แล้วพึงกระทำความพอใจ ความพยายาม ความอดุสาหะ ความไม่ย่อเยื้อ ความไม่ท้อถอย สติและสัมปชัญญะอย่างแรงกล้า เพื่อตรัสรู้ อริยสัจ 4” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539, น. 436) และทรงตรัสสอนเรื่องการมีชีวิตที่สุขสมบูรณ์ของประชาชนชาวบ้านด้วยหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ ประกอบด้วย 4 ประการ คือ 1) อุฏฐานสัมปทา (ขยันหา) 2) อารักขสัมปทา (เก็บรักษาดี) 3) กัลยาณมิตตตา (มีมิตรดี) 4) สมชีวิตา (ความเป็นอยู่เหมาะสม) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539, น. 240) องค์ความรู้นี้จึงเป็นกระบวนการเรียนรู้และแนวคิดที่ควรแก่การศึกษาและน้อมนำมาประพฤติปฏิบัติเพื่อพัฒนาตนเองให้เป็นคนดี เก่ง และมีความสุข (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2554, น.2) เหตุปัจจัยเหล่านี้จึงทำให้เกิดเป็นกุศลจิตของผู้วิจัยในการนำหลักพุทธธรรมมาบูรณาการกับการเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ของนักเรียน โรงเรียนนวมินทราชูทิศ พายัพ อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่

โรงเรียนนวมินทราชูทิศ พายัพ ได้พัฒนาหลักสูตรเกษตรอินทรีย์วิถีพุทธ ตั้งแต่ปีการศึกษา 2550 ซึ่งทำการสอนโดยการบูรณาการหลักพุทธธรรมสู่การเรียนรู้เกษตรอินทรีย์

กิจกรรมการเรียนรู้หลัก ๆ คือ การผลิตข้าวอินทรีย์ โดยนักเรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับเรื่องการปลูกข้าววันแม่ เกี่ยววันพ่อ การเตรียมดิน การเพาะกล้า การดูแลแปลงนา สังเกตและสำรวจการเจริญเติบโตของข้าว การแตกกอ การอู่ท้อง การศึกษาระบบนิเวศในนาข้าว การแก้ปัญหาวัชพืช การแกล้งข้าว การทำปุ๋ยหมักชีวภาพ การนำปุ๋ยไปใส่ในแปลงนา การแห้งน้ำก่อนเกี่ยวข้าว การเตรียมการก่อนการเกี่ยวข้าว การเกี่ยวข้าว ตากข้าว การนวด การทำความสะอาดข้าวเปลือก การตากข้าวให้มีความชื้นพอดี การนำข้าวไปสีเพื่อนำข้าวสารมาแปรรูป การจำหน่ายข้าวกล้องอินทรีย์ และการนำเสนอโครงการต่อสาธารณะในวันวิชาการของโรงเรียนและในระดับจังหวัด (เดชยะมงคล, 2557, น. 5-9)

การบูรณาการหลักพุทธธรรมสู่การเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ในครั้งนี้ เป็นการจัดการศึกษาที่ช่วยให้นักเรียนมีความรู้ และทักษะทางการผลิตข้าวอินทรีย์ มีเจตคติที่ดีต่อพระพุทธศาสนา รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคม สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข เพราะพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ส่งเสริมคุณภาพชีวิตทั้งในด้านการดำเนินชีวิต การศึกษา การสร้างอาชีพ ฐานทางเศรษฐกิจเป็นศาสนาที่บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ได้โดยไม่ขัดแย้งกัน ดังพุทธพจน์ว่า “นาหิ ภิกขเว โลเกนะ วิวาทมิฯ โลโก จ โข ภิกขเว มยา วิวาทิฯ น ภิกขเว ธมฺมวาที เกณจิ” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2535, น. 169) แปลความว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราไม่ขัดแย้งกับโลก แต่โลกขัดแย้งกับเรา ผู้กล่าวเป็นธรรมไม่ขัดแย้งกับใครๆ ในโลก” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 17 ข้อ 94, น. 178) สอดคล้อง

กับปรัชญาของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย คือ “จัดการศึกษาพระพุทธศาสนาบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ พัฒนาจิตใจและสังคม” (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2562) การเกษตรอินทรีย์ถือว่ามีผลสำคัญต่อมนุษย์และสรรพชีวิตที่อิงอาศัยกันตามกฎธรรมชาติและจากผลการวิเคราะห์คุณภาพชีวิตของคนไทยพบว่า ผลผลิตการเกษตรที่บริโภคล้วนปนเปื้อนสารพิษ ส่งผลกระทบต่อผู้ผลิตและผู้บริโภค ทำให้สภาพแวดล้อมเสื่อมโทรม ประเทศไทยติด 5 อันดับแรกของโลกที่มีปัญหาด้านสุขภาพจากการนำเข้าสารเคมี และ พบว่าเกษตรกรที่มีความเสี่ยงจากสารเคมีกำจัดศัตรูพืช โดยเกิดโรคต่างๆ เช่น มะเร็ง เบาหวาน อัมพฤกษ์ อัมพาต โรคผิวหนัง การเป็นหมัน การพิการของทารกแรกเกิด

ด้วยความสำคัญและความเป็นมาของปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยจึงได้ดำเนินการวิจัยเรื่อง การบูรณาการหลักพุทธธรรมสู่การเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ของโรงเรียนนวมินทราชูทิศ พายัพ โดยศึกษาเกี่ยวกับการเกษตรในพระพุทธศาสนา กระบวนการบูรณาการหลักพุทธธรรมสู่การเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ และเสนอรูปแบบการบูรณาการหลักพุทธธรรมสู่การเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ ซึ่งเป็นการพัฒนานักเรียนอย่างเป็นระบบ สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นอย่างสร้างสรรค์ เกิดการเรียนรู้ทักษะชีวิตและงานอาชีพ การสร้างองค์ความรู้คู่คุณธรรมด้วยตนเอง โดยมุ่งไปสู่การเป็นคนดี คนเก่ง และสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับการเกษตรในพระพุทธศาสนา
2. เพื่อศึกษากระบวนการบูรณาการหลักพุทธธรรมสู่การเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ของโรงเรียนนวมินทราชูทิศพายัพ
3. เพื่อเสนอรูปแบบการบูรณาการหลักพุทธธรรมสู่การเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ของโรงเรียนนวมินทราชูทิศ พายัพ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัย เรื่อง การบูรณาการหลักพุทธธรรมสู่การเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ของโรงเรียนนวมินทราชูทิศ พายัพ เป็นการวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Research) โดยมีวิธีดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

1. รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาการบูรณาการหลักพุทธธรรมสู่การเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ของโรงเรียนนวมินทราชูทิศ พายัพ จังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยเริ่มนำหลักพุทธศาสนามาบูรณาการกับการเรียนรู้ด้านการเกษตรของนักเรียนเมื่อ ปีพ.ศ. 2550 และได้พัฒนามาอย่างต่อเนื่องดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.1 การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) เป็นการศึกษาหลักอริยสัจ 4 และทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ 4 โดยรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระไตรปิฎกฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย และพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง

1.2 การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ในขั้นตอนของการวิจัยเชิงปริมาณดำเนินการโดยออกแบบการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงกึ่งทดลอง ที่มีแบบแผนของการทดลองแบบ One Group Pretest-Posttest Design (นำชัย ทนุผล, 2531, น. 84) แบบแผนการทดลอง เป็นการทดลองแบบกลุ่มเดียว โดยทำการทดสอบก่อนเรียน (T_1) ด้วยแบบทดสอบการเรียนรู้ จากนั้นให้นักเรียนศึกษาการบูรณาการหลักพุทธธรรมกับการเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ (X) เมื่อเรียนเสร็จเรียบร้อยแล้ว จึงทำการทดสอบหลังเรียน (T_2) ด้วยแบบทดสอบหลังการเรียนรู้ อีกครั้งหนึ่ง และในระหว่างการทำดำเนินการสอนได้มีการประเมินความรู้ความเข้าใจและทักษะการบูรณาการหลักพุทธธรรมกับการเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ เช่น การปลูกข้าว การเกี่ยวข้าว การนวด และ การแปรรูป จากนั้นจึงนำข้อมูลมาวิเคราะห์ทางสถิติและสรุปผลการวิจัย

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง รวมทั้งหมด 105 รูป/คน ประกอบด้วย นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 จำนวน 90 คน ครูโรงเรียนนวมินทราชูทิศ พายัพ จำนวน 5 ท่าน ผู้ปกครองนักเรียน จำนวน 5 ท่าน พระสงฆ์ จำนวน 2 รูป ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการเกษตร จำนวน 3 ท่าน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย 5 รายการ ได้แก่ 1) ชุดกิจกรรมการเรียนรู้ 2) แบบทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียน 3) แบบประเมินทักษะการเรียนรู้ 4) แบบประเมินความพึงพอใจ 5) แบบสอบถามความคิดเห็น โดยได้สร้างเครื่องมือตามขั้นตอนทางการวิจัย

การตรวจคุณภาพเครื่องมือ ได้แก่ การหาค่าความยากง่าย (p) ค่าอำนาจจำแนก (r) ของแบบทดสอบ การตรวจสอบความสอดคล้องชุดกิจกรรมการเรียนรู้ แบบทดสอบ และ แบบประเมินความพึงพอใจ

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง โดยเตรียมเครื่องมือรวบรวมข้อมูล ได้แก่ ชุดกิจกรรมการเรียนรู้ แบบทดสอบก่อนเรียน หลังเรียน แบบประเมินทักษะการเรียนรู้ แบบสอบถามความคิดเห็น แบบประเมินความพึงพอใจ วัสดุอุปกรณ์การเรียนรู้ ตัวอย่างแบบบันทึกการปฏิบัติงาน ภาพกิจกรรมการทำนา เครื่องคอมพิวเตอร์ พันธุ์ข้าว ปุ๋ยหมักอินทรีย์ชีวภาพ อุปกรณ์การหมักปุ๋ย แหล่งน้ำการทำนาและแปลงนาข้าวของโรงเรียน

ชี้แจงทำความเข้าใจนักเรียนก่อนการเรียน ดำเนินการจัดกิจกรรมการบูรณาการหลักพุทธธรรมกับการเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ โดยนักเรียนศึกษาชุดกิจกรรมการเรียนรู้ นักเรียนทดสอบหลังเรียนด้วยแบบทดสอบก่อนเรียน จัดกิจกรรมการปลูกข้าววันแม่เกี่ยววันพ่อ ประเมินการบูรณาการหลักพุทธธรรมกับการเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ ได้แก่ การประเมินทักษะการเรียนรู้ การทดสอบหลังเรียน การประเมินความพึงพอใจ และการสอบถามกลุ่มตัวอย่าง แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์และรายงานผลการวิจัย

สรุปผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้สรุปการวิจัยตามวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

1. แนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับการเกษตรในพระพุทธศาสนา จากการศึกษาแนวคิด

ทฤษฎี เกี่ยวกับการเกษตรในพระพุทธศาสนา พบว่า หลักพระพุทธศาสนามีความเกี่ยวข้องกับการเกษตรเป็นอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง การตั้งชื่อของวงศ์ตระกูลของพระพุทธเจ้าที่มีความหมายว่าข้าว การยกย่องอาชีพเกษตรกรรมว่าเป็นอาชีพที่มีเกียรติ คือ เป็นหน้าที่งานชั้นสูง ได้แก่ ทำนา ค้าขาย เลี้ยงโค นอกจากนี้ยังพบว่ายามใดที่มีปัญหาภัยแล้ง ปัญหาโรคระบาด พระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็จะเสด็จไปแก้ปัญหา และให้มีการสวดมนต์เพื่อรำลึกในคุณพระศรีรัตนตรัย ที่จะช่วยปกป้องคุ้มครองผู้ประพฤติธรรมให้อยู่รอดปลอดภัย จึงนับว่าพระพุทธศาสนานี้มีความเกี่ยวข้อง กับอาชีพเกษตรกรรมอย่างใกล้ชิดและลึกซึ้ง

2. กระบวนการบูรณาการหลักพุทธธรรมสู่การเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ของโรงเรียนนวมินทราชูทิศ พายัพ พบว่า ชุดกิจกรรมการเรียนรู้ มีประสิทธิภาพเฉลี่ยรวม เท่ากับ 82.00/81.78 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่ตั้งไว้ จึงยอมรับได้ว่าชุดกิจกรรมการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นนี้มีประสิทธิภาพ ผลการทดสอบก่อนเรียน และหลังเรียน พบว่า คะแนนเฉลี่ยหลังเรียน สูงกว่าคะแนนเฉลี่ยก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ผลการประเมินทักษะการเรียนรู้ของนักเรียน พบว่า โดยภาพรวมนักเรียนมีทักษะการเรียนรู้ในระดับ มาก ผลการประเมินความพึงพอใจของนักเรียน พบว่า นักเรียนมีความพึงพอใจ ในระดับมาก ผลการสอบถามความคิดเห็นของครู ผู้ปกครอง พระสงฆ์ และ ภูมิปัญญาท้องถิ่น พบว่า กิจกรรมการบูรณาการหลักพุทธธรรมสู่การเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ของโรงเรียนนวมินทราชูทิศ พายัพ มีประโยชน์ และความเหมาะสม ในระดับมากที่สุด

3. รูปแบบการบูรณาการหลักพุทธธรรมสู่การเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ของโรงเรียนนวมินทราชูทิศ พายัพ ประกอบด้วยประเด็นสำคัญตามกรอบแนวคิดในการวิจัย 2 ส่วน คือ 1) โมเดลการเรียนรู้ และ 2) กระบวนการเรียนรู้ตามหลักอริยสัจ 4 ดังนี้

3.1 โมเดลการเรียนรู้ ประกอบด้วยแนวคิดการเรียนรู้ 6 ประการ คือ 1) ความรู้ (Knowledge: K) หมายถึง ความรู้เกี่ยวกับเรื่องชีวิต ชีวิตก็คือตัวเราคือร่างกายจิตใจของเรา ชีวิตเป็นไปตามการกระทำของเรา คือ การกระทำทางกาย วาจา ใจ ของเรา 2) ความรับผิดชอบ (Responsibility: R) หมายถึงความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของนักเรียน เพราะความรับผิดชอบต่อหน้าที่สำคัญและจำเป็นสำหรับการเรียนรู้ของนักเรียนในวัยนี้ การปลูกฝังด้วยหลักพุทธธรรมในเรื่องความรัก ความศรัทธา การปฏิบัติงานเกษตรด้วยความอดทนและขยันหมั่นเพียร การดูแลเก็บรักษาวัสดุอุปกรณ์ และการเข้าเรียนสม่ำเสมอ 3) ความเข้าใจ (Understanding: U) หมายถึงความเข้าใจธรรมชาติการเกษตรและเข้าใจการออกแบบแผนผังการเกษตรที่สมดุล เพราะธรรมชาติงานเกษตรเป็นเรื่องของการดำรงชีวิตให้มีกินมีใช้เพื่อการมีชีวิตเป็นหลัก ไม่ใช่อาชีพที่ทำกำไรสูงสุด 4) หลักพุทธธรรม (Dhamma: D) หมายถึง อริยสัจ 4 และหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ ที่นำมาบูรณาการในการเรียนแบบโครงการที่มีปัญหาเป็นฐาน ปลูกฝังให้นักเรียน ขยันหา เก็บรักษาดี มีกัลยาณมิตร ใช้ชีวิตพอเพียง 5) การศึกษา (Education: E) หมายถึงการพัฒนาตนเอง ให้มีความสำคัญกับการศึกษาทักษะชีวิตควบคู่กับการศึกษาในระบบโรงเรียน นักเรียนเกิดการ

พัฒนาทักษะชีวิต ซึ่งเกิดจากการทำงานเกษตรอินทรีย์วิถีพุทธ ที่สอนให้นักเรียนอดทน มีน้ำใจ สามัคคี ทำงานร่วมกับคนอื่นได้ 6) การพัฒนางาน (Job Development: J) หมายถึงการพัฒนางานควบคู่กับการพัฒนาคนเป็นการพัฒนางานเกษตรอย่างต่อเนื่อง และรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง เป็นการเกษตรที่คำนึงถึงเหตุปัจจัย ที่พระพุทธองค์ทรงสอนว่า สรรพสิ่งทั้งหลายอิงอาศัยกัน หากมีดิน มีน้ำ มีป่าไม้ ย่อมมีสมดุลของชีวิต

3.2 กระบวนการเรียนรู้ตามหลักอริยสัจ 4 กระบวนการเรียนรู้ตามหลักอริยสัจ 4 ประกอบด้วย ขั้นที่ 1 วิเคราะห์ปัญหา คือ การวิเคราะห์ปัญหาที่นักเรียนสนใจแล้วกำหนดปัญหาในการเรียนรู้ ขั้นที่ 2 ค้นหาสาเหตุ คือ เหตุที่ทำให้เกิดปัญหา เกิดขึ้นเพราะสาเหตุใด ขั้นที่ 3 เป็นขั้นตั้งสมมติฐานเป็นขั้นกำหนดเป้าหมาย หรือประโยชน์ในการแก้ไขปัญหามา ขั้นที่ 4 วางแผนปฏิบัติ คือ การเตรียมความพร้อม เตรียมวัสดุอุปกรณ์ เวลาการทำงาน ขั้นที่ 5 ขั้นการทดลองปฏิบัติ ขั้นที่ 6 สรุปผลการเรียน การสะท้อนความคิดร่วมกัน สรุปปัญหาอุปสรรคและการรายงานผล

อภิปรายผลการวิจัย

1. แนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับการเกษตรในพระพุทธศาสนา จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎี เกี่ยวกับการเกษตรในพระพุทธศาสนาพบว่า พระพุทธศาสนามีความเกี่ยวข้องกับการเกษตรเป็นอย่างมาก ดังเช่นเหตุการณ์ที่พระเจ้าสุทโธทนะผู้เป็นพระราชบิดาพร้อมด้วยราชบริวาร เสด็จไป ประกอบพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ ทรงนำพระราชโอรสไปด้วย

ให้พระราชโอรสประทับนั่ง ณ ใต้ต้นหว่า พระราชโอรสทรงนั่งสมาธิกำหนดลมหายใจเข้าออก บรรลุปฐมฌาน และพระพุทธเจ้ามีพระทนต์ชื่อว่า “โธนะ” อันมีความหมายถึงข้าว เช่นชื่อพระเจ้า สุทโธนะ แปลว่าข้าวบริสุทธิ์ อมิโธนะ แปลว่า ข้าวนับไม่ถ้วน โธโธนะ แปลว่า ข้าวขัดแล้ว และ สุโกโธนะ แปลว่าข้าวขาว ในกสิการทวาชสูตร พบว่ามีเรื่องของการทำนาที่ประสบความสำเร็จด้วยความเพียร และ คุณธรรมสำคัญ เป็นหลักในการทำนา พระพุทธองค์ทรงตรัสเกี่ยวกับความสำคัญของป่าไม้และการเกษตรว่า “ชนเหล่าใดปลูกสวนอันนารัณมัยปลูกป่า สร้างสะพาน ขุดสระน้ำ บ่อน้ำและให้ที่พักอาศัย บุญย่อมเจริญแก่ชนเหล่านั้น” และยังตรัสว่า “บุคคลอาศัยนั่งหรือนอนที่ร่มเงาของต้นไม้ใด แม้แต่กิ่งของต้นไม้นั้นก็สมควรหัก” และพระพุทธองค์ยังได้ตรัสว่า “นตฺถิ ธณฺณสมํ ฐนํ” แปลว่า “ทรัพย์เสมอด้วยข้าวเปลือกไม่มี” แสดงถึงความเชื่อมโยงกันของวิถีชีวิตที่มีต่อการเกษตรอย่างใกล้ชิด

พระพุทธเจ้าทรงมีวิธีการสอนอย่างหลากหลายที่สามารถนำมาเป็นแนวคิดในการบูรณาการกับการเรียนรู้ของนักเรียนในการเรียนด้านเกษตรอินทรีย์วิถีพุทธ อาทิเช่น 1) การสอนของ พระพุทธเจ้าโดยวิธีเปรียบเทียบ เช่น เปรียบเทียบนาดี นาปานกลาง นาเลว 2) การสอนด้วยการปฏิบัติจริง เช่น การสอนพระจูฬปันถก โดยการลูบผ้าขาวจนบรรลุธรรม 3) การสอนด้วยสื่อใกล้ตัว จากการสอนพระราชโอรสโดยให้สังเกตน้ำที่ใช้ล้างพระบาท 4) การสอนหลักทางสายกลาง จากการสอน ภิกษุโสณะที่เดินจงกรมจนเท้าแตกก็ไม่บรรลุธรรมผล ซึ่งได้ยกตัวอย่างการตีความ

ที่สายพินต้องไม่ตึง ไม่หย่อนเกินไป 5) การสอนตามหลักความแตกต่างระหว่างบุคคล ซึ่งได้แก่คน 4 จำพวก คือ บัวพื้นน้ำ บัวปรึมน้ำ บัวใต้น้ำ บัวโนโคลนตม 6) การสอนให้ขยันหมั่นเพียรและการประกอบอาชีพสุจริตตามหลักมรรคมีองค์แปด 7) การสอนตามหลักประโยชน์สูง ประหยัดสุด จากเรื่องการถวายผ้าห่ม 500 ผืนแก่พระพระอานนทของพระมหาสีพระเจ้าอุเทน 8) การสอนโดยการทำให้ดู เนื่องจากเรื่องมีภิกษุอาพาธ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงรดน้ำ ทรงยกศีรษะ และสอนให้ภิกษุพยายามดูแลกันจนตลอดชีวิตหรือจนกว่าจะหาย องค์ความรู้ต่าง ๆ เหล่านี้ถือว่ามีความประโยชน์อย่างยิ่งในการนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน

2. กระบวนการบูรณาการหลักพุทธธรรมสู่การเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ของโรงเรียนนวมินทราชูทิศ พายัพ จากผลการวิจัยที่พบว่า นักเรียนมีการเรียนรู้เพิ่มขึ้น มีทักษะการเรียนรู้ที่ดีมาก ซึ่งเป็นเครื่องชี้วัดว่ากิจกรรมการเรียนรู้ เนื้อหาสาระของการเรียนเกี่ยวกับการเกษตรอินทรีย์ที่บูรณาการด้วยหลักพุทธธรรม มีคุณภาพทำให้นักเรียนมีความรู้และทักษะสูงขึ้นเป็นที่น่าพอใจ นอกจากนี้ยังพบว่านักเรียนมีความพึงพอใจในการเรียนตามรูปแบบดังกล่าวในระดับมากที่สุด ทั้งนี้เกิดจากแนวคิดของการพัฒนามนุษย์ตามหลักพุทธศาสนาเป็นสำคัญ เพราะหลักพุทธธรรม คือ คำสอนที่สอนเรื่องที่เป็นความจริงและเป็นประโยชน์ ธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามีไว้เพื่อแก้ปัญหา เพื่อการดับความทุกข์ และเพื่อความหลุดพ้น จากความโลภ ความโกรธ ความหลง และช่วยให้มนุษย์พบกับความสุขได้ทั้งในระดับปัจเจกชนและ

อริยบุคคล การบูรณาการหลักพุทธธรรมสู่การเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ของโรงเรียนนวมินทราชูทิศ พายัพ มีประโยชน์และความเหมาะสมควรพัฒนาอย่างต่อเนื่องและนำเสนอแนะจาก ครู ผู้ปกครอง พระสงฆ์ และ ภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้พัฒนานักกิจกรรมให้มีประโยชน์ต่อนักเรียนผู้เป็นกำลังสำคัญของการพัฒนาสังคมอย่างจริงจังและร่วมกันทุกฝ่ายให้มากยิ่งขึ้น

ผลการเรียนรู้ของนักเรียนทั้งในด้าน การทดสอบความรู้ความเข้าใจ ด้านทักษะและความพึงพอใจของนักเรียนที่สูงขึ้น พัฒนาขึ้น ในครั้งนี้ สอดคล้องกับการวิจัยของ ระพีพร ชูเสน (2552, น. 77) ได้ทำการวิจัย เรื่อง การพัฒนาชุดฝึกทักษะการคิดวิเคราะห์ กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ สำหรับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 เรื่อง ร่างกายของเรา การวิจัยของจากรุวรรณ ปัญญาติ (2555, น. 87) วิจัยเรื่อง การพัฒนาแบบฝึกทักษะการอ่านจับใจความภาษาอังกฤษของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนตรุนราชูวิทยา อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ที่พบว่า นักเรียนได้รับผลการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ สอดคล้องกับ การวิจัยของสมบัติ ไกรอำ (2550, น. 95) ที่วิจัย เรื่อง การพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เรื่อง หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โดยใช้วิธีสอนแบบอริยสัจ 4 ผลการวิจัย พบว่า นักเรียนมีความรู้เพิ่มขึ้นร้อยละ 61.79 และ นักเรียนมีความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เรื่อง หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษา

ปีที่ 3 อยู่ใน ระดับมาก สอดคล้องกับการวิจัยของ จิตรลดา ผึ้งทอง (2555, น. 67) เรื่อง ผลการสอนแบบอริยสัจสี่ที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความสามารถในการคิดแบบสืบสาวปัจจัยเรื่องหลักธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนอนุบาลสุริยาอุทัยพิมาย จังหวัดนครราชสีมา ผลการวิจัยพบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนที่เรียนโดยใช้วิธีการสอนแบบอริยสัจ 4 หลังเรียนสูงกว่าก่อนการเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และยังสอดคล้องกับ ผลการวิจัยของ พระปลัดชินภัทร วิทยา รุ่งเรือง (2555, น. 41) เรื่อง การสร้างแผนการเรียนรู้ เรื่องปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เน้นการใช้หลักอริยสัจ 4 สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนสมเด็จพระพุทธชินวงศ์ จังหวัดเชียงใหม่ ผลการวิจัย พบว่า การประเมินแผนการจัดการเรียนรู้ เรื่องปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เน้นการใช้หลักอริยสัจ 4 สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนสมเด็จพระพุทธชินวงศ์ จังหวัดเชียงใหม่ ได้ผลการประเมินโดยรวมอยู่ในระดับเหมาะสมมาก และสอดคล้องกับ กรมวิชาการ ที่ระบุถึงการการเรียนรู้ด้านทักษะว่า สถานศึกษาจะต้องจัดการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นการฝึกทักษะ และจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง มีการฝึกปฏิบัติให้คิดเป็น ทำเป็น การเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติจริงถือเป็นหัวใจสำคัญของการเรียนรู้ ด้านงานเกษตร และในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้จำเป็นต้องมีการวัดผลและประเมินผล การเรียนทางด้านทักษะการปฏิบัติงานของผู้เรียนจึงจะทำให้การเรียนรู้ของนักเรียนครบถ้วนสมบูรณ์ (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2546, น. 1)

แนวคิดการบูรณาการหลักพุทธธรรมสู่การเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ในครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำแนวคิดเกี่ยวกับหลักพุทธธรรมที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2557, น. 13-846) ได้อธิบายว่าชีวิตคนเราเกิดมาควรรู้ว่าชีวิตคืออะไร ชีวิตเป็นอย่างไร ชีวิตเป็นไปอย่างไร ชีวิตควรให้เป็นอย่างไร และชีวิตควรเป็นอยู่อย่างไร ซึ่งกล่าวโดยสรุปคือหากมีความเข้าใจว่าชีวิตทุกคนคือขั้น 5 มีเกิดดับตามกฎไตรลักษณ์ ชีวิตมีการพึ่งพาอาศัยกันและกันของสรรพสิ่งไม่ว่าจะเป็นดิน น้ำ ไฟ ลม ล้วนเชื่อมโยงกันและเป็นไปตามการกระทำหรือกรรมของแต่ละคน และหากมีแนวการดำเนินชีวิตที่อยู่บนหลักอริยสัจ 4 ก็จะทำให้เข้าใจตนเองเข้าใจผู้อื่น มีคุณภาพชีวิตที่ดีและประสบความสำเร็จ นอกจากนี้ยังมีความเกี่ยวข้องและสอดคล้องกับ พุทธทาสภิกขุ ที่ได้นำพุทธวจนจากพระโอษฐ์ เผยแผ่ดังความว่า “ผู้ใดที่ถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นที่พึ่งแล้ว เห็นอริยสัจทั้ง 4 ด้วยปัญญาอันถูกต้อง คือเห็นทุกข์ เห็นเหตุเป็นเครื่องให้เกิดขึ้นของทุกข์ เห็นความก้าวล่วงเสียได้ซึ่งทุกข์ และเห็นมรรคประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐ ซึ่งเป็นเครื่องให้ถึงความเข้าไปสงบราบรื่นแห่งทุกข์ : นั่นแหละคือที่พึ่งอันเกษม นั่นคือที่พึ่งอันสูงสุด ผู้ใดถือเอาที่พื่อนั้นแล้ว ย่อมหลุดพ้นไปจากทุกข์ทั้งปวง” (พุทธทาสภิกขุ, 2553, น. 19) ซึ่ง แสง จันทรงาม (2526, น. 367) ระบุว่า “ความจริงอันประเสริฐคือทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือของทุกข์ คือ หนทางอันประเสริฐประกอบด้วยองค์ 8 ได้แก่ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความ پاکเพียรชอบ ความระลึกรู้ชอบ

ความตั้งใจมั่นชอบ คือ ทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือของทุกข์”

3. รูปแบบการบูรณาการหลักพุทธธรรมสู่การเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ของโรงเรียนนวมินทราชูทิศ พายัพ รูปแบบการบูรณาการหลักพุทธธรรมสู่การเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ของโรงเรียนนวมินทราชูทิศ พายัพ ประกอบด้วยประเด็นสำคัญตามกรอบแนวคิดในการวิจัย 2 ส่วน คือ 1) โมเดลการเรียนรู้ และ 2) กระบวนการเรียนรู้ตามหลักอริยสัจ 4 โดยสังเขปดังต่อไปนี้

3.1 โมเดลการเรียนรู้ ประกอบด้วยแนวคิดการเรียนรู้ 6 ประการ คือ 1) ความรู้ (Knowledge: K) 2) ความรับผิดชอบ (Responsibility: R) 3) ความเข้าใจ (Understanding: U) 4) หลักพุทธธรรม (Dhamma: D) 5) การศึกษา (Education: E) 6) การพัฒนางาน (Job Development: J)

จากการพัฒนาโมเดลการเรียนรู้ดังกล่าวข้างต้นเป็นรูปแบบการเรียนรู้ที่สมบูรณ์ เพราะเกี่ยวข้องกับการพัฒนาทั้งด้านกาย หรือ สิ่งแวดล้อม ด้านศีลคือความรับผิดชอบ การมีระเบียบวินัย ประพฤติตามกฎกติกาที่ดีของสังคม ด้านจิตคือการมีความคิดที่ดีมีทัศนคติที่ดีต่ออาชีพการเกษตรอินทรีย์ มีความตั้งใจในการทำงาน มีความขยันอดทนในการปฏิบัติงานเกษตร รู้จักแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบด้วยขั้นตอนของอริยสัจ 4 คือ รู้จักปัญหา สาเหตุของปัญหา ตั้งเป้าหมายความสำเร็จหรือการแก้ปัญหาที่เป็นไปได้ และมีแนวทางหรือวิธีการแก้ปัญหาอย่างถูกต้อง ตามหลักแห่งอริยมรรคมีองค์แปด โดยมีเป้าหมายสำคัญคือการมีเจตคติที่ดีต่ออาชีพเกษตร ประกอบอาชีพด้วยความ

ข้อสัถยสุจริต ไม่ทำอาชีพที่พระพุทธเจ้าห้าม เช่น การขายอาวุธ การค้าขายมนุษย์ ค้าขายสัตว์เพื่อนำไปฆ่า การค้าขายน้ำเมา และการค้าสารเสพติดทุกชนิด นอกจากนี้ยังปลูกฝังให้มีความขยันในการปฏิบัติงานเกษตร เช่น พระมหาชนกที่มีความเพียรในการว่านน้ำให้ถึงฝั่งแม้จะมองไม่เห็นฝั่งก็จะยังเพียรต่อไป โดยสอดแทรกหลักพุทธธรรมดังกล่าวในระหว่างการเรียนรู้ หลังการเรียนรู้ อย่างสม่ำเสมอ ให้เกิดเป็นนิสัย ให้อยู่ในสำนัก ทุกครั้งที่มาเรียน ซึ่งเมื่อถูกถามบ่อย ๆ และ ทดสอบความรู้ความเข้าใจ ก็จะส่งผลให้ นักเรียนมีความตระหนักและตื่นตัวเมื่อมา เรียนเกษตรอินทรีย์

3.2 กระบวนการเรียนรู้ตามหลัก อริยสัจ 4 องค์ความรู้ที่ได้จากการบูรณาการ หลักพุทธธรรมสู่การเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ของ โรงเรียนนวมินทราชูทิศ พายัพ ประการที่สอง คือ ขั้นตอนหรือกระบวนการเรียนรู้ตามหลัก อริยสัจ 4 จำนวน 6 ขั้นตอน คือ ขั้นที่ 1 วิเคราะห์ปัญหา ปัญหาที่นักเรียนสนใจแล้ว กำหนดปัญหาหรือประเด็นในการเรียนรู้ ขั้นที่ 2 ค้นหาสาเหตุ เหตุที่ทำให้เกิดปัญหาว่า เกิดขึ้นเพราะสาเหตุใด ขั้นที่ 3 เป็นขั้นตั้ง สมมุติฐาน เป็นขั้นกำหนดเป้าหมาย หรือ ประโยชน์ในการแก้ไขปัญหาเหล่านั้นว่า จะ เกิดผลดีได้อย่างไร ขั้นที่ 4 วางแผนปฏิบัติ เตรียมความพร้อมในด้านต่างๆ เตรียมวัสดุ อุปกรณ์/กำหนดเวลาการทำงาน ขั้นที่ 5 การ ทดลองปฏิบัติ ขั้นที่ 6 สรุปผลการเรียน การ ทำงานว่ามีปัญหาอุปสรรคอะไรบ้าง จะมีแนว ทางการแก้ปัญหาแต่ละเรื่องอย่างไร

แนวคิดทั้ง 6 ประการนั้นมีความหมาย ครอบคลุมการพัฒนาการศึกษาและการเรียนรู้

เชิงพุทธบูรณาการ โดยผู้วิจัยเชื่อว่าเป็น รูปแบบการเรียนรู้ที่สมบูรณ์ เพราะเกี่ยวข้อง กับการพัฒนาทั้งด้านกาย หรือ สิ่งแวดล้อม ด้านศีลคือความรับผิดชอบ การมีระเบียบวินัย ประพฤติตามกฎ กติกาที่ดีของสังคม ด้านจิต คือการมีความคิดที่ดีมีทัศนคติที่ดีต่ออาชีพ การเกษตรอินทรีย์ มีความตั้งใจในการทำงาน มีความขยันอดทนในการปฏิบัติงานเกษตร และประการสุดท้ายคือการรู้จักแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบด้วยขั้นตอนของอริยสัจ 4 คือ รู้จัก ปัญหา สาเหตุของปัญหา ตั้งเป้าหมาย ความสำเร็จหรือการแก้ปัญหาที่เป็นไปได้ และมีแนวทางหรือวิธีการแก้ปัญหาอย่างถูกต้อง ตามหลักแห่งอริยมรรคมีองค์แปด

การวิจัยครั้งนี้ทั้งผู้สอนและผู้เรียนต้อง ศึกษาเรียนรู้ด้วยกัน เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ ดีต่อกันและกันก็ได้รับผลที่ดีมากเพราะเป็นการ เรียนรู้จากธรรมชาติที่ช่วยขัดเกลาจิตใจ ทำให้นักเรียนไม่ห่างเหินจากครู ร่วมกันแก้ปัญหา ในทุ่งนา ลำบากด้วยกันมากเท่าไรก็มีความ ผูกพัน ยังมีหลักพุทธธรรมมาเป็นเครื่องค้ำจุน ยิ่งทำให้มีความสุขความยินดี เพราะ พุทธ ศาสนาเป็นทั้งศาสนา ปรัชญา คำสอนที่เป็น วิทยาศาสตร์ พร้อมทั้งบูรณาการมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ไว้อย่างสมบูรณ์ โดยสละ สำคัญของการศึกษาเรียนรู้ที่ผู้วิจัยนำมาใช้ใน กิจกรรมการเรียนรู้ คือ เรียนรู้จากกัลยาณมิตร ซึ่งสอดคล้องกับมงคล 38 เหตุของสัมมาทิฐิ และหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ ตามคำสอน ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จัดกิจกรรมการ เรียนให้สนุกและได้ความรู้จากแหล่งเรียนรู้ และบทเพลงที่ผู้วิจัยแต่งขึ้น กิจกรรมการ เผยแพร่ผลงาน/จำหน่ายผลผลิตในระดับ โรงเรียนและระดับจังหวัด นับเป็นการเรียนรู้

งานเกษตรที่เพื่อชีวิตการการรู้เท่าทันที่เรียกว่าการศึกษาตลอดชีวิต

อาชีพการเกษตรของประเทศไทยที่มีประชากรส่วนใหญ่นับถือพุทธศาสนายังถือว่ามีความสำคัญเสมอ โดยในปี 2018 ไทยมีพื้นที่เพาะปลูกการเกษตรถึง 138 ล้านไร่ รายได้ทางการเกษตรของประเทศไทยนับเป็น 10 เปอร์เซ็นต์ของ GDP ประเทศ โดยเฉพาะรายได้จากการเพาะปลูกพืชผลนับเป็น 68 เปอร์เซ็นต์ของการเกษตรทั้งหมด ฉะนั้นเกษตรกรรมเป็นสิ่งสำคัญต่อทั้งวิถีชีวิตและเศรษฐกิจของประเทศ (เพลิน, 2563)

แนวความคิดบูรณาการธรรมชาติที่มีพืชพรรณธัญญาหารอันอุดมสมบูรณ์ ผสมกับเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ร่วมกัน ในหลักทฤษฎีมีกินมีใช้ ถ้าเหลือแบ่งปันและขาย เราเคยอิงจาประเทศที่ร่ำรวยเพราะมีน้ำมันอย่างประเทศอาหรับหลายๆประเทศ แต่ถ้าโลกเปลี่ยน มนุษย์ผลิตพลังงานทดแทนจากพลังงานน้ำและแสงอาทิตย์มากขึ้น น้ำมันอาจจะไม่มีความหมาย ประเทศที่เคยร่ำรวยเพราะน้ำมันทั้งหลาย อาจจะกลับมาอิงจาประเทศที่สามารถผลิตข้าวปลาอาหารอย่างประเทศไทยในอนาคตอันใกล้นี้ เพราะอย่างไรก็ตามไม่ว่าโลกจะเปลี่ยนไปก็ร้อยละพันปีมนุษย์ก็ต้องบริโภคอาหาร ส่วนพลังงานน้ำมันที่เราเคยพึ่งพาอาจจะไม่มีความจำเป็นก็ได้ สังเกตได้จากเมื่อเกิดสถานการณ์โควิด-19 ราคาน้ำมันดังลงอย่างมากเพราะมีการใช้น้อย ลองพิจารณาดูว่าถ้าในโลกนี้หันมาใช้พลังงานทดแทนทั้งหมด ประเทศที่ต้องอาศัยการส่งออกน้ำมันเพียงอย่างเดียวจะอยู่อย่างไร ส่วนประเทศไทยเราขอให้ภูมิใจในความเป็นครัวของโลก พืชจะเป็นสิ่งมงคลกับเราเสมอถ้า

เราให้ความสำคัญกับพืช ปลูกพืช ดูแลพืช รักษาพืช และวางแผนรักษาพื้นที่ไร่ นา ป่าไม้ ภูเขา ลำเนา ไพร ให้อยู่กับเราและลูกหลานของเรา และให้พวกเขาตระหนักเห็นความสำคัญของพืชพรรณธัญญาหาร ด้วยการรู้จักผลิตและบริโภคอย่างชาญฉลาด ถ้าทำได้คนไทยจะมีอิสระภาพไม่เป็นเมืองขึ้นทางเศรษฐกิจแก่ประเทศใดๆในโลกนี้ (สำราญ ชันสำโรง, 2563)

การเรียนรู้ตามหลักอริยสัจ 4 ทำให้นักเรียนมีผลการเรียนดีขึ้นและนักเรียนเกิดทักษะขั้นพื้นฐานทางการทำโครงการ ดังที่ ทิศนา แคมมณี ได้กล่าวว่า การจัดการเรียนรู้โดยเน้นกระบวนการแก้ปัญหาแบบโครงการเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ว่าเป็นการจัดให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และใช้กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ในการแสวงหาความรู้ใหม่จากการสืบค้น พิสูจน์ทดสอบ รวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล และ ไพฑูรย์ สีนลารัตน์ (2547, น. 23) สนับสนุนว่า กระบวนการแก้ปัญหาของโครงการเป็นวิธีสอนวิธีหนึ่งเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ มีคุณลักษณะของนักวิจัย และสร้างองค์ความรู้ของตนเอง สอดคล้องกับแนวคิดในการดำเนินชีวิตของคนเรา นั่นคือความรู้ในทางธรรมต้องกำกับความรู้ในทางโลกนำเอาความรู้ทางศีลธรรมกำกับความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี นั่นคือ ใช้ความดีกำกับความเก่ง เดียวนี้บางคนไม่ยอมใช้คำว่าเก่งนำหน้าคำว่าดี เขาขอเปลี่ยนเป้าหมายการศึกษาจากคำว่า “เก่ง ดี มีสุข” เป็นคำว่า “ดี เก่ง มีสุข” เพื่อให้ความดีมาก่อนความเก่งและคอยกำกับความเก่ง ที่ปัญหาในบ้านเมืองทุกวันนี้มีมากมายก็เพราะระบบการศึกษาผลิตคนเก่งที่ไม่มีความดีกำกับ

ระบบการศึกษาไทยในปัจจุบันควรต่อทางให้ตัวเองด้วยการนำเอาตัวรู้คือความรู้ในทางธรรมมากำกับตัวแรงคือความรู้ในทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อให้การดำเนินชีวิตเป็นไปอย่างสมดุล กล่าวอีกนัยหนึ่ง ระบบการศึกษาต้องสร้างดวงตาให้ครบทั้งสองข้าง ตาข้างหนึ่งเป็นความรู้ในทางโลกและตาอีกข้างหนึ่งเป็นความรู้ในทางธรรม ผลผลิตทางการศึกษาก็จะเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ผู้เป็นทวิจักขุคือมีตาครบสองข้างบริบูรณ์ (พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2559, น.7)

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเป็นบรมครู พระพุทธเจ้าจึงมีวิธีการสอนให้เกิดการเรียนรู้ที่หลากหลาย อาทิ 1) การสอนโดยการเปรียบเทียบ เช่น เปรียบเทียบนาดินดี นาดินปานกลาง และนาดินเลว 2) การสอนด้วยการปฏิบัติจริง เช่น การสอนพระจูฬปันถก โดยการลูบผ้าขาวจนบรรลุนิพพาน 3) การสอนด้วยสื่อใกล้ตัว จากการสอนพระราหุลโดยให้สังเกตน้ำที่ใช้ล้างพระบาท 4) การสอนให้ขยันหมั่นเพียร จากเรื่องจูฬนาคเวฬุกลายเป็นเศรษฐี 5) การสอนตามหลักประโยชน์สูงสุด จากการถวายเป็นผ้าห่ม 500 ผืนแก่พระพระอานนท์ของพระมหาเสวีพระเจ้าอุเทน 6) การใช้หลักขั้นดีความอดทน องค์ความรู้ต่างๆ เหล่านี้ถือว่ามีความประโยชน์อย่างยิ่งในการนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน

หลักพุทธธรรมทุกเรื่องล้วนเกี่ยวกับการพัฒนาการเรียนรู้ด้านการเกษตร อาทิเช่น การสอนตามหลักอริยสัจ 4 หลักทิวฐธัมมิกัตถประโยชน์ หลักภวนา 4 หลักไตรสิกขา หลักอิทธิบาท 4 หลักปัญญาวุฒิธรรม 4 หลักจริต 6

หลักพหุสตมมืองค์ 5 หลักกาลามสูตร หลักมหาสติปัฏฐาน หลักมหาภูตรูป 4 หลักนิยาม 5 หลักขันติ หลักปฏิจจสมุปบาท และ หลักไตรลักษณ์ ทุกเรื่องล้วนเกี่ยวข้องกับความรู้ ความอดทน ความมีสติที่สามารถนำข้อคิดจากคำสอนมาบูรณาการในการเรียนรู้ได้

รูปแบบการบูรณาการหลักพุทธธรรมสู่การเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ ประกอบด้วย 2 ส่วน ส่วนที่ 1 โมเดลการเรียนรู้ 6 ประการ คือ ความรู้ ความรับผิดชอบ ความเข้าใจ หลักพุทธธรรม การศึกษา และการพัฒนางาน ส่วนที่ 2 กระบวนการเรียนรู้โครงการเกษตรตามหลักอริยสัจ 4 มี 6 ขั้นตอน คือ ขั้นวิเคราะห์ปัญหา ขั้นค้นหาสาเหตุ ขั้นตั้งสมมติฐาน ขั้นวางแผนปฏิบัติ ขั้นทดลองปฏิบัติ และขั้นสรุปผลการเรียนรู้

การบูรณาการหลักพุทธธรรมสู่การเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ของโรงเรียนนวมินทราชูทิศ พายัพ เป็นการนำหลักพุทธศาสนาใช้ในการเรียนรู้การเกษตรอินทรีย์เพื่อให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจและมีทักษะพื้นฐานทางการเกษตร โดยเน้นความเข้าใจธรรมชาติของงานเกษตร ใช้ปัจจัยการผลิตจากธรรมชาติ เช่น ฟางข้าว เศษพืชจากการเกษตร ไปหมักแ้ว มูลสัตว์ น้ำ ดิน จุลินทรีย์ในดิน สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ อย่างหวังรวยจากการเกษตร ควรทำการเกษตรเพื่อการดำรงชีวิตมากกว่าการทำเพื่อเป็นธุรกิจเชิงการค้า เพราะอาจจะประสบปัญหาด้านการตลาดแต่ควรให้เป็นไปตามหลักทางสายกลาง ได้แก่การไม่เบียดเบียนทั้งตนเองและไม่เบียดเบียนผู้อื่น คำนึงถึงประโยชน์ในการทำงาน มีความ پاکเพียร ขยัน ไม่เกียจคร้าน รู้จักเก็บรักษาโภคทรัพย์ คบคนดีเป็นมิตร มี

คุณสมบัติเกื้อกูลแก่อาชีพการงาน เป็นการเลี้ยงชีวิตตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่หามาได้ไม่ให้ฝืดเคือง ไม่ให้ฟุ่มเฟือย มีความสมดุลในวิถีชีวิตกับสิ่งแวดล้อม

พระพุทธเจ้ามีวิถีชีวิตที่อยู่กับธรรมชาติและการเกษตร ทุกเรื่องล้วนเกี่ยวข้องกับ การเกษตร ข้าวปลาอาหารและเกี่ยวข้องกับความสุขความทุกข์ของคนทุกสาขาอาชีพ เกษตรกรรมจึงเป็นรากฐานของมวลมนุษยชาติ ฉะนั้นการบูรณาการหลักพุทธธรรมสู่การเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ในครั้งนี้จึงเป็นไปเพื่อการจัดปัญหาและการดับทุกข์อันเป็นหนทางสู่ความสุขและอิสรภาพอย่างแท้จริง เพราะหากรู้ทุกข์รู้ปัญหาแล้วแก้ไขด้วยความไม่ประมาทในการเรียนการทำงานพร้อมกับพัฒนาให้รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงย่อมนำความสุขมาให้ ดังที่พระพุทธองค์ตรัสว่า “ปุพเพ จาห์ ภิกขเว เอตริหิ จ ทุกขญเจว ปญญาเปมิ ทุกขสส จ นิโรธ” แปลว่า “ทั้งในกาลก่อน และในกาลบัดนี้เราตถาคตบัญญัติทุกข์และความดับทุกข์เท่านั้น” และ “อปปมาโท อมตัม ปทํ ปมาโท มจฺจุโน ปทํ” แปลว่า “ความไม่ประมาทเป็นทางไม่ตาย ความประมาทเป็นทางแห่งความตาย”

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 ภาครัฐควรสนับสนุนส่งเสริมให้มีการนำหลักพุทธศาสนาไปบูรณาการกับการเรียนการสอนของนักเรียน ในทุกระดับของประเทศไทย ตั้งแต่ระดับอนุบาลไปจนถึงระดับมหาวิทยาลัย

1.2 กระทรวง ทบวง กรม ต่างๆ ควรมีแผนแม่บทเกี่ยวกับการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการปฏิบัติงาน ในการดำเนินโครงการต่างๆ โดยกำหนดให้เป็นอัตลักษณ์และพันธ

กิจของทุกหน่วยงาน พร้อมกับการติดตามผลอย่างต่อเนื่อง

1.3 โรงเรียนทุกโรงเรียน ควรมีหลักสูตรเชิงบูรณาการหลักพุทธธรรมกับการเรียนรู้ของทุกกลุ่มสาระ ซึ่งให้เป็นไปตามธรรมชาติของแต่ละกลุ่มสาระหรือรายวิชาต่างๆ อย่างเหมาะสม

1.4 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรบูรณาการโครงการกับหน่วยงานในสังกัด ทั้งโรงเรียน และ วัดต่างๆ เพื่อสร้างความเข้มแข็งและความมั่นคงทั้งทางด้านกายภาพและด้านจิตใจ

1.5 ภาครัฐควรมีการสนับสนุนในด้านรางวัล เพื่อเป็นแรงบันดาลใจแก่ผู้ที่ตั้งใจ เข้าใจ เข้าถึง การพัฒนาที่บูรณาการกับหลักพุทธธรรมได้ดี

2. ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

2.1 ควรสนับสนุนให้ครูได้พัฒนา กิจกรรมการเรียนการสอนเชิงบูรณาการกับหลักพระพุทธศาสนาทุกกลุ่มสาระ ทั้งนี้เพื่อให้ นักเรียนได้รับทั้งความรู้และคุณธรรม

2.2 ครูผู้สอนควรคำนึงถึงการจัด กิจกรรมการเรียนรู้ที่นักเรียนได้ปฏิบัติจริง เพื่อให้ นักเรียนเกิดการเรียนรู้ตามสภาพจริง อย่างไรก็ตาม กรณีที่มีผู้เรียนที่มีผลการเรียน ช้าหรืออ่อนซึ่งในยุคปัจจุบันจะพบว่ามีมากขึ้น ในสังคม เช่น เด็กออทิสติก เด็กพิเศษ หรือ เด็กสมาธิสั้น ผู้สอนจำเป็นต้องปรับกิจกรรม ให้เหมาะสมกับผู้เรียน เพื่อให้ นักเรียนได้เกิด ความภาคภูมิใจในความสำเร็จของตนเอง

2.3 ควรมีการวิจัยโดยใช้กลุ่ม ตัวอย่างเป็นกรณีปัญหาประมาณ 5-10 คน เพื่อศึกษาพัฒนาการด้านการพัฒนาตนเองทั้ง ด้าน กาย วาจา ใจ ซึ่งจะได้ข้อมูลเชิงลึกมากขึ้น

แหล่งอ้างอิง

- กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. (2546). เอกสารประกอบหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 คู่มือการจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์.
- จิตรลดา ผึ้งทอง. (2555). ผลการสอนแบบอริยสัจสี่ที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความสามารถในการคิดแบบสืบสาวปัจจัยเรื่องหลักธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนอนุบาลสุริยาอุทัยพิมาย จังหวัดนครราชสีมา. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- จารุวรรณ ปัญญะติ. (2555). การพัฒนาแบบฝึกทักษะการอ่านจับใจความภาษาอังกฤษของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนนครราชสีมาวิทยาลัย อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารการศึกษา, มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย).
- เดช ยะมงคล. (2557). เอกสารประกอบการสอนการผลิตข้าวอินทรีย์วิถีพุทธ. เชียงใหม่: โรงเรียนนวมินทราชูทิศพายัพ.
- นำชัย ทนผล. (2531). ระเบียบวิธีการเขียนโครงการ. เชียงใหม่: ภาควิชาส่งเสริมการเกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2557). พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย. กรุงเทพฯ:ธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2559). หลักธรรมกับแนวคิดในการผลิตบัณฑิต. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พุทธทาสภิกขุ. (2553). อริยสัจจากพระโอษฐ์ ภาคต้น. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.
- พระปลัดชินภัทร วิทยารุ่งเรือง. (2555). การสร้างแผนการเรียนรู้ เรื่องปัญหาสิ่งแวดล้อม ที่เน้นการใช้หลักอริยสัจสี่ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนสมเด็จพระพุทธชินวงศ์ จังหวัดเชียงใหม่. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารการศึกษา, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่).
- เพลิน. (2563, 10 พฤษภาคม). Smart Farming เกษตรอัจฉริยะ ความหวังใหม่ของเกษตรกรไทย. สืบค้นจาก <https://www.krungsri.com/bank/th/plearn-plearn/smart-farming.html>
- ไพฑูรย์ สินลารัตน์. (2547). การเรียนการสอนที่มีวิจัยเป็นฐาน (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535). พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเถปิฎก 2500. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2562, 1 ตุลาคม). *สุภาชิต ปรัชญา ปณิธาน วิสัยทัศน์และพันธกิจ*. สืบค้นจาก <https://www.mcu.ac.th/pages/philosophy-commitment-vision-mission>.

ระพีพร ชูเสน. (2552). *การพัฒนาชุดฝึกทักษะการคิดวิเคราะห์ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2*. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี).

แสง จันทรงาม. (2526). *วิธีสอนของพระพุทธเจ้า*. กรุงเทพฯ: กมลการพิมพ์.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2554). *เศรษฐกิจพอเพียง... นำสู่ความสุขของชีวิตอย่างยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: ศูนย์การพิมพ์เพชรรุ่ง.

สำราญ ชันสำโรง. (2563, 16 พฤษภาคม). *พีชมงคล*. สืบค้นจาก <https://www.facebook.com/samran.khansamrong>.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. (2541). *ปฐมสมโพธิกถา*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.

สมบัติ ไกรอำ. (2550). *การพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษาศาสนา และวัฒนธรรม เรื่อง หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โดยใช้วิธีสอนแบบอริยสัจสี่*. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม).

การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 สู่การเรียนรู้เชิงรุกในการเรียนภาษาอังกฤษ AN APPLICATION OF THE FOUR IDDHIPĀDA TO ACTIVE LEARNING IN ENGLISH LEARNING

สุปราณี สารรัตน์ *

Supranee Sararat

Corresponding Author E-mail: su_saya@yahoo.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาหลักอิทธิบาท 4 และแนวคิดการเรียนรู้เชิงรุกในพระพุทธศาสนา 2) ศึกษาการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 สู่การเรียนรู้เชิงรุกในการเรียนภาษาอังกฤษ และ 3) เสนอแนวทางการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 สู่การเรียนรู้เชิงรุกในการเรียนภาษาอังกฤษ การวิจัยนี้เป็นแบบผสมผสานวิธี โดยใช้การวิจัยเอกสารและการวิจัยภาคสนาม

ผลการวิจัย พบว่า

1. หลักอิทธิบาท 4 เป็นหลักธรรมนำสู่ความสุข ความสำเร็จ ประกอบด้วยฉันทะ คือ ความพอใจ วิริยะ คือ ความพากเพียร จิตตะ คือ ความเอาใจใส่ และวิมังสา คือ การพิจารณาไตร่ตรองด้วยเหตุและผล พระพุทธเจ้ามีองค์คุณของกัลยาณมิตร 7 ประการ คือ เป็นที่รัก เป็นที่เคารพ เป็นที่ยกย่อง เป็นนักพูด เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ เป็นผู้พูดถ้อยคำลึกซึ้งได้ และไม่ชักจูงไปในทางที่เสื่อมเสีย ทรงมีหลักการสอน ลีลาในการสอน และวิธีการสอนที่หลากหลาย ซึ่งเป็นแนวทางการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 สู่การเรียนรู้เชิงรุกในการเรียนภาษาอังกฤษ

2. การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 สู่การเรียนรู้เชิงรุกในการเรียนภาษาอังกฤษ พบว่า แผนการจัดการเรียนรู้มีประสิทธิภาพเท่ากับ 81.75/80.33 ผลการเรียนรู้ภาษาอังกฤษของนักเรียน พบว่า คะแนนเฉลี่ยหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 นักเรียนมีความพึงพอใจต่อการเรียนในระดับมาก นักเรียนประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 สู่การเรียนรู้เชิงรุกในการเรียนภาษาอังกฤษในระดับมาก

3. แนวทางการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 สู่การเรียนรู้เชิงรุกในการเรียนภาษาอังกฤษ พบว่า การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 สู่การเรียนรู้เชิงรุกในการเรียนภาษาอังกฤษ มีกิจกรรมการเรียนรู้ 4 ขั้นตอน คือ ขั้นนำ ขั้นสอน ขั้นนำไปใช้ และขั้นสรุป โดยใช้ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสาในการเรียนทุกขั้นตอน ครูควรวิเคราะห์และประเมินความพร้อมของนักเรียนเพื่อจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับศักยภาพของนักเรียน

คำสำคัญ: การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4, การเรียนรู้เชิงรุก, การเรียนภาษาอังกฤษ

ABSTRACT

The purpose of this research were 1) to study the four Iddhipāda and the concept of active learning in Buddhism 2) to study the application of the four Iddhipāda to active learning in English learning, and 3) to propose guidelines for applying the four Iddhipāda to active learning in English learning. This research was mixed methods using documentary research and field research.

* นิสิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

The results of the research were as follows:

1. The four Iddhipāda were the paths of happiness and success which consisted of: Chanda was satisfaction, Viriya was perseverance, Citta was concentration, and Vimamsā was reasonable consideration. The Buddha had 7 qualities of virtuous friend which were, namely beloved, respected, laudable, talkative, patient with words, very profound speech and not convincing in a bad way. He also had principles in teaching, styles of teaching and various teaching methods which were the ways to apply the four Iddhipāda to active learning in English learning.

2. The application of the four Iddhipāda to active learning in English learning showed that the lesson plans had the efficiency at 81.75/80.33. The students' English learning achievement showed that the average score after learning was significantly higher than before learning at 0.05 level of significance. The students had a high level of satisfaction towards learning. The students applied the four Iddhipāda to active learning in English learning at a high level.

3. The guidelines for applying the four Iddhipāda to active learning in English learning showed that the 4 steps of applying the four Iddhipāda to active learning in English learning activities were warm-up, presentation, application, and conclusion. Using Chanda, Viriya, Citta and Vimamsā in every step of learning. Moreover, the teachers should analyze and assess readiness of students in order to perform learning activities to suit the potential of them.

Keyword: An Application of the Four Iddhipāda, Active Learning, English Learning

บทนำ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงรู้แจ้งโลกนี้ พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก และหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดา และมนุษย์ด้วยพระองค์เอง แล้วทรงประกาศให้ผู้อื่นรู้ตาม ทรงเป็นสารathiฝึกคนได้ไม่มีใครยิ่งกว่า (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539, น. 124) และพระนามอย่างหนึ่งของพระพุทธเจ้าคือ พระบรมศาสดาหรือพระบรมครูหรือผู้เป็นยอดของครู ทรงเป็นนักการสอนที่ยิ่งใหญ่ที่สุดทรงมีพระปรีชาสามารถอย่างยอดเยี่ยมในการอบรมสั่งสอน (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), 2558, น. 1)

หลักคำสอนของพระพุทธองค์มีไว้เพื่อช่วยให้มนุษย์มีความสุข ความสำเร็จ

หลักธรรมสำคัญที่สามารถนำมาใช้ในการทำงานที่เรียกได้ว่าเป็นหนทางแห่งความสำเร็จนั้นคือ อิทธิบาท 4 ประกอบด้วย ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา ซึ่งนำมาปรับใช้ในชีวิตประจำวันอย่างได้ผล ผู้ประกอบอาชีพ ตลอดจนนักเรียน นักศึกษาควรอาศัยเป็นแนวทางในการเรียน การทำงานเพื่อนำไปสู่ความสำเร็จ เนื่องจากอิทธิบาท 4 เป็นหลักธรรมคุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย อิทธิบาท 4 ธรรมนำไปสู่ความสำเร็จคือ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ 1) เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยฉันทสมาธิปธานสังขาร 2) เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยวิริยะสมาธิปธานสังขาร 3) เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยจิตตสมาธิ

ประธานสังฆาร 4) เจริญอุทฺติบาทที่ประกอบด้วย วิมังสาสมาธิประธานสังฆาร ภิกษุทั้งหลายเธอทั้งหลายพึงเจริญอุทฺติบาท 4 ประการ เพื่อรู้อย่างเพื่อกำหนด เพื่อกำหนดสิ้นไป เพื่อละอุทฺธัมมภาคิยสังโยชน์ 5 ประการแล (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539, น. 427) การเจริญอุทฺติบาท 4 ประการนั้นแล สาวกของเราเป็นอันมากจึงได้บรรลุที่สุดแห่งอภิญญาและอภิญญาบารมีอยู่ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539, น. 292)

อุทฺติบาท หมายถึง เครื่องให้ลุถึงความสำเร็จตามที่ตนประสงค์ ผู้หวังความสำเร็จในสิ่งใดต้องทำตนให้สมบูรณ์ด้วยสิ่งที่เรียกว่าอุทฺติบาท ซึ่งจำแนกไว้เป็น 4 คือ 1) ฉันทะ ความพอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น 2) วิริยะ ความพากเพียรในสิ่งนั้น 3) จิตตะ ความเอาใจใส่ฝึกฝนในสิ่งนั้น 4) วิมังสา ความหมั่นสอดส่องในเหตุผลของสิ่งนั้น (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2551, น. 39)

หลักอุทฺติบาทแต่ละข้อเป็นวิธีสร้างสมาธิทั้งนั้น ไม่จำเป็นจะต้องเริ่มที่ข้อใดตายตัว ตามปกตินั้นเริ่มที่ฉันทะ ถ้าเริ่มตัวหนึ่งแล้วตัวอื่นจะตามมาทันที เช่น ในแง่ฉันทะจะอย่างไร มีเทคนิคอะไรบ้างที่จะทำให้คนรักงานหรือทำให้งานนั้นเป็นเรื่องที่คนชอบ เพราะจะมีคนพวกหนึ่งที่รักชอบละก็ทำ ทีนี้มีคนอีกพวกหนึ่งที่ต้องใช้ธรรมข้อที่ 2 คือจะต้องสร้างเทคนิคกันขึ้นมาว่า ทำอย่างไรจะให้งานหรือหน้าที่นั้นเป็นเรื่องท้าทายแล้วคนพวกนี้ก็จะมาทำ อย่างที่ 3 ก็ทำให้รู้สึกเกี่ยวข้องเป็นเรื่องของเขา อันที่ 4 ก็ทำให้เกิดความรู้สึกอยากทดลอง “ฉันทะ” แปลกันว่า ความพอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น หมายความว่า ถ้าเรามีงานที่จะต้องทำ เราก็รักงานนั้น เรื่องที่

เกี่ยวข้องกันกับฉันทะเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการกระทำเพราะอุทฺติบาทแปลว่า ทางไปสู่ความสำเร็จหรือคุณธรรมที่ให้ถึงความสำเร็จ เป็นเรื่องของการทำงาน จะทำให้สำเร็จต้องมีฉันทะ มีความรักความพอใจในสิ่งที่จะทำ แปลง่ายๆ ว่า “มีใจรัก” (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2560, น. 17-33)

ในปัจจุบันสภาพการเปลี่ยนแปลงของสถานะเศรษฐกิจสังคมเป็นไปอย่างรวดเร็ว ภาษาอังกฤษเป็นภาษาสากลที่มีบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก องค์กรต่างๆ ต้องปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นด้านการเมือง ด้านเทคโนโลยี ด้านเศรษฐกิจการค้าขาย และด้านการศึกษาจึงเป็นสาเหตุให้องค์กรทั้งในระดับสังคมโลก ระดับประเทศ และระดับท้องถิ่นต้องปรับตัวเพื่อให้ประสบความสำเร็จและบรรลุจุดหมายปลายทาง (พิสิฏฐ์ โคตรสุโพธิ์, 2563)

ภาษาอังกฤษเป็นสาระการเรียนรู้พื้นฐานซึ่งกำหนดให้เรียนตลอดหลักสูตร การศึกษาขั้นพื้นฐาน ภาษาอังกฤษจึงมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งในชีวิตประจำวัน เนื่องจากเป็นเครื่องมือสำคัญในการติดต่อสื่อสาร การศึกษา การแสวงหาความรู้ การประกอบอาชีพ การสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมและวิถีทัศน์ของชุมชนโลก และตระหนักถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมและมุมมองของสังคมโลก นำมาซึ่งมิตรไมตรีและความร่วมมือกับประเทศต่างๆ ช่วยพัฒนาผู้เรียนให้มีความเข้าใจตนเองและผู้อื่นดีขึ้น เรียนรู้และเข้าใจความแตกต่างของภาษาและวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี การคิด สังคม เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง มีเจตคติที่ดีต่อการใช้ภาษา และ

ใช้ภาษาเพื่อการสื่อสารได้ รวมทั้งเข้าถึงองค์ความรู้ต่าง ๆ ได้ง่ายและกว้างขึ้น และมีวิสัยทัศน์ในการดำเนินชีวิต

การเรียนรู้ภาษาอังกฤษมุ่งหวังให้ผู้เรียนมีเจตคติที่ดีต่อภาษา สามารถใช้ภาษาสื่อสารในสถานการณ์ต่างๆ แสวงหาความรู้ประกอบอาชีพ และศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น รวมทั้งมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องราวและวัฒนธรรมอันหลากหลายของประชาคมโลก และสามารถถ่ายทอดความคิดและวัฒนธรรมไทยไปยังสังคมโลกได้อย่างสร้างสรรค์ ประกอบด้วยสาระสำคัญ 4 สาระ คือ 1) ภาษาเพื่อการสื่อสาร สร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลอย่างเหมาะสม 2) ภาษาและวัฒนธรรม การใช้ภาษาตามวัฒนธรรมของเจ้าของภาษา ความสัมพันธ์ ความเหมือน และความแตกต่างระหว่างภาษาและวัฒนธรรมของเจ้าของภาษา 3) ภาษากับความสัมพันธ์กับกลุ่มสาระการเรียนรู้อื่น การใช้ภาษาในการเชื่อมโยงความรู้กับกลุ่มสาระการเรียนรู้อื่น เป็นพื้นฐานในการพัฒนา และเปิดโลกทัศน์ของตน และ 4) ภาษาความสัมพันธ์กับชุมชนและโลก การใช้ภาษาในสถานการณ์ต่างๆ ทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551, น. 1-2)

ถึงแม้ว่าภาษาอังกฤษจะถูกกำหนดให้เรียนในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานก็ตาม แต่สภาพการจัดการเรียนรู้ที่ผ่านมายังคงไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร เนื่องจากมีปัญหาคriticalหลายประการ ได้แก่ 1) ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ ขาดความมุ่งมั่น ขาดความเพียร ขาดความรับผิดชอบ ไม่มีสมาธิ ไม่เตรียมหรือนำอุปกรณ์มาเรียน ไม่ส่งงาน 2) ปัญหาด้านการจัดการเรียนรู้ กิจกรรม

การเรียนรู้ไม่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างเต็มศักยภาพ การเรียนรู้โดยการอ่านท่องจำ ผู้เรียนจะจำได้ในสิ่งที่เรียนเพียงร้อยละ 20 การเรียนรู้โดยการฟังบรรยายเพียงอย่างเดียว โดยไม่มีส่วนร่วมในการเรียนด้วยกิจกรรมอื่น ในขณะที่ครูสอน ผู้เรียนจะจำได้เพียงร้อยละ 20 ถ้าหากผู้เรียนมีโอกาสได้เห็นภาพประกอบ การให้ดูภาพยนตร์ การสาธิต การจัดนิทรรศการ รวมทั้งการไปทัศนศึกษาหรือดูงานก็จะทำให้ผลการเรียนรู้เพิ่มขึ้น (Dale, 1969, p. 107) และ 3) ปัญหาด้านสื่อการสอน ขาดงบประมาณในการจัดหาสื่อการสอนให้พอเพียง ผู้สอนขาดความรู้ในการใช้และผลิตสื่อการสอนที่เหมาะสมในการเรียน ซึ่งปัญหาคriticalต่าง ๆ เหล่านี้ ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการจัดการเรียนรู้และคุณภาพผู้เรียน ดังจะเห็นได้จากผลการทดสอบทางการศึกษาระดับชาตินี้ขั้นพื้นฐาน (O-NET) ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 พบว่า รายวิชาภาษาอังกฤษ ปีการศึกษา 2560 ได้คะแนนเฉลี่ย 28.31 ปีการศึกษา 2561 ได้คะแนนเฉลี่ย 31.41 และปีการศึกษา 2562 ได้คะแนนเฉลี่ย 29.20 (สถาบันทดสอบทางการศึกษา, 2562) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผลการประเมินคุณภาพผู้เรียนยังไม่เป็นที่น่าพอใจ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องแก้ปัญหาการจัดการเรียนรู้ ภาษาอังกฤษและคุณภาพผู้เรียนให้ดียิ่งขึ้น

การเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) เป็นแนวทางหนึ่งที่เหมาะสมใช้ในการจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษ เพื่อช่วยพัฒนาผู้เรียนให้มีความสามารถในการใช้ภาษาสื่อสาร ให้ฝึกทักษะการปฏิบัติ การแก้ปัญหา การเรียนรู้จากประสบการณ์จริง และการพัฒนากระบวนการคิด ตลอดจนการนำความรู้ไปใช้

ในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม ทั้งนี้ เนื่องจากการเรียนรู้เชิงรุกเป็นการเรียนรู้ที่ผู้เรียนมีบทบาทในกิจกรรมการเรียนรู้อย่างเต็มที่ มีชีวิตชีวา มีส่วนดำเนินการเรียนรู้อย่างใส่ใจ จดจ่อกับเนื้อหา และเรื่องที่เรียนอย่างต่อเนื่อง มีความคิดริเริ่มในการสร้างองค์ความรู้ มีปฏิสัมพันธ์ ลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง แสดงออกไม่ว่าจะเป็นท่าทางหรือวาจา มิใช่เป็นเพียงผู้รับความรู้เท่านั้น ผู้สอนมีบทบาทเร้าความสนใจและสร้างบรรยากาศในการเรียน โดยใช้กลยุทธ์แตกต่างกันไปตามสถานการณ์ เพื่อช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ หากผู้สอนนำการเรียนรู้เชิงรุกมาใช้ในห้องเรียน จัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบใหม่ขึ้นมาให้นักเรียน มีชีวิตชีวา กระตุ้นผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ จะส่งผลให้ผู้เรียนมีพฤติกรรมการเรียนที่ดี และมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่สูงขึ้น

ด้วยเหตุผลและสภาพปัญหาการจัดการเรียนรู้ดังกล่าว จึงทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 สู่การเรียนรู้เชิงรุกในการเรียนภาษาอังกฤษ โดยจะนำไปใช้กับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 เป็นการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้ในกระบวนการจัดการเรียนรู้ ทั้งนี้มุ่งหวังให้นักเรียนเกิดเจตคติที่ดี มีความรู้และมีคุณธรรม มีความสามารถในการใช้ภาษาอังกฤษสื่อความหมาย รู้จักใช้กระบวนการคิดขั้นสูง ได้รับประสบการณ์การเรียนรู้จากการปฏิบัติ สร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตนเอง เรียนอย่างมีความสุขและมีความหมาย ประสบความสำเร็จในการเรียน มีผลการเรียนที่สูงขึ้น เป็นคนดีของสังคม ตลอดจนเป็น

กำลังสำคัญในการพัฒนาพระพุทธศาสนาและการพัฒนาประเทศชาติให้ยั่งยืนสืบไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาหลักอิทธิบาท 4 และแนวคิดการเรียนรู้เชิงรุกในพระพุทธศาสนา
2. เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 สู่การเรียนรู้เชิงรุกในการเรียนภาษาอังกฤษ
3. เพื่อเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 สู่การเรียนรู้เชิงรุกในการเรียนภาษาอังกฤษ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Research) โดยใช้การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ผสมกับการวิจัยภาคสนาม (Field Research) ด้วยการเก็บข้อมูลวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) เป็นการศึกษาหลักอิทธิบาท 4 โดยรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระไตรปิฎกฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย หนังสือตำรา ข้อเขียน เอกสาร วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์และบทความ

2. การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ในขั้นตอนของการวิจัยเชิงปริมาณ ดำเนินการโดยออกแบบการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงทดลองที่มีแบบแผนของการทดลองแบบ One Group Pretest-Posttest Design ดังนี้ (พวงรัตน์ ทวีรัตน์, 2543, น. 60)

3. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

3.1 ประชากร คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนนวมินทราชูทิศพายัพ ปีการศึกษา 2563 จำนวน 150 คน

3.2 กลุ่มตัวอย่าง คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 30 คน และผู้ปกครองนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 10 คน จำนวนรวมทั้งหมด 40 คน ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง

4. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย 4 รายการ ได้แก่

4.1 แผนการจัดการเรียนรู้เกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 สู่การเรียนรู้เชิงรุกในการเรียนภาษาอังกฤษ

4.2 แบบทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียนเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 สู่การเรียนรู้เชิงรุกในการเรียนภาษาอังกฤษ

4.3 แบบสัมภาษณ์นักเรียนและผู้ปกครองเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 สู่การเรียนรู้เชิงรุกในการเรียนภาษาอังกฤษ

4.4 แบบสอบถามความพึงพอใจของนักเรียนต่อการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 สู่การเรียนรู้เชิงรุกในการเรียนภาษาอังกฤษ

5. การเก็บรวบรวมข้อมูล

5.1 การเตรียมเครื่องมือ สื่อและแหล่งเรียนรู้ และแผนการจัดการเรียนรู้เกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 สู่การเรียนรู้เชิงรุกในการเรียนภาษาอังกฤษ

5.2 การปฐมนิเทศนักเรียนที่เป็นประชากรและกลุ่มตัวอย่าง โดยชี้แจงให้ทราบถึงแนวทางการจัดการเรียนรู้ จุดมุ่งหมายของ

การเรียนรู้ กิจกรรมการเรียนรู้ การค้นคว้าจากสื่อและแหล่งเรียนรู้ต่างๆ การวัดผลประเมินผล การทดสอบก่อนเรียนหลังเรียน และเกณฑ์การประเมิน

5.3 การดำเนินการสอนตามแผนการจัดการเรียนรู้ และประเมินผลการเรียนรู้ของนักเรียน โดยการทดสอบความรู้ก่อนเรียน การประเมินระหว่างเรียน การทดสอบหลังเรียน การสัมภาษณ์การเรียน และการสอบถามความพึงพอใจของนักเรียน

5.4 การรวบรวมข้อมูล จัดระบบข้อมูล เพื่อนำไปวิเคราะห์ทางสถิติ

สรุปผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

1. หลักอิทธิบาท 4 และแนวคิดการเรียนรู้เชิงรุกในพระพุทธศาสนา

1.1 การสอนของพระพุทธเจ้ามีความสมบูรณ์แบบมีทั้งสอนให้คิด สอนให้จำ สอนแล้วค้นพบคำตอบที่เกิดประโยชน์และเป็นการสอนที่ผู้เรียนบรรลุผลสำเร็จทุกคน จึงนับได้ว่าเป็นการสอนเชิงรุกอย่างหนึ่ง เพราะให้ความสำคัญกับกลุ่มเป้าหมายในการแก้ปัญหาจนประสบความสำเร็จ อาทิเช่น การสอนปัญจวัคคีย์ การสอนยสะกุลบุตร การสอนพระราहुล การสอนพระจูฬปันถก การสอนตามหลักบัว 3 เหล่า ทุกกรณีล้วนมีหลักการสอน วิธีการสอน การใช้สื่ออุปกรณ์ที่ใกล้ชิด มีความหลากหลายตามบริบทหรืออุปนิสัยที่แตกต่างกันของแต่ละคน หากนำมาพิจารณากับการสอนนักเรียน ครูผู้สอนควรคำนึงถึงความเหมาะสมกับนักเรียนแต่ละคนและให้นักเรียนค้นพบองค์ความรู้ด้วยตนเอง

1.2 หลักอิทธิบาท 4 ประกอบด้วย 4 ประการคือ 1) ฉันทอิทธิบาท 2) วิริยอิทธิบาท 3) จิตตอิทธิบาท และ 4) วิมังสาอิทธิบาท คำว่า “อิทธิ” มีอธิบายว่า ความสำเร็จ ความสำเร็จด้วยดี กิริยาที่สำเร็จ กิริยาที่สำเร็จด้วยดี ความได้ ความได้เฉพาะ ความถึง ความถึงด้วยดี ความถูกต้อง การทำให้แจ้ง ความเข้าถึง ธรรมเหล่านั้น(มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539, น. 342-346) เป็นคุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จมี 4 ประการคือ 1) ฉันทะ (ความพอใจ) คือ ความต้องการที่จะทำ และปรารถนาจะทำให้ได้ผลดียิ่งๆ ขึ้นไป 2) วิริยะ (ความเพียร) คือ ขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน ไม่ท้อถอย 3) จิตตะ (ความคิด) คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำ และทำสิ่งนั้นด้วยความคิด ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป 4) วิมังสา (ความไตร่ตรองหรือทบทวน) คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจหาเหตุผล มีการวางแผน วัดผล คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง ผู้ที่นำหลักธรรมไปใช้ต้องมีความเข้าใจในแก่นสาระของคำสอน และหากมีการบูรณาการได้อย่างเหมาะสมก็จะเกิดมรรคผลดังปรารถนา

1.3 ความเป็นครูของพระพุทธเจ้าที่ทรงมีบุคลิกภาพ และคุณธรรมที่น่าเชื่อถือ น่าเคารพศรัทธา ทรงมีพระมหาบุรุษลักษณะ 32 ประการ มีพระวรกายสง่างาม มีพระสุรเสียงไพเราะและตรัสพระวาจาสุภาพสละสลวย กล่าวคือ แจ่มใส ชัดเจน นุ่มนวล ชวนฟัง กลมกล่อม ไม่พรวด พู๊ด กังวาน มีองค์คุณของกัลยาณมิตร 7 ประการคือ เป็นที่รัก เป็นที่พอใจ เป็นที่เคารพ เป็นที่ยกย่อง เป็นนักพูด เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ เป็นผู้พูดถ้อยคำลึกซึ้งได้และไม่ชักจูงไปในทางที่เสื่อมเสีย

1.4 พระพุทธเจ้ามีหลักการสอน 5 ประการคือ 1) การสอนจากง่ายไปหายาก 2) การแสดงอ้างเหตุผล มีการยกตัวอย่างประกอบ 3) แสดงธรรมอาศัยความเอ็นดู 4) เป็นผู้ไม่เพ่งอามิสแสดงธรรม 5) ไม่แสดงให้กระทบตนและผู้อื่น (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 22 ข้อ 159, น. 263) พระพุทธเจ้ามีลีลาในการสอน 4 อย่าง คือ 1) สันตัสสนา 2) สมาทปนา 3) สมุตเตชนา และ 4) สัมปหังสนา (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2558, น. 46) พระพุทธองค์ยังมีการแบ่งเวลาสอนที่ควรเอาเป็นแบบอย่าง 5 ประการคือ รุ่งเช้า เฝ้าบิดา ทบต เย็นไม่ขาดแสดงธรรม สอนพระเวลาค่ำ กลางคืนพร่ำตอบปัญหา รุ่งสางพินิจสัตว์นานา นี่คือการแบ่งเวลาขององค์ศาสดาทรงกระทำ (พระเมธีวชิโรดม (วุฒิชัย วชิรเมธี), 2562, น. 22)

พระพุทธเจ้ามีหลักการสอน วิธีการสอนที่แตกต่างกันตามบริบทของแต่ละคน การใช้สื่ออุปกรณ์ที่ใกล้ตัว และที่สำคัญคือ เป็นการสอนที่ผู้เรียนบรรลุผลสำเร็จทุกคน ทรงคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล จึงนับได้ว่าเป็นการสอนเชิงรุกอย่างหนึ่ง

2. การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 สู่การเรียนรู้เชิงรุกในการเรียนภาษาอังกฤษ

แผนการจัดการเรียนรู้มีประสิทธิภาพเท่ากับ 81.75/80.33 ผลการเรียนรู้ภาษาอังกฤษของนักเรียน พบว่า คะแนนเฉลี่ยหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 นักเรียนมีความพึงพอใจในระดับมาก นักเรียนประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 สู่การเรียนรู้เชิงรุกในการเรียนภาษาอังกฤษในระดับมาก ผู้ปกครอง ระบุว่านักเรียนประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 สู่การ

เรียนรู้เชิงรุกในการเรียนภาษาอังกฤษในระดับปานกลาง

3. แนวทางการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 สู่การเรียนรู้เชิงรุกในการเรียนภาษาอังกฤษ

3.1 แนวทางการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 สู่การเรียนรู้เชิงรุกในการเรียนภาษาอังกฤษครูผู้สอนต้องสอดแทรกหลักอิทธิบาท 4 ก่อนการเรียน ระหว่างเรียน และหลังการเรียน โดยจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับการเรียนรู้เชิงรุกที่เน้นกระบวนการเรียนรู้มากกว่าเนื้อหาวิชา เพื่อช่วยให้นักเรียนสามารถเชื่อมโยงความรู้หรือสร้างความรู้ให้เกิดขึ้นในตนเองด้วยการลงมือปฏิบัติจริงผ่านสื่อหรือกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีครูเป็นผู้แนะนำ กระตุ้นหรืออำนวยความสะดวกให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ เพื่อสรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการฟัง การสนทนาของกลุ่มเพื่อน

3.2 แนวทางการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 สู่การเรียนรู้เชิงรุกในการเรียนภาษาอังกฤษ พบว่า การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 สู่การเรียนรู้เชิงรุกในการเรียนภาษาอังกฤษ มีกิจกรรมการเรียนรู้ 4 ขั้นตอน คือ 1) ขั้นนำ 2) ขั้นสอน 3) ขั้นนำไปใช้ และ 4) ขั้นสรุป โดยใช้ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสาในการเรียนทุกขั้นตอน การใช้หลักอิทธิบาท 4 สอดแทรกในการเรียนรู้ของนักเรียนประกอบด้วย 1) ด้านฉันทะ ในการเรียน ครูควรหมั่นสังเกตพฤติกรรมนักเรียน แสดงออกเพื่อให้รู้จักอุปนิสัยของนักเรียน จากนั้นจึงค่อยสอดแทรกให้รู้จักเรื่อง ความรัก ความศรัทธาในการศึกษาเล่าเรียน 2) ด้านวิริยะ ครูควรสอนให้นักเรียนมีความเพียร

พยายามในการศึกษาเรียนรู้ หมั่นท่องคำศัพท์ ผูกการฟัง การพูด การอ่าน การเขียน ควรตั้งคำถามให้นักเรียนคิดทั้งก่อนเรียนและหลังเรียน 3) ด้านจิตตะ ครูควรนำนักเรียนทำสมาธิก่อนเรียนทุกชั่วโมงประมาณ 1-2 นาที เพื่อให้มีความสงบก่อนเรียน 4) ด้านวิมังสา ครูควรฝึกให้นักเรียนใช้เหตุและผลในการคิด และการตัดสินใจอยู่เสมอ ไม่ว่าจะเป็นรูปประโยคภาษาอังกฤษ สำเนียงเจ้าของภาษา การใช้คำในสถานการณ์ต่างๆ ล้วนต้องสังเกตและพิจารณาเพื่อนำมาปรับใช้และฝึกทักษะอย่างสม่ำเสมอ

3.3 แนวทางการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 สู่การเรียนรู้เชิงรุกในการเรียนภาษาอังกฤษอื่นๆประกอบด้วย 1) ครูควรวิเคราะห์นักเรียน ประเมินความพร้อมของนักเรียน ศึกษาแนวคิด หลักการและเทคนิคการสอนต่างๆ ที่หลากหลายจำเป็นต่อการจัดการเรียนรู้ 2) ครูต้องรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล ออกแบบการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับธรรมชาติของนักเรียนที่มีประสบการณ์ พื้นฐานความรู้และวิธีการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน 3) ครูควรเปิดโอกาสให้นักเรียนได้ทำงานอย่างมีอิสระ หลากหลายวิธีการตามความถนัด และความสนใจ ครูควรให้ความสำคัญกับความยืดหยุ่นทั้งด้านเวลาและสถานที่ 4) ครูควรเปิดโอกาสให้นักเรียนได้ปรึกษานอกเวลา โดยครูควรไปถึงห้องเรียนก่อนเวลาประมาณ 10-15 นาที จะช่วยให้นักเรียนสร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตนเอง

อภิปรายผลการวิจัย

1. หลักอิทธิบาท 4 และแนวคิดการเรียนรู้เชิงรุกในพระพุทธศาสนา

หลักอิทธิบาท 4 คือ หลักธรรมนำสู่ความสุข ความสำเร็จ มีความเหมาะสมในการนำมาประยุกต์ใช้ในการเรียนภาษาอังกฤษ เพราะ หลักอิทธิบาท 4 เป็นหลักคำสอนของพระพุทธองค์ที่เป็นแหล่งยึดเหนี่ยวจิตใจสำหรับผู้ที่ต้องการความสำเร็จในการเรียนการทำงาน ประกอบด้วยฉันทะคือ ความพอใจ วิริยะคือ ความพากเพียร จิตตะคือ ความเอาใจใส่ และวิมังสา คือ การไตร่ตรอง การเรียนรู้ด้วยความรักความพอใจหรือการทำงานด้วยความรัก ความขยันหมั่นเพียร ความเอาใจใส่ อยู่เสมอ ผลของงานนั้นย่อมมีประสิทธิภาพ และคนทำงานก็ย่อมมีความสุข

ฉันทะคือ ความรักความพอใจในการเรียน การทำงานที่ วิริยะคือ ความขยันหมั่นเพียร จิตตะ คือ ความตั้งมั่นของจิต หรือสมาธิ วิมังสาหมายถึง ปัญญา ความวิจยธรรม สัมมาทิฏฐิ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539, น. 348-349) การพัฒนาการเรียนรู้ตามหลักอิทธิบาท4 ตัวอย่างเช่น เมื่อนักเรียนฝึกฟัง พูด อ่าน เขียนอย่างตั้งใจด้วยความสนใจจนประสบความสำเร็จ มีความก้าวหน้าขึ้นมาในระดับหนึ่งแต่ยังมีปัญหาหรืออุปสรรคเกิดขึ้นเป็นธรรมดาของการศึกษาเรียนรู้ อาจเป็นเพราะความยากของเนื้อหาสาระ ปัญหาด้านสื่อ เพื่อนร่วมชั้นเรียน พ่อแม่ ผู้ปกครอง และการบริหารจัดการของโรงเรียน เมื่อเกิดปัญหาเหล่านี้นักเรียนจำเป็นต้องนำหลักวิมังสามาช่วยแก้ปัญหา โดยอาจต้องคิดพิจารณาเป็นเรื่องๆ ไป เช่น ปัญหาจากสื่อการเรียนก็อาจแก้ได้โดยการค้นหาสื่อจากแหล่งเรียนรู้ อินเทอร์เน็ตที่มีมากมายในยุคปัจจุบัน จากนั้นจึงทดลองฟัง และทำความเข้าใจ ฝึกจากสื่อที่ชอบ เหมาะสม

กับอุปนิสัยของนักเรียน หากทำได้ก็จะช่วยให้การเรียนรู้บรรลุความสำเร็จได้

การสอนของพระพุทธเจ้าที่เกี่ยวกับการเรียนรู้เชิงรุก เช่น การสอนปัญจวัคคีย์ การสอนพระราหุล การสอนพระจูฬปันถก เป็นการสอนที่ผู้เรียนบรรลุผลสำเร็จทุกคน จึงนับได้ว่าเป็นการสอนเชิงรุกที่ควรนำมาเป็นแนวคิด แนวปฏิบัติในการจัดการเรียนรู้ให้กับนักเรียนในยุคปัจจุบัน เพราะสะท้อนให้เห็นถึงการมีความรัก ความศรัทธาในความดีงาม ความมีเหตุมีผล การมีความขยัน ความเพียร การมีจิตใจตั้งมั่น ไม่ลังเล ไม่วิตกกังวลต่อเหตุการณ์เฉพาะหน้า ใช้วิจารณญาณในการแก้ปัญหา เป็นการสอนที่คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล เปรียบเหมือนการสอนปลาให้ว่ายน้ำ สอนลิงให้ปีนต้นไม้ ไม่ฝืนธรรมชาติและตัวตนของผู้เรียน และให้ความสำคัญกับกลุ่มเป้าหมายในการแก้ปัญหาจนประสบความสำเร็จ

การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 สู่การเรียนรู้เชิงรุกในการเรียนภาษาอังกฤษ สะท้อนให้เห็นถึงการมีความรัก ความศรัทธา การมีความขยัน ความเพียร การมีจิตใจตั้งมั่น ตลอดจนการใช้วิจารณญาณในการแก้ปัญหา ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของพระพุทธพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) (2545, น. 40) กล่าวว่า อิทธิบาท4 เป็นหลักธรรมที่ไม่เคยล้าสมัยเป็นหลักแห่งความสำเร็จหรือทางแห่งความสำเร็จ 4 ประการ ประกอบด้วย 1) ฉันทะ เพราะเหตุว่าทรงรักสิ่งที่ทรงทำจึงได้ทำสิ่งที่ทำอยู่ขณะนี้ 2) วิริยะคือ ความพากเพียร ความพยายามไม่ย่อท้อ 3) จิตตะคือ ความเอาพระทัยจดจ่อในสิ่งที่ทรงทำ เพราะฉะนั้นท่านจึงทำได้ 4) วิมังสา ทำงานแล้วไม่ทึง คอย

ตรวจสอบ ทบทวน ไตร่ตรอง พิจารณาใช้ ปัญญาสอบสวน คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณา ใคร่ครวญ ตรวจตราหาเหตุผล และตรวจสอบ ข้อที่ยังหย่อนเกินเลย บกพร่อง ขัดข้องในสิ่งที่ ทำนั้น โดยรู้จักทดลอง วางแผน วัดผล คิดค้น วิธีการแก้ไขปรับปรุง เพื่อจัดการ และ ดำเนินงานนั้นให้ได้ผลดียิ่งขึ้นไป

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตโต) (2551, น. 39) ได้กล่าวทำนองเดียวกันว่า อธิธิบาท หมายถึง เครื่องให้ถึงความสำเร็จ ตามที่ตนประสงค์ มี 4 ประการ คือ 1) ฉันทะ ความพอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น 2) วิริยะ ความเพียรในสิ่งนั้น 3) จิตตะ ความเอาใจใส่ ผักใฝ่ในสิ่งนั้น 4) วิมังสา ความหมั่นสอดส่อง ในเหตุผลของสิ่งนั้น และสอดคล้องกับการ วิจัยของ อธิปพัฒน์ ธนธาวินวงศา (2560, ก-ข) ที่พบว่า หลักธรรมที่ส่งเสริมการดำเนิน ธุรกิจบริการในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ด้าน การบริหาร ได้แก่ หลักอธิธิบาท 4 ประการ คือ ฉันทะ ความพอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น วิริยะ ความเพียรประกอบสิ่งนั้น จิตตะ ความเอาใจ ใส่ วิมังสา การหมั่นไตร่ตรองพิจารณาเหตุผล ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ทุกคนควรมีหลักอธิธิ บาท 4 คือ มีความพอใจในสถานบริการน้ำมัน ที่ตนทำงานอยู่ มีความเพียรพยายามในการ ส่งเสริมการขายหรือการบริการหลังการขาย มีความคิดจดจ่อหรือใส่ใจในระบบการ ดำเนินงานพร้อมทั้งกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจน มีปัญญาพิจารณาหมั่นใคร่ครวญตรวจตราหา เหตุผล วางแผนและจัดการปัญหาที่เกิดขึ้น

แนว คิ ด การ เรี ย น รู้ เ ชิง รุก ใน พระพุทธศาสนา ยังพบว่า สอดคล้องกับการ วิจัยของ พระมนัส ธมฺมโร (มีมณี) (2554, น. 113) ที่ระบุว่า พุทธวิธีสร้างแรงจูงใจ

ให้กับปัญจวัคคีย์ทรงใช้บุคลิกภาพของ พระองค์สร้างแรงจูงใจ การสอนยสะกุลบุตร พร้อมทั้งครอบครัวสหายและภักทวัคคีย์ พระองค์ใช้คำตรัสสร้างความพร้อมก่อนแล้ว จึงใ้สอนบุพพิกาเป็นตัวอย่างสร้างแรงจูงใจ การ สอนขุฎิ 3 พี่น้องพร้อมทั้งบริวารพระพุท ธองค์ทรงใช้ปาฏิหาริย์ 3 และตรัสเรื่องไฟเป็น ตัวสร้างแรงจูงใจ พระพุทธองค์ทรงใช้ความ อดทน สิ่งแวดล้อม และสภาวะจิตใจของ พระนันทะเป็นตัวอย่างสร้างแรงจูงใจ นับเป็น แบบอย่างของการพัฒนาการศึกษาที่ดังสมควร แก่การนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการศึกษา เรียนรู้ของนักเรียนเป็นอย่างยิ่ง

2. การประยุกต์ใช้หลักอธิธิบาท 4 สู่ การเรียนรู้เชิงรุกในการเรียนภาษาอังกฤษ

การประยุกต์ใช้หลักอธิธิบาท 4 สู่การ เรียนรู้เชิงรุกในการเรียนภาษาอังกฤษ พบว่า 1) แผนการจัดการเรียนรู้มีประสิทธิภาพสูง กว่าเกณฑ์ที่ตั้งไว้ จึงยอมรับได้ว่าแผนการ จัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษที่พัฒนาขึ้นนี้มี ประสิทธิภาพตามเกณฑ์ 2) ผลการเรียนรู้ ภาษาอังกฤษของนักเรียน พบว่า คะแนนเฉลี่ย หลังเรียนสูงกว่าคะแนนเฉลี่ยก่อนเรียนอย่างมี นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 3) นักเรียนมี ความพึงพอใจต่อการเรียนในระดับมาก 4) นักเรียนประยุกต์ใช้หลักอธิธิบาท 4 สู่การ เรียนรู้เชิงรุกในการเรียนภาษาอังกฤษในระดับ มาก 5) ผู้ปกครองระบุว่า นักเรียนประยุกต์ใช้ หลักอธิธิบาท 4 สู่การเรียนรู้เชิงรุกในการ เรียนภาษาอังกฤษในระดับปานกลาง

ผลการวิจัยดังกล่าวมีความสอดคล้อง กับการประยุกต์ใช้อธิธิบาท 4 ในการทำงาน ศึกษากรณีผู้ทำเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน จังหวัดนครราชสีมา ที่พบว่า อธิธิบาท 4 เป็น

ธรรมะที่แสดงให้เห็นถึงหลักการทำงานให้บรรลุความสำเร็จตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ และสามารถนำไปใช้ในการประกอบกิจการและอาชีพได้ทุกประเภท ได้ทำงานในอาชีพที่ตนเองรักอย่างต่อเนื่องและนำมาซึ่งความสำเร็จในกิจการงานอาชีพ สามารถประยุกต์ใช้อธิบาท 4 ได้เป็นอย่างดีทั้งโดยรู้ตัว และไม่รู้ตัวในการทำงาน (พระสุนันท์ กิตติสัทโท (สายพิมพ์พงษ์), 2551, ก) สอดคล้องกับหลักอธิบาท 4 ที่มีต่อพฤติกรรมความรับผิดชอบในการเรียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ผลการวิจัยพบว่า หลังการเข้าร่วมโปรแกรมกิจกรรมกลุ่มด้วยหลักอธิบาท 4 เพื่อพัฒนาความรับผิดชอบในการเรียน นักเรียนมีความรับผิดชอบในการเรียนมากกว่า ก่อนเข้าร่วมโปรแกรมกิจกรรมกลุ่มอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 (พระจิรัชศักดิ์ บุญฤทธิ์, 2549, น. 73-74) สอดคล้องกับผลการใช้รูปแบบการบูรณาการหลักธรรมอธิบาท 4 กับการจัดกิจกรรมลูกเสือของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 โรงเรียนบ้านหลวงเหนือ อำเภอต๋อยสะแก จังหวัดเชียงใหม่ โดยพบว่า หลังจัดกิจกรรมทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองใช้กิจกรรมการบูรณาการหลักธรรมอธิบาท 4 กับการจัดกิจกรรมลูกเสือเรื่องการเดินทางไกลและการอยู่ค่ายพักแรมลูกเสืออย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 (ศิริ ผิวนิชย์, 2560, ข)

จึงกล่าวได้ว่าการประยุกต์ใช้หลักอธิบาท 4 สู่การเรียนรู้เชิงรุกในการเรียนภาษาอังกฤษ ในครั้งนี้ มีประโยชน์และมีความเหมาะสม ควรพัฒนาอย่างต่อเนื่องและนำข้อเสนอแนะจากการวิจัยไปใช้พัฒนากิจกรรมให้มีประโยชน์ต่อนักเรียนผู้เป็นกำลังสำคัญ

ของการพัฒนาสังคมอย่างจริงจัง เพื่อให้นักเรียนนำความรู้ ความคิด ทักษะต่างๆ ที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับศักยภาพของแต่ละบุคคล

3. แนวทางการประยุกต์ใช้หลักอธิบาท 4 สู่การเรียนรู้เชิงรุกในการเรียนภาษาอังกฤษ

3.1 แนวทางการประยุกต์หลักอธิบาท 4 ในการเรียนรู้ภาษาอังกฤษเชิงรุก ครูผู้สอนต้องสอดแทรกหลักอธิบาท 4 ก่อนการเรียน ระหว่างเรียน และหลังการเรียน ทั้งนี้ต้องจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับการเรียนรู้เชิงรุก ที่เน้นกระบวนการเรียนรู้มากกว่าเนื้อหาวิชา เพื่อช่วยให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงความรู้ หรือสร้างความรู้ให้เกิดขึ้นในตนเอง

3.2 แนวทางการประยุกต์หลักอธิบาท 4 ในการเรียนรู้ภาษาอังกฤษเชิงรุก ประกอบด้วย 1) ด้านฉันทะในการเรียน ครูควรหมั่นสังเกตพฤติกรรมเด็กนักเรียน 2) ด้านวิริยะ ครูต้องสอนให้นักเรียนมีความเพียรพยายามในการศึกษาเรียนรู้ หมั่นท่องคำศัพท์ ฝึกการเขียน การอ่าน การฟังบ่อย ๆ 3) ด้านจิตตะ ครูควรนำนักเรียนทำสมาธิก่อนเรียนทุกชั่วโมง ครั้งละ 1-2 นาที 4) ด้านวิมังสา ครูควรฝึกให้นักเรียนฝึกทักษะอย่างสม่ำเสมอ

ผลการวิจัยดังกล่าวมีความสอดคล้องกับการประยุกต์หลักอธิบาท 4 ในการเรียนรู้รายวิชาภาษาอังกฤษของนักเรียนมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 3 โรงเรียนนายน้อย อำเภอนาน้อย จังหวัดน่าน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 37 ผลการวิจัยพบว่า อธิบาท 4 เป็นหลักธรรมที่มุ่งสู่ความสำเร็จที่มีองค์ประกอบ 4 ด้านคือ ด้านฉันทะเป็นความ

พอใจในงานที่ทำ ด้านวิริยะเป็นความเพียร ความพยายามที่ทำงานให้สำเร็จลงได้ ด้านจิตตจะต้องมีใจทุ่มเท ฝึกฝนในการทำงานจนงานสำเร็จ ด้านวิมังสาพิจารณาแก้ไขปัญหาด้วยสติปัญญา (พระวิระวัฒน์ วีรวฑฒโน (ธงสืบลี), 2558, ข) สอดคล้องกับการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีการเรียนเชิงรุก (Active Learning) เพื่อพัฒนาพฤติกรรมการเรียนรู้และแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ของนักศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร ผลการวิจัยพบว่า การให้ผู้เรียนไตร่ตรองหรือให้ผู้เรียนหรือสรุปความรู้หลังเรียนด้วยวิธีการเรียนเชิงรุก นักศึกษาส่วนใหญ่มีส่วนร่วมมากขึ้นและมีความพึงพอใจในระดับมากถึงมากที่สุด (สาวิตรี โจรณะสมิต อารีโนลต์, 2555, ก) และนอกจากนี้ยังสอดคล้องกับการพัฒนาการจัดการเรียนรู้เชิงรุกในวิชาการจัดการเรียนรู้ โดยพบว่า นักศึกษาสามารถนำกิจกรรมไปประยุกต์ใช้ในการฝึกสอนได้ในอนาคต ฝึกการนำเสนอหน้าชั้นเรียน และมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอน ซึ่งผู้สอนเป็นผู้อำนวยความสะดวก และกระตุ้นให้นักศึกษาเกิดการเรียนรู้ (นนทลี พรธาดาวิทย์, 2560, ก)

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

1. หลักอภิปิชาต 4 และแนวคิดการเรียนรู้อิงรุกในพระพุทธศาสนา

หลักอภิปิชาต 4 ประกอบด้วย 1) ฉันทิพิชาต 2) วิริยพิชาต 3) จิตติพิชาต และ 4) วิมังสีพิชาต หลักอภิปิชาต 4 หมายถึงหนทางสู่ความสำเร็จหรือคุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย มี 4 ประการ คือ 1) ฉันทะ ความพอใจ 2) วิริยะ ความเพียร

3) จิตตะ ความคิด คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำ 4) วิมังสา ความไตร่ตรองหรือทบทวน

2. แนวคิดการเรียนรู้อิงรุกในพระพุทธศาสนา

หลักคำสอนในพระพุทธศาสนาเป็นคำสอนที่มีจุดเด่น คือ ทำให้ผู้เข้าไปใช้ประสบผลสำเร็จได้ทั้งในระดับเบื้องต้น ท่ามกลาง และในที่สุด พระพุทธเจ้ามีบุคลิกภาพ และคุณธรรมที่น่าเชื่อถือเคารพศรัทธา เพราะบุคลิกภาพที่ทรงมีพระมหาบุรุษลักษณะ ทรงมีคุณธรรม และความรู้ความสามารถ 3 ด้าน คือ พระปัญญาคุณ พระวิสุทธิคุณ พระกรุณาคุณ ทรงมีหลักการสอน สติภาวนา และวิธีการสอนที่ประสบผลสำเร็จเพราะทรงคำนึงถึงเนื้อหาและตัวผู้เรียน สอนให้เหมาะสมตามความแตกต่างระหว่างบุคคล คำนึงถึงความพร้อม และให้ผู้เรียนลงมือทำด้วยตนเอง อันเป็นเหตุปัจจัยให้การจัดการเรียนการสอนประสบผลสำเร็จ ให้ความสำคัญกับกลุ่มเป้าหมายในการแก้ปัญหาจนประสบผลสำเร็จ จึงนับได้ว่าเป็นการสอนเชิงรุกอย่างหนึ่ง

3. แนวทางการประยุกต์ใช้หลักอภิปิชาต 4 สู่การเรียนรู้อิงรุกในการเรียนภาษาอังกฤษ

แนวทางการประยุกต์ใช้หลักอภิปิชาต 4 สู่การเรียนรู้อิงรุกในการเรียนภาษาอังกฤษ ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ขั้นนำ (Warm up) 2) ขั้นสอน (Presentation) 3) ขั้นนำไปใช้ (Application) และ 4) ขั้นสรุป (Conclusion) โดยใช้ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสาในการเรียนทุกขั้นตอน ด้านฉันทะ ในการเรียนครูสังเกตพฤติกรรมนักเรียน สอดแทรกให้รู้จักและเข้าใจเรื่องความรัก

ความศรัทธา การมีใจรักในการศึกษาเล่าเรียน เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตและมีความสำเร็จในการเรียน การเพิ่มผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนจากความรัก ความศรัทธา ด้านวิธีะหมายถึง ความขยันหมั่นเพียร ครูกระตุ้นให้นักเรียนมีความเพียรพยายามในการศึกษาเรียนรู้ หมั่นท่องคำศัพท์ ฝึกการฟัง การพูด การอ่าน การเขียน ด้านจิตตะ จิตหรือความคิด หรืออารมณ์ถือว่าสำคัญมาก ครุณานักเรียนทำสมาธิก่อนเรียนทุกชั่วโมง ประมาณ 1-2 นาที เพื่อให้มีความสงบก่อนเรียน เพราะการมีสมาธิหรือมีจิตตั้งมั่นเป็นหนทางทำให้เรียนเก่ง ด้านวิมังสาหมายถึง การพิจารณาใคร่ครวญหาเหตุผลในการศึกษาเล่าเรียน การใช้เหตุและผลในการคิด และการตัดสินใจอยู่เสมอ ไม่ว่าจะป็นรูปประโยคภาษาอังกฤษ สำเนียงเจ้าของภาษา การใช้คำในสถานการณ์ต่างๆ เพื่อนำมาปรับใช้และฝึกทักษะอย่างสม่ำเสมอ

การเรียนรู้เชิงรุกกับแนวคิดการเรียนรู้ในพระพุทธศาสนามีความสอดคล้องกัน โดยเฉพาะในด้านการประยุกต์ใช้แนวคิดทั้งสองเรื่องนี้มาพัฒนาการเรียนรู้ให้ประสบผลสำเร็จ ซึ่งเป็นความสำเร็จในระดับเบื้องต้นไม่ถึงขั้นสูงสุดที่เป็นขั้นปรมาตม์ จึงมีจุดมุ่งหมายไปในทิศทางเดียวกัน การสอนภาษาอังกฤษแม้ว่าจะต้องการพัฒนาด้านทักษะการฟัง การพูด การอ่าน การเขียน แล้วการปลูกฝังด้านคุณธรรมจริยธรรมหรือด้านคุณลักษณะนับว่าสำคัญมากเช่นกัน ทั้งนี้เพราะมนุษย์จะประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิตตามหลักพุทธศาสนา จำเป็นต้องพัฒนาแบบองค์รวม คือ พัฒนาทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และสติปัญญา ซึ่งการนำหลักอิทธิบาท 4 ไปประยุกต์ใช้ในการ

เรียนรู้ของนักเรียนนอกจากเป็นการเพิ่มผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนให้กับนักเรียนแล้ว ยังเป็นการเพิ่มพูนความรู้ ความเข้าใจในหลักของการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข อันเป็นเป้าหมายที่สำคัญของการเป็นมนุษย์

หลักพุทธธรรมทุกเรื่องมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันและมีจุดมุ่งหมายสำคัญคือ การดับทุกข์หรือการแก้ปัญหา เพื่อให้พบกับความสุขความสำเร็จ นับเป็นศาสตร์ที่มีความบริบูรณ์สำหรับการพัฒนามนุษย์และสังคม เพราะ ศาสตร์สาขาอื่นไม่ว่าจะเป็นวิทยาศาสตร์ รัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ ล้วนมีไว้เพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้งหรือปัญหาท้าทายกายภาพเป็นส่วนใหญ่ ไม่สามารถแก้ปัญหาในด้านจิตใจ ความริษยา ความเบียดเบียน ความพยายาบาได้ แต่หลักพุทธศาสนาสามารถช่วยแก้ปัญหาได้ เช่น หลักอิทธิบาท 4 ที่มีไว้เพื่อพัฒนาศักยภาพของตัวองทั้งด้านร่างกายและจิตใจ ช่วยให้นักเรียนที่นำไปปฏิบัติมีความขยัน อดทน มีพลังกายพลังใจ มีความเฉลียวฉลาดมากขึ้น มีสติสัมปชัญญะ มีความจำดีขึ้น และประสบผลสำเร็จในด้านการเรียน การทำงาน การใช้ชีวิตในสังคม และการดับทุกข์เพื่อเข้าถึงพระนิพพาน

พุทธสาวกจำนวนมากที่บรรลุธรรมได้ ล้วนต้องอาศัยคุณธรรมความดีที่เก็บสั่งสมไว้ แม้ในกรณีนักเรียนก็ตามล้วนจะต้องสะสมคุณงามความดี ฝึกตนให้เป็นผู้มีศีล สมาธิ ปัญญา มีความรักความศรัทธาในพระรัตนตรัย ขยันหมั่นเพียร มิเช่นนั้นแล้วก็จะไม่สามารถที่จะมาบังเกิดเป็นมนุษย์ และได้พบกับพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่าการเกิดเป็นมนุษย์นั้นยาก และการที่จะได้ฟังธรรมของพระพุทธเจ้านั้นยากเป็นอย่าง

ยิ่ง เมื่อได้เกิดมาเป็นมนุษย์และได้มีโอกาสที่ได้รับฟังธรรมของพระพุทธเจ้า เกิดความเข้าใจและนำไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการทำงานอยู่เสมอ ย่อมทำให้ผู้ปฏิบัติประสบความสำเร็จ เพราะ “ธรรมย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม”

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 ภาครัฐควรระบุในรัฐธรรมนูญเกี่ยวกับการเห็นชอบให้มีการนำหลักพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้หรือบูรณาการกับการเรียนการสอนของนักเรียนในทุกระดับของประเทศไทย ตั้งแต่ระดับอนุบาลไปจนถึงระดับมหาวิทยาลัย

1.2 กระทรวง ทบวง กรม ควรมีวาระหรือแผนแม่บทของตนเองเกี่ยวกับการประยุกต์หรือบูรณาการหลักพุทธธรรมในการปฏิบัติงานในการดำเนินโครงการต่างๆ ของตนเอง โดยกำหนดให้เป็นอัตลักษณ์และพันธกิจของทุกหน่วยงาน

1.3 โรงเรียนทุกโรงเรียนควรมีหลักสูตรเชิงบูรณาการหลักพุทธธรรมกับการ

เรียนรู้ของทุกกลุ่มสาระ เพื่อให้เห็นถึงการพัฒนาทั้งด้านศีล สมาธิ ปัญญา

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

2.1 ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 สู่การเรียนรู้เชิงรุกในการเรียน” ให้ครบทุกกลุ่มสาระ ทุกระดับของการศึกษา ภายใต้นโยบายของภาครัฐหรือกระทรวง ทั้งนี้เพื่อสร้างความตระหนักและการรับรู้ที่กว้างขวาง อันจะเป็นแรงผลักดันให้เกิดการพัฒนาความเข้มแข็งของสังคมไทยได้อย่างยั่งยืน

2.2 ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับความสุข ความสำเร็จของการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 สู่การเรียนรู้เชิงรุกในการเรียนภาษาอังกฤษอย่างจริงจังและกว้างขวางเพื่อเป็นการส่งเสริมการเรียนรู้ที่มีทั้งความดี ความเก่ง และความสุข

2.3 ควรมีการวิจัยเชิงลึกให้มากกว่านี้ ซึ่งไม่จำเป็นต้องใช้เครื่องมือจำนวนมาก เช่น การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตพฤติกรรมเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 สู่การเรียนรู้เชิงรุกในการเรียนภาษาอังกฤษ

แหล่งอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). *ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลางกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- มหาวิทยาลัยเกษตรราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยเกษตรราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรราชวิทยาลัย.
- นนทลี พรธาดาวิทย์. (2560). *การพัฒนาการจัดการเรียนรู้เชิงรุกในวิชาการจัดการเรียนรู้*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี).
- พระจิรศักดิ์ บุญฤทธิ์. (2549). *ผลการใช้กิจกรรมกลุ่มด้วยหลักอิทธิบาท 4 ที่มีต่อพฤติกรรมความรับผิดชอบในการเรียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่).

- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2551). *ทำอย่างไรจึงจะเรียนเก่ง*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). (2558). *พุทธวิธีในการสอน* (พิมพ์ครั้งที่ 18). กรุงเทพฯ: พิมพ์สวย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (2545). *ธรรมานุชิต* (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรมศาสนา.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (2558). *พุทธวิธีในการสอน*. กรุงเทพฯ: พิมพ์สวย.
- พระมนัส ธมฺมโร (มีมน). (2554). *ศึกษาวิธีสร้างแรงจูงใจจากพุทธวิธีการสอน*. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).
- พระเมธีวชิโรดม (วุฒิชัย วชิรเมธี). (2562). *มหัศจรรย์แห่งชีวิต*. สืบค้น 10 กันยายน 2562, จาก <https://www.facebook.com/TheMahatsajanOfLife>.
- พระวีระวัฒน์ วีรวฑฺฒโน (ธงสืบลี). (2558). *การประยุกต์หลักอิทธิบาท 4 ในการเรียนรู้รายวิชาภาษาอังกฤษของนักเรียนมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 3 โรงเรียนน่านน้อย อำเภอนาน้อย จังหวัดน่าน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 37*. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).
- พระสุนันท์ กิตติสทฺโท (สายพิมพ์พงษ์). (2551). *การประยุกต์ใช้อิทธิบาท 4 ในการทำงานศึกษากรณีผู้ทำเครื่องปั้นดินเผาบ้านเกวียน จังหวัดนครราชสีมา*. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).
- พวงรัตน์ ทวีรัตน์. (2543). *วิธีการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์*. กรุงเทพฯ: สำนักทดสอบทางการศึกษาและจิตวิทยา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ศิริ ฝิวชัย. (2560). *ผลการใช้รูปแบบการบูรณาการหลักธรรมอิทธิบาท 4 กับการจัดกิจกรรมลูกเสือของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 โรงเรียนบ้านหลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่*. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2560). *พุทธวิธีในการสอน* (พิมพ์ครั้งที่ 23). กรุงเทพฯ: โอ.เอส. พรีนติ้ง เฮ้าส์.
- ฟิลิฏฐ์ โคตรสุโพธิ์. (2559). *เอกสารประกอบการเสวนายุทธวิธีในการเผยแผ่ศาสนาของพระสงฆ์ในยุคปัจจุบัน*. สืบค้น 1 กุมภาพันธ์ 2563, จาก <http://phil-re4you.blogspot.com/2016/02/blog-post.html>.
- สถาบันทดสอบทางการศึกษา. (2562). *จำนวนและร้อยละของนักเรียนตามช่วงคะแนนผลการสอบ O-NET ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6*. สืบค้น 27 มีนาคม 2563, จาก <http://www.newonetestresult.niets.or.th/AnnouncementWeb/Login.aspx>.

สาวิตรี โรจนะสมิต อาร์โนลด์. (2555). *การจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีการเรียนเชิงรุก (Active Learning) เพื่อพัฒนาพฤติกรรมการเรียนรู้และแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ของ นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร* (รายงานผลการวิจัย). กรุงเทพฯ: วิทยาลัยการ ฝึกหัดครู มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร.

อชิปพัฒน์ ธนธาวินวศา. (2560). *แนวทางในการดำเนินธุรกิจบริการเชิงพุทธบูรณาการ: กรณีศึกษาสถานบริการน้ำมันเอสโซ่ในเขตจังหวัดพระนครศรีอยุธยา*. (วิทยานิพนธ์ดุษฎี นิพนธ์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).

Dale, E. (1969). *Audio – Visual Materials of Instruction*. Chicago: University of Chicago Press.

รูปแบบการดำเนินธุรกิจและการจัดการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรม ของประเทศไทย-อินเดีย

THE BUSINESS MODEL OF RELIGIOUS AND CULTURAL TOURISM OF THAILAND-INDIA

ชญานันท์ อัสวธรรมานนท์ *

Chayanant Assawadhammanond

พระครูสมุห์ธนโชติ จิระธมโม **

Phrakrusamu Thanachot Ciradhammo

ประทีป พิษทองกลาง ***

Prateep Peuchthonglang

Corresponding Author E-Mail: khun_jedrin@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนารูปแบบการดำเนินธุรกิจและการจัดการการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมของประเทศไทย-อินเดีย รูปแบบการวิจัยเป็นแบบผสานวิธี ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ พระสงฆ์และบุคคลที่เกี่ยวข้อง 10 รูป/คน ผู้ประกอบการธุรกิจนำเที่ยว ชุมชน ภาคเอกชน และตัวแทนจากหน่วยงานภาครัฐ 20 คน รวมทั้งหมด 20 คน ใช้วิธีคัดเลือกแบบเจาะจง ตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยมี 4 ชนิด ได้แก่ 1) แบบสอบถาม 2) แบบสังเกต 3) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก และ 4) แบบสนทนากลุ่มย่อย การวิจัยเชิงปริมาณ ใช้แบบสอบถาม วิเคราะห์โดยใช้สถิติพื้นฐาน ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ส่วนการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การวิจัยเอกสาร การสังเกต การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่มย่อย วิเคราะห์เนื้อหาแล้วเขียนบรรยายเชิงพรรณนา ผลการวิจัยพบว่า

รูปแบบการดำเนินธุรกิจและการจัดการการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมของประเทศไทย-อินเดีย มีองค์ประกอบสำคัญที่จะทำให้การดำเนินธุรกิจและการจัดการท่องเที่ยวประสบความสำเร็จ ได้แก่ 1) ด้านที่พัก 2) ด้านอาหาร 3) ด้านสุขอนามัย 4) ด้านความสะดวกสบาย 5) ด้านความรู้ 6) ด้านบริการ 7) ด้านการจัดสรรและใช้เวลา 8) ด้านการเดินทางพาหนะ 9) ด้านข้อมูลที่ต้องจัดเตรียม 10) ด้านการประสานงาน 11) ด้านบุคลิกภาพและอัธยาศัยของผู้ร่วมเดินทางและผู้นำทัวร์ 12) ด้านประโยชน์ที่ควรจะได้รับ 13) ด้านกิจกรรมที่ควรให้ความสำคัญ 14) ด้านคุณประโยชน์ด้านปรีชาธรรม 15) ด้านคุณประโยชน์ด้านการปฏิบัติธรรม และ 16) ด้านคุณประโยชน์ด้านปฎิเวธธรรม

คำสำคัญ: รูปแบบ, ธุรกิจ, การท่องเที่ยวเชิงศาสนา, การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม, อินเดีย

ABSTRACT

The purpose of this research are as following: Lay the groundwork and develop the business model for both Thailand and India's organizational administration and Religious and

* หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

** หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญาและศาสนา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

*** กลุ่มวิชาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ คณะบริหารธุรกิจและศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา

cultural tourism management. By deriving, the conclusive model is the collective collaboration amongst several various circles of experts. A majority of information on this study were graciously provided by a) the first and foremost 10 respectable monks closely related to the matter, b) the inbound tour operators of each country, local communities, private sectors and 10 representatives from public sector (or Government agencies). Altogether the sources were 20 persons in total. Methodically this research was tasked by specifically selecting the samples in compliance with the determined criteria and by which 4 significant means were implemented as the following: 1) Questionnaire 2) Observation form 3) In-depth interview form 4) Sub-group discussion form in relation to Quantitative research. In order to obtain the results, Qualitative research of documented provision, observation, interviews and small group discussions into their considerations. Hence, were these steps closed by the overall analysis and thoroughly descriptive elaboration.

The research results found that The business model for both Thailand and India's organizational administration and Religious and cultural tourism management. There are many paramount elements that will make business operations and tourism management successful, including 1) Accommodation 2) Food 3) Hygiene 4) Facility & Amenity 5) Knowledge 6) Service 7) Allocation and time utilization 8) Transportation 9) Preparedness of Information distribution 10) Coordination 11) Personality and friendliness of traveling mates and tour leader 12) Expectant Benefits be received 13) Prioritization of Activities 14) Benefits from Dhamma learning 15) Benefits from Practicing Meditation 16) Forthcoming Benefits according to the Enlightenment-oriented goal and Dhamma adoption to life.

Keywords: Model, Business, Religious Tourism, Cultural Tourism, India

บทนำ

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่ทำรายได้แก่ประเทศต่างๆ อย่างมหาศาล เช่น กรณีการท่องเที่ยวของประเทศไทยตามข้อมูลจากสมาคมส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยเปิดเผยข้อมูลล่าสุดเรื่องประเทศที่มีรายได้ด้านการท่องเที่ยวสูงที่สุด 10 อันดับ ในปี 2559 ซึ่งประเทศไทยติดอยู่ที่อันดับ 5 ด้วยรายได้ 26,680 ล้านดอลลาร์ หรือประมาณ 8.31 แสนล้านบาท (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2559) และอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวก่อให้เกิดธุรกิจต่อเนื่อง ได้แก่ ที่พัก โรงแรม รีสอร์ท ภัตตาคาร ร้านอาหาร ร้าน

ขายของที่ระลึก สินค้าพื้นเมือง ธุรกิจนำเที่ยว และไกด์ และยังกระจายรายได้สู่ชุมชนในภูมิภาคต่างๆ ช่วยให้เศรษฐกิจของชุมชนที่มีแหล่งท่องเที่ยวดีขึ้น รวมทั้งการเรียนรู้ร่วมกันด้านวัฒนธรรมแบบนำไปสู่การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ประเทศไทยเป็นประเทศที่ได้รับคติแนวคิดความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ในแนวทางของพุทธศาสนาเถรวาท เริ่มตั้งแต่สมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ประมาณพุทธศักราช 236 (พระพรหมคุณาภรณ์, 2550; 2552) นับเป็นระยะเวลายาวนานกว่า 2,300 กว่าปีมาแล้ว พระพุทธศาสนามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อสังคมไทย เป็นรากเหง้าทางวัฒนธรรม หลักในการดำเนินชีวิตของคนไทย

โดยคนไทยจำนวนมาก คือผู้นับถือพระพุทธศาสนา ปฏิญาณตนเป็นชาวพุทธ ซึ่งเมื่อได้รับและนำคติคำสอนในพระพุทธศาสนามาศึกษาและปฏิบัตินั้น ชาวพุทธไทยก็ได้ศึกษาพบความสำคัญของการจาริกบุญที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกด้วย ซึ่งเป็นหลักฐานที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง โดยปรากฏในพระพุทธวจนะ (ที.ม. (ไทย) 10/202/150) ซึ่งพระพุทธองค์ตรัสถึงสถานที่ 4 แห่งคือสังเวชนียสถาน ได้แก่ สถานที่ประสูติ ตรัสรู้ แสดงปฐมเทศนา และปรินิพพาน ว่าเป็นสถานที่ที่ผู้มีความเลื่อมใสศรัทธาควรไปดู เป็นสถานที่ควรเห็น จึงกล่าวได้ว่าเป็นกำเนิดและเป็นสถานที่หลักที่มีความสำคัญสูงสุดของการจาริกบุญในพระพุทธศาสนา (พระมหาวิมลชัย วชิรเมธี, 2552)

การท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมสำหรับจาริกแสวงบุญของนักท่องเที่ยวชาวไทย เป็นการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative tourism) เป็นการนำเสนอการท่องเที่ยวในลักษณะการเรียนรู้ร่วมกันด้านศิลปะ มรดกทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ งานฝีมือ การปรุงอาหาร ลักษณะเฉพาะของท้องถิ่น ตลอดจนการติดต่อกับคนในท้องถิ่นที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ โดยทั่วไปการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ต้องเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ในแต่ละสถานที่ การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์จะรวมถึงการมีปฏิสัมพันธ์กับนักท่องเที่ยวในการให้ความรู้ความเข้าใจ/การให้การศึกษา การสร้างอารมณ์สุนทรีย์ การสร้างสรรค์สังคม การมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลในท้องถิ่น ด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น วิถีชีวิต ตลอดจนความรู้สึกที่เปรียบเสมือนเป็นคนในท้องถิ่นนั้น และต้อง

ได้รับการวางแผนและการร่วมมือจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการท่องเที่ยวทุกฝ่ายทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชน ตลอดทั้งตัวนักท่องเที่ยวเองด้วย ดังนั้นผู้ที่มีส่วนร่วมในการวางนโยบายดังกล่าวควรต้องมีกลยุทธ์ที่ดี (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2559)

การสร้างข้อได้เปรียบทางการแข่งขันด้านการท่องเที่ยวสำหรับผู้ประกอบการท่องเที่ยวชาวไทย เป็นการทำให้ลูกค้า/นักท่องเที่ยวเกิดความพึงพอใจ ความสามารถในการเพิ่มคุณค่าด้านประสิทธิภาพ ความคิดสร้างสรรค์ และการตอบสนองต่อลูกค้า/นักท่องเที่ยว ซึ่งคุณค่าดังกล่าวจะต้องเป็นคุณค่าที่เหนือกว่าคู่แข่งในธุรกิจการท่องเที่ยว ในการสร้างข้อได้เปรียบทางการแข่งขันนั้นผู้ประกอบการจะต้องพิจารณาถึงปัจจัยสู่ความสำเร็จของบริษัทด้วย ซึ่งปัจจัยสู่ความสำเร็จเป็นสินทรัพย์ หรือขีดความสามารถด้านการแข่งขันที่จำเป็นเพื่อการเอาชนะคู่แข่งในตลาด โดยสินทรัพย์และขีดความสามารถนั้นจะต้องมีความแตกต่างที่เพียงพอ และมีคุณภาพที่ดีกว่า ซึ่งจะต้องได้รับการสนับสนุนและเพิ่มพูนตลอดเวลา และจะต้องมีเป้าหมายที่การเคลื่อนไหวให้ทันและก้าวหน้ากว่าคู่แข่ง เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์/บริการ ในการท่องเที่ยว ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวจะต้องพยายามสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์ บริการ การท่องเที่ยวด้วย การนำเสนอผลิตภัณฑ์บริการด้านการท่องเที่ยวที่เหนือกว่า สร้างความแตกต่างในด้านต่างๆ ทั้งด้านผลิตภัณฑ์ บริการ บุคลากร ภาพลักษณ์ ตลอดทั้งช่องทางการจัดจำหน่ายทางรถยนต์ รถไฟ และสายการบิน จึงทำให้นักท่องเที่ยวมีความสะดวกในการ

เดินทางท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก การท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมระหว่างล้านนา และเมืองเชียงตุงจึงเป็นช่องทางหนึ่งสำหรับผู้ประกอบการธุรกิจนำเที่ยวชาวไทยที่จะเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันการบริการและการท่องเที่ยวที่มีมูลค่าสูงได้

บทความวิจัยนี้ จะนำเสนอผลการพัฒนารูปแบบธุรกิจและการจัดการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมอินเดียสำหรับผู้ประกอบการธุรกิจนำเที่ยวชาวไทย ประโยชน์จากงานวิจัยเรื่องนี้ จะช่วยเพิ่มรายได้ ลดค่าใช้จ่าย และเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันจากการประกอบธุรกิจนำเที่ยวของผู้ประกอบการธุรกิจนำเที่ยวชาวไทย การท่องเที่ยวจากกลุ่มท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมอินเดีย เป็นการศึกษาพฤติกรรมปัจจัย การสร้างมูลค่าเพิ่ม การจำลองเส้นทางการท่องเที่ยวและนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับการพัฒนาสุขภาวะวิถีธรรม และวิถีไทย คำสอนทางศาสนา ประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าของพุทธสถาน เพื่อสร้างความเชื่อมโยงในการท่องเที่ยวให้รู้ความเข้าใจในพุทธธรรม ได้รับความเพลิดเพลิน สนุกสนาน เพื่อสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ ร่วมกับการพัฒนาสุขภาวะตนเอง พร้อมกับการเพิ่มมูลค่าทางพฤติกรรมด้านศีลธรรม การมีส่วนร่วมของชาวพุทธและการเรียนรู้ ศึกษา ฝึกฝนและปฏิบัติศาสนกิจในรูปแบบการจาริกพุทธสถานท่องเที่ยวและปฏิบัติธรรม เพื่อพัฒนารูปแบบธุรกิจและการจัดการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมให้แก่ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวของชาวไทยให้มั่นคงและได้รับความนิยมนมากยิ่งขึ้นต่อไป

วัตถุประสงค์

เพื่อพัฒนารูปแบบการดำเนินธุรกิจและการจัดการการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมของประเทศไทย-อินเดีย

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้การวิจัยการวิจัยเชิงเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนารูปแบบการพัฒนารูปแบบการดำเนินธุรกิจและการจัดการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมของประเทศไทย-อินเดีย การวิจัยครั้งนี้มีวิธีดำเนินการ 2 รูปแบบ ประกอบด้วย

1. การศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร

(Documentary Research) เป็นการศึกษาเพื่อค้นหาข้อมูลเกี่ยวกับภูมิหลังของการดำเนินธุรกิจและการจัดการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมของประเทศไทย-อินเดียนกฤระเบียบที่เกี่ยวข้องของการจัดการศาสนสถาน และข้อมูลเกี่ยวกับการท่องเที่ยวและแหล่งท่องเที่ยวในประเทศอินเดีย

2. การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

เป็นการจัดเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงลึก โดยการสำรวจพื้นที่ การสังเกตการณ์ การสัมภาษณ์ การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับกลุ่ม ประชากรที่เกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยว การท่องเที่ยว และการจัดการกระบวนการท่องเที่ยว ได้แก่ พระสงฆ์ สามเณร ผู้สูงอายุ นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างประเทศ ชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวทั้งภาครัฐและเอกชน โดยใช้วิธีสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) แล้วนำข้อมูลมาศึกษาวิเคราะห์และประเมินการจัดการท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาไปสู่รูปแบบ

การพัฒนารูปแบบการดำเนินธุรกิจและการจัดการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมของประเทศไทย-อินเดีย จำนวน 20 คน โดยแบ่งเป็นพระภิกษุ 10 รูป ฆราวาส 10 คน)

3. ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตด้านพื้นที่/องค์กร

แหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมประเทศของประเทศไทย-อินเดีย ได้แก่ สังเวชนียสถาน 4 ตำบล 1) สถานที่ประสูติ 2) สถานที่ตรัสรู้ 3) สถานที่ปฐมเทศนา 4) สถานที่ปรินิพพาน

ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร คือ ผู้บริหารแหล่งท่องเที่ยว ที่เป็นตัวแทนของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง กับ แหล่ง ท่องเที่ยว ทาง พุทธ ธรรม ประกอบด้วยเจ้าอาวาส คณะสงฆ์ พระธรรมทูต นักวิชาการ ผู้บริหารของการท่องเที่ยว ภาครัฐและภาคเอกชน ประกอบด้วย แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม หัวหน้าพระธรรมทูต และคณะพระธรรมวิทยากรในประเทศอินเดีย บริษัทท่องเที่ยวเอกชน นักวิชาการด้านการท่องเที่ยว ตลอดจนผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวในพุทธสถานอินเดียทั้ง ภาครัฐและเอกชน

สำหรับกลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง ตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ คือ มีประสบการณ์ในการนำท่องเที่ยว หรือทำธุรกิจการท่องเที่ยวสังเวชนียสถานในประเทศอินเดีย ไม่น้อยกว่า 5 ปี โดยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

1) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์เชิงลึก ได้แก่ เจ้าอาวาส คณะสงฆ์ พระธรรมทูตและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการ

จัดการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมของประเทศไทย-อินเดีย โดยคัดเลือกพระสงฆ์และบุคคลผู้ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมของแหล่งท่องเที่ยวในมิติต่างๆ จำนวน 10 รูป/คน เพื่อสัมภาษณ์ถึงประวัติศาสตร์ ความเป็นมา และศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมของประเทศไทย-อินเดียว่ามีความสำคัญอย่างไร

2) กลุ่มผู้ประกอบการธุรกิจนำเที่ยว ภาคเอกชนนักท่องเที่ยวน และตัวแทนจากหน่วยงานภาครัฐ จะกำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ รวม 10 คน ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่มเพื่อหาความเหมาะสม และความเป็นไปได้ขององค์ประกอบรูปแบบการดำเนินธุรกิจและการจัดการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมของประเทศไทย-อินเดีย

ขอบเขตด้านเนื้อหา

1) รูปแบบการดำเนินธุรกิจการจัดการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมของประเทศไทย-อินเดีย

2) การจัดการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมของประเทศไทย-อินเดีย

ขอบเขตด้านระยะเวลา การวิจัยเริ่มตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2562-28 กันยายน พ.ศ. 2563

4. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1) ชนิดของเครื่องมือวิจัย ผู้วิจัยใช้เครื่องมือในการวิจัยตามรูปแบบการวิจัย ได้แก่ เครื่องมือวิจัยแบบเชิงคุณภาพ (Qualitative Study) เพื่อเป็นการวิเคราะห์ และสร้างรูปแบบการดำเนินธุรกิจและการจัดการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมของประเทศไทย-อินเดีย โดยการศึกษากรอบทางด้านเนื้อหาเพื่อนำไปสู่การสัมภาษณ์เชิง

ลึกลง มีปัจจัย เงื่อนไขอะไร ที่จะนำไปสู่การพัฒนานวัตกรรมการท่องเที่ยวได้อย่างถูกต้อง

2) การสร้างเครื่องมือวิจัย โดยมีส่วนตอนในการสร้างเครื่องมือในการวิจัย เป็นการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และเอกสารที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำไปสู่การสร้างเครื่องมือจากการตั้งสมมติฐานในการวิจัยเพื่อสร้างรูปแบบการดำเนินธุรกิจและการจัดการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมของประเทศไทย-อินเดีย เช่น แนวคิดการจัดการศาสนสถาน การจัดวัดตาม 5 ส ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการการท่องเที่ยว แนวคิดเรื่องรูปแบบการพัฒนา รูปแบบการดำเนินธุรกิจและการจัดการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมของประเทศไทย-อินเดียและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3) การหาคุณภาพของเครื่องมือวิจัย เป็นการออกแบบเครื่องมือการวิจัย จากการวิเคราะห์แนวคิด ทฤษฎี งานวิจัย และเอกสารที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำไปสู่การสร้างแบบสอบถามเพื่อนำไปสู่การทดลองใช้และการประเมินรูปแบบการดำเนินธุรกิจและการจัดการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมของประเทศไทย-อินเดีย โดยมีขั้นตอนของการสร้างแบบสอบถามดังนี้ 1) ศึกษาประเด็นปัญหา กรอบแนวคิด ทฤษฎี และจุดมุ่งหมายของการวิจัย เพื่อให้เกิดความตระหนักว่างานวิจัยต้องการข้อมูลอะไร ชนิดใด และมีตัวแปรอะไรบ้างที่จะต้องนำมาพิจารณา 2) กำหนดลักษณะของข้อคำถาม จัดทำรายละเอียดของข้อคำถามว่า ประกอบด้วยข้อขยายเนื้อหาสาระสำคัญ แยกแยะเป็นประเด็นย่อยตามแง่มุมต่างๆ อะไรบ้าง ที่จะนำไปใช้ในการสร้างข้อคำถามสำหรับการพัฒนาการจัดและรูปแบบการดำเนินธุรกิจ

และการจัดการการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมของประเทศไทย-อินเดีย 3) กำหนดรูปแบบของแบบสอบถามเพื่อประเมินและพัฒนารูปแบบการดำเนินธุรกิจและการจัดการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมของประเทศไทย-อินเดีย แบบปลายปิดและแบบปลายเปิด เพื่อให้ได้ข้อมูลสำหรับตอบปัญหาการวิจัยครบถ้วน รวมทั้งการแสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่างๆ 4) นำแบบสอบถามไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา รายข้อจนครบทั้งฉบับ เพื่อตรวจสอบความเชื่อมั่น โดยผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความชำนาญในประเด็นและหัวข้อวิจัยจำนวน 3 ท่าน เพื่อเป็นการประเมินความเที่ยงตรงและความเชื่อมั่นของเครื่องมือ

5. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ มีวิธีการและระยะเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1) ช่วงที่ 1 ระยะเวลา ตุลาคม - ธันวาคม 2562 เป็นการศึกษาด้านเนื้อหาแนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อสร้างเครื่องมือแบบสอบถามและเครื่องมือเชิงคุณภาพนั้นเป็นการสัมภาษณ์และสังเกตการณ์ว่ามีปัจจัย เงื่อนไขอะไรนำไปสู่การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวสำคัญ 4 แห่งที่แหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมประเทศของประเทศไทย-อินเดีย ได้แก่ สังเวชนียสถาน 4 ตำบล 1) สถานที่ประสูติ 2) สถานที่ตรัสรู้ 3) สถานที่ปฐมเทศนา 4) สถานที่ปรินิพพาน เป็นการศึกษาด้านเนื้อหาครอบคลุมเรื่องการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรม แนวคิดการบริหารจัดการศาสนสถาน แนวคิดการสร้างรูปแบบการดำเนินธุรกิจและการจัดการ

ท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมของประเทศไทย-อินเดีย บริบทพื้นที่ที่ทำการวิจัยและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบริบทของสังเขยนีสถาน 4 แห่ง เพื่อใช้เป็นแนวทางในการสร้างแบบสอบถาม

2) ช่วงที่ 2 ระยะเวลา มกราคม-เมษายน 2563 การเก็บข้อมูลพื้นที่หรือการสัมภาษณ์เชิงลึก (Deep Interview) เพื่อหาประเมินการพัฒนาศักยภาพ และสร้างรูปแบบธุรกิจนำเที่ยวด้านศาสนาและวัฒนธรรมระหว่างประเทศไทยกับประเทศอินเดีย การคิดสรรเพื่อนำมาพัฒนาเป็นต้นแบบของการบริหารจัดการทรัพยากรบุคคล การเตรียมการข้อมูล การประเมินความพร้อม การบริหารเวลา การรู้ความต้องการของตลาด และประสิทธิภาพการนำชมพุทธสถาน และการให้องค์ความรู้เชิงพุทธศาสตร์และประวัติศาสตร์ให้เหมาะสมในรูปแบบของการท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาคุณลักษณะของการพัฒนาจิตใจ เพื่อสุขภาพกายและใจที่ดีในรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงธรรมะ พัฒนาจิตวิญญาณ ในแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมสำหรับนักท่องเที่ยวชาวไทย ในการพัฒนาสุขภาวะทางกาย ทางจิตใจผ่านการท่องเที่ยว พักผ่อน และปฏิบัติธรรมควบคู่กันไป

3) การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (in-depth interview) และการประชุมกลุ่มเฉพาะ (focus groups) ประกอบด้วย กลุ่มพระสงฆ์ที่พำนักในอินเดีย นักวิชาการศาสนา และนักท่องเที่ยว บุคลากร (มัคคุเทศก์ หัวหน้าทัวร์ วิทยากร) ที่ทำงานในสายงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว กลุ่มผู้ประกอบการและพนักงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว กลุ่มชนในพื้นที่ รัฐพิหาร รัฐอุตตรประเทศ

ประเทศอินเดียและประเทศไทย การเก็บข้อมูลภาคสนามของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมประเทศของประเทศไทย-อินเดียเพื่อวิเคราะห์และรูปแบบการดำเนินธุรกิจและการจัดการการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมของประเทศไทย-อินเดีย โดยการศึกษาการรอบทางด้านเนื้อหาเพื่อนำไปสู่การสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มตัวอย่างที่เป็นพระภิกษุ จำนวน 10 รูป และฆราวาส จำนวน 20 คน และการสังเกตการณ์ (Observation) บริบทการบริหารจัดการวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว เพื่อนำไปสู่การพัฒนาแบบธุรกิจและการจัดการท่องเที่ยวได้อย่างถูกต้อง

4) ช่วงที่ 3 ระยะเวลา พฤษภาคม-มิถุนายน 2563 เป็นการทดข้อมูลจากพื้นที่ทั้งหมดเพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้

5) ช่วงที่ 4 ระยะเวลากันยายน-ตุลาคม 2563 เป็นการเผยแพร่ความรู้ในวารสาร/บทความวิจัยระดับชาติหรือระดับนานาชาติ และจัดทำรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

6. การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลเชิงคุณภาพ เป็นการสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อวิเคราะห์และประเมินรูปแบบการดำเนินธุรกิจและการจัดการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมของประเทศไทย-อินเดีย โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง ตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ คือ มีประสบการณ์ในการนำท่องเที่ยว หรือทำธุรกิจการท่องเที่ยวสังเขยนีสถานในประเทศอินเดีย ไม่ต่ำกว่า 5 ปี โดยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

1) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์เชิงลึก ได้แก่ เจ้าอาวาส คณะสงฆ์ พระธรรมทูตและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมของประเทศไทย-อินเดีย โดยคัดเลือกพระสงฆ์และบุคคลผู้ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมของแหล่งท่องเที่ยวในมิติต่างๆ จำนวน 10 รูป/คน เพื่อสัมภาษณ์ถึงประวัติศาสตร์ ความเป็นมา และศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมของประเทศไทย-อินเดียว่ามีความสำคัญอย่างไร

2) กลุ่มผู้ประกอบการธุรกิจนำเที่ยวภาคเอกชนนักท่องเที่ยว และตัวแทนจากหน่วยงานภาครัฐจะกำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ รวม 10 คน ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มเพื่อหาความเหมาะสมและความเป็นไปได้ขององค์ประกอบรูปแบบการดำเนินธุรกิจและการจัดการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมของประเทศไทย-อินเดีย เพื่อนำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์บทสัมภาษณ์และการสังเกตการณ์นำมาถอดบทเรียนให้เกิดองค์ความรู้และการพัฒนารูปแบบการดำเนินธุรกิจและการจัดการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมของประเทศไทย-อินเดียต่อไป

สรุปผลการวิจัย

งานวิจัยเรื่องนี้ คณะผู้วิจัยได้พัฒนารูปแบบการดำเนินธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมไทย-อินเดีย ส่วนมากเป็นการเดินทางด้วยความศรัทธาเลื่อมใสเพื่อแสดงความเคารพและถวายสักการะบูชา ณ สถานที่ประสูติ ตรัสรู้ แสดงปฐมเทศนา และปรินิพพาน ซึ่งเป็นสังเวชนียสถานสำคัญตาม

พุทธวจนะ เชื่อมโยงจุดสังเวชนียสถานกับการปฏิบัติธรรม โดยหวังอานิสงส์ คือ สุขทั้งในโลกนี้และโลกหน้า เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การวิจัยเอกสาร และการสัมภาษณ์เชิงลึก นักแสวงบุญชาวไทย มัคคุเทศก์ และพระสงฆ์ ผู้นำการจาริกแสวงบุญ จำนวน 20 คน โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. รูปแบบการดำเนินธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมของประเทศไทย-อินเดีย

รูปแบบการดำเนินธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมไทย-อินเดีย จาริกแสวงบุญจุดสังเวชนียสถานของชาวพุทธไทย ประกอบด้วย 5 รูปแบบ ได้แก่ 1) รูปแบบกิจกรรมการเดินทาง 2) รูปแบบกิจกรรมการบรรยาย 3) รูปแบบกิจกรรมเชิงวิชาการ 4) รูปแบบกิจกรรมเชิงพิธีกรรม และ 5) รูปแบบกิจกรรมด้านการปฏิบัติธรรม โดยเน้นให้ผู้จาริกแสวงบุญมีส่วนร่วมในกิจกรรม ศึกษา ปฏิบัติธรรม และการปฏิบัติธรรมคุณประโยชน์ในการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมของประเทศไทย-อินเดียที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมพระพุทธศาสนา 3 ประการ คือ 1) คุณประโยชน์ในการศึกษาพระปริยัติธรรม คือ ได้ฟังธรรม ได้เสวนาทำความเข้าใจให้กระจ่างชัด จดจำแตกฉานมากขึ้นจากสถานที่จริงทุกแห่ง ส่งเสริมการศึกษาปริยัติธรรม ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้เข้มแข็ง มั่นคง และยั่งยืน 2) คุณค่าด้านการปฏิบัติธรรม คือ ผู้แสวงบุญได้ทำกิจกรรม บำเพ็ญบุญกิริยาวัตถุ ปฏิบัติบูชาด้วยกาย วาจาใจ ต่อพระรัตนตรัย ได้เชื่อมโยงกลุ่มชาวพุทธด้วยกัน เป็นเครือข่ายชาวพุทธที่เข้มแข็ง เพิ่มพลังปัญญาในการขับเคลื่อนการศึกษาปริยัติ

ปฏิบัติ และเผยแพร่ธรรมะให้กว้างขวาง 3) คุณค่าด้านปฏิเวธธรรม คือ เกิดปิติสุข ได้พลังในการดำเนินชีวิตตามธรรม ด้วยความไม่ประมาท มีความเพียรในปฏิบัติธรรมด้วยศีลสมาธิ ปัญญา เพิ่มพูนความสุข สว่าง สงบ ความมีที่พึ่งที่ระลึกแก่จิตใจ ความมั่นคงในพระรัตนตรัย อานิสงส์คือ ความสุขทั้งในโลกนี้และโลกหน้า

1) รูปแบบกิจกรรมการเดินทาง

การเข้าถึงพุทธสถานจากประเทศไทยมีสายการบินตรงและบินต่อภายในประเทศสู่สนามบินคยา ใกล้สถานที่ที่ตรัสรู้และสนามบินเมืองพาราณสี ใกล้สถานที่ปฐมเทศนา ซึ่งผู้ประกอบการนำเที่ยวนิยมใช้บริการด้วยข้อบัตริโดยสารประเภทเดี่ยว กลุ่ม และการเช่าเหมาเที่ยวบินนำผู้จาริกครั้งหลายร้อยคนเดินทางพร้อมกัน สายการบินมีให้เลือกและมีจำนวนเที่ยวบินเพียงพอในช่วงฤดูกาลจาริกคือระหว่างเดือนตุลาคม ถึงมีนาคมของทุกปี (ชาติติต มธรรวาทิน, การสื่อสารส่วนบุคคล, 13 มีนาคม 2563) ในการเดินทางนิยมใช้รถปรับอากาศขนาดใหญ่ (SamyakTravel, 2563, การสื่อสารส่วนบุคคล, 17 มีนาคม 2563) เพราะต้องเดินทางหลายเมืองและมีระยะทางไกล ผู้จาริกเดินทางระหว่างสถานที่หนึ่งสู่สถานที่หนึ่ง ใช้เวลาโดยประมาณตั้งแต่ 2 ชั่วโมง ถึง 10 ชั่วโมง การเดินทางเป็นหมู่คณะประกอบด้วยชาวพุทธที่เป็นพระสงฆ์และฆราวาส จำนวนเฉลี่ยกลุ่มละ 15 ถึง 40 คน จึงต้องจัดให้มีผู้นำคณะที่เรียกว่า หัวหน้าทัวร์หรือผู้นำทัวร์ มีผู้บรรยายคือพระวิทยากร ซึ่งส่วนมากเป็นพระนักศึกษหรือพระธรรมทูตที่ไปปฏิบัติหน้าที่และจำพรรษาอยู่ที่วัดไทย ในประเทศอินเดีย-เนปาล คณะที่มาในรูปแบบ

ของคณะทัวร์ (Tour Group) มีผู้ประกอบการนำเที่ยวประสานงานและเตรียมการที่พักอาหาร การเข้าชม ตามกำหนดการ เวลารายการเดินทางในแต่ละวัน ผู้จาริกจะได้รับความสะดวกสบายกว่า จึงเป็นรูปแบบที่นิยมในปัจจุบัน ส่วนมากใช้ระยะเวลา 7-10 วัน กลุ่มชาวพุทธไทย นิยมเดินทางจาริกแสวงบุญให้ครบจุดสังเวชนียสถานในการเดินทางครั้งเดียวมากที่สุด ในส่วนที่มาเฉพาะแห่ง มักจะเป็นผู้จาริกที่เคยมาแล้วและตั้งใจมาปฏิบัติบูชา โดยเลือกมาอยู่ที่พุทธคยามากที่สุด (พระราชรัตนรังษี (ว.ป. วีรยุทธ), 2547; 2549) นอกจากนี้ ผู้จาริกส่วนน้อยที่เดินทางมาด้วยตนเอง ประสานงานกับวัดไทยหรือผู้ที่สามารถติดต่อจัดหาสถานที่พัก รถบัสขนาดต่างๆ อาหาร การเข้าชมและนำบรรยาย นำสักการะซึ่งผู้เดินทางในลักษณะนี้แม้ไม่ผ่านการดำเนินการบริการของบริษัทนำเที่ยวแต่ก็มีรูปแบบการเดินทางที่เหมือนกันโดยส่วนมาก

2) รูปแบบกิจกรรมการบรรยาย

การให้ข้อมูลความรู้พุทธประวัติ พุทธธรรม และข้อมูลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องด้วยการบรรยายในรถก่อนเข้าสู่พุทธสถานแต่ละแห่งและนำบรรยายให้ความรู้ ณ พุทธสถานทุกแห่ง การบรรยายให้ความรู้พุทธธรรม ที่พระพุทธรูปเจ้าทรงแสดงในจุดสังเวชนียสถานพระสูตรที่เกี่ยวข้อง เช่น พระธัมมจักกัปปวัตตนสูตร พระวิทยากรได้บรรยายเนื้อหาของ พระสูตรนี้ให้ฟังในรถหรือที่ทรงแสดงปฐมเทศนาเป็นต้น การบรรยายพุทธประวัติเป็นหัวข้อบรรยายหลักในทุกสถานที่ (ไพโรจน์ ชินศิริประภา, 2549) เมื่อบรรยายในรถวิทยากรจะยืนและสลับการนั่ง เมื่อผ่านสถานที่สำคัญหรือเดินทางใกล้ถึงสถานที่ที่จะนำเสนอข้อมูลสำคัญ

เชิงวิชาการ อ้างอิงที่มา เช่น พระไตรปิฎกหรือ อรรถกถา เสริมด้วยชาดกเรื่องเล่าหรือเกร็ดความรู้ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับสถานที่ ความ เป็นมาทางประวัติศาสตร์ พระพุทธประวัติ ธรรมะ การบรรลัทธิธรรม เรื่องราวของพระสาวก สาวิกา พุทธบริษัทในครั้งพุทธกาล ถึงปัจจุบัน ฯลฯ โดยมีประเด็นสำคัญว่าเกี่ยวข้องกับ พระพุทธเจ้าอย่างไร ช่วงใดของพระชนม์ชีพ เหตุการณ์เป็นอย่างไร เป็นต้น การพูดบรรยาย การถาม ตอบ การเสนาธรรม มีกิจกรรมนี้ ณ พุทธสถานเมื่อจะนำสู่การปฏิบัติหรือหลังการ ปฏิบัติบูชาแล้วจะมีการบรรยาย ณ สถานที่ ทุกแห่งด้วย พระราชรัตนรังษี (ว.ป. วีรยุทธโธ) (2550) อธิบายไว้ว่า ผู้บรรยายคือพระวิทยากร หรือหัวหน้าทัวร์ หรือทั้งสองอย่างสลับ ผิดเปลี่ยน และจำเป็นอย่างยิ่งที่วิทยากรต้อง เป็นผู้มีความรู้ด้านพระพุทธศาสนา หากผ่าน การฝึกอบรมการบรรยายสังเวชนียสถานจาก การจัดอบรมพระวิทยากรและโครงการอบรม พระธรรมทูตแล้วจะมีประสิทธิภาพในความ ถูกต้องของข้อมูล มีศิลปะการถ่ายทอดมากขึ้น และจำเป็นต้องมีประสบการณ์จาริกสังเวชนีย สถานมาแล้วเพราะจำเป็นต้องบริหารเวลา และรู้จักสถานที่เป็นอย่างดี โดยอาจใช้สื่อ เช่น ภาพยนตร์ซีดีรียสพระพุทธเจ้ามหาศาสดาโลก สารคดีตามรอยพระพุทธเจ้า สารคดีอริยพัตต์ อินเดีย หรือเอนิเมชันพระศาสดา ฯลฯ นำไปใช้ประกอบการบรรยายเปลี่ยน บรรยายภาคได้เพราะในรถบัสมีอุปกรณ์เปิดให้ ผู้จาริกเข้าชมได้ (พระสมณิก จรณธัมโม, 2563, สัมภาษณ์) ผู้ทำหน้าที่วิทยากรส่วนมากเป็น พระนักศึกษาหรือพระธรรมทูตที่ไปปฏิบัติ หน้าที่และจำพรรษาอยู่ที่วัดไทยในประเทศ อินเดีย-เนปาล เป็นผู้นำพาชาวพุทธผู้จาริก

แสวงบุญสักการะสังเวชนียสถาน นำนมัสการ บูชา ทั้งอามิสบูชาและปฏิบัติบูชา มีรูปแบบ การจัดการตามกำหนดเวลาและสถานที่ตาม รายการ จึงมีการจัดการกิจกรรมวิชาการในรถ ขณะเดินทางและในพุทธสถาน โดยเน้นการ บรรยายพุทธประวัติ (พระมหาอินทรวงศ์ อิสสรภาณี, 2563, สัมภาษณ์) ประวัติพระสาวก พระสาวิกา อุบาสกอุบาสิกาและห้วงข้อธรรม เรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับบ้านเมือง โบราณสถาน ที่กำลังจะเดินทางไปถึงพร้อมด้วยวัฒนธรรม ของผู้คนในเส้นทาง มีการนำปฏิบัติด้วยการ บำเพ็ญบุญกิริยา ทาน ศีล ภาวนาทุกวันตลอด การเดินทาง กลุ่มชาวพุทธไทย

3) รูปแบบกิจกรรมเชิงวิชาการ

ในการบรรยายต้องอ้างอิงที่มาด้วยความถูกต้องของเนื้อหา ข้อมูลด้าน ประวัติศาสตร์ โบราณคดี ในช่วงเวลาต่างๆ จากยุคก่อนพุทธกาล ยุคพุทธกาล ยุคเจริญ ยุคเสื่อม ยุคฟื้นฟูบูรณะ จนถึงยุคปัจจุบัน การใช้ภาษา การระบุชื่อของบุคคล สถานที่ การใช้ ภาษาราชการศัพท์ ห้วงข้อธรรมและเสริมข้อมูล จากทัศนคติความคิดเห็นของผู้บรรยาย การถามและการตอบปัญหา การนำสวดมนต์ การ กล่าวอ้างอาณิสสส์ ความเชื่อ ฯลฯ พระราช รัตนรังษี (ว.ป. วีรยุทธโธ) (2552; 2554) กล่าว ไว้ว่า ผู้บรรยายจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับ ความถูกต้องของข้อมูลทุกประเด็น หากมีสิ่งใดไม่รู้ หรือไม่แน่ใจข้อมูลก่อนการบรรยายให้ ค้นหา ตรวจสอบอย่างถี่ถ้วนทุกเรื่อง การใช้ ภาษาที่เหมาะสมเมื่อบรรยายให้ข้อมูลสถานที่ ประกอบกับข้อมูลพุทธประวัติ ข้อมูลบุคคล สำคัญ เช่นประวัติพระสาวก สาวิกา และ บุคคลผู้กอบกู้ฟื้นฟูพุทธสถาน ข้อมูลสาระ ธรรม หลักธรรมหรือพระสูตรที่พระพุทธเจ้า

ทรงแสดงไว้ ณ พุทธสถานทุกแห่ง การบรรยาย การสอบถาม (ปุจฉา วิสัชนา) การเสวนาในข้อมูลพระปริยัติธรรมแนวทางการปฏิบัติ ฯลฯ นำเสนอเป็นกิจกรรมหลักที่ทุกกลุ่มผู้เดินทางได้กระทำในระหว่างการจาริกแสวงบุญ ทั้งนี้มีกลุ่มคณะที่มาเพื่อศึกษาเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย มีทั้งพระสงฆ์ ขรวาสที่เรียนในหลักสูตรพระพุทธศาสนาและนักวิชาการที่ต้องการความรู้เชิงวิชาการ การเก็บข้อมูลสัมภาษณ์เจาะลึกและการร่วมเดินทางสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม การอ้างอิง สอบถาม สัมภาษณ์กลุ่มย่อย ฯลฯ เพื่อนำไปเขียนงานวิชาการหรือหนังสือ ตำรา สารคดีต่อไป (พระมหาดวงจันทร์ คุดตาสีโล, 2551)

4) รูปแบบกิจกรรมเชิงพิธีกรรม

พระมหาดาวสยาม วชิรปัญโญ (2553) อธิบายไว้ว่า ในการสักการบูชาด้วยอามิสบูชา และปฏิบัติบูชา โดยพระวิทยากรหรือผู้นำกลุ่ม หัวหน้าทัวร์ เป็นผู้นำหมู่คณะกล่าวคำบูชา ใช้หนังสือสวดมนต์เป็นคู่มือ นิยมอ่านพร้อมกันหรือกล่าวตามผู้นำอย่างพร้อมเพรียงกัน มีกิจกรรมการสวดมนต์ไหว้พระทั้งภาษาบาลีและไทย และถวายอามิสบูชาต่างๆ ที่ได้จัดเตรียมมา เช่น ถวายบูชาด้วยดอกไม้ พวงมาลัย จตุรูปเทียน ปิดทองคำเปลว ประพรมน้ำอบน้ำปรุง ประดับผ้า หรือถวายผ้าห่มองค์พระพุทธรูป เสาคืนพระเจ้าอโศก เป็นต้น (สถาบันโพธิคยาวิชชาลัย 980, 2556) และการปฏิบัติบูชาที่ได้กระทำสม่ำเสมอคือการไหว้พระสวดมนต์ ทำวัตรเช้า ทำวัตรเย็น สรรเสริญพระพุทธรูป พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ สาธยายพระสูตร การฟังธรรม การอุทิศบุญกุศล แผ่เมตตา ส่วนการบำเพ็ญบุญกิริยาเป็นกิจกรรมหลักที่สำคัญนิยมปฏิบัติโดยทั่วไป

ผู้ประกอบการควรเตรียมหนังสือสวดมนต์แปลหรือไม่แปลหรือทั้งสองอย่าง เสื่อ อาสนะให้เพียงพอ ไมค์ ลำโพง เครื่องขยายเสียง รูปเทียน ดอกไม้ พวงมาลัย ตามสมควร โดยต้องให้ข้อมูลแจ้งผู้เดินทางจัดเตรียมของตนมาใช้ในทุกที่หรือตามสะดวกด้วย กิจกรรมเชิงพิธีกรรมเป็นที่นิยมและเมื่อจัดสรรตระเตรียมดี ผู้ร่วมเดินทางจะพึงพอใจ ทั้งนี้ควรบริหารเวลา พื้นที่สำหรับกลุ่ม มีความเอื้อเพื่อให้กลุ่มของตนและกลุ่มอื่นได้ใช้พื้นที่บูชาด้วยเช่นกัน ในพุทธสถานบางแห่งมีพื้นที่จำกัด นั่งได้กลุ่มเล็ก และมีผู้จาริกนานาชาติรอที่จะได้เข้ามาบูชาในเวลาเดียวกัน การรู้จักรอเวลาหรือกำหนดการใช้เวลาให้เหมาะสมไม่นานเกินไป หรือรวดเร็เกินไป และต้องให้ความสำคัญกับกฎระเบียบข้อห้าม เช่นการห้ามใช้เสียงดังในบริเวณลานใต้ต้นพระศรีมหาโพธิ์ พุทธคยา (พระมหาดาวสยาม วชิรปัญโญ, การสื่อสารส่วนบุคคล, 16 มีนาคม 2563) การงดปิดทองในสถานที่ปฐมเทศนาตามกฎข้อห้ามที่ระบุไว้ด้วยป้ายของสถานที่ การไม่เด็ดใบพระศรีมหาโพธิ์ การขุดดินหรือเก็บหินอิฐจากสถูปเจดีย์ การไม่ขีดเขียน ทำให้พุทธศาสนสถาน พุทธศาสนวัตถุเปราะเปื้อน การจตุรูปเทียนจนทำให้พื้นหรือผนังเป็นคราบสีดำ น้ำมันหกตกตามพื้น จนเกิดอุบัติเหตุหรืออัคคีภัยได้ จึงควรดูแลให้อยู่ในกฎเกณฑ์การทำพิธีกรรมอย่างถูกต้องเหมาะสม

5) รูปแบบกิจกรรมด้านการปฏิบัติธรรม

รูปแบบกิจกรรมด้านการปฏิบัติธรรม มีกิจกรรมประกอบด้วย 1) การบำเพ็ญทานมัย การถวายวัตถุสิ่งของแก่พระสงฆ์ที่อยู่ประจำตามวัดไทยเมืองต่าง ๆ ใกล้สังฆนิยสถาน

เป็นกิจประจำที่ผู้เดินทางได้เตรียมสิ่งของและพร้อมกันถวายเป็นสังฆทานหรือทอดผ้าป่า ในเกือบทุกคณะจะเข้าวัดนำสิ่งของไปถวายแก่สงฆ์จำนวน 9 วัดหรือมากกว่า น้อยกว่าตามความพร้อม (เสฐียรพงษ์ วรรณปก, 2532; 2550) แต่นับว่าเป็นกิจกรรมด้านการสร้างบุญคือการถวายวัตถุสิ่งของเป็นทาน (วัตถุทาน) การเดินทางร่วมกันไม่มีข้อขัดแย้ง โต้เถียงวิวาทกัน คุณธรรมสำคัญที่ได้ประพาสปฏิบัติทั่วกันมั่นคงในจิตใจทุกคน คืออภัยทานในทางกลับกันปรากฏความร่วมมือร่วมใจสามัคคีธรรมในกลุ่มผู้เดินทาง และส่วนธรรมทานนั้น เป็นรูปแบบกิจกรรมหลักที่ต้องมีการฟังธรรมะบรรยาย สาธยายพระสูตร สวดพระพุทธมนต์เป็นประจำตั้งแต่วันแรกของการเดินทางจนสิ้นสุดการเดินทาง 2) การบำเพ็ญศีลมัย ตามหลักศีล 5 กิจกรรมที่ผู้นำคณะคือพระวิทยากรนำกล่าวสมทานศีล เชิญชวนรับศีลในพิธีการถวายผ้าป่า มีขั้นตอนการสมทานและรับศีลเป็นปกติ แต่ด้วยความตั้งใจด้วยเจตนาปฏิบัติบูชาผู้จาริกมีความระมัดระวังสำรวมกาย วาจาให้อยู่ในศีลบริสุทธิ์ถือเป็นการได้ปฏิบัติธรรมน้อมถวายเป็นพุทธบูชาในพุทธภูมิ โดยมีผู้จาริกบางส่วนที่สมทานรักษาศีล 8 และ (3) การบำเพ็ญภาวนามัย นับเป็นกิจกรรมสำคัญในทุกสถานที่เมื่อได้ไหว้พระสวดมนต์แล้วจะได้บำเพ็ญจิตภาวนา นั่งสมาธิ ประทับช้อนรอบพระสถูปเจดีย์ รอบพระพุทธรูป เป็นการให้ความสำคัญอย่างยิ่งกับการปฏิบัติธรรมด้วยการกำหนดสติ เจริญสติ สมาธิ ภาวนา แม้ด้วยการตั้งใจฟังธรรมทั้งในขณะเดินทางและพุทธสถานทุกแห่ง

2. รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมของประเทศไทย-อินเดีย

1) การจัดการด้านศาสนบุคคล

1. สำหรับการจัดการด้านศาสนบุคคลของการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมของประเทศไทย-อินเดีย ได้แก่ 1. กลุ่มอุบาสกอุบาสิกา ผู้จาริกคือชาวพุทธไทยที่เดินทางไปสู่พุทธสถานโดยเฉพาะสังเวชนียสถาน 4 ตำบลในประเทศอินเดียและเนปาล

2. ชาวพุทธผู้จัดการเรื่องการติดต่อประสานงาน ที่พัก อาหาร การเข้าพุทธสถานและอำนวยความสะดวก ก็เป็นชาวพุทธกลุ่มหนึ่งที่บริหารจัดการในรูปแบบของการท่องเที่ยวโดยการให้บริการของบริษัททัวร์ โดยมีอุบาสกหรืออุบาสิกาเป็นผู้แทนบริษัทหรือผู้จัดการประสานงาน ทำหน้าที่หัวหน้าทัวร์ นำพาหมู่คณะให้ดำเนินกิจกรรมไปตามกำหนดการให้ครบถ้วนและเกิดประสิทธิภาพหรือร่วมบรรยายให้ข้อมูลต่างๆ ด้วย

3. กลุ่มพระสงฆ์ที่ร่วมเดินทาง ทั้งที่มีอายุพรรษามากและน้อย ทั้งที่ดำรงตำแหน่งบริหาร เช่น เจ้าอาวาส หรือเป็นผู้ดำรงสมณศักดิ์

4. พระสงฆ์ที่ทำหน้าที่พระธรรมวิทยากร นำบรรยายให้ข้อมูลสถานที่และบรรยายพุทธประวัติ พุทธธรรม คำสอน และพระสงฆ์ที่อยู่ประจำวัดไทยในเมืองต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในการดูแล อำนวยความสะดวกต้อนรับคณะผู้จาริกบุญเมื่อได้เข้าพักและรับประทานอาหารที่วัด ได้ร่วมพิธีเช่นในการถวายผ้าป่า และกล่าวต้อนรับแนะนำสถานที่ในวัด เป็นต้น

การจัดการด้านศาสนบุคคล พระวิทยากรหรือผู้นำคณะฯ ผู้บรรยายให้ข้อมูลและผู้นำปฏิบัติบูชา ควรคัดเลือกผู้มีความรู้ดี การบรรยายและการเล่าเรื่องราวในพุทธประวัติต้องมีความแม่นยำถูกต้องตามหลักฐาน ควรใช้ตำราอ้างอิงระดับพระไตรปิฎก อรรถกถา และใช้ภาษาในการเล่าเรื่องบรรยายอย่างถูกต้องเหมาะสม เคารพในหลักธรรม ระวังไม่ให้เกิดความผิดพลาด มีจังหวะและมีเทคนิคในการนำประเด็นสำคัญมาย่อย จำแนกแยกแยะให้ชัดเจนไม่คลุมเครือ และที่สำคัญไม่ผิดพลาดจากข้อมูลที่ต้องคัดกรองแล้ว

ผู้จาริกเป็นผู้มีศรัทธาเลื่อมใส แต่ทั้งนี้โดยส่วนมากผู้จาริกล้วนเป็นกลุ่มผู้มีคุณสมบัติเช่นนี้แล้วจึงได้มีเจตนาเดินทางไปสังเวชนียสถาน มีส่วนน้อยที่อาจเป็นผู้ติดตามหรือได้เดินทางไปโดยไม่ได้ออกทุนทรัพย์เอง ได้ไปเพราะหน่วยงานองค์กรจัดส่งให้ไป แต่ทั้งนี้ก็มักเกิดความกลมกลืนไปกับวัฒนธรรมการจาริกที่มีรูปแบบเฉพาะในการทำกิจกรรมร่วมกัน เช่นได้สวดมนต์ให้พระ ฟังธรรม เป็นกิจกรรมของหมู่คณะ ซึ่งทำให้จิตใจผู้มาใหม่ได้น้อมตามและได้รับความประณีตของการปฏิบัติธรรมในสถานที่สปปายะคือพุทธสังเวชนียสถาน จนเกิดปีติสุขและพึงพอใจในการที่ได้เดินทางมา ส่วนมากจะพึงพอใจ ยินดีที่ได้เดินทางมาในสถานที่สำคัญของชาวพุทธ เป็นความโชคดีและได้ตั้งใจร่วมกิจกรรมการสักการบูชาต่างๆ ด้วยความเต็มใจและปีติ

หัวหน้าทัวร์ ต้องมีประสบการณ์และรู้จักการบริหารจัดการ แก้ไขปัญหา กำหนดเวลาและกิจกรรมที่ระบุไว้ในรายการเดินทางให้ครบถ้วน ซึ่งหากทำได้ดี เหมาะสม

การดูแลอำนวยความสะดวก จัดเตรียมสิ่งของที่ต้องใช้มากมายหลายรายการ ยารักษาโรคสามัญประจำรถขณะเดินทางตลอดเส้นทาง เอกสารการผ่านลงตราเข้าออกประเทศ จัดการประสานงานเรื่องที่พิก การรับประทานอาหาร หรือถวายภัตตาหารแก่พระสงฆ์ (ทั้งผู้ร่วมเดินทางและองค์บรรยาย) หรือแม้แต่กระโจมเข้าห้องน้ำในกรณีฉุกเฉิน บริหารเวลา การเข้าสู่พุทธสถานได้ทันกาลและมีเวลาเพียงพอในแต่ละสถานที่ การป้องกันปัญหาและแก้ไขปัญหามากมาย เช่นเกิดความล่าช้าของสายการบิน พาหนะรถบัสขัดข้อง ห้องพัก น้ำประปา ไฟฟ้า เครื่องอำนวยความสะดวกเกิดความเจ็บป่วยหรืออุบัติเหตุ สิ่งของสูญหาย ฯลฯ ผู้นำคณะต้องให้ข้อมูล ทำการนัดหมาย ชี้แจง ระบุและเน้นย้ำอย่างชัดเจน รับรู้ทั่วถึงอย่างรอบด้าน ด้วยความไม่ประมาท และรอบคอบละเอียดถี่ถ้วนเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประโยชน์ เพื่อให้ความสะดวกแก่ผู้เดินทางตลอดเส้นทางจากวันแรกจนกิจกรรมสิ้นสุดเดินทางกลับประเทศไทยอย่างปลอดภัย การประสานงานในพื้นที่ประเทศอินเดีย ผู้ทำหน้าที่นี้ควรเป็นผู้มีศรัทธา มีสติ มีความอดทน มีเมตตา รับผิดชอบสูง ปฏิภาณไหวพริบ แก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้ดี รู้กาลเทศะ สะอาด สุภาพ มีสุขภาพดี มีคุณธรรมจิตอาสา และชอบทำงานกับผู้คนทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ สามารถให้การดูแลผู้ร่วมเดินทางทุกคนให้ได้ประโยชน์ คำนึงค่ากับการใช้จ่ายทรัพย์เดินทางมาจาริกแสวงบุญ เป็นผู้ให้ข้อมูลให้คำแนะนำการเตรียมตัวในแต่ละวัน บอกเหตุการณ์ล่วงหน้า เพื่อให้ผู้จาริกแสวงบุญได้เตรียมตัวให้พร้อมและเหมาะสม เช่นระยะเวลา ระยะทาง สภาพ

ถนน การกินอยู่ การเข้าห้องน้ำ การแวะพัก สิ่งที่ควรระมัดระวัง รวมทั้งเป็นผู้จัดเตรียมอาหารว่าง เครื่องดื่มดูแล พระภิกษุและผู้จาริกทุกคนให้ได้รับความสะดวกสบาย และถ้าหัวหน้าทัวร์มีความรู้ทางพระปริยัติธรรม และภาษาต่างประเทศ จะสามารถช่วยพากย์บรรยายเช่นเดียวกับพระวิทยากรได้หรือหากสามารถเพิ่มข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณีของชาวอินเดีย ให้เป็นวิทยาความรู้เพิ่มเติมแก่ผู้ร่วมเดินทางได้อรรถสาระมากยิ่งขึ้น เป็นการสร้างความคุ้มค่าและพึงพอใจให้กับผู้จาริกแสวงบุญและถือว่าได้ทำหน้าที่ศึกษาและเผยแผ่พระพุทธศาสนาในฐานะอุบาสก อุบาสิกาไปพร้อมกัน จึงควรพัฒนาศักยภาพของหัวหน้าทัวร์ให้ทำหน้าที่ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นในบทบาทต่างๆ เพื่อความเข้มข้นและยกระดับมาตรฐานของการจาริกแสวงบุญให้เกิดความนิยมให้ยิ่งขึ้นไปในปัจจุบันและอนาคต

2) การจัดการด้านศาสนสถาน

ในบรรดาพุทธศาสนสถานจำนวนมากที่ปรากฏเป็นสถานที่สำหรับศึกษาและปฏิบัติธรรมในฐานะเป็นสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาพบว่า สังฆนียสถานเป็นสถานที่ยิ่งใหญ่ด้วยพุทธพจน์ที่ตรัสถึงสังฆนียสถาน 4 ตำบล เป็นสถานที่สำคัญยิ่งในพระพุทธศาสนา ด้วยปรากฏในพระพุทธรวณะที่สมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้อย่างชัดเจน ตามหลักฐานในพระไตรปิฎก ความว่าสถานที่ควรเห็น ควรให้เกิดความสังเวชแห่งกุลบุตรผู้มีศรัทธา 4 (ที.ม. (ไทย) 10/202/150) แห่งนี้ 4 แห่งเป็นไฉน คือสถานที่ควรเห็น ควรให้เกิดความสังเวชแห่งกุลบุตรผู้มีศรัทธาว่าพระตถาคตประสูติ ณ ที่นี้

1 พระตถาคตตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ ณ ที่นี้ 1 พระตถาคตทรงประกาศอัมมจักรอันยอดเยี่ยม ณ ที่นี้ 1 พระตถาคตปรินิพพานด้วยอนุปาทิเสสนิพพานธาตุ ณ ที่นี้ 1 สถานที่ควรเห็น ควรให้เกิดความสังเวชแห่งกุลบุตรผู้มีศรัทธา 1 แห่งนี้แลฯ อานนท์ ชนเหล่าใดเที่ยวไปตามเจดีย์สถาน จักมีจิตเลื่อมใส ทำกาละแล้ว ชนเหล่านั้นจักเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ภายหลังแต่การตายเพราะการทำลายแห่งกายดังนี้” (เสถียรพงษ์ วรรณปก, 2532)

ในกรณีเป็นสถานที่ชาวพุทธทั้งหลายจะมาเพื่อการระลึกถึงพระองค์และการระลึกถึงในที่นี่ ชาวพุทธจึงได้กระทำการปฏิบัติบูชาด้วยการทำความดี ด้วยกาย วาจา ใจ สักการะด้วยอามิสสิ่งของเครื่องบูชาต่างๆ ส่วนหนึ่งและที่สำคัญยิ่งคือการปฏิบัติด้วยการขัดเกลากิเลส บำเพ็ญเพียรสร้างเสริมคุณงามความดีด้วยการรักษาศีล บำเพ็ญจิตภาวนาและเจริญปัญญาด้วยการศึกษาและปฏิบัติธรรมในสังฆนียสถาน 4 ตำบล) ประเทศไทย เป็นประเทศที่มีประชาชนจำนวนมากนับถือพระพุทธศาสนา จุดสังฆนียสถานจึงเป็นสถานที่สำคัญ และเป็นเป้าหมายที่ทรงคุณค่า ต่อการเดินทางไปจาริกบุญแสวงบุญ ทั้งนี้เพื่อยังประโยชน์คือความเจริญในธรรม ตามคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยการให้เกิดสังเวค เพื่อก่อสมาธิภูมิ และสมาธิปฏิบัติตรงตามพระพุทธธรรมคำสอน เพราะด้วยเป้าหมายการเดินทาง กิจกรรมในการเดินทาง และคุณค่าคุณประโยชน์ที่จะได้รับการจาริกสู่จุดสังฆนียสถานจะเป็นการดำเนินไป สู่จุดมุ่งหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนาที่แท้จริง ด้วยการบำเพ็ญบุญ

กิริยาในบุญเขตและถูกต้องตามพุทธวิธีเพราะ
ถึงพร้อมด้วยศรัทธาและปัญญา

การจัดการองค์ประกอบด้านภาพลบล
คือความลำบากที่เคยมีในอดีตของการเดินทาง
ทำให้ผู้จาริกที่ไม่เคยเดินทางไปเกิดความ
หวาดหวั่นว่าจะพบความยากลำบากในการ
เดินทางมากเกินความเป็นจริง โดยเฉพาะการ
ใช้ห้องน้ำ หรือการนั่งรถนานหลายชั่วโมง ทั้ง
ที่ความเป็นจริงเป็นเช่นนั้นในยุคแรกของการ
จัดการท่องเที่ยวเส้นทางนี้ ย้อนไปในอดีต 40
ปีที่ผ่านมา (นวลจันทร์ เพียรธรรม, การสื่อสาร
ส่วนบุคคล, 12 มีนาคม 2563) แต่ในปัจจุบัน
เส้นทางและการเดินทางไม่ได้ยากลำบาก
เช่นนั้น ท่านที่เคยเดินทางไปแล้วพบว่าป็น
สภาพความเป็นธรรมชาติธรรมดาของถนน
ชนบทในรัฐที่กำลังพัฒนาเรื่องถนนหนทาง
ย่อมมีหลุมบ่อบางช่วง และในทางกลับกันผู้
จาริกจะให้เห็นความเป็นอยู่ที่เป็นสภาพ
ธรรมชาติ ให้หวนระลึกถึงชนบทสมัยพุทธกาล
ที่คงความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย รูปแบบวิถี
ชีวิตของชาวอินเดียในเส้นทางพุทธภูมิคือ
เสน่ห์ของการเดินทางที่นำความประทับใจ
อย่างยิ่งมาสู่ ผู้จาริกที่ได้ไปพบเห็นสัมผัสและ
มีประสบการณ์ตรง นี่คือ เสน่ห์ของอินเดีย
และเป็นหลักฐานที่เชื่อมโยงแสดงถึงสภาพ
ของสังคมสมัยอดีตที่ยังมีหลายสิ่งหลายอย่าง
รักษาไว้จนถึงปัจจุบัน กล่าวได้ว่านี่คือ
รากเหง้าทางภูมิปัญญาที่สอนธรรมะในการใช้
ชีวิตที่พอเพียง พึ่งพาตนเอง เป็นมิตรกับสัตว์
และธรรมชาติ มีความศรัทธาและการปฏิบัติ
บูชาในศาสนาของตนอย่างเข้มข้นและน่า
ถือเอาเป็นแบบอย่าง ชาวอินเดียมีสังคมที่เป็น
สุข เป็นมิตรกับธรรมชาติ รักต้นไม้ ไม่ตัด

ต้นไม้ และรักษาสัตว์แวดล้อม เป็นสังคม
เกษตรกรรม คล้ายประเทศไทย

สำหรับปัญหาที่พบบ่อยหมดไปได้ เมื่อมี
การเผยแพร่ข้อมูลที่ถูกต้องการเดินทาง
ไม่ได้ลำบากเกินจริง จะมีเฉพาะปัญหาการ
เดินทางที่ต้องใช้เวลาหลายชั่วโมงในบาง
เส้นทาง เพราะการขับรถในอินเดียมีกฎหมาย
กำหนดไว้ว่า ให้ใช้ความเร็วเพียง 40 กิโลเมตร
ต่อชั่วโมงเท่านั้นและถนนบางเส้นทางมีขนาด
เล็กและมีวัว มีเกวียนที่ชาวบ้านใช้อยู่ร่วม
สัญจรในถนนเช่นเดียวกับรถและพาหนะทุก
ประเภท ด้านการใช้ห้องสุขา ณ ปัจจุบันมีการ
สร้างเพิ่มโดยวัดไทยในอินเดียมากมายแล้ว
เพียงพอที่จะใช้ได้ตามเส้นทางสัญจรครบทุก
เมือง หรือแม้จะใช้ตามสถานีบริการน้ำมัน
หรือมีเต็นท์เคลื่อนที่ทางได้ตามท้องทุ่งในกรณี
ฉุกเฉิน ซึ่งถือว่าเป็นการเตรียมแก้
สถานการณ์ของผู้จัดทัวร์ให้บริการอย่างเต็มที่
แม้หลายๆ ครั้งก็ไม่ต้องการนำมาใช้เลย ทั้งนี้
ปี พ.ศ. 2563 บริษัทผู้ประกอบการฝั่งอินเดีย
หลายบริษัท เช่น Top Travel, Noble
Holidays Tour, Jatak Travel เป็นต้น ได้
ให้บริการครบวงจร ด้วยพาหนะรถบัสปรับ
อากาศสำหรับขนาดกลุ่มเล็ก กลาง ใหญ่
โรงแรมห้องพักในระดับมาตรฐาน 3 ดาว 4
ดาว พร้อมเมนูอาหารที่พ่อครัวสามารถปรุง
อาหารไทยได้หลากหลายเมนูและผู้เดินทางมี
ทางเลือกที่จะพักที่ห้องพักวัดไทยในทุกเมือง
ทุกรัฐใกล้พุทธสถานสำคัญได้อีกด้วย ซึ่งทาง
วัดมีห้องพัก อาหารและการต้อนรับดูแลอย่าง
ดี ชำนาญการเพราะในเส้นทางจาริกวัด
ไทยในอินเดียประสานร่วมมือกับบริษัท
ผู้ประกอบการท่องเที่ยวรับคณะฯ เข้าพักได้
เป็นจำนวนมาก ปรุงอาหารได้เลิศรส เช่น

น้ำพริก แกงส้ม ขนม ของหวาน เป็นต้น จึงรับรองและยืนยันได้ว่าการเดินทางสู่สังเวชนียสถานในปัจจุบันมีผู้ประกอบการฝั่งไทยหลายบริษัทที่มีความพร้อมทั้งประสบการณ์และทีมงานมืออาชีพ เช่น บริษัทเอ็นซีทัวร์ จำกัด บริษัทมายด์ วาเคชั่นทัวร์ บริษัทบ้านบุญทัวร์ เป็นต้นพร้อมการทำงานร่วมกับบริษัทผู้ประกอบการฝั่งอินเดียและวัดไทยที่มีครบทุกเมือง นโยบายของรัฐบาลอินเดียทั้งส่วนกลางและระดับรัฐได้ให้ความสำคัญในการบูรณปฏิสังขรณ์สังเวชนียสถาน โบราณสถานของอินเดีย ครบทุกแห่งแล้ว มีการสร้างห้องน้ำ ขยายถนนและปรับพื้นที่ให้ได้รับความสะดวกกว่าอดีตที่ผ่านมา (พระมหาบุญอุ้ม รัตนสนธิ, การสื่อสารส่วนบุคคล, 18 มีนาคม 2563)

3) การจัดการด้านศาสนธรรม

การนำชาวพุทธเข้าสู่พุทธสถานเป็นโอกาสที่พระธรรมวิทยากรและผู้เดินทางจาริกจะได้ศึกษาธรรมลักษณะเข้มข้นในข้อมูลของพุทธสถานทุกแห่ง การถ่ายทอดความรู้ด้านปริยัติธรรมในรูปแบบการนำจาริกให้พระในดินแดนพุทธภูมินั้น มีรูปแบบเฉพาะที่ใช้การเล่าเรื่อง การบรรยาย อ้างอิงพระสูตร ชาดก ซึ่งใช้เรื่องราวที่เกิดขึ้นในสถานที่จริง มีผู้ฟังเป็นกลุ่มใหญ่ ในการบรรยายนั้นมีตัวละคร มีตำนาน มีนิทาน เน้นโครงเรื่องคือพุทธประวัติสาวก สาวิกาในสมัยพุทธกาล เชื่อมเข้าสู่เนื้อหาของพระธรรม เป็นการสร้างจุดเริ่มต้นสำหรับ ผู้ใหม่ ผู้เริ่มศึกษาหรือแม้แต่ทบทวน นำเข้าสู่เรื่องสำคัญคือศีล สมาธิ ปัญญา อริยมรรค สัมมาทิฎฐิ ในสถานที่ทุกแห่งผู้ฟังจะได้เพิ่มพูนความรู้ เช่นเมื่อเข้าสู่สถานที่ประสูติก็ได้ฟังเรื่องพุทธประวัติก่อนประสูติ

เหตุการณ์ตอนประสูติ เจริญวัย อภิเษกสมรส เสด็จออกบวช เมื่อเข้าสู่พุทธศาสนานิกายที่ตรัสรู้ก็ได้รับฟังเหตุการณ์ช่วงทรงบำเพ็ญทุกรกิริยา การสั่งสมทศบารมี เหตุการณ์ช่วงเวลาตรัสรู้ พระญาณ 3 การผจญมารและอริยสัจธรรมที่พระองค์ตรัสรู้ เมื่อเข้าสู่สารนาถสถานที่ทรงแสดงธรรมครั้งแรก ได้รับฟังเนื้อหาของพระธัมมจักกัปปวัตตนสูตร เหตุการณ์ที่ปัญจวัคคีย์ละทิ้งพระองค์และพระองค์ได้เสด็จมาโปรด การบรรลุธรรมของปัญจวัคคีย์ และพระยสกุลบุดร พร้อมด้วยนิทานชาดกที่กล่าวถึงอดีตชาติของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จนถึงกุสินารา สถานที่ปรินิพพาน ได้เห็นภาพรวมของพุทธประวัติทั้งหมดตลอดทั้งพระชนมชีพ การได้ฟังต่อเนื่องและได้เข้าสู่สถานที่จริงทุกแห่งทำให้เกิดความเข้าใจ กระจำชัดและจดจำได้แม่นยำ แม้ชาวพุทธบางคนไม่ได้ศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรม พระสูตรหรืออรรถกถา เข้าไม่ถึงพระไตรปิฎก แต่เมื่อได้ฟังจากพระธรรมวิทยากร ผู้บรรยายที่ได้ศึกษามาจึงช่วยให้เกิดประโยชน์ในด้านการศึกษาพุทธธรรมผ่านพุทธประวัติอย่างได้ผล จนนำไปสู่ความนิยม การศึกษาต่อเนื่อง การเพิ่มพูนศรัทธาและปัญญาความรู้ เกิดความประทับใจและได้นำไปใช้ประโยชน์ได้จริง เห็นได้จากมีความศรัทธาของการอุปสมบท ณ ดินแดนพุทธภูมิ ภายใต้ต้นพระศรีมหาโพธิ์ มีการมุ่งไปอยู่ปฏิบัติธรรม ณ สังเวชนียสถานในรูปแบบโครงการ กลุ่มคณะจำนวนมาก เช่น กลุ่มข้าราชการ กลุ่มอบรบพระธรรมทูต การอบรบพระนักเผยแผ่ การบวชแม่ชีน้อย การนำเยาวชนเข้าสู่การศึกษาและปฏิบัติธรรม อย่างได้ผลและต่อเนื่อง รวมถึงกลุ่มพระนิสิตและ

นักศึกษาในสาขาวิชาพระพุทธศาสนาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ในประเทศไทย เป็นต้น

สำหรับเนื้อหาที่เป็นหลักของการเล่าเรื่อง คือ พุทธประวัติ เคยเกิดอะไรขึ้น ณ สถานที่แห่งนี้ ในช่วงใดของพระชนม์ชีพ เกี่ยวข้องกับบุคคลและเหตุการณ์ใด จากเนื้อหาที่อยู่ในตำราหรือหนังสืออ่าน เมื่อได้ฟังการเล่าเรื่อง เฉพาะหน้า ไม่มีการอ่าน ก็ทำให้ผู้ฟังตื่นเต้นมากกว่า เพราะรูปแบบการนำเสนอน่าสนใจ อยู่ในบรรยากาศการเดินทางท่องเที่ยว แวะเข้าไปชม เปลี่ยนสถานที่และได้มีส่วนร่วม เช่นในขณะฟัง สนใจก็สอบถามข้อสงสัย แสดงความคิดเห็นหรือ นั่งสมาธิฟังก็ได้ สภาพบรรยากาศเป็นสิ่งแปลกใหม่และมีตัวอย่างของการอธิบายธรรมให้เห็นทั้งสองฝั่งของถนนที่มีผู้คน ชาวบ้านชาวถิ่น ทำมาหากินใช้ชีวิตแบบวัฒนธรรมอินเดียที่มีทั้งเหมือนและแตกต่าง เสื้อผ้า อาหาร สิ่งของ เครื่องใช้ สถานที่พักอาศัย ฯลฯ ยกนำมาเป็นตัวอย่างเข้าสู่การบรรยายธรรมเพื่อเชื่อมโยงกับยุคสมัยพุทธกาลและเชื่อมโยงกับหลักธรรมได้ทันที ทำให้การบรรยายธรรมมีรูปแบบที่แตกต่างและน่าสนใจ

4) การจัดการด้านศาสนพิธี

การจาริกมีกิจกรรมเริ่มต้นเช้าวันใหม่ ด้วยการทำวัตรเช้า ในรถบัสซึ่งเป็นพาหนะที่ทุกคนจะได้อยู่ร่วมกันประกอบกิจเพื่อบูชาสักการะพร้อมกัน รถบัสเคลื่อนที่ไป เสียงสวดมนต์ก็ดังก้องในรถ ผ่านไมค์และทุกคนมีหนังสือสวดมนต์จึงได้ความพร้อมเพรียง เมื่อสวดมนต์แล้วก็ได้แจ้งรายการเดินทางและเข้าสู่เนื้อหาการบรรยายความสำคัญของพุทธสถานที่กำลังเดินทางไป ความเชื่อมโยงกับพุทธประวัติและพุทธธรรม อยู่ในเนื้อหาและ

ลำดับของการบรรยายธรรม เป็นระยะเวลา ยาวนานนับชั่วโมง ศาสนพิธีในพุทธสังเวชนียสถาน คือการสักการบูชาด้วยการจัดลำดับ เริ่มจากการกล่าวคำบูชาพุทธสถาน การนำไหว้พระสวดมนต์ การเลือกบทสวดมนต์ สรรเสริญพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ ตามลำดับ และหากมีเวลามากจะเพิ่มการบรรยายธรรม ต่อจากการบรรยายพุทธประวัติ โดยผู้จาริกเข้ากราบพุทธสถานด้วยเครื่องบูชาต่างๆ อาทิแผ่นทองคำเปลว ดอกไม้ เครื่องหอม ผ้าห่มสักการะ และได้กระทำการประทักษิณาวัตร และบำเพ็ญจิตภาวนา อธิษฐานขอขมาพระรัตนตรัย เก็บภาพความทรงจำต่างๆ ของส่วนบุคคลและหมู่คณะ ฯลฯ เหล่านี้คือรูปแบบการปฏิบัติของชาวพุทธตามลำดับขั้นตอนที่เกี่ยวกับศาสนพิธี ณ พุทธสังเวชนียสถาน 4 ตำบล

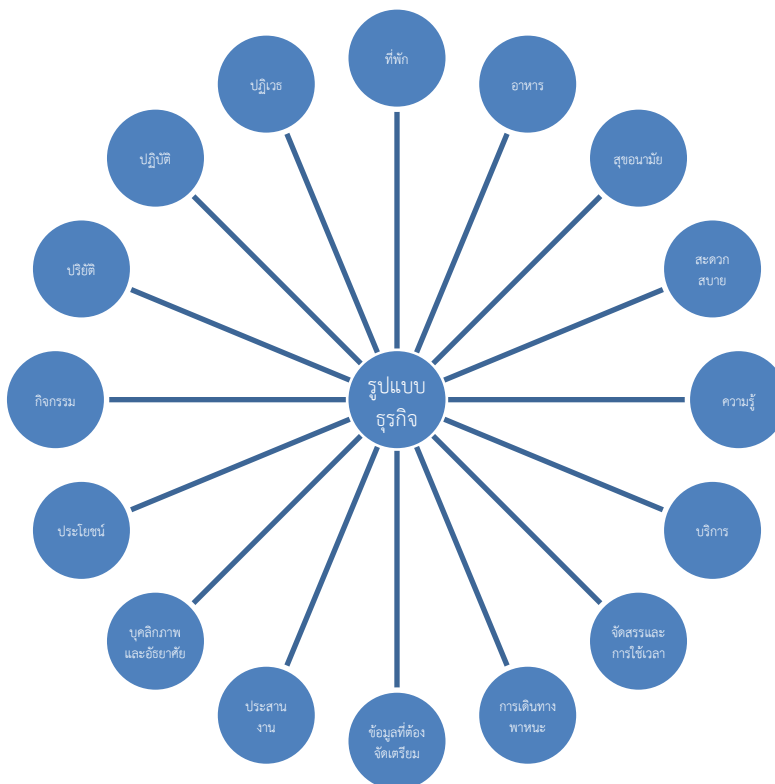
ประกอบพิธีกรรมที่เหมาะสมกับการเป็นชาวพุทธ ผู้จาริกควรระมัดระวังการนำพิธีกรรมที่ไม่ใช่คำสอนในพระพุทธศาสนาไปเน้นย้ำหรือลงมือกระทำสวนทางกับพุทธธรรม การทำความดี ด้วยการปฏิบัติบูชา ควรเน้นการปฏิบัติด้วยการศึกษาธรรม ปฏิบัติธรรม เผยแผ่และปกป้อง เมื่อเข้าสู่พุทธสถานควรสำรวมกาย วาจา ให้สงบ เรียบร้อย และตั้งเจตนากราบไหว้บูชาระลึกถึงพระพุทธคุณให้มาก เพื่อการบูชาสักการะที่ถึงพร้อม ไม่ควรทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพื่อเป็นไปในทางถือว่าพระพุทธเจ้าเป็นผู้ศักดิ์สิทธิ์และพุทธสถานเป็นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่จะร้องขอ อ้อนวอนให้ได้ในสิ่งที่ปรารถนา การตั้งอธิษฐานในสิ่งที่ปรารถนากับการร้องขอเพื่อการดลบันดาลมีความต่างกัน ชาวพุทธควรเชื่อมั่นในเหตุคือทำกรรมดี ย่อมให้ผลดี การปฏิบัติบูชาด้วยความ

ระลึกและสำนึกตระหนักในพระปัญญาคุณ พระบริสุทธิคุณ พระมหากรุณาคุณนั้นเป็น สัมมาปฏิบัติที่ควรน้อมเข้ามาสู่พิธีกรรมในทุก พุทธสถาน ควรละเว้นการกระทำที่ ประกอบด้วยเวทมนต์ คุณไสยหรือการบน บาน ศาลกล่าว การทรงเจ้า เข้าผี การขอหวย การสักเสก เลขยันต์ เตรีจฉานวิชา ฯลฯ ซึ่งสิ่ง เหล่านี้ผู้นำคือพระวิทยากรและผู้จาริกจะพึงรู้ แจ่มแจ้งและละเว้นได้จึงพบว่าในทุกสถานที่ จะพบว่ามี การน้อมสักการบูชาด้วยสัมมาทิฐิ และสัมมาปฏิบัติตามสมควร

3. รูปแบบการดำเนินธุรกิจและการ จัดการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรม ของประเทศไทย-อินเดีย

รูปแบบการดำเนินธุรกิจและการ จัดการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมของ

ประเทศไทย-อินเดีย มีองค์ประกอบสำคัญที่ จะทำให้การดำเนินธุรกิจและการจัดการ ท่องเที่ยวประสบความสำเร็จ ได้แก่ 1) ด้านที่ พัก 2) ด้านอาหาร 3) ด้านสุขอนามัย 4) ด้าน ความสะดวกสบาย 5) ด้านความรู้ 6) ด้าน บริการ 7) ด้านการจัดสรรและการใช้เวลา 8) ด้านการเดินทางพาหนะ 9) ด้านข้อมูลที่ต้อง จัดเตรียม 10) ด้านการประสานงาน 11) ด้าน บุคลิกภาพและอัธยาศัยของผู้ร่วมเดินทางและ ผู้นำทัวร์ 12) ด้านประโยชน์ที่ควรจะได้รับ 13) ด้านกิจกรรมที่ควรให้ความสำคัญ 14) ด้านคุณประโยชน์ด้านปริยัติธรรม 15) ด้าน คุณประโยชน์ด้านการปฏิบัติธรรม 16) ด้าน คุณประโยชน์ด้านปฏิเวธธรรม โดยสามารถ สรุปเป็นแผนภูมิภาพได้ดังนี้

แผนภูมิที่ 1 รูปแบบการดำเนินธุรกิจและการจัดการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรม ของประเทศไทย-อินเดีย

จากงานวิจัยที่ได้สัมภาษณ์พบว่า ผู้จาริกแสวงบุญมีความเห็นต่อการพัฒนารูปแบบการดำเนินธุรกิจและการจัดการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมของประเทศไทย-อินเดีย ดังนี้

1) ด้านที่พัก โรงแรม และวัดไทยทุกเมืองมีจำนวนห้องเพียงพอและสะดวกสบายพร้อมต้อนรับให้บริการผู้เดินทางทุกกลุ่ม ผู้ประกอบการทำการติดต่อจองที่พักไว้ล่วงหน้า และผู้นำทัวร์ติดต่อประสานงานที่พักอาหาร ก่อนนำกลุ่มผู้เดินทางเข้าที่พัก ส่วนมากที่ตั้งของโรงแรมและวัดปลูกสร้างอยู่ใกล้พุทธสถานและมีเครื่องอำนวยความสะดวกเช่น เครื่องปรับอากาศ เครื่องทำน้ำอุ่นอาหาร เครื่องดื่ม บริการดูแลขนยายส่งกระเป๋าเดินทางเข้าออก ฯลฯ ซึ่งจะเป็นชาวพุทธกลุ่มหนึ่งที่บริหารจัดการในรูปแบบของการท่องเที่ยวโดยการให้บริการของบริษัททัวร์ โดยมีอุบาสกหรืออุบาสิกาเป็นผู้แทนบริษัทหรือผู้จัดการประสานงาน ทำหน้าที่หัวหน้าทัวร์ นำพาหมู่คณะให้ดำเนินกิจกรรมไปตามกำหนดการให้ครบถ้วนและเกิดประสิทธิภาพเพิ่มความนิยมและขจัดทั้งความกังวลของผู้ไม่เคยเดินทางมาก่อน

2) ด้านอาหาร ผู้ประกอบการท่องเที่ยวทุกบริษัทให้ความสำคัญกับการดูแลจัดเตรียม ให้บริการเรื่องอาหาร ทั้งการนำคณะเข้าพักโรงแรมหรือวัดไทย จะได้รับประทานอาหารที่เพียงพอและรสชาติถูกปาก มีเมนูอาหารเสริม พร้อมคาวหวาน ผลไม้ เครื่องดื่ม ครบทุกมื้อ และในขณะที่เดินทางในรถบัสก็มีขนม ของว่าง เครื่องดื่ม บริการ เป็นปกติที่นิยมทำเช่นเดียวกัน โดยบางบริษัททุ่มเทใส่ใจปรุงเมนูพิเศษเพื่อสร้างความสุข

ความประทับใจให้แก่นักท่องเที่ยวชาวไทย อาหารเสริมที่ปรุงโดยผู้ประกอบการทัวร์เป็นเมนูพิเศษเช่น เมนูกล้วยจับ น้ำพริกปลาทอดกล้วยเตี๋ย ขนมจีนน้ำยา ข้าวขาหมู ข้าวยา ข้าวหมูแดง ข้าวหมูกรอบ บัวลอย ปาท่องโก๋ ผลไม้ตามฤดูกาล เครื่องดื่มร้อน เย็น เป็นต้น

3) ด้านสุขอนามัย ภาพลักษณ์ของอินเดียคือ ความลำบากที่เคยมีในอดีตของการเดินทาง ทำให้ผู้จาริกที่ไม่เคยเดินทางไปเกิดความหวาดหวั่นว่าจะพบความยากลำบากในการเดินทางมากเกินความเป็นจริง โดยเฉพาะการใช้ห้องน้ำ หรือการนั่งรถนานหลายชั่วโมง ทั้งที่ความเป็นจริงไม่ได้ยากลำบากเช่นนั้น ท่านที่เคยเดินทางไปแล้วพบว่า เป็นสภาพความเป็นธรรมชาติธรรมดาของถนนชนบทในรัฐที่กำลังพัฒนาเรื่องถนนหนทาง ย่อมมีหลุมบ่อบางช่วง และในทางกลับกันผู้จาริกจะได้เห็นความเป็นอยู่ที่ เป็นสภาพธรรมชาติ ให้หวนระลึกถึงชนบทสมัยพุทธกาลที่คงความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย รูปแบบวิถีชีวิตของชาวอินเดียในเส้นทางพุทธภูมิคือเสน่ห์ของการเดินทางที่นำความประทับใจอย่างยิ่งมาสู่ผู้จาริกที่ได้ไปพบเห็นสัมผัสและมีประสบการณ์ตรง ผู้นำทัวร์ต้องเป็นผู้ให้ข้อมูลให้คำแนะนำการเตรียมตัวในแต่ละวัน บอกเหตุการณ์ล่วงหน้าเพื่อให้ผู้จาริกแสวงบุญได้เตรียมตัวให้พร้อมและเหมาะสม เช่นระยะเวลา ระยะทาง สภาพถนน การกินอยู่ การเข้าห้องน้ำ การแวะพัก สิ่งที่ต้องระมัดระวัง รวมทั้งเป็นผู้จัดเตรียมอาหารว่าง เครื่องดื่มดูแล พระภิกษุและผู้จาริกทุกคนให้ได้รับความสะดวกสบาย

4) ด้านความสะดวกสบาย ความสะดวกสบายเป็นเป้าหมายที่ผู้เดินทางต้องการ โดยเฉพาะเส้นทางท่องเที่ยวเชิงศาสนาใน

ประเทศอินเดีย ปัจจุบันผู้ประกอบการนำเที่ยวล้วนให้ความสำคัญกับการอำนวยความสะดวกทุกสิ่งอย่าง โดยเฉพาะอาหารไทยที่เตรียมแม่แม่ครัวให้นั่งเครื่องบินไปเพื่อประจำครัวปรุงอาหารไทยทุกมื้อ เหมือนการแข่งขันเพื่อให้ผู้เดินทางติดใจการบริการและการขยายตลาดเพิ่มจำนวนผู้มาใช้บริการต่อไป จนเหมือนจะทำมากเกินไป (พระมหาอินทรวงศ์ อิศรภานี, การสื่อสารส่วนบุคคล, 16 มีนาคม 2563) และทำให้ราคาค่าใช้จ่ายสูงตามไปด้วย ทั้งนี้แม่ไม่ต้องมีค่าใช้จ่ายสูงเกินไป หากมีหัวหน้าทัวร์หรือผู้นำคณะมีอาชีพมีประสบการณ์จัดการดูแลเรื่องอาหารให้เพียงพอครบทุกมื้อก็สามารถทำให้เกิดความพึงพอใจได้ โดยเฉพาะรู้จักบริหารกำหนดเวลาและกิจกรรมที่ระบุไว้ในรายการเดินทางให้ครบถ้วน ดูแลอำนวยความสะดวกให้ผู้ร่วมเดินทางทั่วถึง ซึ่งหากทำได้ดี เหมาะสม พร้อมการประสานงานเรื่องที่พัก เวลารับประทานอาหาร หรือถวายภัตตาหารแก่พระสงฆ์ (ทั้งผู้ร่วมเดินทางและองค์บรรยาย) การเข้าสู่พุทธสถานได้ทันกาลและมีเวลาเพียงพอในแต่ละแห่ง การป้องกันปัญหาและแก้ไขปัญหาต่างๆ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการจาริก เพื่อให้ความสะดวกแก่ผู้เดินทางตลอดเส้นทางจากวันแรกจนกิจกรรมสิ้นสุดเดินทางกลับประเทศไทยอย่างปลอดภัย การประสานงานในพื้นที่ประเทศอินเดียและเนปาล ผู้ทำหน้าที่นี้ควรเป็นผู้มีศรัทธา มีสติ มีความอดทน มีเมตตา และรับผิดชอบสูง แก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้ดี สามารถให้การดูแลผู้ร่วมเดินทางทุกคนให้ได้ ประโยชน์คุ้มค่ากับการใช้จ่ายทรัพย์สินเดินทางมาจาริกแสวงบุญ เป็นผู้ให้ข้อมูลให้คำแนะนำการเตรียมตัวในแต่ละวัน บอกเหตุการณ์

ล่วงหน้าเพื่อให้ผู้จาริกแสวงบุญได้เตรียมตัวให้พร้อมและเหมาะสม เช่นระยะเวลา ระยะทาง สภาพถนน การกินอยู่ การเข้าห้องน้ำ การแวะพัก สิ่งที่ต้องระมัดระวัง รวมทั้งเป็นผู้จัดเตรียมอาหารว่าง เครื่องดื่มดูแล พระภิกษุและผู้จาริกทุกคนให้ได้รับความสะดวกสบาย การที่ผู้ประกอบการได้เตรียมความพร้อมเพื่ออำนวยความสะดวกได้รอบด้านนั้นก็ช่วยทำให้ภาพลักษณ์หรือเสียงกล่าวขานถึงความลำบาก ความสกปรกเจ็บป่วยไปหรือมีเพียงเล็กน้อย เช่น สภาพถนนบางช่วงของบางเส้นทางที่เป็นชนบทของอินเดียรวมถึงห้องน้ำสาธารณะตามสถานีบริการน้ำมันซึ่งอาจใช้ในคราวจำเป็น สุทธิสยเท่านั้น เพราะในทุก 3 ชั่วโมงของการเดินทางจะมีการจอดพักรถให้ผู้ร่วมเดินทางได้เข้าห้องน้ำสะอาดที่ศูนย์ดูแลผู้จาริกของชาวไทยสร้างไว้ทุกเส้นทาง

5) ด้านความรู้ กิจกรรมด้านความรู้ทางพระพุทธศาสนา ในกิจกรรมหลักคือการบรรยายให้ความรู้ในด้านความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับประเทศอินเดีย ชมพูทวีป ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา พุทธประวัติ สาวก สาวิกา ประวัติ ประวัติศาสตร์พุทธสถานในยุคสมัยต่างๆ หลักคำสอน ด้วยการบรรยายธรรม การสนทนาธรรม การถาม ตอบ เสวนาธรรม ต้องคัดเลือกผู้ที่ชำนาญการในการบรรยายและรู้จักสถานที่ ข้อมูลถูกต้องและมีการใช้ภาษาที่เหมาะสม ใช้คำราชาศัพท์ ใช้ศัพท์เฉพาะในการอธิบาย เช่นราชาศัพท์และศัพท์ภาษาธรรมะได้ดีและนำมาอธิบายให้เข้าใจได้ ทั้งนี้ข้อมูลด้านพุทธประวัติและธรรมะ รวมทั้งประวัติศาสตร์ต้องเป็นข้อมูลที่อ้างอิงได้ มีที่เชื่อถือได้ เป็นสิ่งสำคัญ ทั้งนี้ต้องมีเทคนิควิธีและศิลปะในการบรรยาย เล่าเรื่อง สอดแทรก

เกร็ดประวัติและใช้ศิลปะลีลาในการพูดในที่
ชุมชนพร้อมสรรพด้วยศาสตร์และวาทีศิลป์
เนื่องจากเป็นเหตุปัจจัยสำคัญในการนำ
กิจกรรมในการจาริกแสวงบุญให้ประสบ
ความสำเร็จตามความคาดหวังและมุ่งหมายให้
ได้รับข้อมูลที่ถูกต้องทั้งพุทธประวัติ ประวัติ
ศาสนสถาน ซึ่งมีความยาวนานเกิน 2500 ปี
พร้อมทั้งธรรมะที่นำมาจากพระสูตรต่างๆ
กล่าวอ้างอิงถึงพระไตรปิฎกได้อย่างถูกต้องได้
เพื่อนำความพร้อมเรื่องสัมมาทิฐิ ความเห็นที่
ถูกต้อง นำพาให้เกิดการปฏิบัติที่ตรงถูกต้อง
เป็นสัมมาปฏิบัติ ในแต่ละวันต้องนำศาสนพิธี
ให้เหมาะสมขั้นตอนที่ควรกระทำก่อนหรือ
หลังตามลำดับ ความพึงพอใจของผู้จาริกมีเหตุ
ปัจจัยประกอบในด้านต่างๆ

6) ด้านบริการ ผู้ประกอบการและ
ทีมงานจะเตรียมเอกสารเข้าออกประเทศ นัด
หมาย และติดตามการทำหนังสือเดินทาง
(หากยังไม่มี) และบริการจัดทำวีซ่าของผู้
เดินทางทุกคน แจ้งกำหนดนัดหมายและเมื่อ
พบกันที่สนามบินจะดูแลสัมภาระและเมื่อถึง
สนามบินปลายทาง มีทั้งทีมงานฝ่ายไทยและ
ฝ่ายอินเดียช่วยเหลือขนส่งสัมภาระ ตรวจนับ
ดูแลจัดที่นั่งภายในรถ และจะอยู่บริการ
ประจำรถ ดูแลที่พัก เตรียมอาหาร และบริการ
ให้ทุกคนสะดวกสบาย ปลอดภัย ทุกกลุ่มจะมี
ผู้นำทัวร์ประสานงานและจัดบริการมากกว่า
ในอดีต เช่นที่วัดไทยทุกเมืองมีอาหาร
ก๋วยเตี๋ยว ขนมโรตี่ มีร้านกาแฟ มีที่พัก ห้องน้ำ
จำนวนมากของศูนย์ดูแลผู้จาริกฯ เป็นจุดพัก
รถให้แวะระหว่างทาง มีรถเข็นแก่ผู้สูงวัย มี
เสียงคนถามใช้ขึ้นเขาสำหรับผู้ที่ต้องการใช้
เป็นต้น ส่วนการใช้ห้องสุขา ณ ปัจจุบันมีการ
สร้างเพิ่มโดยวัดไทยในอินเดียมากมายแล้ว

เพียงพอที่จะใช้ได้ตามเส้นทางสัญจรครบทุก
เมือง หรือแม้จะใช้ตามสถานีบริการน้ำมันก็มี
สร้างใหม่มากขึ้น ทางกรอินเดียสร้างสุขา
บริการนักท่องเที่ยวโดยเฉพาะ การบริการของ
ทีมงานผู้ประกอบการทุกบริษัทได้พยายามให้
การดูแลอย่างดีจนกระทั่งผู้จาริกออกปากว่า
ไม่คาดคิดว่าจะสะดวกสบายเช่นนี้อยู่จริงๆ
จึงยืนยันถึงการบริการรอบด้านอย่างมี
ประสิทธิภาพแท้จริง

7) ด้านการจัดสรรและการใช้เวลา
การเผยแพร่ข้อมูลที่ถูกต้องว่าการเดินทาง
ไม่ได้ลำบากเกินจริง จะมีเฉพาะปัญหาการ
เดินทางที่ต้องใช้เวลาหลายชั่วโมงในบาง
เส้นทาง เพราะการขับรถในอินเดียมีกฎหมาย
กำหนดไว้ว่า ให้ใช้ความเร็วเพียง 40 กิโลเมตร
ต่อชั่วโมงเท่านั้น และถนนบางเส้นทางมีขนาด
เล็กและมีวิว มีเกวียนที่ชาวบ้านใช้อยู่ร่วม
สัญจรในถนนเช่นเดียวกับรถและพาหนะทุก
ประเภท การเลือกเวลาเดินทางรุ่งเช้าและแวะ
พักระหว่างทางที่วัดไทยหรือศูนย์ดูแลผู้จาริก
สังฆนียสถานจากนั้นเดินทางต่อเข้าสู่พุทธ
สถานตามเวลาที่กำหนด ซึ่งผู้นำมี
ประสบการณ์แล้วจะบริหารเวลาได้ดี ทั้งการ
นั่งรถกี่ชั่วโมงแล้วหยุดพักที่ไหนสะดวก
อย่างไร ใช้เวลาหยุดนานเท่าไร เข้าถึงพุทธ
สถานแล้วใช้เวลาในการฟังบรรยายและปฏิบัติ
บูชาเท่าไรในแต่ละแห่ง จนถึงจัดสรรเวลา
รับประทานอาหารให้ทันถวายภัตตาหารเพล
และกลับเข้าสู่ที่พัก ในช่วงเวลาเดินทางครบ
สังฆนียสถานทุกแห่งต้องจัดสรรและบริหาร
เวลาอย่างรอบคอบ

8) ด้านการเดินทางพาหนะ สำหรับ
การเดินทางด้วยพาหนะและพนักงานขับรถ
พนักงานประจำรถต้องเลือกจากบริษัทที่มี

ประสบการณ์รู้เส้นทาง ขำนาญการขับรถมารยาทดีและตรงต่อเวลา รับผิดชอบดูแลรถยนต์อยู่ในสภาพใช้งาน ปลอดภัย และสภาพพาหนะคือรถบัสใหญ่ กลาง เล็กหรือรถตู้ รถเก๋ง ต้องมีเครื่องปรับอากาศสภาพดี สะอาด มีไมโครโฟนพร้อมใช้และใช้เกือบตลอดเวลา อาจมีเครื่องเสียง โทรทัศน์ด้วย แม้ไม่มีห้องน้ำในรถแต่มีเต็นท์หรือกระโจมสำหรับใช้เข้าห้องน้ำระหว่างทาง ในกรณีฉุกเฉิน และมีพนักงานบริการเครื่องดื่ม ขนม น้ำจำนวนผู้โดยสารขึ้นและลง ดูแลรถให้สะอาดเสมอ

9) ด้านข้อมูลที่ต้องจัดเตรียม การจาริกมีกิจกรรมเริ่มต้นเช้าวันใหม่ด้วยการทำวัตรเช้า ในรถบัสซึ่งเป็นพาหนะที่ทุกคนจะได้อยู่ร่วมกันประกอบกิจเพื่อบูชาสักการะพร้อมกัน รถบัสเคลื่อนที่ไป เสียงสวดมนต์ก็ดังก้องในรถ ผ่านไมค์และทุกๆคนมีหนังสือสวดมนต์ จึงได้ความพร้อมเพรียง เมื่อสวดมนต์แล้วก็ได้แจ้งรายการเดินทางและเข้าสู่เนื้อหาการบรรยายความสำคัญของพุทธสถานที่กำลังเดินทางไป ความเชื่อมโยงกับพุทธประวัติและพุทธธรรม อยู่ในเนื้อหาและลำดับของการบรรยายธรรม เป็นระยะเวลายาวนานนับชั่วโมง ศาสนพิธีในพุทธสังเวชนียสถาน คือ การสักการบูชาด้วยการจัดลำดับ เริ่มจากการกล่าวคำบูชาพุทธสถาน การนำไหว้พระสวดมนต์ การเลือกบทสวดมนต์ สรรเสริญพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ ตามลำดับ และหากมีเวลามากจะเพิ่มการบรรยายธรรม ต่อจากการบรรยายพุทธประวัติ โดยผู้จาริกเข้ากราบพุทธสถานด้วยเครื่องบูชาต่างๆ เช่น แผ่นทองคำเปลว ดอกไม้ เครื่องหอม ผ้าห่มสักการะ และได้กระทำการประ-

ทักษิณาวัตร และบำเพ็ญจิตภาวนา อธิษฐานขอขมาพระรัตนตรัย เก็บภาพความทรงจำต่างๆ ของส่วนบุคคลและหมู่คณะ ฯลฯ เหล่านี้คือรูปแบบการปฏิบัติของชาวพุทธตามลำดับขั้นตอนที่เกี่ยวกับศาสนพิธี ณ พุทธสังเวชนียสถาน 4 ตำบล

10) ด้านการประสานงาน
ผู้ประกอบการและผู้นำทัวร์ประสานงานหน่วยราชการที่เกี่ยวข้องด้านเอกสารผ่านเข้าออกประเทศ ประสานงานกับวัดไทย ส่งรายชื่อจำนวน วัน เวลาและจำนวนมื้ออาหารที่จะเข้าพักและรับประทาน ยืนยันการจองเมื่อใกล้วันเดินทาง ติดต่อขอพระวิทยากรจากวัดไทยส่วนงานพระธรรมทูต หากใช้บริการทัวร์ฝั่งอินเดียก็จะติดต่อกันทางเมลล์หรือโทรศัพท์เลือกรายการทัวร์ เลือกโรงแรมที่พักแต่ละวัน ยืนยันจำนวนห้อง จำนวนผู้เข้าพัก วัน เวลาที่จะเข้าพัก อาหารและสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ทั้งนี้ส่วนใหญ่ผู้ประกอบการฝ่ายอินเดียจะเตรียมให้ครบทั้งห้องพัก อาหาร และพาหนะ การซื้อบัตรเข้าสถานที่ และมีเจ้าหน้าที่บริษัทร่วมในการเดินทางเพื่อประสานงานหรือแก้ไขปัญหาในแต่ละวันด้วยซึ่งประสิทธิภาพการทำงานของบริษัทฝ่ายอินเดียและไทยเป็นที่พึงพอใจได้

11) ด้านบุคลิกภาพและอริยาไยของผู้ร่วมเดินทางและผู้นำทัวร์ โดยภาพรวมชาวพุทธไทยมีวัฒนธรรมการแต่งกายสุภาพ กิริยามารยาทเรียบร้อย พระสงฆ์วิทยากรสำรวมกาย วาจา ผู้นำทัวร์ที่เป็นทีมงานผู้ประกอบการเป็นผู้มีความขยัน อดทน รู้จักงานในหน้าที่และมีความรับผิดชอบ ใส่ใจ ดูแลให้บริการทั่วถึง ส่วนการแต่งกายมักพบว่าผู้จาริกนิยมใช้เสื้อผ้าสีขาวเป็นความนิยมของผู้

จาริกสังเวชนียสถานส่วนใหญ่ ผู้แสวงบุญส่วนใหญ่ได้ศึกษาคำสอนและผ่านการปฏิบัติธรรมมาระดับหนึ่ง ดังนั้น อธิษฐานของผู้ร่วมเดินทางและผู้นำทัวร์จะมีความเป็นมิตร ยิ้มแย้มแจ่มใส และมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี

12) ด้านประโยชน์ที่ควรจะได้รับ
ประโยชน์ต่อตนเองคือการได้ปฏิบัติธรรมตามคำสอนในพระพุทธศาสนา อาทิ ทาน ศีล ภาวนา เป็นการถวายปฏิบัติบูชาแก่พระรัตนตรัย ได้รับความปิติสุข สงบ สบายใจ ในส่วนรวมเป็นการส่งเสริมกิจชาวพุทธให้มั่นคง สามัคคี และได้ทำนุบำรุงเป็นกำลังแก่พระพุทธศาสนา ได้ศึกษาเรียนรู้ปริยัติธรรมมากขึ้น ปฏิบัติบูชามากขึ้น และมีความตั้งมั่น ศรัทธามั่นคง เพิ่มความรู้ความเข้าใจในพระพุทธศาสนายิ่งขึ้น และได้รับประโยชน์จากการบำเพ็ญเพียรด้วยการเจริญจิตภาวนา การฟังธรรม หมั่นเพียรสวดมนต์บูชาสรรเสริญ คุณพระรัตนตรัย การเจริญกรรมฐาน กำหนดรู้ลมหายใจ หรือการรู้อิริยาบถ ตามรูปแบบของสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน ในพุทธสถานทุกแห่ง หรือแม้แต่ในขณะเดินทางก็น้อมจิตตั้งเจตนากะทำจิตภาวนาได้ โดยพระวิทยากรจะกล่าวนำเชิญชวนให้ปฏิบัติเจริญจิตภาวนาได้เสมอ รูปแบบเช่นนี้แตกต่างจากการเดินทางท่องเที่ยวในเส้นทางอื่นๆ ในการจาริกแสวงบุญรูปแบบกิจกรรมดังกล่าวได้นำประโยชน์ ความสุข สงบแก่จิตใจเป็นผลดีต่อชีวิตของผู้ปฏิบัติที่ได้กระทำทุกวันในหลายช่วงเวลาเช่นเดียวกับการเข้าคอร์สปฏิบัติธรรมระยะยาว เช่นการทำวัตรเช้า ทำวัตรเย็น และเจริญจิตภาวนา ฟังธรรม ในพาหนะที่กำลังเดินทางเคลื่อนไป และในพุทธสถานทุกแห่งหลังจากกล่าวคำบูชา ไหว้พระสวดมนต์แล้ว

นิยมนั่งสมาธิ เจริญภาวนา ถวายเป็นพุทธบูชา ถือว่าเป็นกิจกรรมหลักและทุกกลุ่มให้ความสำคัญมา

13) ด้านกิจกรรมที่ควรให้ความสำคัญ การไหว้พระ สวดมนต์ กิจกรรมนี้มีความสำคัญและมีประโยชน์มาก ผู้เดินทางต้องเตรียมหนังสือสวดมนต์ (แปลหรือไม่แปล) หนังสือสวดมนต์ใช้ในการทำวัตรเช้า เย็นและสวดพระพุทธรูปต่าง ๆ ความพร้อมเพรียง ความตั้งใจเปล่งเสียงสรรเสริญ การสาธยายพุทธรูปในพุทธสถานต่างๆ เป็นการบำเพ็ญบุญ สร้างกุศล เป็นการชำระกิเลส ให้จิตใจเกิดความสะอาด สว่าง สงบ ในเวลานั้นๆ ได้เรียนรู้พุทธธรรมคำสอนจากกพุทธพจน์ที่มาในรูปของพุทธรูปที่ได้สวดท่องสาธยาย รูปแบบการสวดมนต์ไหว้พระเป็นกลุ่มของชาวพุทธไทย นำความเบิกบาน ความสุข ความปิติและความยินดี นำสู่การอนุโมทนาและมุทิตาธรรมให้เกิดขึ้น เสริมสร้างความสามัคคีและความเข้มแข็งของหมู่คณะชาวพุทธ พร้อมทั้งเป็นเครื่องสักการบูชาที่ดียิ่ง

14) คุณประโยชน์ ด้านปริยัติธรรม
พระวิทยากรหรือผู้นำคณะฯ ผู้บรรยายให้ข้อมูลและผู้นำปฏิบัติบูชา ควรคัดเลือกผู้มีความรู้ดี การบรรยายและการเล่าเรื่องราวในพุทธประวัติต้องมีความแม่นยำถูกต้องตามหลักฐาน ควรใช้ตำราอ้างอิงระดับพระไตรปิฎก อรรถกถา และใช้ภาษาในการเล่าเรื่องบรรยายอย่างถูกต้องเหมาะสม เคารพในหลักธรรม ระมัดระวังไม่ให้เกิดความผิดพลาด มีจังหวะและมีเทคนิคในการนำเสนอประเด็นสำคัญมาย่อย จำแนกแยกแยะให้ชัดเจนไม่คลุมเครือ และที่สำคัญไม่ผิดพลาดจากข้อมูลที่ต้องคัดกรองแล้ว ประโยชน์ที่

ได้รับจากฟัง การสอบถาม ข้อธรรม ทำให้เกิดความรู้ ความปิติสุขและนำไปใช้ในชีวิต เป็นอุบาสกอุบาสิกา ศาสนบุคคละที่มีสัมมาทิฐิ นำความสุข ความเจริญมาสู่ชีวิตได้

15) คุณประโยชน์ด้านการปฏิบัติธรรม ความเป็นสถานที่สัปปายะของสังฆเวชนียสถานและพุทธสถานสำคัญที่ผู้จาริกได้กระทำคือการสั่งสมคุณความดี บารมีทั้ง 10 ประการ เกิดอานิสงส์ผลบุญกุศล และกระทำได้ง่าย ทั้งรวมกลุ่มหรือเฉพาะตนเอง และเมื่อได้กระทำต่อเนื่องจิตใจจะผ่องใส และรู้สึกมีความสุขใจ สงบ ร่มเย็น เกิดปิติด้วยความดีที่ได้กระทำตลอดเวลาของการจาริก ชาวพุทธได้ปฏิบัติธรรมฝึกฝนควบคุมกาย วาจา ของตนได้ขัดเกลากิเลสหยาบ อดทนข่มใจไม่ก้าวล่วงศีลที่สมาทานไว้ และพัฒนาจิต บำเพ็ญภาวนา เจริญสติ ทำให้เกิดความตั้งมั่นของจิต มีสมาธิ มีพลังใจ และความสุข สงบภายในใจ เกิดประโยชน์ต่อผู้ปฏิบัติและแก่พระพุทธศาสนา ด้วยการเป็นชาวพุทธผู้มีสัมมาทิฐิและสัมมาปฏิบัติ ซึ่งเป็นการสั่งสมบุญกุศลบารมีแก่ตนเองด้วยอานุภาพของคุณธรรมความดีนำสู่ปฏิเวธธรรมต่อไป ผู้เคยเดินทางสู่สังฆเวชนียสถานเมื่อได้รับประโยชน์สุขแล้วจึงนิยมนกลับไปปฏิบัติบูชาอีกในโอกาสต่อไป

16) คุณประโยชน์ด้านปฏิเวธธรรม การบำเพ็ญเพียรด้วยเจตนาประพฤติปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ด้วยการรักษาศีล เจริญสติ สมาธิภาวนา ศึกษาและปฏิบัติธรรมละเว้นความชั่ว ทำความดี ชำระขัดเกลาจิตใจให้บริสุทธิ์ ย่อมนำผลอานิสงส์แก่ผู้ปฏิบัติคือความเจริญในธรรม นำสู่สุดดีได้อย่างแท้จริง ศาสนาพุทธมีสังฆเวชนียสถานเป็นหลักฐานการมีอยู่ของพระบรมศาสดาและยัง

ปรากฏอานิสงส์การจาริกไปด้วยธรรมสังเวช และสุคติภูมิ คุณประโยชน์ที่ผู้จาริกได้รับด้านปฏิเวธธรรมสมควรแก่เหตุที่ได้กระทำทั้งกาย วาจา ใจ สืบเนื่องให้ผลกับทุกคนเป็นปัจจัยตั้งอภิลิโกที่ควรแก่การอนุโมทนาในบุญกุศลที่ผู้เดินทางได้กระทำความดีและเป็นการปฏิบัติบูชาผลย่อมสมแก่เหตุที่ได้กระทำ สิ่งที่ดีคือคุณประโยชน์ทั้งในโลกนี้และโลกหน้าตามหลักความเชื่อของพระพุทธศาสนา

บทสรุป

รูปแบบการดำเนินธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมของประเทศไทย-อินเดียได้รับสืบทอดมาที่สำคัญที่สุดและมีหลักฐานปรากฏชัดที่สุดคือ การเสด็จธรรมยาตราจาริกบุญของพระเจ้าอโศกมหาราช ที่ได้เสด็จไปยังสถานที่พระพุทธเจ้าเคยประทับ ทรงโปรดให้สร้างสถูปเจดีย์และเสาหินเป็นหลักฐาน ซึ่งต่อมาพุทธบริษัททั้งหลายได้สืบทอดคติการจาริกบุญ ไปตามพุทธสถานที่พระเจ้าอโศกมหาราชได้สร้างไว้ และมีการจาริกเพื่อสืบทอดพระสัทธรรมโดยสมณะจีน เช่น สมณะฟาเหียน สมณะเสวียนจั้งสืบทอดมาถึงพุทธบริษัทสมัยต่อมา มา มีการกอบกู้ฟื้นฟูพุทธสถานสำคัญ และมีการสร้างวัดไทยในพื้นที่ใกล้เคียงจตุสังฆเวชนียสถาน ซึ่งได้ปรากฏเรื่องเล่า มีบุคคล มีเหตุการณ์ ทำให้ทราบความเป็นมา ความสำคัญ หลักฐานพยานการจาริกแสวงบุญในยุคสมัยต่างๆ จนมาถึงปัจจุบัน

ประกอบพิธีกรรมที่เหมาะสมกับการเป็นชาวพุทธ ผู้จาริกควรระมัดระวังการนำพิธีกรรมที่ไม่ใช่คำสอนในพระพุทธศาสนาไปเน้นย้ำหรือลงมือกระทำสวนทางกับพุทธธรรม

การทำความดี ด้วยการปฏิบัติบูชา ควรเน้น การปฏิบัติด้วยการศึกษาศรัทธา ปฏิบัติธรรม เผยแผ่และปกป้อง เมื่อเข้าสู่พุทธสถานควร สำรวมกาย วาจา ให้สงบ เรียบร้อย และตั้ง เจตนากราบไหว้บูชาระลึกถึงพระพุทธรูปให้ มาก เพื่อการบูชาสักการะที่ถึงพร้อม ไม่ควร ทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพื่อเป็นไปในทางถือว่า พระพุทธรูปเป็นผู้ศักดิ์สิทธิ์และพุทธสถาน เป็นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่จะร้องขอ อ้อนวอนให้ได้ใน สิ่งที่ปรารถนา การตั้งอธิษฐานในสิ่งที่ ปรารถนากับการร้องขอเพื่อการลดบันดาลมี ความต่างกัน ชาวพุทธควรเชื่อมั่นในเหตุคือทำ กรรมดี ย่อมให้ผลดี การปฏิบัติบูชาด้วยความ ระลึกและสำนึกตระหนักในพระปัญญาคุณ พระบิรสุทธิคุณ พระมหากรุณาคุณนั้นเป็น สัมมาปฏิบัติที่ควรน้อมเข้ามาสู่พิธีกรรมในทุก พุทธสถาน ควรละเว้น การกระทำที่ ประกอบด้วยเวทมนต์ คุณไสยหรือการบน บาน ศาลกล่าว การทรงเจ้า เข้าผี การขอหวย การสักเสก เลขยันต์ เตรีงจานวิชา ฯลฯ ซึ่งสิ่ง

เหล่านี้ผู้นำคือพระวิยากรและผู้จาริกจะพึงรู้ แจ่มแจ้งและละเว้นได้จึงพบว่าในทุกสถานที่ จะพบว่ามี การน้อมสักการบูชาด้วยสัมมาทิฐิ และสัมมาปฏิบัติตามสมควร

รูปแบบการดำเนินธุรกิจและการ จัดการการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรม ของประเทศไทย-อินเดีย เมืองค์ประกอบสำคัญ ที่จะทำให้การดำเนินธุรกิจและการจัดการ ท่องเที่ยวประสบความสำเร็จ ได้แก่ 1) ด้านที่ พัก 2) ด้านอาหาร 3) ด้านสุขอนามัย 4) ด้าน ความสะดวกสบาย 5) ด้านความรู้ 6) ด้าน บริการ 7) ด้านการจัดสรรและการใช้เวลา 8) ด้านการเดินทางพาหนะ 9) ด้านข้อมูลที่ต้อง จัดเตรียม 10) ด้านการประสานงาน 11) ด้าน บุคลิกภาพและอัธยาศัยของผู้ร่วมเดินทาง และผู้นำทัวร์ 12) ด้านประโยชน์ที่ควรจะได้รับ 13) ด้านกิจกรรมที่ควรให้ความสำคัญ 14) ด้านคุณประโยชน์ด้านปรีดีธรรม 15) ด้านคุณประโยชน์ด้านการปฏิบัติธรรม และ 16) ด้านคุณประโยชน์ด้านปฏิเวธธรรม

แหล่งอ้างอิง

- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2559). *การส่งเสริมสินค้าการท่องเที่ยวความสนใจพิเศษ*. กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- ชาติตติ มธรวาทิน. (2563, 13 มีนาคม). สัมภาษณ์โดย ชญานันท์ อัสวธรรมานนท์ [การ บันทึกเสียง]. หัวหน้าทัวร์, เชียงใหม่.
- นวลจันทร์ เพียรธรรม. (2563, 12 มีนาคม). สัมภาษณ์โดย ชญานันท์ อัสวธรรมานนท์ [การ บันทึกเสียง]. ผู้ประกอบการนำเที่ยว, กรุงเทพฯ.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2550). *50 ปี วัดไทยพุทธคยา*. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พรินต์ติ้ง แอนด์พัลลิชชิง.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2552). *กาลานุกรมพระพุทธศาสนาในอารยธรรมโลก (พิมพ์ ครั้งที่ 2)*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ผลิธัมม.
- พระมหาดวงจันทร์ คตตสีโล. (2551). *เล่าเรื่องเมืองแขก*. เชียงใหม่: ใจดีดีมีเดีย.
- พระมหาवासยาม วชิรปณฺโณ. (2553). *เยือนอินเดียตามรอยอารยธรรมพุทธ*. กรุงเทพฯ: Pilgrim Press.

- พระมหาดาวสยาม วชิรปัญญา. (2563, 16 มีนาคม). สัมภาษณ์โดย ชญานันท์ อัครธรรมานนท์ [การบันทึกเสียง]. พระธรรมวิทยากรและผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ขอนแก่น.
- พระมหาบุญอุ่ม รัตนสันติ. (2563, 18 มีนาคม). สัมภาษณ์โดย ชญานันท์ อัครธรรมานนท์ [การบันทึกเสียง]. พระธรรมวิทยากร อาจารย์ประจำหลักสูตรภาษาอังกฤษ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, นครปฐม.
- พระมหาภูติชัย วชิรมณี. (2552). สัญชาติกายเป็นไทย สัญชาติใจเป็นอินเดีย. ใน *พระราชรัตนรังษี, ไปอินเดีย พลิกกองอิฐ สะกิดปัญญา*. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- พระมหาอินทรวรงค์ อิศรภานี. (2563, 16 มีนาคม). สัมภาษณ์โดย ชญานันท์ อัครธรรมานนท์ [การบันทึกเสียง]. พระธรรมวิทยากร อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน, ลำพูน.
- พระราชรัตนรังษี (ว.ป. วีรยุทโธ). (2547). *จาริกเนปาล*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม.
- พระราชรัตนรังษี (ว.ป. วีรยุทโธ). (2549). *บริหารแบบธรรมทูตอินเดีย*. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์ พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- พระราชรัตนรังษี (ว.ป. วีรยุทโธ). (2550). *ร้อยวาทะธรรมะปิดทอง* (พิมพ์ครั้งที่ 2). Delhi, India: OM Laser Printers.
- พระราชรัตนรังษี (ว.ป. วีรยุทโธ). (2552). *สู่แดนพุทธองค์ อินเดีย-เนปาล*. กรุงเทพฯ: Design-D.
- พระราชรัตนรังษี (ว.ป. วีรยุทโธ). (2554). *หอมกลิ่นพารานส์*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์หลวงพ่อก๊อปปี้.
- พระสมนึก จรโน. (2563, 17 มีนาคม). สัมภาษณ์โดย ชญานันท์ อัครธรรมานนท์ [การบันทึกเสียง]. อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน, ลำพูน.
- ไพโรจน์ ชินศิริประภา. (2549). *ท่องเที่ยวทางธรรมตามรอยบาทพระศาสดา*. กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดยูเคชั่น.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สถาบันโพธิคยาวิชชาลัย 980. (2556). *ธรรมวิชัยจากแดนพุทธภูมิ พุทธพลิกโลก*. กรุงเทพฯ: พิมพ์ดีการพิมพ์.
- เสฐียรพงษ์ วรรณปก. (2532). *สู่แดนพุทธภูมิ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ธรรมสภา.
- เสฐียรพงษ์ วรรณปก. (2550). *คำบรรยายพระไตรปิฎก* (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม.
- SamyakTravel. (2563, 17 มีนาคม). สัมภาษณ์โดย ชญานันท์ อัครธรรมานนท์ [การบันทึกเสียง]. ผู้ประกอบการนำเที่ยว, กรุงเทพฯ.

รูปแบบการบริหารจัดการขยะมูลฝอยโดยชุมชนอย่างครบวงจร INTEGRATED MANAGEMENT MODEL OF COMMUNITY-BASED WASTE

สกุนา คงจันทร์ *

Skuna Kongjun

พระวุฒิชัย มหาสทโท (เสียงใหญ่) *

Phra Wuttichai Mahasatto (Siangyai)

เทิดศักดิ์ ดวงปันสิงห์ **

Terdsak Duangpansing

แทนรัฐ สุจारी ***

Tanrat sujaree

ภักดี โพธิ์สิงห์ ****

Pakdee Phosing

Corresponding Author E-mail: skuna.noko@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ เป็นการศึกษาจากเอกสารด้วยวิธีการสืบค้นและวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการขยะมูลฝอยของชุมชน พบว่า การบริหารจัดการขยะ มี 4 ขั้นตอนที่สำคัญ คือ ขั้นตอนที่ 1 การมีความตั้งใจจริงที่อยากจะทำให้ชุมชนของตนเองเป็นชุมชนที่ปราศจากปัญหาขยะ ขั้นตอนที่ 2 การมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน การดำเนินโครงการหรือกิจกรรมใด ๆ ในชุมชน จะเกิดความสำเร็จได้อย่างยั่งยืนต้องมาจากการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน ขั้นตอนที่ 3 การสร้างเครือข่ายในการทำงานทั้งภายในและภายนอกชุมชนที่เป็นหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนที่เกี่ยวข้อง เป็นการสร้างความเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ทำให้ชาวบ้านและประชาชนในชุมชนได้มีบทบาทร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับการจัดการขยะของชุมชนอย่างครบวงจร และขั้นตอนที่ 4 การใช้หลักการบริหารจัดการขยะอย่างครบวงจร เน้นการดำเนินการด้านการลดปริมาณขยะ ตามแนวทางหลัก 3Rs (ใช้น้อย ใช้ซ้ำ และนำกลับมาใช้ใหม่) และหลัก 7Rs รวมทั้งการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการขยะมูลฝอย ทั้งร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับประโยชน์และร่วมประเมินผล ยึดหลักการพึ่งตนเองโดยมุ่งใช้ทรัพยากรในแต่ละชุมชนเป็นต้นทุนสำหรับกิจกรรมการจัดการขยะ เช่น การตั้งกลุ่มคัดแยกประเภทขยะ ธนาคารขยะ การแปรรูปขยะเป็นพลังงานทดแทน (น้ำมัน, ถ่าน) การทำปุ๋ยหมัก หรือปุ๋ยชีวภาพ โดยองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นให้การสนับสนุนส่งเสริมและขยายผลให้ครอบคลุมทุกพื้นที่ เพื่อพัฒนาเป็นชุมชน ปลอดขยะ ทำให้ชุมชนสะอาด น่าอยู่ และเป็นการพัฒนาอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: ขยะมูลฝอย, การบริหารจัดการ, หลัก 3Rs, หลัก 7Rs.

* อาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

** ผู้บังคับหมวดสื่อสาร กองพันทหารปืนใหญ่ที่ 17 กองพลทหารราบที่ 7

*** สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัด อำเภอนองพอกเขต 2 จังหวัดร้อยเอ็ด

**** คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

ABSTRACT

This academic article was a documentary study operated by searching and analyzing data from the academic documents related to solid waste management of the community.

It was found that the management model of community-based solid waste consisted of 4 important steps, namely, step 1 was a true intention to make the community free from garbage problems; step 2 was participation of the people in community i.e. sustainable success of any projects or activities in the community came from the cordial participation of the community members; step 3 was to build working networks within the community including other related governmental and private sectors was to create a belonging sense to the community which made villagers and people in the community to have roles in carrying out various activities related to the integrated community waste management; and step 4 was using integrated waste management principles emphasized on the reduction of waste according to the 3Rs guidelines (low-used, re-used and Recycled) and the 7Rs guidelines, including the use of public participation processes in the management of solid waste consisted of thinking, making decisions, planning, collaborating, benefiting and results assessing. It was an adherence to the principle of self-sufficiency by using resources in each community for the activity such as group setting for sorting garbage, waste banks, converting waste into alternative energy (Oil, charcoal), and composting or bio-fertilizer. This could be promoted and supported by the local administration organization and expanded the results to cover all areas for development of a waste-free community, made up clean and livable community which was a sustainable development.

Keywords: Solid Waste, Management, 3Rs, 7Rs.

บทนำ

ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีขยะมูลฝอยมาก โดยเฉพาะใน ปี 2559 ประเทศไทยผลิตขยะออกมาไม่น้อยกว่าจำนวน 74,130 ตัน ประมาณ 27.06 ล้านตันต่อวัน คิดเป็นอัตราการเกิดขยะมูลฝอยที่ 1.14 กิโลกรัมต่อคนต่อวัน “ปริมาณขยะมูลฝอย” ที่ถูกนำไปกำจัดอย่างถูกต้องเพียง 9.75 ล้านตันต่อวัน คิดเป็นร้อยละ 62 ของปริมาณขยะมูลฝอยที่เก็บขนได้ ส่วนที่เหลือนำไปกำจัดไม่ถูกต้อง 6.01 ล้านตันต่อวัน หรือคิดเป็นร้อยละ 38 ของปริมาณขยะมูลฝอยชุมชนที่เก็บขนได้และมีตกค้างในพื้นที่กำจัดไม่ถูกต้องอีก 6.22 ล้าน

ตันต่อวัน คิดเป็นร้อยละ 22 ของปริมาณขยะมูลฝอยชุมชนที่เกิดขึ้นทั้งประเทศ ปริมาณขยะมูลฝอยชุมชนที่สามารถคัดแยก เพื่อนำกลับมาใช้ประโยชน์ทั้งหมดประมาณ 5.81 ล้านตันต่อวัน คิดเป็นร้อยละ 21 ของปริมาณขยะมูลฝอยชุมชน ที่เกิดขึ้นทั้งประเทศ (กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กรมควบคุมมลพิษ, 2559, น. 1-2)

จากที่ได้กล่าวมาข้างต้น ผู้เขียนจึงมีความสนใจที่จะวิเคราะห์รูปแบบการบริหารจัดการขยะอย่างครบวงจร เพื่อให้การจัดการขยะชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุดสามารถลดปริมาณขยะจะต้องส่งเข้าไป

ทำลาย ด้วยระบบต่าง ๆ ให้น้อยที่สุด สามารถนำขยะมูลฝอยมาใช้ประโยชน์ทั้งในส่วนของการใช้ซ้ำและแปรรูปเพื่อใช้ใหม่ รวมถึงการกำจัดที่ได้ผลพลอยได้ เช่น ปุ๋ยหมักหรือพลังงาน โดยเน้นการมีส่วนร่วมของแต่ละภาคส่วนในชุมชนถือได้ว่า เป็นการช่วยลดปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม และเพิ่มศักยภาพการจัดการขยะชุมชนสามารถนำพลังงานทดแทนที่ได้จากขยะเหล่านี้มาใช้ในครัวเรือน และเกิดผลพลอยได้ คือ ปุ๋ยหมักซึ่งชุมชนสามารถนำไปใช้ประโยชน์ทางการเกษตร โดยมีประเด็นในการนำเสนอที่สำคัญ ดังนี้ ความหมายของขยะมูลฝอย การจัดการขยะมูลฝอย ประสิทธิภาพการแก้ไขปัญหามูลฝอยในต่างประเทศ แนวทางการจัดการขยะมูลฝอยแบบครบวงจร และแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอยโดยชุมชน (Community Based Solid Waste Management) ตามลำดับ

ความหมายของขยะมูลฝอย

พระราชบัญญัติการสาธารณสุข ได้ให้ความหมายของ “มูลฝอย” ไว้ว่า เศษกระดาษ เศษผ้า เศษอาหาร เศษสินค้า เศษวัตถุ เศษพลาสติก ภาชนะที่ใส่อาหาร เศษมูลสัตว์ ซากสัตว์ หรือสิ่งอื่นใดที่เก็บกวาดจากถนน ตลาด ที่เลี้ยงสัตว์ หรือที่อื่น และหมายความรวมถึงมูลฝอยติดเชื้อ มูลฝอยที่เป็นพิษหรืออันตรายจากชุมชน (พระราชบัญญัติการสาธารณสุข (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2550, 2550, น. 2) ยกเว้นอุจจาระและปัสสาวะซึ่งเป็นสิ่งปฏิภูล (ยุพา อยู่เย็น, 2555, น. 10) หากมีการคัดแยกก่อนทิ้งเพื่อนำกลับมาใช้ประโยชน์ สิ่งเหล่านั้นจะถูกเรียกว่า “วัสดุเหลือใช้” เนื่องจากยังไม่ได้ทิ้งจึงยังไม่เป็นขยะ (กรม

ส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม, 2557, น. 12) ส่วนมูลฝอยจากโรงงานอุตสาหกรรมจะขึ้นอยู่กับประเภทของอุตสาหกรรมนั้น ๆ (วุฒิพงษ์ศรีศิลป์, 2553, น. 11)

สรุปได้ว่า ขยะมูลฝอย หมายถึง เศษสิ่งของเหลือทิ้งจากการใช้สอยของมนุษย์ที่มนุษย์ ไม่ต้องการในขณะนั้น หรือจากกระบวนการผลิตซึ่งขยะมูลฝอยมี หลายประเภทที่มีความแตกต่างกันไป เช่น เศษผักผลไม้ เศษอาหาร เศษผ้า เศษถุงพลาสติก ภาชนะใส่อาหาร กล่องโฟม กล่องกระดาษ ขวดน้ำ เป็นต้น ซึ่งมีทั้งประเภทย่อยสลายได้ ยาก หรือย่อย สลายได้เองตามธรรมชาติ บางอย่างสามารถนำกลับมาทำเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ได้ แต่บางอย่างก็ไม่คุ้ม กับต้นทุนในการนำกลับมาทำเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ นอกจากนี้ยังรวมถึงของเสียอันตรายต่าง ๆ เช่น ภาชนะบรรจุสารพิษกระป๋อง กล่องสารเคมี ที่อาจมาจากโรงงานอุตสาหกรรม และการเกษตรที่อาจเป็นอันตรายกับสิ่งแวดล้อมได้หากกำจัดโดยวิธีที่ไม่ถูกต้อง

การจัดการขยะมูลฝอย

ปัจจุบันปัญหาขยะมูลฝอย (Waste Impact) ที่มีจำนวนเพิ่มมากขึ้น ส่งผลกระทบต่อสุขภาพกาย สุขภาพใจของมนุษย์ และสิ่งแวดล้อมรอบข้าง ทำให้เกิดความจำเป็นที่จะต้องมีการบริหารจัดการขยะมูลฝอยอย่างเป็นระบบและถูกต้องตามวิธีการกำจัดขยะมูลฝอย สุพัตรา คูโพหนอง (2553, น. 31) ได้กล่าวถึงการจัดการมูลฝอยที่ถูกหลักสุขลักษณะ มี 3 วิธี ได้แก่

วิธีที่ 1 ระบบหมักปุ๋ย (System ferments the fertilize) วิธีการหมักขยะมูล

ฝอยเพื่อทำปุ๋ยในที่นี้ หมายถึง การอาศัย ขบวนการทางชีววิทยา ของจุลินทรีย์ในการ ย่อยสลายอินทรีย์วัตถุที่มีอยู่ในขยะมูลฝอย โดยเฉพาะจุลินทรีย์ พวกที่ต้องการออกซิเจน ภายใต้ภาวะที่เหมาะสมในด้านความชื้น อุณหภูมิ ปริมาณออกซิเจน รวมทั้งอัตราส่วน ระหว่างไนโตรเจนและคาร์บอนไดออกไซด์ เพื่อให้การย่อยสลายแปรสภาพเป็นแร่ธาตุที่มี ลักษณะ ค่อนข้างคงรูป มีสีดำค่อนข้างแห้ง สามารถใช้ในการปรับปรุงคุณภาพดิน และมี คุณค่าอาหาร สำหรับบำรุงดิน

วิธีที่ 2 ระบบการเผาในเตาเผา (Burning down system in the kiln) เป็น การทำลายขยะมูลฝอย ด้วยวิธีการเผาทำลาย ในเตาเผาที่ได้รับการออกแบบก่อสร้าง ที่ ถูกต้องและเหมาะสม โดยต้องให้มีอุณหภูมิใน การเผาที่ 850-1,200 องศาเซลเซียส เพื่อให้ การทำลายที่สมบูรณ์ที่สุด สามารถลดปริมาณ ขยะมูลฝอยได้ร้อยละ 80-90 แต่ในการเผา มักจะ ก่อให้เกิดมลพิษ ด้านอากาศได้แก่ฝุ่น ขนาดเล็กก๊าซพิษต่าง ๆ เช่น ซัลเฟอร์ได ออกไซด์ (Sulfur dioxide) เป็นต้น นอกจากนี้ แล้ว ยังอาจเกิดไดออกซิน (Dioxins) ซึ่งเป็น สารก่อมะเร็ง และเป็นสาร ที่กำลังอยู่ในความ สนใจของประชาชน ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมี ระบบควบคุมมลพิษทางอากาศ และดัก มิให้ อากาศที่ผ่านปล่องระบายออกสู่บรรยากาศมี ค่าเกินกว่าค่ามาตรฐาน คุณภาพอากาศ จาก เตาเผาที่กำหนด

วิธีที่ 3 ระบบฝังกลบอย่างถูกหลัก สุขาภิบาล (Sanitary landfill) เป็นการกำจัด ขยะมูลฝอย โดยการนำไปฝังกลบในพื้นที่ที่ได้ จัดเตรียมไว้ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ได้รับการคัดเลือก ตามหลักวิชาการ พิจารณาทางด้านเศรษฐกิจ

สังคม สิ่งแวดล้อม วิศวกรรม สถาปัตยกรรม และการยินยอมจากประชาชน จากนั้นจึงทำ การออกแบบก่อสร้างโดยมีการวาง มาตรการ ป้องกันผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น เช่นการ ปั่นเปื้อนของน้ำเสียจากกองขยะมูลฝอยที่ เรียกว่าน้ำชะขยะมูลฝอย (Leachate) ซึ่งเป็น น้ำเสียที่มีค่าความสกปรกสูง ไหลซึมลงสู่ชั้น น้ำใต้ดิน มีผลทำให้คุณภาพน้ำใต้ดิน เสื่อมสภาพลง จนส่งผลกระทบต่อประชาชนที่ ใช้น้ำเพื่อการอุปโภคและบริโภค

ดังนั้น ในช่วงระยะเวลา 1 - 2 ปีที่ผ่านมา รัฐบาลจึงได้ตระหนักถึงมลพิษพลาสติกกัน อย่างมาก จนนำไปสู่การเกิด Roadmap เพื่อ การจัดการขยะพลาสติก พ.ศ. 2561-2573 โดยกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมได้ร่วมมือกับโมเดิร์นเทรด เพื่อ รณรงค์ให้เลิกใช้ถุงพลาสติกอย่างถาวร เริ่ม ตั้งแต่ 1 มกราคม 2563 เป็นต้นมา อีกทั้งยัง ได้รับความร่วมมือจากผู้ค้าในตลาดสด ร้าน ขายของชำ ร้านค้าต่างๆ ในการเลิกใช้ ถุงพลาสติก ซึ่งนับว่าเป็นสัญญาณที่ดีใน อนาคตตามที่รัฐบาลได้ตั้งเป้าเลิกการใช้ ถุงพลาสติกทั่วไทย 1 มกราคม 2564 พร้อม กับการผลักดันกฎหมายบังคับใช้ควบคู่กับการ ประชาสัมพันธ์ แต่ด้วยสถานการณ์ Covid-19 ที่เกิดขึ้นในขณะนี้ จึงนับว่าเป็นก้าวที่สำคัญ ของประเทศไทย ในการต่อสู้กับมลพิษ พลาสติก ตามมาตรการในการลดการแพร่ ระบาดไวรัส ประชาชนต้องกักตัวในบ้านหรือ ที่พักของตน จึงเกิดขยะพลาสติกจากการใช้ งานครั้งเดียวทิ้งจำนวนมากจากการสั่งซื้อ สินค้าออนไลน์ต่าง ๆ รวมทั้งมีข้อบังคับที่ ให้ ร้านต่าง ๆ ให้บริการได้เฉพาะบริการซื้อกลับบ้านเท่านั้น และผู้บริโภคยังมีการป้องกัน

ตนเองโดยหลีกเลี่ยงการใช้ภาชนะซ้ำแต่หันมาใช้พลาสติกใช้ครั้งเดียวทิ้งแทน จนเกิดเป็น “วิกฤตแห่งความสะดวกสบาย” ในผู้บริโภค (พิชา รักรอด, 2563) จากการสำรวจออนไลน์เมื่อช่วงกลางเดือนเมษายน พ.ศ.2563 มีผู้บริโภคร้อยละ 62 ของจำนวนทั้งหมดมากกว่า 700 คน ที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานครเป็นส่วนมาก มีความเห็นว่าพลาสติกใช้ครั้งเดียวทิ้งเป็นสิ่งจำเป็น

การสั่งอาหารจากบริการฟู้ดเดลิเวอรีและซื้ออาหารกลับบ้านมากขึ้นเป็นร้อยละ 54 ในขณะที่มีการสั่งซื้อสินค้าออนไลน์มากขึ้นเป็นร้อยละ 47 (Mahavongtrakul, M., 2563) นอกจากนี้ ที่บริเวณดอยสุเทพ อำเภอเมืองจังหวัดเชียงใหม่ พบมีปริมาณขยะจากการบริโภคของมนุษย์เพิ่มขึ้นอย่างมากจากการให้บริการ ส่งอาหาร ประกอบด้วยถุงพลาสติก กล่องพลาสติก และพลาสติกใช้ครั้งเดียวทิ้ง เช่น ซ้อน ส้อม ไม้จิ้ม เพิ่มขึ้นจาก 1,500 ตันต่อวันเป็น 6,300 ตันต่อวัน หรือร้อยละ 15 ซึ่งจากเดิมเฉพาะขยะพลาสติกประมาณ 2 ล้านตันต่อปี เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 3 และหากขยะส่วนใหญ่ปนเปื้อนเศษอาหารและไม่มีแยกขยะที่เหมาะสม วัสดุเหลือใช้ทั้งหลายเหล่านี้จะถูกนำไปฝังกลบ จึงมีขยะพลาสติกที่นำไปรีไซเคิลเพียงร้อยละ 25 (พิชา รักรอด, 2563)

ดังนั้น เพื่อให้สามารถก้าวสู่ความสำเร็จตาม Roadmap การจัดการขยะพลาสติกให้เหลือศูนย์ (Zero Waste) ในปี พ.ศ. 2573 ตามการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้บริโภคในสถานการณ์ Covid-19 โดยการนำหลักการ 7Rs ที่เป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจหมุนเวียน (Circular Economy) คือ การใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีให้เกิดประโยชน์

สูงสุดและเกิดขยะน้อยที่สุด ด้วยการย้ำเตือนผู้บริโภคให้ตระหนักถึงพฤติกรรมการบริโภคคิดก่อนการตัดสินใจซื้อสินค้า คำนึงถึงพลาสติกและขยะมูลฝอยนี้ จำเป็นจะต้องรณรงค์หรือจูงใจให้คนในชุมชนหันมาถือปฏิบัติในการลดปริมาณขยะมูลฝอย ตามหลักการ 7Rs ดังต่อไปนี้ (กรมควบคุมมลพิษ, 2556, น. 10-11)

1. Refuse (ปฏิเสธ) คือ การปฏิเสธการใช้ทรัพยากรแบบครั้งเดียวทิ้งหรือห้ามนำเข้าจากแดนไกลหรือการปฏิเสธใช้สินค้าหรือผลิตภัณฑ์ที่ทำลายโลก เช่น พลาสติกกล่อง โฟมบรรจุอาหาร การเปลี่ยนความคิดเรื่องการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างถูกต้องเหมาะสม ไม่ได้ทำตามกระแสแต่อย่างใดแต่ทำจากใจหรือจากจิตสำนึกที่ดีเช่น การซื้อสินค้าที่ผลิตจากวัสดุที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

2. Recycle (นำกลับมาใช้ใหม่) คือ การนำวัสดุที่หมดสภาพแล้วหรือที่ใช้แล้วมาแปรสภาพด้วยกระบวนการต่าง ๆ เพื่อนำกลับมาใช้หรือแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ เช่น คิดกอนทิ้งขยะคัดแยกขยะประเภทกระดาษ แก้ว โลหะเพื่อนำกลับปรีไซเคิลได้ไม่รู้จบ คัดแยกขยะประเภทกล่องนมเพื่อรีไซเคิลนำไปผลิตแผ่นกรีนบอร์ด

3. Reuse (ใช้ซ้ำ) คือ การนำกลับมาใช้ใหม่อีกหลาย ๆ ครั้งไม่ใช่แค่การลดขยะเท่านั้น แต่ยังเป็นการยืดอายุการใช้ทรัพยากรให้นานขึ้น ทำให้ไม่ต้องไปรบกวนทรัพยากรธรรมชาติใหม่ซึ่งส่วนหนึ่งทำให้การใช้พลังงานน้อยลงและช่วยลดผลกระทบที่นำไปสู่ภาวะโลกร้อน เช่น แยกประเภทกระดาษที่ใช้แล้วเพื่อนำกลับ มาใช้ใหม่อย่าง

เหมาะสม กระดาษดีนำมาใช้พิมพ์ใหม่เป็นกระดาษ 2 หน้า สำหรับเอกสารร่าง

4. Refill: นำไปเติม เลือกซื้อสินค้าชนิดที่นำบรรจุภัณฑ์เดิมไปเติมตัวสินค้าแทนสินค้าที่ใส่บรรจุภัณฑ์ใหม่ เช่น น้ำยาล้างจาน น้ำยาซักผ้า สบู่เหลว แชมพู ครีมนวดผม และถ่านที่สามารถชาร์จได้ จึงเป็นวิธีที่ช่วยลดขยะจากบรรจุภัณฑ์ได้เป็นอย่างดี

5. Repair (ซ่อมแซม) คือ การซ่อมแซมให้ใช้การได้ใหม่ เช่น กระป๋องพลาสติกที่แตกร้าวหรือเป็นรูใช้กาบประสานก็ใช้ได้เหมือนเดิมทำให้อายุการใช้งานนานขึ้น การกลายเป็นขยะก็ยืดเวลาออกไป

6. Return (ตอบแทน) คือ การตอบแทนสิ่งที่พวกเราได้ทำลายไปคืนสู่โลก เช่น ปลุกต้นไม้เพื่อเพิ่มพื้นที่สีเขียวคืนแก่โลก ช่วยโลกสดใส ลดก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ลดปัญหาโลกร้อน

7. Reduce (ลดการใช้) คือ การลดใช้ทรัพยากรให้เหลือเท่าที่จำเป็นหรือนำมาใช้ให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด เช่น ใช้ถุงผ้าหรือตะกร้าแทนถุงพลาสติกใช้กล่องข้าวหรือปิ่นโต ลดการใช้โฟม ใช้แก้วน้ำส่วนตัว ใช้แก้วที่ใช้ครั้งเดียวแล้วทิ้งรีนน้ำ ต้มให้พอดีและต้มให้หมดทุกครั้งหากต้มน้ำ เหลือน้ำมาใช้รดน้ำต้นไม้หรือรวบรวมเพื่อทำความสะอาดสิ่งต่างๆ เป็นต้น

ภาพที่ 1 ภาพ เจ็ดแล้วจ้า : หลัก 7R ช่วยลดปริมาณขยะ

แหล่งที่มา: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.), สิงหาคม 2560)

อย่างไรก็ตาม การลดปริมาณจากแหล่งกำเนิด (Source reduction) เป็นการดำเนินการก่อนที่จะมีการผลิตของเสียออกจากกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งไม่มีหลักเกณฑ์ตายตัวสำหรับการปฏิบัติ ส่วนใหญ่จะขึ้นอยู่กับสถานการณ์และความร่วมมือของประชาชนเป็นหลัก

ประสบการณ์การแก้ไขปัญหามูลฝอยในต่างประเทศ

ปัญหาเรื่องมูลฝอยไม่ได้เป็นปัญหาเล็ก ๆ ในระดับพื้นที่เท่านั้น เพราะเมื่อรวมกันหลายพื้นที่ก็จะเป็นปัญหาระดับประเทศที่ต้องเร่งวางแผนรับมืออย่างเร่งด่วน ในที่นี้ ขอยกตัวอย่างการดำเนินงานจัดการมูลฝอย 3 ประเทศ ดังนี้

สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมัน เยอรมนีได้พัฒนาระบบการจัดการขยะโดยออกกฎหมายที่ใช้หลักการ EPR มาจัดการขยะบรรจุภัณฑ์ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1991 ควบคู่ไปกับระบบมัดจำคืนเงินบรรจุภัณฑ์ ระบบ EPR มีขอบเขตกว้างกว่าระบบมัดจำคืนเงินที่เน้นเฉพาะบรรจุภัณฑ์เครื่องดื่ม โดยบรรจุภัณฑ์เครื่องดื่มที่ไม่ได้อยู่ในระบบมัดจำคืนเงินก็ต้องติดสัญลักษณ์ Green Dot เพื่อให้ผู้บริโภคทิ้งในถังสีเหลืองได้ ส่วนบรรจุภัณฑ์เครื่องดื่มภายใต้ระบบมัดจำคืนเงินจะติดสัญลักษณ์ Pfand ผู้บริโภคสามารถนำบรรจุภัณฑ์ไปส่งคืนที่ร้านค้าปลีกและได้รับเงินมัดจำคืน

ประสบการณ์ของเยอรมนีชี้ให้เห็นว่าการออกกฎหมายที่ใช้หลักการ EPR ช่วยลดปริมาณขยะบรรจุภัณฑ์ที่ต้องส่งไปกำจัดด้วยการฝังกลบหรือการเผา และช่วยให้เกิดการ

พัฒนาอุตสาหกรรมรีไซเคิลและการจ้างงานในอุตสาหกรรมมากขึ้น อัตราการรีไซเคิลบรรจุภัณฑ์ไม่น้อยกว่าร้อยละ 65 ในขณะที่ระบบมัดจำคืนเงินได้ช่วยสร้างแรงจูงใจให้ผู้บริโภคส่งคืนบรรจุภัณฑ์เครื่องดื่มเข้าสู่ระบบ ไม่น้อยกว่าร้อยละ 97 อย่างไรก็ตาม การออกกฎหมายและระบบจัดการยังมีปัญหาอุปสรรคในบางประการซึ่งรัฐบาลได้มีการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายและปรับปรุงระบบบริหารจัดการเพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว โดยเฉพาะเรื่องต้นทุนในการบริหารจัดการขยะบรรจุภัณฑ์ขององค์กร PRO การเปิดให้มี PRO มากกว่าหนึ่งองค์กรเพื่อให้เกิดการแข่งขันขององค์กรตัวแทนผู้ผลิต รวมทั้งการแก้ไขกฎหมายเพื่อแก้ปัญหา free riders หรือผู้ที่ไม่ได้จ่ายค่าธรรมเนียมให้กับระบบ EPR

สิ่งที่ประเทศไทยควรเรียนรู้ในการออกแบบระบบและพัฒนากฎหมาย EPR คือการให้ความสำคัญกับการขึ้นทะเบียนผู้ผลิตที่รวมถึงผู้นำเข้า ร้านค้าปลีก (รวมถึงร้านค้าออนไลน์ด้วย) และการเผยแพร่ข้อมูลการขึ้นทะเบียนเพื่อแก้ปัญหา free riders และการออกแบบระบบที่จูงใจให้ผู้ผลิตปรับปรุงการออกแบบบรรจุภัณฑ์ให้เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมมากขึ้น เช่น อัตราค่าธรรมเนียมที่แปรผันตามประเภทวัสดุและน้ำหนัก ส่วนระบบมัดจำคืนเงินเป็นมาตรการที่มีประสิทธิภาพอย่างมากในการสร้างแรงจูงใจให้ผู้บริโภคส่งคืนขยะบรรจุภัณฑ์เข้าสู่ระบบการจัดการแต่การกำหนดอัตรามัดจำคืนเงินไม่ควรกำหนดในอัตราที่สูงเกินไป เนื่องจากจะสร้างภาระให้กับผู้บริโภคและไม่สามารถกระตุ้นให้ผู้ผลิตลดการใช้บรรจุภัณฑ์แบบใช้ครั้งเดียวทิ้งได้เท่าที่ควร เนื่องจากผู้ผลิต

สามารถสร้างกำไรได้จากเงินมัดจำที่ผู้บริโภค ไม่ได้นำบรรจุภัณฑ์มาคืน ในส่วนนี้ ควรมีมาตรการป้องกันโดยกำหนดในกฎหมายว่า ในกรณีที่ผู้ผลิตมีเงินมัดจำคงเหลือในส่วนที่ผู้บริโภคไม่ได้นำบรรจุภัณฑ์มาส่งคืนในระบบ ผู้ผลิตจะต้องนำส่งให้กับกองทุนของรัฐ เช่น กองทุนสิ่งแวดล้อม เพื่อนำไปใช้สนับสนุนกิจกรรมสร้างความตระหนักเพื่อสิ่งแวดล้อม และสนับสนุนการจัดการขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่อไป (สุจิตรา วาสนาดำรงดี, 2563, น. 20-21)

ประเทศญี่ปุ่น ประเทศญี่ปุ่น ได้มีกฎหมายเกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอย นับตั้งแต่ปี ค.ศ. 1900 มีกฎหมายฉบับแรก ได้แก่ กฎหมายด้านการรักษาความสะอาดที่สาธารณะ (Public Cleansing Law) ปี ค.ศ. 1954 ออกกฎหมายการสาธารณสุข (Sanitation Law) ปี ค.ศ. 1970 ออกกฎหมายด้านการจัดการขยะและการรักษาความสะอาดที่สาธารณะ (Waste Management and Public Cleansing Law) และในปี ค.ศ. 1991 ออกกฎหมายเกี่ยวกับการส่งเสริมการนำวัสดุรีไซเคิลกลับมาใช้ใหม่ (Law of Promotion of Utilization of Recycled Resources) นอกจากนั้นยังมีกฎหมายส่งเสริมการนำขยะมูลฝอยที่ใช้ประโยชน์ได้กลับมาใช้ประโยชน์และกำหนดรูปแบบของการบริหารจัดการขยะมูลฝอยและการนำขยะมูลฝอยกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่

จะเห็นได้ว่า ประเทศญี่ปุ่นมีกฎหมายด้านการจัดการขยะเฉพาะ ทุกภาคส่วนต้องมีส่วนร่วมในการรับผิดชอบการจัดการขยะ และกฎหมายดังกล่าวนำมาบังคับใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลให้ประเทศญี่ปุ่นประสบ

ความสำเร็จในด้านการจัดการขยะสูง กฎหมายพื้นฐานในการสนับสนุนสังคมให้เป็นสังคมรีไซเคิลได้ถูกนำมาบังคับใช้เพื่อส่งเสริมการพัฒนาสู่สังคมรีไซเคิล ลดการใช้ทรัพยากร และลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม รวมทั้งมีการพัฒนาข้อกฎหมาย ได้แก่ กฎหมายด้านการรักษาความสะอาดและการจัดการขยะเพื่อให้มีการจัดการขยะที่เหมาะสม กำหนดระเบียบข้อบังคับในการจัดตั้งโรงงานกำจัดขยะและธุรกิจด้านการกำจัดขยะ กำหนดมาตรฐานการจัดการขยะ มาตรการควบคุมการกำจัดขยะที่ไม่เหมาะสม และการพัฒนาการจัดการขยะ โดยผ่านการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างมีความรับผิดชอบ นอกจากนี้ยังมีกฎหมายด้านการส่งเสริมการนำทรัพยากรกลับมาใช้ใหม่ เพื่อส่งเสริมการใช้ซ้ำและนำกลับมาใช้ใหม่ของผลิตภัณฑ์แต่ละประเภท โดยคำนึงถึงหลัก 3Rs (Reduce, Reuse, Recycle) ซึ่งได้มีการออกกฎหมายเฉพาะตามลักษณะของผลิตภัณฑ์ เช่น กฎหมายรีไซเคิลภาชนะและบรรจุภัณฑ์ กฎหมายรีไซเคิลเครื่องใช้ไฟฟ้า กฎหมายรีไซเคิลขยะเศษอาหาร กฎหมายรีไซเคิลขยะจากการก่อสร้าง และกฎหมายรีไซเคิลยานพาหนะที่หมดอายุการใช้งานแล้ว เป็นต้น

การลดและคัดแยกขยะในท้องถิ่นแต่ละเขตของกรุงโตเกียวมีการดำเนินกิจกรรมหรือโครงการเพื่อลดปริมาณขยะทั้งในที่พิกอาศัย ร้านค้า และบริษัท ทั้งยังดำเนินการตามกฎหมายส่งเสริมการสร้างสังคมการนำกลับมาใช้ใหม่อย่างยั่งยืน รวมถึงกฎหมายเฉพาะของการจัดการขยะแต่ละประเภท นอกจากนี้ประชาชนในกรุงโตเกียวมีการคัดแยกขยะ

ก่อนนำมาทิ้ง ณ จุฬารวบรวมขยะ โดยแยกเป็นขยะ 4 ประเภท ดังนี้

1. ขยะเผาไหม้ได้ (Combustible Waste) เช่น เศษอาหาร กระดาษ พลาสติก
2. มูลฝอยเผาไหม้ไม่ได้ (Non-Combustible Waste) เช่น โลหะ อุปกรณ์เครื่องใช้ไฟฟ้า แก้วเซรามิก
3. ขยะขนาดใหญ่ (Bulky Waste) เช่น เฟอร์นิเจอร์ ตู้ เตียง โต๊ะ
4. ขยะที่สามารถนำกลับมาใช้ใหม่ได้ (Resources) เช่น กระดาษ พลาสติก แก้ว (ไทยพับลิก้า, 2557)

ประเทศสิงคโปร์ สิงคโปร์เป็นประเทศระดับแนวหน้าในด้านการบริหารจัดการกับสิ่งปฏิกูลที่เกิดขึ้นภายในประเทศ รวมถึงการจัดการด้านขยะด้วยโรงไฟฟ้าพลังงานขยะ ในช่วงปี 2503 (1960) และ 2513 (1970) ระบบการกำจัดขยะในสิงคโปร์ยังคงเป็นแบบฝังกลบ จากนั้นในช่วงปลายทศวรรษ 2513 หน่วยงาน National Environmental Agency (NEA) ได้นำระบบโรงเผาขยะเป็นพลังงาน (Waste-To-Energy Incineration Plants) หรือ Waste-To-Energy (WTE) เข้ามาใช้ในการกำจัดขยะมูลฝอยในสิงคโปร์ ซึ่งสามารถลดปริมาณขยะได้ถึง 90% ทำให้ลดพื้นที่ที่ใช้ในการฝังกลบ นอกจากนี้ WTE ยังจะสร้างไอน้ำที่ได้จากการเผาไหม้ขยะและนำไปใช้ขับเคลื่อนเครื่องปั่นไฟเพื่อการผลิตกระแสไฟฟ้าในสิงคโปร์อีกด้วย

ปัจจุบันมีโรงงาน WTE ในสิงคโปร์มีทั้งหมดสี่แห่ง คือ บริเวณ Tuas และบริเวณ Senoko โดยขยะที่นำมาเผาที่ WTE นี้ มีสัดส่วนประมาณ 37% ของขยะทั้งหมดในสิงคโปร์ ส่วนอีก 60% จะถูกนำกลับมารี

ไซเคิล และที่เหลืออีก 3% จะถูกขนส่งไปยังสถานีขนส่งทางทะเล The Tuas Marine Transfer Station (TMTS) เพื่อนำไปฝังในบ่อขยะนอกชายฝั่ง Semakau Landfill ที่คาดว่าจะเต็มภายในปี 2578

การใช้ Bioplastic ในสิงคโปร์ เมื่อปี 2550 หน่วยงาน The Singapore Packaging Agreement (SPA) ได้ถูกจัดตั้งขึ้น โดยเป็นความร่วมมือระหว่างภาครัฐและภาคเอกชนในการทำงานร่วมกันเพื่อการลดขยะบรรจุภัณฑ์ในสิงคโปร์ โดยในปัจจุบันมีองค์กรในสิงคโปร์เข้าร่วมมากกว่า 200 แห่ง ด้วยนโยบายและการออกมาตรการต่างๆ ของสิงคโปร์ ในการลดขยะบรรจุภัณฑ์ ทำให้ผู้ประกอบการสิงคโปร์หลายรายนำบรรจุภัณฑ์ที่ผลิตมาจาก Bioplastic เข้ามาใช้ทดแทนพลาสติกโพลีเอทิลีนทั่วไป เช่น บรรจุภัณฑ์เบเกอรี่ของบริษัท BreadTalk บรรจุภัณฑ์กล่องอาหารของศูนย์อาหาร Food Republic และช้อนส้อมที่ใช้ในบริการจัดเลี้ยงของบริษัท Neo Group เป็นต้น เนื่องจากการใช้พลาสติก Bioplastic เหล่านี้จะสามารถย่อยสลายได้เร็วกว่าถุงพลาสติกโพลีเอทิลีนทั่วไป และไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมมากนัก อย่างไรก็ตาม ด้วยการกำจัดขยะของสิงคโปร์ ทำให้การใช้บรรจุภัณฑ์ Bioplastic อาจไม่ได้ประสิทธิภาพอย่างที่เราควรเป็น เนื่องจากพลาสติก Bioplastic จะสามารถย่อยสลายได้นั้น ก็ต่อเมื่อถูกฝังในหลุมฝังกลบขยะเท่านั้น (สำนักงานส่งเสริมการค้าในต่างประเทศ ณ กรุงสิงคโปร์, 2562)

สรุปได้ว่า การดำเนินงานจัดการมูลฝอยของทั้ง 3 ประเทศ มีจุดเน้นสำคัญ คือ สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมัน ออกกฎหมายที่ใช้

หลักการ EPR คือ การให้ความสำคัญกับการขึ้นทะเบียนผู้ผลิตที่รวมถึงผู้นำเข้า ร้านค้าปลีก (รวมถึงร้านค้าออนไลน์ด้วย) และการเผยแพร่ข้อมูลการขึ้นทะเบียนเพื่อแก้ปัญหา free riders และการออกแบบระบบที่จูงใจให้ผู้ผลิตปรับปรุงการออกแบบบรรจุภัณฑ์ให้เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมมากขึ้น ประเทศไทยปุนมีกฎหมายเกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอยหลายฉบับที่มีลักษณะของผลิตภัณฑ์ เพื่อให้ทุกภาคส่วนต้องมีส่วนร่วมในการรับผิดชอบการจัดการขยะ และกฎหมายดังกล่าวนำมาบังคับใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และประชาชนมีการคัดแยกขยะก่อนนำมาทิ้ง ณ จุดรวบรวมขยะ ส่วนประเทศสิงคโปร์นอกจากการจัดการด้านขยะด้วยโรงไฟฟ้าพลังงานขยะแล้ว ยังมีนโยบายและการออกมาตรการในการลดขยะบรรจุภัณฑ์ของผู้ประกอบการให้นำบรรจุภัณฑ์ที่ผลิตมาจาก Bioplastic เข้ามาใช้ทดแทนพลาสติกโพลีเอทิลีนทั่วไป ซึ่งเป็นสิ่งที่ประเทศไทยควรนำมาถอดบทเรียนความสำเร็จเพื่อจัดการความรู้ในการบริหารจัดการปัญหาขยะต่อไป

แนวทางการจัดการขยะมูลฝอยแบบครบวงจร

สำหรับกรณีประเทศไทย กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อมได้เสนอ แนวทางการบริหารจัดการขยะมูลฝอยอย่างครบวงจร โดยเน้นการวางแผนการจัดการมูลฝอยอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด สามารถลดปริมาณมูลฝอยที่จะต้องส่งเข้าไปทำลายด้วยระบบต่าง ๆ ให้น้อยที่สุด สามารถนำมูลฝอยมาใช้ประโยชน์ ทั้งในส่วนของการใช้ซ้ำ (Reuse)

การแปรรูปกลับมาใช้ใหม่ (Recycle) และเกิดผลพลอยได้จากการกำจัด เช่น ปุ๋ยหมัก นำมาทำมูลฝอยหอม (ปุ๋ยน้ำจุลินทรีย์) ก๊าซชีวภาพซึ่งให้พลังงานสะอาด ดังนั้นจึงมีขั้นตอนในการจัดการขยะมูลฝอยแบบครบวงจรไว้ หลายรูปแบบ ดังนี้ (กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม, 2542, น. 30-33)

การลดปริมาณการผลิตมูลฝอย คือ รมรณรงค์ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการลดการผลิต มูลฝอยในแต่ละวัน ได้แก่

1. ลดการทิ้งบรรจุภัณฑ์โดยการใช้สินค้าชนิดเติมใหม่ เช่น ผงซักฟอก น้ำยาล้างจาน ถ่านไฟฉายชนิดชาร์ตใหม่ ฯลฯ
2. เลือกใช้สินค้าที่มีคุณภาพ มีบรรจุภัณฑ์อายุการใช้งานยาวนานและตัวสินค้าไม่เป็นพิษ
3. ลดการใช้วัสดุกำจัดยาก เช่น โฟมบรรจุอาหารและถุงพลาสติก ฯลฯ

จัดระบบการรีไซเคิล คือ การรวบรวมมูลฝอยที่สามารถนำไปสู่การแปรรูปเพื่อใช้ใหม่

1. รมรณรงค์ให้ประชาชนแยกประเภทของเสียที่สามารถนำกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ได้ เช่น กระดาษ พลาสติกและโลหะ นำกลับไปใช้ซ้ำ หรือนำไปขาย รีไซเคิล ขยะเศษอาหารนำมาหมักทำปุ๋ย ในรูปปุ๋ยน้ำ หรือ ปุ๋ยหมักเพื่อใช้ในชุมชน

2. จัดระบบที่เอื้อต่อการรวบรวมมูลฝอยเพื่อนำกลับมาแปรรูปใหม่ หรือเป็นขยะรีไซเคิล เช่น

- จัดภาชนะ (ถุง/ถัง) แยกประเภทขยะมูลฝอยที่ชัดเจน และเป็นมาตรฐาน

- จัดระบบบริการเก็บโดยองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นจัดเก็บเองโดยการจัดเก็บแบ่งเวลาการเก็บ เช่น หากแยกเป็นถุง 4 ถุง ขยะย่อยสลายได้ ขยะรีไซเคิล ขยะอันตราย และขยะทั่วไป ให้จัดเก็บขยะย่อยสลาย และขยะทั่วไปทุกวัน ส่วนขยะรีไซเคิล และขยะอันตรายอาจจัดเก็บสัปดาห์ละครั้งหรือตามความเหมาะสม

- จัดกลุ่มประชาชนที่มีอาชีพรับซื้อของเก่าให้ช่วยเก็บขยะรีไซเคิล ในรูปแบบรับซื้อ โดยแบ่งพื้นที่ในการจัดเก็บ และกำหนดเวลาให้เหมาะสม

- ระบบการประสานงานกับร้านค้ารับซื้อของเก่าในการรับซื้อสินค้ารีไซเคิล

- จัดระบบการรับซื้อสินค้ามูลฝอยรีไซเคิลให้เหมาะสมตามแหล่งกำเนิด เช่น ตลาด โรงเรียน สถานที่ราชการ ห้างสรรพสินค้า เป็นต้น

- จัดกลุ่มอาสาสมัครในชุมชน หรือในโรงเรียน ชมรม กลุ่มนักเรียน ให้มีกิจกรรม / โครงการ นำขยะมูลฝอยกลับมาใช้ใหม่ หรือให้มีการนำเอาวัสดุมาแปรสภาพเป็นสินค้า เช่น โครงการขยะรีไซเคิล แลกสิ่งของ เช่น ไข่ไก่ ต้นไม้ โครงการทำปุ๋ยน้ำ ปุ๋ยอีเอ็ม ขยะหอม ปุ๋ยหมัก โครงการตลาดนัดขยะรีไซเคิล โครงการธนาคารวัสดุเหลือใช้ โครงการร้านค้าสินค้ารีไซเคิล

- จัดตั้งศูนย์วัสดุรีไซเคิล คือหากมีพื้นที่ที่มีปริมาณมูลฝอยเกิดขึ้นในแต่ละวัน

เป็นปริมาณมาก อาจจะมีการจัดตั้งศูนย์คัดแยกมูลฝอยที่สามารถจะรองรับจากชุมชนใกล้เคียงหรือรับซื้อจากประชาชนโดยตรง ซึ่งอาจจะให้เอกชนได้มีการลงทุนหรือร่วมลงทุน หรือให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดตั้ง

การขนส่ง เน้นการขนส่งมูลฝอยให้เป็นไปตามหลักการในการขนส่งที่เหมาะสม

1. ระยะทางไม่ไกลให้รถขนส่งขยะมูลฝอยไปยังที่กำจัดโดยตรง

2. ระยะทางไกลและมีปริมาณขยะมูลฝอยมากอาจจะต้องสร้างสถานีขนถ่าย เพื่อถ่ายจากกรณีเก็บขนขยะมูลฝอยลงสู่รถบรรทุกขนาดใหญ่

ระบบกำจัดมูลฝอย เนื่องจากขยะมูลฝอยใช้ประโยชน์ใหม่ได้จึงควรจัดการเพื่อกำจัดทำลายให้น้อยที่สุด ควรเลือกระบบกำจัดแบบผสมผสานเนื่องจากปัญหาขาดแคลนพื้นที่ จึงควรพิจารณาปรับปรุงพื้นที่กำจัดมูลฝอยที่มีอยู่เดิม และพัฒนาให้เป็นศูนย์กำจัดขยะมูลฝอย โดยมีขั้นตอนดังนี้ จัดระบบการคัดแยกขยะมูลฝอย ระบบกำจัดผสมผสานหลาย ๆ ระบบในพื้นที่เดียวกัน ได้แก่ การหมักทำปุ๋ย การฝังกลบ และวิธีอื่น ๆ เป็นต้น ทั้งนี้ต้องนำแนวคิด 3R มาใช้ให้เกิดประโยชน์ ใช้เทคโนโลยีการกำจัดขยะมูลฝอยที่เหมาะสมกับลักษณะของขยะมูลฝอยในพื้นที่ เช่น การตั้งศูนย์รวบรวมขยะ

ภาพที่ 2 การคัดแยกขยะ (องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยเตย, 2562)

แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอยโดยชุมชน (Community Based Solid Waste Management)

การจัดการขยะมูลฝอยโดยชุมชน (CBM) เป็นแนวคิดที่สอดคล้องตามนโยบายการจัดการขยะมูลฝอย ณ แหล่งกำเนิดตามหลัก 3R และหลักการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนและสังคม ซึ่งสามารถใช้เป็นกระบวนการ สำหรับผู้บริหาร เจ้าหน้าที่ของเทศบาล ครุฑเรือน และชุมชนต่างๆ ซึ่งในภาพรวมเป็นการใช้เพื่อปรับปรุงการจัดการมูลฝอยของครุฑเรือน ในประเด็นของการจัดการจากแผนสู่การปฏิบัติภายใต้การกำกับดูแลด้านวิชาการ การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการและควบคุมกำกับ และตรวจสอบการดำเนินการของภาครัฐ ประชาชนมีสิทธิได้รับข้อมูล คำชี้แจงจากหน่วยงานเพราะประชาชนมีสิทธิและอำนาจ

ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ได้ระบุไว้ชัดเจนในการให้ประชาชนมีส่วนร่วม และอำนาจมากขึ้นในการบริหารงานแผ่นดิน ตลอดจนการมีสิทธิและอำนาจในการควบคุมกำกับ และตรวจสอบการดำเนินการของภาครัฐ ประชาชนมีสิทธิได้รับข้อมูล คำชี้แจงจากหน่วยราชการ ตลอดจนการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการและควบคุมกำกับกับการดำเนินงาน ของภาครัฐมากขึ้น ทำให้บทบาทหน้าที่การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการกับปัญหามูลฝอย อย่างครบวงจร จึงได้รับการยอมรับจากรัฐ ประชาชนจึงมีสิทธิในการมีส่วนร่วมในปัญหามูลฝอยตั้งแต่

1. ร่วมค้นหาปัญหา พิจารณาปัญหา และจัดลำดับความสำคัญของปัญหา

2. ร่วมค้นหาสาเหตุของปัญหา [SEP]

3. ร่วมค้นหาและพิจารณาแนวทางการแก้ไขปัญหา

4. ร่วมกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาละเอียด

5. ร่วมประเมินผลกิจกรรมการพัฒนา

CBM ประกอบด้วย 6 ขั้นตอนคือการจัดการของขายได้ การทำปุ๋ยหมัก การจัดการถึงขยะมูลฝอยของตนเอง ถนนปลอดถึงขยะมูลฝอย ความถี่ในการเก็บมูลฝอย และการชำระค่าธรรมเนียมขยะมูลฝอย นอกจากนี้การจัดการเชื่อมโยงกับ สิ่งจูงใจและการได้รับประโยชน์ร่วมกับการกำกับดูแลด้านศักยภาพของเทคนิค วิชาการ และมาตรการติดตามผล (สำนักสิ่งแวดล้อม กรุงเทพมหานคร, 2558, น. 56-61)

ขั้นตอนที่ 1 การจัดการของขายได้ กิจกรรมอย่างแรกและง่ายที่สุดในการแนะนำกิจกรรมเข้าสู่ชุมชนได้แก่ การจัดการของขายได้ การให้ความรู้กับประชาชน ในการประชุมแนะนำควรให้ข้อมูลที่จำเป็น เกี่ยวกับประเภทของขายได้ การคัดแยกมูลฝอยในระดับครัวเรือน นอกจากนี้ควรจะต้องมีรูปแบบของการจัดการของขายได้ เช่นการจัดตารางกิจกรรมของครัวเรือนและชุมชนอย่างสม่ำเสมอ เช่นเป็นรายสัปดาห์ รูปแบบองค์การจัดการ ควรหารือกันเพิ่มเติมถึงรูปแบบที่ต้องการในการจัดการของขายได้ รูปแบบต่าง ๆ นั้น มีอยู่แล้ว โดยมีบทบาทสำคัญในการรวบรวมของขายได้ให้มีปริมาณมากพอที่เอกชนจะเข้ามาซื้อถึงชุมชนได้ ซึ่งมีรูปแบบต่าง ๆ ดังนี้

1.1 ธนาคารมูลฝอยรีไซเคิล ที่อาจเปิดทำการทุกวันหยุดเสาร์ – อาทิตย์

1.2 ตลาดนัดมูลฝอยรีไซเคิล อีกรูปหนึ่งคือการมีผู้รับซื้อรายย่อย เช่น ชาเล้ง ที่มา

รับซื้อของขาย ได้โดยตรงกับครัวเรือนและก็จะนำในขายให้กับผู้รับซื้อรายใหญ่ต่อไป หรือเป็นรูปแบบของร้านรับซื้อขนาดเล็กที่ตั้งขึ้นในชุมชน จะเป็นรูปแบบใดก็ตามควรอยู่ในดุลพินิจของชุมชน ซึ่งจะเลือกวิธีการที่เหมาะสมที่สุด กับลักษณะทางกายภาพและสังคมของตน

นอกจากจะเชิญให้ผู้รับซื้อรายใหญ่เข้าร่วมการฝึกอบรมชุมชนแล้ว ยังเป็นโอกาสที่ดีที่จะ ส่งเสริมให้มีผู้ประกอบการรายย่อยภายในชุมชน และเกิดการยอมรับตลอดจนเป็นการสร้างงาน อีกด้วย พบว่ามีหลายจังหวัดที่มีร้านรับซื้อของเก่าตั้งอยู่ ในหนึ่งชุมชนควรกำหนดให้มีร้านรับซื้อเพียงหนึ่งร้านเท่านั้นที่จะเข้าไปทำการ ซึ่งจะทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ซื้อและผู้ขายพัฒนาได้ดี ทั้งนี้ การตัดสินใจควรทำขึ้นโดยปรึกษาร่วมกับชุมชนอย่างใกล้ชิด

ขั้นตอนที่ 2 การทำปุ๋ยหมักจากมูลฝอยอินทรีย์ กิจกรรมที่สองที่น่าจะแนะนำสู่ชุมชน เป็นการแยกขยะมูลฝอยอินทรีย์เพื่อนำไปทำปุ๋ยหมัก การทำปุ๋ย หมักยังไม่เป็นที่กว้างขวางนัก ในประเทศไทย โดยเฉพาะในครัวเรือนในเขตเมืองที่ความรู้ที่มีอยู่เรื่องปุ๋ยหมัก ยังไม่เป็นที่แพร่หลาย ดังนั้นการแนะนำการทำปุ๋ยหมักให้กับครัวเรือนในชุมชนในระหว่างการอบรมช่วงแรก ต้องเน้นหนักถึงพื้นฐานและเทคโนโลยีให้มาก ในช่วงเริ่มของการทำปุ๋ยหมัก จะต้องเตรียมการดังนี้

2.1 แนะนำให้ครัวเรือนแยกมูลฝอยอินทรีย์ทั้งจากห้องครัวและจากในสวนและเก็บไว้ต่างหาก

2.2 ต้องร่วมมือกันระหว่างเทศบาล ชุมชนและครัวเรือนในการกำหนดถึงวัสดุที่

ต้องการเพื่อเริ่ม งานปุ๋ยหมัก เช่น ถังเก็บ ถังหมักหรือคอกหมัก ตลอดจนเครื่องมือที่จำเป็นในการหมักปุ๋ย

2.3 ต้องกำหนดสถานที่ที่จะวางถังหมักหรือตั้งคอกหมัก การหมักปุ๋ยสามารถทำได้ในระดับ ชุมชนซึ่งต้องการสถานที่ที่กว้างและง่ายต่อการเข้าถึงของครัวเรือนที่ต้องการเข้าร่วมทำปุ๋ยอาจใช้ที่ว่างในครัวเรือนใดครัวเรือนหนึ่งก็ได้ เพื่อทำคอกหมักร่วมกันระหว่างครัวเรือนก็ได้ หรืออาจจะทำเอง ในแต่ละหลังคาเรือนก็ได้

2.4 ในช่วงแรกต้องให้ความช่วยเหลือกับชุมชนในด้านวิชาการ ต้องให้ชุมชนทราบถึง วิธีการทำ ปุ๋ยหมัก แนวทางแก้ไขหากมีปัญหาเกิดขึ้น หากมีคำถามเกิดขึ้นควรทำการตอบหรือแก้ไขให้ถูกต้อง

2.5 สิ่งสำคัญในการทำปุ๋ยหมักเมื่อได้ปุ๋ยออกมาแล้ว คือ การตลาดเพื่อจะนำปุ๋ยหมัก ออกจำหน่าย การหมักปุ๋ยสามารถดำเนินการได้ในระดับชุมชน เมื่อมีการดำเนินการก็จะเป็นลักษณะ กิจกรรมทางสังคม ครัวเรือนหลายครัวเรือนจะทำการหมักปุ๋ยด้วยตนเองหรือไม่ก็ทำด้วยกันระหว่างไม่กี่หลังคาเรือน ปุ๋ยหมักที่ได้สามารถนำมาใช้เองในสวนหรือนำไปขายก็ได้

ขั้นตอนที่ 3 การจัดการถึงขยะมูลฝอยของตนเอง เมื่อมีการแนะนำให้คัดแยกขยะมูลฝอย การจัดการของขยะได้ และขยะมูลฝอยอินทรีย์แล้ว ลำดับต่อไปควรจะมีการแนะนำเกี่ยวกับการจัดการถึงขยะมูลฝอย โดยให้แต่ละครัวเรือนรับผิดชอบถึงขยะมูลฝอยของตนเอง แต่ละครัวเรือนจะมีถึง 2 ใบสำหรับมูลฝอยชีวภาพและมูลฝอยทั่วไป

ขั้นตอนที่ 4 ถนนปลอดถัง เป็นการรณรงค์ให้ประชาชนจัดการกับขยะมูลฝอยภายในครัวเรือนตั้งแต่เริ่มต้น คือเป็นการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนในชุมชนรู้จักวิธีการและขั้นตอนในการจัดการมูลฝอยในครัวเรือนให้เรียบร้อยก่อนจะมีการจัดทิ้งจริง และเป็นการลดขั้นตอนในการคัดแยกในการจัดเก็บด้วย

ขั้นตอนที่ 5 ความถี่ในการจัดเก็บมูลฝอย เมื่อการคัดแยกมูลฝอยและทำให้ปริมาณมูลฝอยที่ต้องเก็บขน กำจัดลดลง ก็คือความถี่ในการจัดเก็บขยะมูลฝอยที่ลดลงตามมาด้วย

ขั้นตอนที่ 6 การชำระค่าธรรมเนียมมูลฝอย ทำให้ต้นทุนค่าดำเนินการในการจัดการมูลฝอยหรือ หลักการผู้ก่อมลภาวะเป็นผู้จ่าย ทำให้เทศบาลต้องดำเนินการเพื่อให้ผู้ที่ก่อให้เกิดขยะมูลฝอยมีการชำระเงินให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

สรุป

รูปแบบการบริหารจัดการขยะมูลฝอยโดยชุมชนอย่างครบวงจรเพื่อสิ่งแวดล้อมที่ดีในชุมชนจะสามารถดำเนินงานได้สำเร็จดังวัตถุประสงค์ การบริหารจัดการขยะ มี 4 ขั้นตอนที่สำคัญ คือ ขั้นตอนที่ 1 การมีความตั้งใจจริงที่อยากจะทำให้ชุมชนของตนเองเป็นชุมชนที่ปราศจากปัญหาขยะ ขั้นตอนที่ 2 การมีส่วนร่วมของประชาชน ในชุมชนการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมใด ๆ ในชุมชน จะเกิดความสำเร็จได้อย่างยั่งยืนต้องมาจากการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน ขั้นตอนที่ 3 การสร้างเครือข่ายในการทำงานทั้งภายในและภายนอกชุมชน เป็นการสร้างความเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ทำให้ชาวบ้านและประชาชน

ในชุมชนได้มีบทบาทร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับการจัดการขยะของชุมชน รวมถึงการสร้างเครือข่ายนอกชุมชน ทั้งที่เป็นหน่วยงานภาครัฐ เช่น องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น หรือหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง การบริหารจัดการขยะอย่างครบวงจร รวมถึงหน่วยงานภาคเอกชนที่เกี่ยวข้อง และขั้นตอนที่ 4 การใช้หลักการบริหารจัดการขยะอย่างครบวงจร เน้นการดำเนินการด้านการลดปริมาณขยะในครัวเรือนและชีวิตประจำวันก่อนเป็นอันดับแรก ตามแนวทางหลัก 3Rs (ใช้น้อย ใช้ซ้ำ และนำกลับมาใช้ใหม่) และตามหลัก 7Rs ที่นำมาปรับให้เหมาะสมใหม่ คือ 1) Reduce: ลดใช้เป็นขั้นตอนที่ช่วยลดปัญหาขยะได้มากที่สุด 2) Reuse: ใช้ซ้ำ เป็นการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ อย่างคุ้มค่า 3) Refill: นำไปเติม คือ เลือกซื้อสินค้าชนิดที่นำบรรจุภัณฑ์เดิมไปเติมตัวสินค้า 4) Return: ส่งคืน คือ การนำบรรจุภัณฑ์กลับสู่ผู้ผลิต 5) Repair: ซ่อมแซม แทนการซื้อใหม่ 6) Recycle: หมุนเวียนมาใช้ใหม่ และ 7) Replace: แทนที่ คือ การนำทางเลือกอื่นมาใช้ โดยเลือกใช้วัสดุที่ย่อยสลายได้ตามธรรมชาติ โดยให้ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วม

ช่วยกันผลักดันนโยบายในระดับท้องถิ่น สอดคล้องกับการศึกษาของ วชิรวิชญ์ วรวิชญพงศ์ (2560, น. 154-155) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องรูปแบบการจัดการขยะชุมชน ในเทศบาลเทศบาลตำบลดงมะดะ อำเภอมะนัง จังหวัดเชียงราย พบว่ารูปแบบการบริหารจัดการขยะผู้นำชุมชนของท้องถิ่นควรส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดกิจกรรมแผนงานหรือ โครงการที่มีจุดประสงค์เพื่อลดปริมาณขยะ เน้นกระบวนการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการขยะมูลฝอย ทั้งร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับประโยชน์และร่วมประเมินผล ยึดหลักการพึ่งตนเองโดยมุ่งใช้ทรัพยากรในแต่ละชุมชนเป็นต้นทุนสำหรับกิจกรรมการจัดการขยะ เช่น การตั้งกลุ่มคัดแยกประเภทขยะ ธนาคารขยะ การแปรรูปขยะเป็นพลังงานทดแทน (น้ำมัน, ถ่าน) การทำปุ๋ยหมักหรือปุ๋ยชีวภาพ โดยองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นให้การสนับสนุนส่งเสริมและขยายผลให้ครอบคลุมทุกพื้นที่ เพื่อพัฒนาเป็นชุมชนปลอดขยะ ทำให้ชุมชนสะอาด น่าอยู่ และเป็นการพัฒนาอย่างยั่งยืน

แหล่งอ้างอิง

- กรมควบคุมมลพิษ. (2556). *คู่มือประชาชน เพื่อการลด คัดแยก และใช้ประโยชน์ขยะมูลฝอยชุมชน*. กรุงเทพฯ: กระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม.
- กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม. (2557). *คู่มือสร้างวินัยสู่การจัดการขยะที่ยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
- กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กรมควบคุมมลพิษ. (2559). *แผนแม่บทการบริหารจัดการขยะมูลฝอยของประเทศ (พ.ศ.2559-2564)*. กรุงเทพฯ: แอคทีฟพริ้นท์.

- กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม. (2542). *คู่มือการจัดการขยะมูลฝอยอย่างครบวงจรสำหรับผู้บริหารท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม.
- ไทยพับลิก้า. (2557). *มหานครโตเกียว...โมเดลการจัดการขยะอย่างมีประสิทธิภาพตั้งแต่ครัวเรือน*. สืบค้น 17 สิงหาคม 2564, จาก <https://thaipublica.org/2014/07/tokyos-waste-management>
- พระราชบัญญัติการสาธารณสุข (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2550. (2550, 27 มิถุนายน). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 124 ตอนที่ 28 ก. หน้า 1-5.
- พิชา รังรอด. (2563). *BetterNormal ร่วมสร้างอนาคตที่ปลอดมลพิษพลาสติกหลังจากวิกฤตโควิด-19 ดีขึ้น*.
- ยุพา อยู่เย็น. (2555). *การบริหารจัดการขยะมูลฝอยของชุมชน ตำบลคูบางหลวง อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี*. ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์.
- วชิรวิทย์ วรชัชฌนพงศ์. (2560). *รูปแบบการจัดการขยะชุมชน ในเทศบาลเทศบาลตำบลมะเดะอำเภอมะลาว จังหวัดเชียงราย. ใน การประชุมวิชาการระดับชาติ "นเรศวรวิจัย" ครั้งที่ 13 วิจัยและนวัตกรรม ขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคม*. พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- วุฒิพงษ์ ศรีศิลป์. (2553). *การศึกษาความเป็นไปได้ในการจัดการขยะมูลฝอย ณ จุดเริ่มต้นโดยชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบลลี้มตอง จังหวัดน่าน*. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่).
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) (2560). *เจ็ดแล้วจำ: หลีก 7R ช่วยลดปริมาณขยะ*. สืบค้น 25 สิงหาคม 2563, จาก <https://www.greenery.org/articles/7r-campaign>
- สำนักงานส่งเสริมการค้าในต่างประเทศ ณ กรุงสิงคโปร์. (2562). *Bioplastic ในสิงคโปร์*. สืบค้น 17 สิงหาคม 2563, จาก https://www.ditp.go.th/contents_attach/578864/578864.pdf
- สำนักสิ่งแวดล้อม กรุงเทพมหานคร. (2558). *แผนบริหารจัดการขยะมูลฝอยของกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2558 -2562*. กรุงเทพฯ: สำนักสิ่งแวดล้อม กรุงเทพมหานคร. สืบค้น 2 มิถุนายน 2563, จาก <https://www.greenpeace.org/thailand/story/16562/plastic-better-normal-plasticfree-future>
- สุจิตรา วาสนาดำรงดี. (2563). *เรียนรู้ประสบการณ์การจัดการขยะบรรจุภัณฑ์ในประเทศเยอรมนี ระบบความรับผิดชอบที่เพิ่มขึ้นของผู้ผลิต (EPR) และระบบมัดจำคืนเงิน (DRS)*. *วารสารสิ่งแวดล้อม*, 24(3), 1-12.

สุพัตรา คูโพนทอง. (2553). *การบริหารจัดขยะมูลฝอยในเขตเทศบาลตำบลโพธิ์พิสัย ตำบลโพธิ์พิสัย อำเภอโพธิ์พิสัย จังหวัดหนองคาย*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม).

องค์การบริหารส่วนตำบลหัวเตย. (2562) .*การคัดแยกขยะ*. สืบค้น 25 สิงหาคม 2563, จาก <http://www.huatei.go.th/news/detail/39615>

Mahavongtrakul, M. (2563) . *Plastic Panic*. Retrieved June 2, 2020, from <https://www.bangkokpost.com /life/ social-and-lifestyle/ 1915948/plastic-panic>

ความท้าทายต่อการแปลงเปลี่ยนบทบาทพระคิลานุปัฏฐากในงานสาธารณสุข
เพื่อดูแลสุขภาพแบบองค์รวมพระสงฆ์ภายในวัดและชุมชน
THE CHALLENGED TO CHANGING THE ROLE OF THE KHILAPUTRA IN PUBLIC
HEALTH FOR MONK'S HOLISTIC HEALTH PROMOTION IN TEMPLES
AND COMMUNITIES

พระมหานัฏฐานันท์ อนาลโย *

PhramahaNattanan Analayo

พระครูพิพิธสุตาทรร **

Phrakru Piphitsutatom

Corresponding Author E-mail: analayo.79@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้ ต้องการสะท้อนทัศนคติให้เห็นถึงการพัฒนาศักยภาพของพระคิลานุปัฏฐากว่าจะมีความท้าทายต่อการแปลงเปลี่ยนบทบาทของตนเองในงานสาธารณสุข เพื่อดูแลสุขภาพแบบองค์รวม พระสงฆ์ภายในวัดและชุมชนในอนาคตต่อไปได้อย่างไร การสร้างและพัฒนาศักยภาพพระคิลานุปัฏฐาก (พระอาสาสมัครส่งเสริมสุขภาพ) เพื่อให้ได้บุคลากรพระคิลานุปัฏฐากที่มีความรู้ ความเข้าใจ มีทักษะ การประเมิน คัดกรองสุขภาพ ส่งเสริมสุขภาพ ป้องกันโรค ดูแลรักษาตนเอง ปฐมพยาบาลเบื้องต้น และฟื้นฟูพระสงฆ์ที่อาพาธ ดูแลพระอุปัชฌาย์ อาจารย์ และสภธรรมที่เฝ้าต่อพระธรรมวินัยให้มีสุขภาพแข็งแรงและชุมชนได้นั้น เป็นการเตรียมการรองรับระบบการดูแลสุขภาพในดูแลผู้สูงอายุระยะยาว ซึ่งพระสงฆ์ ส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ รวมทั้งพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์แกนนำ เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ และผู้นำด้านสุขภาวะของชุมชนและสังคม ถือเป็นความท้าทายการแปลงเปลี่ยนทั้งระบบตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ ตลอดจนการรื้อทิ้งกระบวนการสรรหาแบบเก่าๆ และสร้างระบบการเฟ้นหา และคัดสรรรูปแบบใหม่ ๆ ให้ได้มาซึ่งคนคุณภาพที่มีจิตวิญญาณ มาทำงานเชิงสังคมสงเคราะห์ของระบบสงฆ์ที่เป็นรูปธรรมที่แท้จริง ไม่ใช่เสมือนการทำให้โครงการต่าง ๆ ที่ผ่านมาเป็นการทำแบบเพียงพิธีกรรมผ่านไป ไม่มีความยั่งยืน ในกระบวนการดำเนินงานอย่างชัดเจนแต่อย่างใด

คำสำคัญ: วัดและชุมชน, สุขภาพแบบองค์รวม, งานสาธารณสุข, พระคิลานุปัฏฐาก

ABSTRACT

This article are would like to reflect the perspective of the potential development of the Khilaputra, that there will be challenges in changing of, them are play role in public health, for holistic health care and how can the monks in the temple and the community in the future? There are Building and developing the capacity of Khilaputra (Health Promotion Volunteers), their are in order to obtain Khilaputra personnel. Who have knowledge, understanding, and

* นิสิตระดับปริญญาเอก หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2563

** อาจารย์ที่ปรึกษาหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

assessment skills. And then are health screening, health promotion, disease prevention, self-care first aid and rehabilitate the monks. In with to Whom are ill taking care of the preceptor, the teacher and the dharma that are conducive to the dharma discipline to have good health and communities. There are a preparation to support the monk care system for taking care of the elderly in the long run. In which most monks are elderly including and developing the potential of the leading monks spiritual leaders of well-being of the community and society, There are a challenge to change the entire system from upstream, midstream and downstream, as well as dismantling the old recruitment process. And create a system for searching and selecting are new formats, in order to acquire quality people with a spirit to work in the social work of the monastic system, that are truly concrete not like doing various projects. In the past, it were just a rite of passaged, no sustainability in the process of operation clearly in any way.

Keywords: Temples and Communities, Holistic Health Promotion, Public Health, Khilaputra

บทนำ

กระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกที่รวดเร็วและรุนแรง ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ส่งผลกระทบต่อระบบสุขภาพ ทุกส่วนอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ผู้ที่จะดำเนินชีวิตอยู่ในโลกปัจจุบันได้ อย่างมีความสุขต้องมีการปรับตัว ทั้งด้านแนวคิดและวิถีปฏิบัติ เพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้อย่างสมดุล มนุษย์ได้ชื่อว่าเป็นหน่วยที่เล็กที่สุดของสังคม คือมนุษย์เป็นต้นเหตุ ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง กระบวนการพัฒนามนุษย์ จึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง การศึกษาถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนามนุษย์ โดยมีเป้าหมายคือ เพื่อให้มนุษย์อยู่ร่วมกันได้ ในสังคมอย่างมีความสุข สังคมมีสันติสุข โลกมีสันติภาพ

ปัจจุบันพระสงฆ์ไทย กลับมีปัญหาทางสุขภาพ โดยเฉพาะป่วยเป็นโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง ได้แก่ โรคเบาหวาน โรคความดันโลหิตสูง โรคหัวใจขาดเลือด และภาวะไขมันในเลือดสูง ซึ่งสาเหตุสำคัญส่วนหนึ่ง มาจากอาหารที่ใส่

บาตรทำบุญของประชาชน ที่ยังขาดความรู้ ความเข้าใจ และตระหนักถึงผลเสีย ต่อการเจ็บป่วยของพระสงฆ์ นอกจากนี้ พระสงฆ์ยังมีพฤติกรรมเสี่ยงต่อสิ่งที่เป็นสาเหตุของการเกิดโรค เช่น การสูบบุหรี่ ดื่มกาแฟ เครื่องดื่มชูกำลัง และขาดการออกกำลังกายที่เหมาะสม หากไม่ได้รับการแก้ไข จะกลายเป็นผู้ป่วยรายใหม่ จากปัญหาสุขภาพของพระสงฆ์ เป็นปัญหาระดับประเทศที่เรื้อรังมานาน รัฐบาลและหน่วยงานต่างๆ ให้ความสำคัญ ซึ่งเป็นจุดเริ่มของธรรมนูญสุขภาพพระสงฆ์แห่งชาติ 2560 ถือเป็นการดำเนินงานตามมติ เกรสสมาคมครั้งที่ 7/2560 (20 เมษายน 2560) มติที่ 191/2560 จากที่ประชุมมองว่า ปัญหาเรื่องสุขภาพของพระสงฆ์ เป็นเรื่องที่ไม่ควรมองข้าม และมหาเถรสมาคมได้ออกเป็นฉันทามติ เรื่องการดำเนินงาน “พระสงฆ์กับการพัฒนาสุขภาพ” และมีการประกาศใช้ “ธรรมนูญสุขภาพพระสงฆ์แห่งชาติ” ฉบับแรก ในการประชุมสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ ครั้งที่ 10 เมื่อวันที่ 20 ธันวาคม พ.ศ.2560 และให้มีการดำเนินงานวัด ส่งเสริมสุขภาพ

พระสงฆ์กับการดูแลตนเองตามหลักพระธรรมวินัย ชุมชน และสังคมกับการดูแลปัญญา พระสงฆ์ที่ถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย และบทบาทพระสงฆ์ในการเป็น ผู้นำด้านสุขภาวะของชุมชนและสังคม เพื่อการควบคุมดูแลและพัฒนาสุขภาพของตนเอง ครอบครัว และสังคมให้ดีขึ้น ก่อให้เกิดภาวะสุขภาพที่ดี ทั้งทางร่างกาย จิตใจ และสังคม (สำนักอนามัยผู้สูงอายุ กรมอนามัย, 2561, น. 4-5)

ความรู้ความสามารถทางวิชาการในเบื้องต้น ที่ได้รับการอบรมหลักสูตรพระคิลานุปัฏฐาก (พระอาสาสมัครส่งเสริมสุขภาพประจำวัด-อสม.) และการมีทักษะในเชิงวิชาชีพของการเป็นนักบวชที่มุ่งเน้นการเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณมาโดยตลอดอย่างต่อเนื่องและยาวนานนั้น จะสามารถปรับเปลี่ยนบทบาท ของตนเอง ให้มีทักษะของการปรับประยุกต์ใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยเพื่อบูรณาการความรู้ความเข้าใจ ในการดูแลสุขภาพพณามัยของตนเอง และให้คำแนะนำดูแลพระสงฆ์ภายในวัดและชุมชนได้ดีขึ้นนั้น เพื่อเตรียมการรองรับระบบการดูแลพระสงฆ์ และการดูแลผู้สูงอายุระยะยาว ซึ่งพระสงฆ์ส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ โดยยึดหลักการสำคัญคือการใช้ทางธรรมนำโลก และการขับเคลื่อนธรรมนุญสุขภาพพระสงฆ์แห่งชาติ แก้ไขปัญหาสุขภาพพระสงฆ์โดยคณะสงฆ์ เพื่อการกำหนดให้มี พระคิลานุปัฏฐาก (พระอาสาสมัครส่งเสริมสุขภาพประจำวัด – อสม.) เพื่อย่อยดูแลและส่งเสริมสุขภาพตนเอง พระอุปัชฌาย์ อาจารย์ และสหธรรม ที่เฝ้าต่อพระธรรมวินัย ส่งเสริมให้พระสงฆ์มีสุขภาพแข็งแรงสามารถประกอบศาสนกิจต่อไป

แต่ในความเป็นจริง เมื่อมองมิติทางสังคม คุณภาพชีวิตของคนไทยทั้งใน บ้าน วัด และบวร กลับถูกคุกคามมากขึ้น เนื่องมาจากการพัฒนาที่ขาดดุลยภาพ ทำให้เกิดโรคทางสังคมมากขึ้น ได้แก่ โรคที่เกิดจากการพัฒนาด้านอุตสาหกรรมและเทคโนโลยี (อุบัติเหตุ รถยนต์ มลภาวะทางอากาศและน้ำ อันเนื่องมาจากสารพิษจากโรงงาน การระเบิดของสารเคมีอุตสาหกรรม กากสารเคมี หรือสารกัมมันตรังสี) โรคที่เกิดจากการแปลงเปลี่ยนค่านิยมและพฤติกรรมของคนในสังคม (การใช้สารเสพติดของวัยรุ่น การทำแท้ง การแปลงเปลี่ยนพฤติกรรมการบริโภค โรคอันเนื่องมาจากพฤติกรรมเสี่ยงทางสุขภาพ (การสูบบุหรี่ ดื่มเหล้า พฤติกรรมเสี่ยงทางเพศ และขาดการออกกำลังกาย) และความเจ็บป่วย อันเนื่องมาจากการบีบคั้นทางสังคม (การฆ่าตัวตาย โรคทางจิตประสาท) และโรคอุบัติใหม่ที่ถือเป็นอันตรายแรงของสังคมในยุคปัจจุบันนี้ ตลอดจนการขาดความสุข จากความยากจน ขาดปัจจัยจำเป็นพื้นฐานการดำรงชีวิต ขาดโอกาส ความไม่เท่าเทียม ความไม่เป็นธรรม การละเมิดสิทธิมนุษยชน ขาดวินัย คุณธรรม จริยธรรม ขาดเติมด้วยความขัดแย้ง ความรุนแรง อาชญากรรม และความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ซึ่งล้วนเป็นปัญหาที่ทำลายบวรวิถีของการดำรงชีวิตอยู่ในโลก โลกนี้ได้

การส่งเสริมสุขภาพให้บุคคล เพิ่มความสามารถในการควบคุมดูแล และพัฒนาสุขภาพของตนเอง ครอบครัว และสังคมให้ดีขึ้น ก่อให้เกิดภาวะสุขภาพที่ดี ทั้งทางร่างกาย จิตใจ และสังคม รวมถึงการควบคุมดูแลสิ่งแวดล้อม ให้เอื้ออำนวยต่อภาวะสุขภาพทั้ง

ต่อบุคคล ชุมชน และสังคมโดยรวม อีกทั้งการดำเนินชีวิตอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม ซึ่งส่งผลให้เกิดพฤติกรรมสุขภาพที่ดี และนำไปสู่การมีสุขภาพที่ดีในที่สุดนั้น เมื่อชุมชนและสังคมไทย ต้องเผชิญกับสภาวะเช่นนี้ ทำให้ต้องหยุดคิด และพิจารณาให้รอบคอบถึงต้นเหตุ ที่แท้จริงของปัญหา เพื่อไม่ให้เกิดกระบวนการแก้ปัญหาที่มีลักษณะเหมือนกับการพายเรือในอ่าง การศึกษาวิจัย การเรียนรู้บทเรียนจากประเทศอื่น ๆ ในโลก ทั้งที่ดีและไม่ดี อาจทำให้มองปัญหาของตัวเองได้ชัดขึ้น และวางนโยบายในการแก้ปัญหาได้ถูกทิศทาง รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงนบพาททางสังคม ในปัจจุบันและอนาคตของพระคิลานุปัฏฐากต่องานภาคสาธารณสุขว่าควรเป็นอย่างไร ซึ่งบทความชิ้นนี้ ต้องการสะท้อนทัศนะให้เห็นถึงการพัฒนาศักยภาพของพระคิลานุปัฏฐากว่า จะมีความท้าทายต่อการเปลี่ยนแปลงนบพาทของตนเอง ในงานสาธารณสุขเพื่อดูแลสุขภาพแบบองค์รวม พระสงฆ์ภายในวัดและชุมชนในอนาคตต่อไปได้อย่างไร

การเปลี่ยนแปลง (Transformation): นบพาทของพระสงฆ์

การเปลี่ยนแปลง (Transformation) คือการเปลี่ยนแปลงอย่างสร้างสรรค์ที่ไกลกว่าการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า โดยให้ความสนใจขอบเขตรอบกว้าง อันได้แก่ การสร้างความสัมพันธ์ที่ดี สร้างชุมชนที่เข้มแข็ง เช่นในเรื่องความขัดแย้ง มิใช่เฉพาะแก้ไขความขัดแย้ง แต่นำความขัดแย้งมาเปลี่ยนแปลงในแนวทางสร้างสรรค์คือ ก้าวพ้นออกจากกระบวนการทำลายและทำร้ายกัน ไปสู่กระบวนการสร้างสรรค์ และมีคุณค่า ให้

ความสำคัญต่อการเคารพอัตลักษณ์ และการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกันและกัน

การเปลี่ยนแปลงจากนบพาทหนึ่งไปสู่อีกนบพาทหนึ่ง ของประเด็นการดูแลสุขภาพของพระสงฆ์นั้น มาจากปัญหาด้านสุขภาพ ย่อมส่งผลกระทบต่อพระสงฆ์เอง ในด้านภูมิคุ้มกันร่างกายอ่อนแอ ด้านการดูแลรักษาด้วยยา และเวลาเกิดภาวะความเครียด การทำประโยชน์กิจวัตรของตนเองไม่เต็มที่ ได้แก่ ไหว้พระสวดมนต์ ศึกษาเล่าเรียนหาความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม ตลอดจนการปฏิบัติธรรมจิตภาวนา เพื่อบรรลुरुธรรม ยิ่งๆ ขึ้นไป การการณ์เจ็บป่วยของพระสงฆ์ มีตั้งแต่ระดับพื้นฐาน ถึงระดับนอนติดเตียง นอกจากนี้ ยังส่งผลกระทบต่อการทำงานที่ต่อส่วนรวม เป็นภาระแก่พระสงฆ์ ญาติ และประชาชน ที่ต้องคอยมารักษาดูแล ให้กำลังใจ อยู่เป็นประจำ เป็นอุปสรรคในการปฏิบัติศาสนกิจ ทำหน้าที่ต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา อบรมสั่งสอนปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมแก่พระสงฆ์ และประชาชน เพื่อให้สังคม ประเทศชาติมีความสงบสุขร่มเย็นและเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป ตลอดจนการใช้งบประมาณของรัฐ ในการรักษาพยาบาลเป็นจำนวนมาก และเพิ่มขึ้น ทุก ๆ ปี ตรงกันข้ามหากพระสงฆ์มีสุขภาพดี ย่อมก่อให้เกิดประโยชน์ส่วนตน และประโยชน์ส่วนรวม เป็นอย่างยิ่ง คือมีเวลา โอกาสศึกษาเล่าเรียนพัฒนาความรู้ความสามารถสภาพจิตใจให้สูงขึ้น แล้วนำมาเป็นแนวทางในการอบรมสั่งสอนประชาชน เผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อย่างต่อเนื่อง กลายเป็นแบบอย่างที่ดี ในการดูแลสุขภาพแก่พระสงฆ์ด้วยกัน ตลอดจนประชาชนอีกด้วย

“อาโรคา ปรา มา ลาภา” การไม่มีโรค เป็นลาภอันประเสริฐ แล้วจะปฏิบัติอย่างไร เพื่อไม่มีโรค และเกิดโรคตามมา การดูแลสุขภาพตนเองเป็นการปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ด้านสุขภาพที่มีความสำคัญ และจำเป็นอย่างยิ่งในการดำเนินชีวิตในสังคม เพื่อให้ตนเองมีสุขภาพกายและจิตใจที่ดีสมบูรณ์ ตลอดจนการหลีกเลี่ยง การกระทำที่เป็นผลเสียต่อสุขภาพ ที่จะก่อให้เกิดการเจ็บป่วย หรือโรคต่าง ๆ สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคม ได้อย่างปกติสุข โดยการมีส่วนร่วมทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ ในมิติ ของการป้องกันโรค วินิจฉัยโรค การบำบัดฟื้นฟู การดำเนินการรักษาทั้งก่อนและหลัง ตลอดจนการส่งเสริมสุขภาพทั้งในรูปแบบการรักษาแบบใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และแพทย์สมัยปัจจุบัน ซึ่งกระบวนการรักษาดังกล่าวจะขึ้นกับการตัดสินใจ หรือการกระทำของบุคคล เหล่านั้นว่า จะเลือกรูปแบบการรักษาตามความเชื่อของตนเองตามวัฒนธรรมที่แตกต่าง กัน เพื่อให้ตนเองสามารถดำรงชีวิตได้อย่างปกติและมีสุขภาพที่ดี

ระบบสาธารณสุขแบบสุขภาพองค์รวมสู่ภายในวัดและชุมชน

งานสาธารณสุขการเชื่อมโยงระหว่าง “สุขภาพแบบองค์รวม” และ “ภายในวัดและชุมชน” โดยขยายขอบเขตคำว่า “สุขภาพแบบองค์รวม” ให้กว้างไกลออกไปกว่า “สุขภาพกาย สุขภาพใจ สุขภาพจิตวิญญาณ และสุขภาพสังคม” ให้ครอบคลุม และเชื่อมโยงถึงการสร้างสันติภาพ ให้แก่ ครอบครัว ชุมชน สังคม โดยอาศัยความศรัทธา ความเป็นกลาง ความไว้วางใจต่อพระคิลานุปัฏฐาก เป็น

เครื่องมือในการขับเคลื่อน อาทิเช่น การพาคนกลับบ้าน เพื่อออกมาเรียกร้องความยุติธรรม และร่วมพัฒนาในพื้นที่ปลอดภัย การเยี่ยมบ้าน เยียวยาการบาดเจ็บทางใจ อันเนื่องจากความรุนแรงในพื้นที่ความขัดแย้งต่างๆ เป็นต้น

เริ่มต้นจากตัวเราให้เข้าใจ และเรียนรู้ ในสถานะของบทบาทการเป็นพระคิลานุปัฏฐาก เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ เป็นผู้นำด้านสุขภาพของตนเองและชุมชน เป็นมนุษย์และการอยู่ในสังคมมนุษย์ ด้วยการตั้งคำถามเหล่านี้ ในการดูแลสุขภาพองค์รวม ตามหลักพระพุทธศาสนานั้น ต้องให้ครอบคลุมทั้ง 4 มิติ คือ มิติด้านร่างกาย จิตใจ ปัญญา และสิ่งแวดล้อม โดยมีหลักการในแต่ละมิติ ดังนี้

1. หลักการดูแลสุขภาพในมิติร่างกาย พระพุทธองค์ทรงจัดระบบการดูแลสุขภาพด้านร่างกาย หรือการบำบัดโรคทางกาย ให้บรรเทาความทุกข์ทรมาน ได้แก่

1.1 การพักผ่อนอย่างเพียงพอ พระพุทธองค์ทรงให้ความสำคัญของการพักผ่อนอย่างเพียงพอ เพื่อความสบาย และบรรเทาทุกข์เวทนาจากการเจ็บป่วย ดังเช่นในสมัยนั้น พระองค์ทรงพระประสูติ ภายหลังจากทรงแสดงธรรมเกือบตลอดทั้งคืน ทำให้ทรงมีอาการปวดหลัง จึงทรงใช้การบำบัดด้วยวิธีการพักผ่อน

1.2 การบำบัดโรคด้วยโภชนาการ ทรงมีพุทธานุญาตให้ใช้อาหารเป็นยารักษาโรค และบำรุงร่างกาย เช่น การใช้ข้าวใส น้ำต้มถั่วเขียวไม่ข้น น้ำต้มถั่วเขียวข้น และน้ำต้มเนื้อ โดยทรงอนุญาตให้ ภิกษุอาพาธที่ฉันทยาถ่าย ใช้บำรุงสุขภาพได้ (วิ.ม. (ไทย) 5/269/62-63.) และทรงใช้ข้าวยาคุ ในการรักษาโรค ในระบบทางเดินอาหาร ดังเช่น

เมื่อครั้งพระพุทธเจ้า ทรงประชวรด้วยโรคลม ในพระอุทร พระอาณนที่ได้น้ำข้าวยาคุ ซึ่งปรุง ด้วยข้าวสาร ถั่วเขียว และงาบต ถวายให้ทรง ดื่ม ก็หายจากการประชวร และทรงตรัสว่า ยาคุมีประโยชน์ในการบรรเทาความหิว กระหาย ทำให้ลมเดินคล่อง ช่วยชำระลำไส้ และช่วยย่อยอาหาร (วิ.ม. (ไทย) 5/274/70.)

1.3 การบำบัดโรคด้วยการผ่าตัด

เป็นชีววิถีการรักษาโรคที่ก้าวหน้าที่สุดในสมัย พุทธกาล เช่น การผ่าตัดสมอง และการผ่าตัด ลำไส้ โดยนายแพทย์โกมารภัก ทรงมีพุทธานุญาตให้ภิกษุผ่าตัดได้ ในบางกรณี ซึ่งการ ผ่าตัดในหมู่สงฆ์ที่กล่าวไว้ ในคัมภีร์ พระไตรปิฎก เช่น การตัดฝีในภิกษุที่อาพาธ ด้วยโรคฝี การผ่าตัดเนื้องอก และมีบางกรณีที่ ไม่ทรงอนุญาตให้ผ่าตัด เช่น การผ่าตัดริดสีดวง ทวาร (วิ.ม. (ไทย) 5/279/78-79.) เป็นต้น

1.4 การบำบัดความเจ็บป่วยด้วย

เภสัชสมุนไพร ในสมัยก่อนพระพุทธองค์ ทรง อนุญาตให้ใช้ยาสมุนไพร เพื่อการรักษาโรค ดัง พระดำรัสว่า

“เราอนุญาตคิลานภัต อนุญาต คิลานเภสัช อนุญาตคิลานุปัฏฐากไว้”

โดยทรงตรัสถึงความจำเป็นในการใช้ เภสัชว่า

“ภิกษุพิจารณาโดยแยบคาย แล้ว ใช้สอยคิลานปัจจัยเภสัชบริวาร เพียงเพื่อบรรเทา เวทนา ที่เกิดจาก อาพาธต่างๆ ที่เกิดขึ้นแล้ว และเพื่อ ไม่มีความเบียดเบียนเป็นที่สุด”

โดยเมื่อภิกษุเกิดอาพาธ พระพุทธ องค์ ทรงมีพุทธานุญาตให้มีเครื่องยา และใช้ เภสัชสมุนไพร อย่างเหมาะสมกับโรค

2. หลักการดูแลสุขภาพในมิติ

สิ่งแวดล้อม พระพุทธองค์ทรงบัญญัติ ถึงการ จัดสิ่งแวดล้อมให้สะอาดเป็นระเบียบ และถูก หลักอนามัย เพื่อส่งเสริมการดูแลสุขภาพ รวมถึงระบบการดูแลสุขภาพในชุมชน และ การ สนับสนุนทางสังคม ดังเช่น บทบาทหน้าที่ของ ผู้ดูแล และข้อปฏิบัติที่เอื้อต่อการดูแลสุขภาพ ดังที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น

3. หลักการดูแลสุขภาพในมิติจิตใจ

ด้วยพุทธวิธีในการบำบัดโรคทางใจ ดังนี้

3.1 การบำบัดโรคด้วยพลังสมาธิ

ด้วยการเจริญสมาธิ ให้ตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์ เดียว เป็นสัมมาสมาธิ ที่ทำให้จิตมีพลังตั้งมั่น อยู่ในระดับฌาน ในช่วงเวลานี้ ร่างกายหลัง สารแห่งความสุข ที่มีฤทธิ์ ในการสร้างเสริม ภูมิคุ้มกันโรค และการบำบัดโรค ตลอดทั้งยังเป็นบาทฐานให้บุคคล ได้บรรลุธรรมจากการ เจริญวิปัสสนา จนได้ญาณุตถญาณทัสสนะ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2552ก, น. 824.) สภาวะจิตที่มีสมาธินี้ ย่อมส่งผลให้ ผู้ป่วยบรรเทาความทุกข์ทรมานจากความ เจ็บป่วยทั้งทางร่างกายและจิตใจ และมีจิตตั้ง มั่นสวี่ถีการตายอย่างสงบได้

3.2 การบำบัดโรคด้วยพุทธานุภาพ

พระพุทธองค์ทรงใช้พุทธานุภาพ ในการ บำบัดโรค เฉพาะในบางกรณี เช่น กรณีของ อุบาสิกา ชื่อสุปปิยา ผู้มีศรัทธาเลื่อมใสใน พระพุทธศาสนา นางจึงได้ตัดชิ้นเนื้อของตนเอง ไปปรุงอาหารแทนเนื้อสัตว์ถวายแด่ภิกษุผู้ อาพาธ หลังจากนั้นนางจึงป่วย พระพุทธองค์ ทรงทราบการไม่สบายของนาง จึงทรงแสดง พุทธานุภาพ ในการรักษาแผลให้หายเป็นปกติ (วิ.ม.(ไทย) 5/280/80-82.) สำหรับในสมัย ปัจจุบันการบำบัดโรคด้วยพุทธานุภาพ

สามารถปฏิบัติได้ ด้วยการให้ผู้ป่วยเจริญพุทธานุสติ เป็นอารมณ์กรรมฐาน จนจิตตั้งมั่นเป็นสมาธิในระดับอุปจาระ จะทำให้ร่างกายมีการปรับสมดุล มีพลังศรัทธาในพระพุทธเจ้า และเชื่อมั่นว่า ปัญหาต่างๆ จะทุเลาเบาบางได้ด้วยพลังพุทธานุภาพ

ปัจจุบันมีการประยุกต์การบำบัดโรคด้วยพุทธานุภาพในการดูแลผู้ป่วย ด้วยการเจริญพุทธานุสติ เพื่อให้ผู้ป่วยมีความมั่นคงในพระพุทธคุณ ว่าสามารถคุ้มครองตนได้ ร่วมกับวิธีการปรับสมดุลทางจิตใจ ให้ยอมรับความจริง และการจัดการกับสภาวะจิตที่เศร้าหมอง ด้วยการเจริญสมาธิสมณะ และวิปัสสนากรรมฐาน เพื่อดำรงความบริสุทธิ์จิต มีสติสัมปชัญญะ สำรวมระวังไม่หวั่นไหวไปตามการเปลี่ยนแปลง ของโลกธรรม และปรุงแต่งทางความคิดในด้านลบ มีสมาธิในการเผชิญความเจ็บป่วย และความตาย (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2552ข, น.128.)

3.3 การบำบัดโรคด้วยการสวดมนต์ จัดว่าเป็นอีกพุทธวิธี ที่พระพุทธองค์ ทรงใช้เยี่ยวยาผู้ป่วยอยู่เสมอ ทั้งนี้เพราะพลังพุทธมนต์ ช่วยให้จิตมีสมาธิ และมีความศรัทธาในพระรัตนตรัย จึงมีอำนาจในการบำบัดโรคได้ ทั้งนี้เพราะบทสวดมนต์ หรือพระพุทธมนต์ก็คือ ข้อความภาษาบาลีที่มาจากพระพุทธพจน์ที่ทรงตรัสสั่งสอน ตรัสชี้แนะแนวทางแก้ไขภัยพิบัติ และการบำบัดโรคทางกายจิตให้หมดสิ้นไป พระสงฆ์สาวกจึงได้จดจำไว้ท่องบ่นแบบ मुखปาฐะ และสืบทอดต่อกันมา จนถึงทุกวันนี้ เพื่อนำพาสวด และฟังการสวดมนต์ออกจากทุกขโศกโรครภัยทั้งปวง คำว่าสวดมนต์ มาจากคำว่า “สวด” กับ “มนต์” “สวด” หมายถึง การท่องบ่นหรือสาธยายคำสอนทาง

พระพุทธศาสนา มี 2 ลักษณะ คือการสวดมนต์ หรือสวดธรรม และการสวดพระปริตรซึ่งมีความแตกต่างกัน ดังนี้

1) การสวดมนต์ หรือการสวดธรรม เพื่อรักษาพระศาสนา เริ่มจากการสวดพระปาฏิโมกข์ เพื่อสอบถามพระบัญญัติของภิกษุทั้งหลายในวันอุโบสถ การสวดที่เป็นไปเพื่อการแสดงธรรมและการท่องจำพระสูตร ที่พระสาวกทั้งหลายปฏิบัติต่อกันมา ซึ่งวิธีการสวดเหล่านี้ จะส่งผลให้ผู้ปฏิบัติ เกิดสมาธิ ดังพระพุทธพจน์ที่ทรงตรัสว่า

“เมื่อภิกษุทั้งหลาย แสดงธรรมสอนธรรม สาธยายธรรมให้แก่ผู้อื่น โดยพิสดารแล้ว เธอย่อมรู้ทั่วถึงอรรถ รู้ทั่วถึงธรรม เมื่อรู้ทั่วแล้ว ย่อมเกิดปราโมทย์ เมื่อถึงปราโมทย์ ย่อมเกิดปิติเมื่อถึงปิตีกายย่อมสงบเมื่อกายสงบย่อมได้เสวยสุข เมื่อมีสุขจิตย่อมตั้งมั่น” (ที.ปา.(ไทย) 11/322/313.)

พระพุทธพจน์นี้ แสดงให้เห็นว่าการสวดมนต์ก่อให้เกิดความทรงจำที่ดี จิตมีสมาธิ เกิดปัญญาในการบำบัดทุกข์ หรือโรครภัยไข้เจ็บ และเป็นการดำรงไว้ ซึ่งพระพุทธศาสนาด้วย

2) การสวดพระปริตร เป็นการบริกรรมพระพุทธพจน์ หรือการสวดมนต์ ที่มุ่งวัตถุประสงค์ที่สำคัญ 3 ประการ คือ 1) เพื่อป้องกันภัยวิบัติทั้งหลาย 2) เพื่อความสำเร็จแห่งสมบัติ ทั้งปวง และ3) เพื่อกำจัดทุกข์ภัยและโรครทั้งปวง

พระสงฆ์ จึงได้เลือกพระพุทธมนต์จากพระไตรปิฎก ที่มีเนื้อหาสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ มาสวดมนต์พิธีสวดมนต์ (พระเทพโสมภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2548, น. 3-5) พระปริตร จึงมีอำนาจช่วยให้ทำอะไรได้

สำเร็จ เพราะอานุภาพที่เกิดจากพระรัตนตรัย ความเมตตา และความสัตย์ช่วยคุ้มครอง ป้องกันอันตรายภายนอก เป็นต้นว่า โจร ยักษ์ สัตว์เดรัจฉาน ป้องกันอันตรายภายใน คือ โรคภัยไข้เจ็บ (พระคัมภีร์สาราณวงศ์, 2541, น. 7) จึงมีชื่อเรียกว่า “พระปริตร” การสวดพระปริตร จึงเป็นการสวดมนต์ ที่กล่าวถึงอานุภาพของพระรัตนตรัย และการเจริญเมตตาภาวนา ทำให้ผู้หมั่นสวดสวดได้ประสบความสวัสดิ์ ความเจริญรุ่งเรือง ได้รับชัยชนะแล้วคลาดจากอุปสรรคอันตราย มีสุขภาพดีมีอายุยืน ดังกรณีตัวอย่าง ที่แสดงถึงพละนาภาพพระปริตร ในการบำบัดโรคที่พบได้เสมอในสมัยพุทธกาล เช่น พระมหากัสสปะ และพระโมคคัลลานะ ผู้หายจากอาพาธ เมื่อได้ฟังการสวดสาธยายโพชฌงค์ 7 หรือแม้พระพุทธองค์ ก็ทรงหายจากอาการประชวร เมื่อทรงฟังการสวดโพชฌงค์ (สม.ไทย) 19/196-197/129-131.)

4. หลักการการดูแลสุขภาพในมิติปัญญา ซึ่งตรงกับด้านจิตวิญญาณของการแพทย์ตะวันตก การดูแลสุขภาพด้านปัญญานับว่าเป็นมิติการดูแลสุขภาพที่พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญ เป็นอย่างยิ่งในสมัยพุทธกาล พระพุทธองค์ ทรงเป็นผู้นำในการดูแล ด้วยการเสด็จเยี่ยมไข้พุทธบริษัท 4 ผู้ที่ได้รับทุกขเวทนาอย่างแสนสาหัสจากความเจ็บป่วย ทรงเยียวยา ด้วยพุทธวิธีการดังกล่าวข้างต้น พร้อมกับเทศนาสั่งสอน ให้ผู้ป่วยเกิดปัญญาจากการกำหนดพิจารณาความเจ็บปวด และความทุกข์ทรมานที่เกิดขึ้น พระพุทธองค์ทรงพลิกวิกฤติให้เป็นโอกาส ด้วยการสอนให้ผู้ป่วยเข้าใจธรรมชาติชีวิต การยอมรับความจริง และการเตรียมพร้อมต่อการตาย อย่างสงบ

ผู้ป่วยบางคนมีปัญหาได้บรรลุธรรมขั้นสูง ในขณะที่เจ็บป่วย หรือในวาระสุดท้าย

ความท้าทายการแปลงเปลี่ยนการดูแลสุขภาพองค์รวมจากพุทธกาลสู่ปัจจุบัน

หลักการที่พระพุทธองค์ ทรงใช้ดูแลด้านจิตใจและด้านปัญญา ก็เพื่อให้ผู้ป่วยได้บรรลุธรรม ในขณะที่ป่วย โดยทรงเน้นให้มีความมั่นคงในพระรัตนตรัย ยึดมั่นในคุณความดี คลายความยึดมั่นถือมั่น และดำรงความบริสุทธิ์ของจิต อยู่ในสัมมาสมาธิ เพื่อให้เกิดพลังในการเยียวยาสุขภาพ หรือพบกับวาระสุดท้ายอย่างสงบ ด้วยหลักการ 3 ประการใหญ่ๆ คือ การสร้างศรัทธาในพระรัตนตรัย การสร้างปัญญา และการใช้ธรรมโอสธ ดังนี้

1. สร้างศรัทธาในพระรัตนตรัย พระพุทธองค์ทรงสอนให้ผู้ป่วย มีพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง แม้อยามวิกฤติหรือวาระสุดท้ายแห่งชีวิต ทรงเปลี่ยนมานะและมิถิชาของบุคคล ที่หลงใหลในกามคุณ อำนาจ ชื่อเสียง และทรัพย์สินสมบัติ ด้วยการแสดงพระสัจธรรมแห่งความตาย เพื่อให้บุคคลดำรงตนอยู่บนความไม่ประมาท และชวนชวนสร้างศรัทธาในพระรัตนตรัยอยู่เสมอ ดังกรณีตัวอย่าง ที่พระพุทธองค์ได้ทรงสอน พระเจ้าปเสนทิโกศล ผู้กำลังชวนชวนในพระราชกรณีกิจของกษัตริย์ ขึ้นชมอยู่กับอำนาจ และหมกมุ่นอยู่ในกามสุข ดังปรากฏ ในปัพพโตปมสูตรว่า

“ชรา และมรณะ ย่อมครอบงำสัตว์ทั้งหลาย คือ พวกกษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร คนจันทาล และคนเทษยะ ไม่เว้นใครๆ ไร้เลย ย่อมย่ำยี เหล่าสัตว์ทั้งสิ้น ณ ที่นั้น ไม่มียุทธภูมิ สำหรับพลช้างพลม้า พลรถ พลเดินเท้า และไม่อาจจะเอาชนะ แม้ด้วยมนตร์ หรือ

ด้วยทรัพย์ เพราะฉะนั้น บุคคลผู้เป็นบัณฑิตมี ปัญญาเมื่อเห็นประโยชน์ตน พึงตั้งศรัทธาไว้ใน พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์” (ส.ส.(ไทย) 15/136/171-174.)

2. ใช้ปัญญาบำบัดโรค คำว่า “ปัญญา” ในที่นี้ หมายถึง ความรู้ความเข้าใจ ธรรมชาติของโลก และชีวิตตามความเป็นจริง โดยการพิจารณาอยู่เนืองๆ ทำความเข้าใจ และยอมรับได้ว่า

“ ทั้ง สิ่ง มี ชี วิ ต และ
สิ่งไม่มีชีวิต ล้วนมีการเกิด และการ
ดับอยู่เสมอ”

ด้วยการให้ผู้ป่วยกำหนด และ
พิจารณาอยู่เสมอว่า

“เรามีความเกิดเป็นธรรมดา
ไม่ล่วงพ้นความเกิดไปได้ เรามีความ
แก่เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความแก่ไป
ได้ เรามีความตายเป็นธรรมดา ไม่
ล่วงพ้นความตายไปได้”

คิดพิจารณาไตร่ตรอง ตามความเป็น
จริง ยอมรับความตายได้ และมุ่งพัฒนาจิต
ปัญญา สู่ความหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง
ซึ่งถือว่าการดูแลผู้ป่วยจนวาระสุดท้าย ที่
เพิ่มพูนความผาสุกทางจิตวิญญาณอย่าง
แท้จริง

สมัยพุทธกาล พระพุทธองค์ได้ทรง
แสดงธรรมแก่บุคคล ที่เจ็บป่วยไปตามลำดับ
ขั้นตอนเริ่มต้น ให้มีศรัทธาในพระรัตนตรัย
แล้วทรงค่อยๆ พัฒนาปัญญา ด้วยวิปัสสนา
กรรมฐาน พร้อมกับการฟังธรรมเทศนาให้
ผู้ป่วยพิจารณาชีวิต ตามกฎไตรลักษณ์ และให้
คลายความยึดมั่นถือมั่น ซึ่งในสมัยนั้น ผู้ที่ได้
ฟังธรรม จากพระพุทธองค์ แล้วนำไปปรับใช้
ในชีวิต ด้วยการดำรงตนอยู่ในความไม่

ประมาท และมีศรัทธามั่นคง ในพระรัตนตรัย
ย่อมมีชีวิตที่เป็นไปด้วยความสงบสุข และ
สิ้นชีพลงอย่างสมศักดิ์ศรี ความเป็นมนุษย์ ดัง
กรณีของ ท่านจิตตคหบดี ที่มีความเจ็บป่วย
อย่างสาหัส และอยู่ในระยะใกล้ตาย เขาได้
ปฏิเสธคำสอนของเทวดา ที่ให้ตนตั้งความ
ปรารถนา ในความเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ
เพราะจิตตคหบดี มีความตระหนักรู้ว่า การ
เป็น พระเจ้าจักรพรรดินั้น ไม่เที่ยง ไม่ยั่งยืน
แต่สิ่งที่สมควรแก่ตน ในขณะใกล้ตายนี้ คือ
การยึดมั่นในพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์
เมื่อจิตตคหบดี ชักชวนผู้ใกล้ชิดให้มีศรัทธาใน
พระรัตนตรัยแล้ว จึงหมดลมหายใจ ไปอย่าง
สงบในเวลาต่อมา

3. การใช้ธรรมโอสธบำบัดโรค ด้วย
การนำพุทธธรรมไปสอนผู้ป่วยให้เกิดปัญญา
ในการเผชิญปัญหาและสภาวะความเจ็บป่วย
พร้อมกับสร้างเสริมภูมิคุ้มกันโรค ทั้งนี้
เนื่องจากธรรมโอสธ ทำให้เป็นผู้ที่มีจิตใจ และ
บุคลิกลักษณะเข้มแข็ง หนักแน่น มั่นคง สงบ
เยือกเย็น สุภาพ นิ่มนวล สดชื่นผ่องใส
กระฉับกระเฉง กระปรี้กระเปร่า เบิกบาน งาม
สง่า เมตตากรุณา มองดูรู้จักตัวเองและผู้อื่น
ตามความเป็นจริง การเตรียมจิต ให้อยู่ใน
สภาพที่พร้อม และง่ายต่อการปลูกฝังคุณธรรม
ต่างๆ การสร้างเสริมนิสัยที่ดี รู้จักทำจิตใจให้
สงบ สะกดยับยั้ง ผ่อนเบาความทุกข์ ที่เกิดขึ้น
ในใจได้ และมีภูมิคุ้มกันโรคทางใจ การบำบัด
ด้วยธรรมโอสธนั้น อาจกระทำด้วยวิธีการ ที่
ไม่ซับซ้อนนัก เช่น การมองเห็นสิ่งต่างๆ ตาม
ความเป็นจริง ตามหลักวิปัสสนากรรมฐาน
การให้พิจารณาข้อธรรม เพื่อให้เกิดปัญญา
และการคลายความยึดมั่นถือมั่น การฟัง
เทศนาธรรม และพิจารณาหลักธรรม หมวด

โพชนงค์ 7 ศิริมานันทสูตร ไตรลักษณ์ สติปัฏฐาน 4 พรหมวิหาร 4 อิทธิบาท 4 โพชนงค์ 7 มรรคมืองค์ 8 และสัญญา 10 ซึ่งถือว่าเป็นธรรมโอสธ ที่เยียวยาความทุกข์ที่เกิดขึ้นในจิตใจของผู้ป่วย ขจัดความเศร้าหมองทางจิต อันเนื่องมาจากนิรณ 5 ได้ และสร้างความผาสุกทางจิตวิญญาณ ให้แก่ผู้ป่วย

ในยุคปัจจุบันการรับรู้ภาวะสุขภาพเป็นความรู้สึกรู้จักคิด ความเข้าใจของบุคคลที่มีต่อสุขภาพของตนเองในแต่ละเวลา ผู้ป่วยจะต้องมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสุขภาพให้เหมาะสมกับโรค โดยต้องเกิดการเรียนรู้ เกิดความตระหนัก และมีทัศนคติที่ดีต่อการดูแลสุขภาพ จึงจะนำไปสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม เพื่อการป้องกันและควบคุมโรคที่ถูกต้องเหมาะสม โดยสามารถประเมินการรับรู้ภาวะสุขภาพของบุคคล “โดยประเมินเกี่ยวกับการรับรู้ภาวะสุขภาพทั้งในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต รวมถึงการรับรู้เกี่ยวกับความต้านทานโรค หรือความเสี่ยงต่อความเจ็บป่วย ความกังวล หรือความตระหนักเกี่ยวกับสุขภาพ และความเข้าใจเกี่ยวกับความเจ็บป่วย จากการศึกษาที่ผ่านมา การรับรู้ภาวะสุขภาพมีความสัมพันธ์ กับการปฏิบัติพฤติกรรมสุขภาพ ผู้ที่มีการรับรู้ภาวะสุขภาพดีก็มีพฤติกรรม การดูแลสุขภาพที่ดีด้วย” (ดาวรุ่ง สุภากรณ์, 2540)

การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมดูแลสุขภาพให้ดีขึ้นทุก ด้าน ทั้งด้านการรับประทานอาหาร การมีกิจกรรมทางกาย การงดสูบบุหรี่ การดื่มสุราในปริมาณที่จำกัด การรับประทานยา และการจัดการอารมณ์ แต่ในบริบทของ ผู้ป่วย “ซึ่งโดยทั่วไปจะต้องดำเนินชีวิตภายใต้กฎระเบียบของ มีแบบการรักษาพยาบาล

แผนการดำเนินชีวิตที่แตกต่างจากบุคคลทั่วไป ไม่สามารถเลือกทำกิจกรรม หรือติดต่อสื่อสารกับสังคมภายนอกได้อย่างอิสระ จึงอาจส่งผลให้ผู้ป่วยที่มีความผิดปกติทางร่างกายมีการรับรู้ภาวะสุขภาพ หรือ มีพฤติกรรมดูแลสุขภาพที่แตกต่างจากบุคคลทั่วไปได้” (Vanhala, Vanhala, Kumpusalo, Halonen, & Takala, 1998)

ความต้องการบริการสุขภาพ เป็นความต้องการที่เกิดขึ้นจากความไม่สมดุล ระหว่างสิ่งที่ต้องการและสิ่งที่รัฐจัดให้ วัด ชุมชน และสังคมที่มีความแตกต่างจากสังคมภายนอก ทั้งด้านสภาพแวดล้อม บริบท และแบบแผนการดำเนินชีวิต ผู้ป่วยต้องดำเนินชีวิตภายใต้ข้อจำกัดต่างๆ ไม่สามารถเลือกทำกิจกรรม หรือเลือกบริการต่างๆ ได้ตามความต้องการ และด้วยจำนวนผู้ป่วยที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ก็ยิ่งส่งผลกระทบต่อ การดูแล หรือการจัดสวัสดิการให้แก่ผู้ป่วย “โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มผู้ป่วย ที่มีภาวะเปี่ยงเบนทางสุขภาพ ก็อาจมีความต้องการบริการสุขภาพที่แตกต่างจากกลุ่มผู้ป่วยทั่วไป การวางแผนให้ความรู้ การสร้างความตระหนัก การเสริมสร้างทักษะ และพฤติกรรมสุขภาพแก่ผู้ป่วย ร่วมกับการสร้างมาตรการ และการจัดสิ่งแวดล้อมในวัด ชุมชน และสังคมให้เอื้อประโยชน์ต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสุขภาพ จึงจะเกิดประสิทธิภาพในการดูแลผู้ป่วยกลุ่มนี้สูงสุด” (จริพร คงประเสริฐ, 2563) การรับรู้ภาวะสุขภาพ พฤติกรรมการดูแลสุขภาพ และความ ต้องการบริการสุขภาพ เป็นปัจจัยที่สำคัญในการจัดการดูแลผู้ป่วยในยุคปัจจุบัน

งานสาธารณสุขเพื่อดูแลสุขภาพแบบองค์รวมพระสงฆ์ภายในวัดและชุมชน

การพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์ ด้วยการจัดอบรม “หลักสูตรพระคิลานุปัฏฐาก (พระอาวาสัมภรณ์ส่งเสริมสุขภาพประจำวัด – อสว.)” (จำนวน 70 ชั่วโมง) เป็นเพียงแค่การนำร่องและต้นแบบในการ “พัฒนาพระ คิลานุปัฏฐากต้นแบบ” ความหมายของพระคิลานุปัฏฐากคือ ผู้ปฏิบัติดูแลพระสงฆ์อาพาธ รวมทั้งการสร้างเสริมสุขภาพ การป้องกันโรค การควบคุมโรค และการจัดการปัจจัยที่คุกคามสุขภาพของพระสงฆ์ เพื่อให้พระสงฆ์มีความรอบรู้ด้านสุขภาพ (Health Literacy) ก่อให้เกิดการพัฒนากระบวนการบริการด้านสุขภาพ ที่มีคุณภาพในการดูแลสุขภาพพระสงฆ์ และพัฒนาให้เกิดเครือข่ายพระสงฆ์นักพัฒนา นักสื่อสาร เพื่อเป็นแกนนำในการดูแลพระสงฆ์ภายในวัดและชุมชน ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีสุขภาวะที่สมบูรณ์ทั้งกาย จิต ตลอดจนการจัดการให้วัดมีสิ่งแวดล้อมที่ดี เอื้อต่อการมีสุขภาพดี ทำให้พระสงฆ์มีสุขภาพแข็งแรง วัดมั่นคง ชุมชนเข้มแข็ง โดยยึดหลักการสำคัญ คือ “การใช้ทางธรรมนำทางโลก” ตามคำประกาศธรรมนูญพระสงฆ์แห่งชาติ พุทธศักราช 2560 เพื่อเป็นกรอบและแนวทางการส่งเสริมสุขภาพพระสงฆ์ในทุกระดับ และส่งเสริมบทบาทของพระสงฆ์ ในการเป็นผู้นำด้านสุขภาพของชุมชนและสังคมต่อไป

“การเจ็บป่วยของพระสงฆ์เป็นปัญหาระดับประเทศ เพราะเมื่อเจ็บป่วยพระสงฆ์ไม่มีใครดูแล หรือไปรักษาตัวในโรงพยาบาล พระสงฆ์เป็นกลุ่มที่เปราะบาง พระสงฆ์จะกังวลเรื่องผิดพระธรรมวินัย เจ้าหน้าที่ ที่รักษาไม่สะดวกในการรักษา หรือพระสงฆ์ไม่ยอมรักษา”

(อ้างอิงใน สำนักอนามัยผู้สูงอายุ กรมอนามัย, น. 14-16)

ความท้าทายต่อการแปลงเปลี่ยนบทบาทของพระคิลานุปัฏฐาก การพัฒนาศักยภาพของตนเอง ให้สามารถประเมินสุขภาพ ดูแลสุขภาพตนเองและผู้อื่นที่เกี่ยวข้อง และคัดกรองสุขภาพเบื้องต้น (ซึ่งที่ผ่านมาไม่มีการคัดกรอง ไม่ทราบข้อมูลสุขภาพของพระสงฆ์) ไม่มีความรู้ในการส่งเสริมสุขภาพพระสงฆ์ พระอุปัชฌาย์ อาจารย์ และสภธรรมที่เฝ้าต่อพระธรรมวินัย ให้พระสงฆ์มีสุขภาพแข็งแรง สามารถประกอบศาสนกิจได้

การพัฒนาศักยภาพของพระคิลานุปัฏฐาก: ความท้าทายต่อการแปลงเปลี่ยนบทบาทที่แท้จริง

สภาพปัญหาเดิมที่เป็นปัญหาสำคัญ คือ เมื่อพระสงฆ์เจ็บป่วย จะไม่มีใครดูแลรักษา จะมีการรักษาตนเอง ตามสภาพปัจจัยเท่าที่จะดูแลตนเองได้ ไม่มีความรู้ในการดูแล ส่งเสริมสุขภาพ จะไปรักษาที่โรงพยาบาลก็ไม่สะดวก ไม่มีรถไป บางโรงพยาบาลประชาชนมารักษา กันเยอะ คิวุ่นวาย เลยไม่ยอมไปรักษา และโรงพยาบาลสงฆ์มีน้อย พระสงฆ์ถือเป็นกลุ่มเปราะบางเข้าไม่ถึงบริการทางการแพทย์ ไม่รู้สิทธิ และไม่ได้รับสิทธิประโยชน์ สวัสดิตามหลักประกันสุขภาพ แพทย์ พยาบาลที่รักษาก็ไม่สะดวกในการรักษา ปฏิบัติตัวไม่ถูกกลัวผิดพระธรรมวินัย

การพัฒนาการดำเนินงานด้านวัด ชุมชน และสังคมส่งเสริมสุขภาพ เพื่อที่จะให้มีการบริหารจัดการวัด ชุมชน และสังคมให้เอื้อ

ต่อการส่งเสริมสุขภาพ และพัฒนาอนามัยสิ่งแวดล้อมของบุคลากรของวัด ประชาชน และชุมชน แต่ก็ยังไม่สามารถแก้ไขปัญาสุขภาพของพระสงฆ์ในวัด ชุมชน และสังคมได้อย่างยั่งยืน

การแก้ไขปัญาสุขภาพของพระสงฆ์กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข ควรร่วมมือกับสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และมหาเถรสมาคม ในการจัดสรรงบประมาณ เพื่อนำมาใช้ในการฝึกปฏิบัติ และควรจัดให้มีการใช้หลักสูตร พระคิลานุปัฏฐาก 6 เดือน (ภาคทฤษฎี 2 เดือน ฝึกปฏิบัติ 3 เดือน และลงพื้นที่ปฏิบัติจริง 1 เดือน) ที่เป็นรูปธรรมจับต้องและนำไปปรับประยุกต์ใช้งานได้อย่างแท้จริง

การแก้ไขปัญาสุขภาพของพระสงฆ์เป็นรูปธรรมมีความยั่งยืน และเครือข่ายในการจัดอบรมพัฒนาพระคิลานุปัฏฐากต้นแบบ โดยการปรับหลักสูตรพระคิลานุปัฏฐาก เป็น 6 เดือน (ภาคทฤษฎี 2 เดือน ฝึกปฏิบัติ 3 เดือน และลงพื้นที่ปฏิบัติจริง 1 เดือน) และทำการคัดกรองพระสงฆ์ ที่จะมาทำหน้าที่ ด้วยการทดสอบ และวัดผลทางเขาว์ ปัญญา ทักษะ เพื่อให้ได้พระสงฆ์ที่มีความรู้ ความสามารถอย่างแท้จริงมาปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ และให้ได้รับนิยัติน้อย่างเหมาะสม

การออกแบบและปรับหลักสูตร การปรับหลักสูตร (กูเบศ ด้วงสงกา, 2561, น. 1-12)

1. มีการประชุมชี้แจง สร้างความเข้าใจก่อนการอบรม

2. พระสงฆ์ร่วมแสดงความคิดเห็นภาคทฤษฎี ซึ่งพระสงฆ์ส่วนใหญ่มีกิจนิมนต์ (ไม่ต้องรับมาเข้าร่วมในโครงการ) เพราะจะทำให้

ให้เป็นตัวถ่วงทำให้ไม่สามารถเข้าร่วมได้ครบตามจำนวนกรอบของหลักสูตร

3. ในการอบรมภาคทฤษฎี มีการทำแผนก่อนการอบรมร่วมกัน ในประเด็นความคาดหวังของการเข้าร่วมการอบรมพัฒนาพระคิลานุปัฏฐากต้นแบบ เพื่อออกแบบหลักสูตรให้เหมาะสม โดยไม่ขัดแย้งกับกัจจวัตรของพระสงฆ์ และให้สอดคล้องกับหลักพระธรรมวินัย

4. การเพิ่มภาคทฤษฎีในพื้นที่ ให้มีความเหมาะสมตามสภาพปัญหาของพื้นที่ และความต้องการของพัฒนาพระคิลานุปัฏฐาก และพี่เลี้ยงที่ทำแผนร่วมกัน

5. ใช้ระบบการสอบคัดเลือกพระคิลานุปัฏฐาก ที่ต้องการทำงานด้านนี้โดยแท้จริง

6. ได้รับนิยัติน้อย่างเหมาะสม ตามตำแหน่งพระคิลานุปัฏฐาก

7. การเพิ่มภาคปฏิบัติให้มากขึ้น เพื่อให้พระคิลานุปัฏฐากได้เรียนรู้ ในการฝึกทักษะพัฒนาจนเกิดความชำนาญ เกิดความมั่นใจตามที่พระคิลานุปัฏฐากต้องการ และสอดคล้องกับหลักสูตร และวัตถุประสงค์ของการอบรมพระคิลานุปัฏฐาก (สอดคล้องกับทฤษฎีของ จอห์น ดิวอี้ (John Dewey) การเรียนรู้ที่เน้นการปฏิบัติจริง เป็นการเรียนรู้ด้วยประสบการณ์ตรงจากการเผชิญสถานการณ์จริง และการแก้ปัญหา เพื่อให้เกิดการเรียนรู้จากการกระทำ ผู้เรียนได้ปฏิบัติจริง ฝึกคิด ฝึกลงมือทำ ฝึกทักษะ (learning by doing) จนเกิดความชำนาญ จนสามารถนำไปปฏิบัติจริงได้ และได้บุคลากรที่แท้จริง ไม่ใช่มีอสมัครเล่น)

ทรัพยากรที่ใช้ดำเนินการอบรมพัฒนาศักยภาพพระคิลานุปัฏฐาก โดยการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย

1. ด้านทรัพยากรบุคคล สนับสนุนบุคลากรเป็นเครือข่ายช่วยการอบรมพัฒนาศักยภาพ

พระคิลานุปัฏฐากประกอบด้วย ศูนย์อนามัยประจำชุมชน ตำบล อำเภอ และจังหวัด คณะสงฆ์จังหวัด สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด สำนักงานสนับสนุนสร้างเสริมสุขภาพ สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ ศูนย์สุขภาพจิตประจำจังหวัด สถาบันการพลศึกษาประจำจังหวัด สำนักงานพระพุทธศาสนาประจำจังหวัด โรงพยาบาลทุกแห่งในจังหวัด โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลในพื้นที่ของพระคิลานุปัฏฐาก อาสาสมัครส่งเสริมสุขภาพองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และเทศบาล

ผลกระทบตามาคือ พระคิลานุปัฏฐากมีความรู้ ทักษะด้านการดูแลสุขภาพ และเกิดเครือข่ายการทำงานร่วมกันอย่างเข้มแข็ง และพระคิลานุปัฏฐาก สามารถทำงานในพื้นที่ได้ง่ายขึ้น

2. ด้านงบประมาณ

2.1 ศูนย์อนามัยประจำชุมชน ตำบล อำเภอ และจังหวัด เป็นเจ้าของโครงการสนับสนุนค่าใช้จ่ายในการอบรมร่วมกับ สำนักงานพระพุทธศาสนาประจำจังหวัด คณะสงฆ์จังหวัด จัดทำคู่มือหลักสูตรพระคิลานุปัฏฐาก แบบบันทึกการปฏิบัติงาน เอกสารการอบรม แบบประเมินต่าง ๆ (ค่าวิทยากรเดินทาง ค่าที่พัก ค่าอาหาร อาหารว่างและเครื่องดื่ม) ค่าทำเนียบพระคิลานุปัฏฐาก ปกวุฒิบัตร ค่าใช้จ่ายการฝึกปฏิบัติงาน ค่าการ

เยี่ยมเสริมพลัง และประเมินผล รับรองการผ่านการอบรม

2.2 สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด สนับสนุนร่วมกับ สำนักงานพระพุทธศาสนาประจำจังหวัด คณะสงฆ์จังหวัด จัดทำคู่มือสำหรับพระคิลานุปัฏฐาก ค่าใช้จ่ายการฝึกปฏิบัติงาน แบบบันทึกการปฏิบัติงาน ค่าวุฒิบัตร

2.3 คณะสงฆ์จังหวัด จัดหาและอำนวยความสะดวกในเรื่องสถานที่ในการเตรียมความพร้อม อบรม สรุปลงสมุดบวชเรียน และมอบวุฒิบัตร ค่าอาหาร อาหารว่างและเครื่องดื่ม ช่วยเหลืออำนวยความสะดวกในทุกๆเรื่อง

2.4 สำนักงานสนับสนุนสร้างเสริมสุขภาพ สนับสนุนสนับสนุนร่วมกับ สำนักงานพระพุทธศาสนาประจำจังหวัด คณะสงฆ์จังหวัด จัดสรรค่าอาหาร อาหารว่างและเครื่องดื่ม ประชุมชี้แจงการขับเคลื่อนธรรมนูญสุขภาพพระสงฆ์ และวัดส่งเสริมสุขภาพเอกสารในการอบรม

2.5 สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติประจำจังหวัด สนับสนุนสนับสนุนสนับสนุนร่วมกับ สำนักงานพระพุทธศาสนาประจำจังหวัด คณะสงฆ์จังหวัด จัดสรรค่าใช้จ่ายการประชุมเครือข่ายเจ้าหน้าที่สาธารณสุข องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และเทศบาลเรื่องสิทธิประโยชน์ สวัสดิการของพระสงฆ์ และกองทุนตำบล

ผลกระทบตามาคือ การพัฒนาศักยภาพพระคิลานุปัฏฐาก มีประสิทธิภาพสำเร็จเป็นรูปธรรม

3. ด้านอุปกรณ์/เครื่องมือฝึกปฏิบัติงาน เครื่องมือปฐมพยาบาล

สนับสนุนในการอบรมภาคทฤษฎี โดยศูนย์อนามัยประจำชุมชน ตำบล อำเภอ และ

จังหวัด สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด โรงพยาบาลในจังหวัดทุกแห่ง ศูนย์สุขภาพจิต ประจำจังหวัด สถาบันการพลศึกษาประจำ จังหวัด ร่วมกับ สำนักพระพุทธศาสนาประจำ จังหวัด คณะสงฆ์จังหวัด

สนับสนุนในการอบรมภาคฝึกปฏิบัติงาน สนับสนุนอุปกรณ์/เครื่องมือฝึกปฏิบัติงาน เครื่องมือปฐมพยาบาล โดยคณะสงฆ์จังหวัด (ประธานฝ่ายศาสนาสงฆ์เครือข่ายจังหวัดส ปรธานขับเคลื่อนธรรมนูญสุขภาพพระสงฆ์ แห่งชาติ และวัดส่งเสริมสุขภาพจังหวัด) และ เจ้าหน้าที่สาธารณสุข และประชาชนนำมา บริจาค ที่เห็นการทำงานของพระคิลานุปัฏฐาก

ผลกระทบตามมา คือ พระคิลานุปัฏฐากภาคภูมิใจ มีอุปกรณ์ในการฝึกงาน และปฏิบัติงานในพื้นที่ ทำให้การอบรมมี ประสิทธิภาพและมีความยั่งยืน (อ้างถึงใน, ภูเบศ ดั่งสงกา, 2561)

พระคิลานุปัฏฐากมีบทบาทในงาน สาธารณสุขเพื่อดูแลสุขภาพแบบองค์รวม พระสงฆ์ภายในวัดและชุมชนอย่างไร

พระคิลานุปัฏฐาก (พระอาสาสมัคร ส่งเสริมสุขภาพประจำวัด – อสว.) เพื่อคอย ดูแลและส่งเสริมสุขภาพตนเอง พระอุปัชฌาย์ อาจารย์ และสหธรรมที่เื้อื่อต่อพระธรรมวินัย ส่งเสริมให้พระสงฆ์มีสุขภาพแข็งแรง สามารถ ประกอบศาสนกิจได้ โดยการอบรมพัฒนา พระคิลานุปัฏฐากต้นแบบประจำจังหวัด ตาม ขั้นตอนการปฏิบัติงานตามแผนกลยุทธ์ 7 กล ยุทธ์ ได้แก่

กลยุทธ์ที่ 1 การเตรียมความพร้อมใน การอบรมพัฒนาศักยภาพพระคิลานุปัฏฐาก ต้นแบบ

1. จัดทำโครงการอบรมพัฒนาศักยภาพ พระคิลานุปัฏฐากต้นแบบ

2. การเลือกพื้นที่ต้นแบบ (โดยประชุม เครือข่ายผู้รับผิดชอบ หลักงานส่งเสริมสุขภาพ ของสาธารณสุขจังหวัด ในเขตพื้นที่สุขภาพฯ เพื่อคัดเลือกพื้นที่นำร่องและต้นแบบ ศูนย์ อนามัยที่ต้องการพื้นที่ ที่มีความพร้อม สมัคร ใจในการเป็นพื้นที่นำร่องและต้นแบบ ผลการ คัดเลือกกระดับจังหวัด คือ จังหวัด? ระดับ อำเภอ คือ อำเภอ? จังหวัด? ระดับตำบล คือ ตำบล? อำเภอ? จังหวัด?)

3. การแต่งตั้งคณะทำงาน และ ขับเคลื่อนธรรมนูญสุขภาพพระสงฆ์แห่งชาติ (คำสั่งเจ้าคณะจังหวัด เรื่องแต่งตั้ง คณะกรรมการ และคณะทำงานขับเคลื่อนวัด ชุมชน และสังคมส่งเสริมสุขภาพและธรรมนูญ สุขภาพพระสงฆ์แห่งชาติจังหวัด) และประชุม คณะทำงาน จำนวน 20-30 รูป/คน

4. ประชุมคณะสงฆ์จังหวัด มีเจ้าคณะ จังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และ เลขาธิการ (เวทีขับเคลื่อนเชิงนโยบาย “ธรรมนูญสุขภาพพระสงฆ์แห่งชาติ 2560” จำนวน 30-40 รูป/คน

5. ประชุมชี้แจงธรรมนูญสุขภาพ พระสงฆ์ เพื่อทำความเข้าใจการขับเคลื่อนสุขภาพ พระสงฆ์ทั้งจังหวัดสู่ทุกวัด ชุมชน และสังคม ชี้แจงหลักสูตรพระคิลานุปัฏฐาก ของกรม อนามัย จำนวน 30-40 รูป/คน และประชุม เชิงปฏิบัติการขับเคลื่อนวัด ชุมชน และสังคม ส่งเสริมสุขภาพ และธรรมนูญสุขภาพพระสงฆ์ แห่งชาติ (เวทีนโยบายสู่ภาคปฏิบัติ เพื่อ รับทราบและมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อน จำนวน 100 รูป/คน โดยการมีส่วนร่วมของ

ภาคีเครือข่าย ศูนย์อนามัยประจำชุมชน ตำบล อำเภอ และจังหวัด คณะสงฆ์จังหวัด สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด สำนักงานสนับสนุนสร้างเสริมสุขภาพ สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติประจำจังหวัด สำนักพระพุทธศาสนาจังหวัด โรงพยาบาลทุกแห่งในจังหวัด)

6. การคัดเลือกพระสงฆ์ที่เข้าอบรม ใช้ระบบการคัดเลือกพระคิลานุปัฏฐาก ที่ต้องการทำงานด้านนี้โดยแท้จริง และได้รับนิยัติน้อยเหมาะสม ตามตำแหน่งพระคิลานุปัฏฐาก โดยมีเวทีสร้างความเข้าใจ ข้อตกลงสัญญาใจร่วมกันก่อนการอบรม ถึงขั้นตอนระยะเวลาในการอบรมภาคทฤษฎี ภาคปฏิบัติ สถานที่ ข้อตกลงที่ห้าม และสามารถทำได้ร่วมกัน ถอนตัวก่อนได้ ถ้าเข้าอบรมแล้วห้ามถอนตัว ชี้แจงโดย (โดยการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย ศูนย์อนามัยประจำชุมชน ตำบล อำเภอ และจังหวัด คณะสงฆ์จังหวัด สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด สำนักงานสนับสนุนสร้างเสริมสุขภาพ สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติประจำจังหวัด สำนักพระพุทธศาสนาจังหวัด โรงพยาบาลทุกแห่งในจังหวัด)

(เวทีเตรียมก่อนอบรม การสมัครสอบคัดเลือกพระสงฆ์ ที่เข้ารับการอบรมตามคุณสมบัติตามหลักสูตร

- 1) พระสงฆ์ที่มีจิตอาสา
- 2) บวชไม่ต่ำกว่า 1 พรรษา
- 3) อายุไม่ต่ำกว่า 18 ปี บริบูรณ์ขึ้นไป
- 4) มีความรู้พื้นฐานนักธรรมตรี หรือการศึกษาภาคบังคับ (ไม่จำเป็น/ไม่จำกัด/ให้ถือว่าไม่ใช่สาระสำคัญ)

5) มีสุขภาพแข็งแรง ไม่เป็นโรคร้ายแรง หรือโรคติดต่อร้ายแรง

6) มีวุฒิภาวะและมีบุคลิกลักษณะเหมาะสม ในการเป็นพระคิลานุปัฏฐาก (พระอาสาสมัครส่งเสริมสุขภาพประจำวัด-พระอสง.)

7) การสมัครสอบคัดเลือก โดยประกาศเปิดรับสมัครสอบอย่างเป็นทางการ ตามระบบการคัดเลือกและสรรหาเสมือนการเป็นเจ้าหน้าที่พนักงานของรัฐ มีตำแหน่งและได้รับอัตราจ้างตามเกณฑ์ที่กำหนด

กลยุทธ์ที่ 2 การปรับหลักสูตรพระคิลานุปัฏฐากให้เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่

การปรับหลักสูตรพระคิลานุปัฏฐากให้เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ เพื่อความสะดวก การเข้าร่วมอบรมของพระสงฆ์ ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย และความต้องการของพระสงฆ์ (ยังคงเนื้อหาหลักสูตรไว้เหมือนเดิม ไม่ลด แต่เพิ่มเนื้อหาได้) การใช้หลักสูตร พระคิลานุปัฏฐาก 6 เดือน (ภาคทฤษฎี 2 เดือน ฝึกปฏิบัติ 3 เดือน และลงพื้นที่ปฏิบัติจริง 1 เดือน) ที่เป็นรูปธรรมจับต้องและนำไปปรับประยุกต์ใช้งานได้อย่างแท้จริง

การแก้ไขปัญหาสุขภาพของพระสงฆ์ เป็นรูปธรรมมีความยั่งยืน และเครือข่ายในการจัดอบรมพัฒนาพระคิลานุปัฏฐากต้นแบบ โดยการปรับหลักสูตรพระคิลานุปัฏฐาก เป็น 6 เดือน (ภาคทฤษฎี 2 เดือน ฝึกปฏิบัติ 3 เดือน และลงพื้นที่ปฏิบัติจริง 1 เดือน) และทำการคัดกรองพระสงฆ์ ที่จะมาทำหน้าที่ ด้วยการทดสอบ และวัดผลทางเขาว์ ปัญญา ทักษะ เพื่อให้ได้พระสงฆ์ที่มีความรู้ ความสามารถอย่างแท้จริง มาปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ และให้ได้รับนิยัติน้อยเหมาะสม เพื่อพระคิ

ลานุปัญญาภูมิมีโอกาสได้เรียนรู้และพัฒนาทักษะผ่านการลงมือปฏิบัติ (Learning by doing) ในการฝึกปฏิบัติในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลหรือโรงพยาบาลชุมชนในพื้นที่ได้อย่างแท้จริง

กลยุทธ์ที่ 3 การมีส่วนร่วมของเครือข่ายในการอบรมพัฒนาศักยภาพพระคิลาณุปัญญาต้นแบบ

1. การประสาน ประชุมชี้แจง สร้างความเข้าใจการอบรมพัฒนาศักยภาพพระคิลาณุปัญญา จัดประชุมชี้แจง (ภาคีเครือข่ายที่เข้าร่วม)

2. การจัดอบรมภาคทฤษฎี มีโดยมีภาคีเครือข่ายทุกภาคส่วนเข้าร่วม โดยพระคิลาณุปัญญาจะต้องได้รับการอบรม และผ่านการประเมินมาตรฐาน ตามเนื้อหา ภาคทฤษฎี (เนื้อหาการเรียนรู้ มี 1.) ธรรมนูญสุขภาพพระสงฆ์แห่งชาติ พุทธศักราช 2560 2.) หลักการแนวคิดแนวทางการการอบรมหลักสูตรพระคิลาณุปัญญา (พระอาสาสมัครส่งเสริมสุขภาพประจำวัด พระ- อสว.)

2.1 แนวทางการปฏิบัติของพระสงฆ์ที่สอดคล้องกับพระธรรมวินัย และสถานการณ์สุขภาพที่เชื่อมโยงกับกิจวัตร 10 อย่างของพระสงฆ์ /โรคตามพระไตรปิฎก และกลไกการเกิดโรคในปัจจุบัน

2.2 การประเมินคัดกรองสุขภาพเบื้องต้น (โภชนาการ ออกกำลังกาย สุขภาพช่องปาก การใช้ยา

2.3 การดูแลช่วยเหลือพระสงฆ์เบื้องต้น การตรวจร่างกายเบื้องต้น (ความดันโลหิต อุณหภูมิ

ร่างกาย ชีพจร และการหายใจ) เช็ดตัวลดไข้ ทำแผล ห้ามเลือด การช่วยเหลือพระ

สงฆ์ที่ช่วยเหลือตนเองไม่ได้การจัดทำนั้งนอน ลูกจากเตียง การเคลื่อนย้ายผู้ป่วย

2.4 ภาวะวิกฤตกับการปฐมพยาบาลเบื้องต้น (ประเมินภาวะวิกฤต เป็นลม หหมดสติ นวดหัวใจ) กระตุกหัก และการส่งต่อ ฯลฯ

3. การทำแผนร่วมกันของพระคิลาณุปัญญา กับเจ้าหน้าที่ในพื้นที่ (พี่เลี้ยง) โดยมีเวทีการทำแผนร่วมกันระหว่างพระคิลาณุปัญญา กับเจ้าหน้าที่ (พี่เลี้ยง) เพื่อการส่งต่อในการฝึกปฏิบัติงานในพื้นที่ พี่เลี้ยง ได้แก่ สาธารณสุขในพื้นที่ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และเทศบาล และพระคิลาณุปัญญาจะได้มีพี่เลี้ยงคอยดูแลในการฝึกปฏิบัติงาน และปฏิบัติงานร่วมกันได้หลังจากผ่านการอบรมแล้ว

4. ภาคปฏิบัติในพื้นที่วัด ชุมชน และสังคม หลังจากทำแผนร่วมกันกับพี่เลี้ยง (เจ้าหน้าที่สาธารณสุข อาสาสมัครส่งเสริมสุขภาพ) จะมีการอบรมภาคปฏิบัติในพื้นที่ ร่วมกับพี่เลี้ยง มีทฤษฎี ตามเนื้อหาที่เหลือ หรือตามปัญหาของบริบทพื้นที่ เป็นการเตรียมตัวก่อนฝึกปฏิบัติงานจริง ฝึกปฏิบัติงานในโรงพยาบาล โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลในชุมชน เพื่อเป็นการประเมินว่า พระคิลาณุปัญญาสามารถปฏิบัติงานได้จริงไหม มีความพร้อม หรือต้องพัฒนาเรื่องไหนเพิ่ม ประชาชนยอมรับหรือเปล่า และมีคัดกรองสุขภาพพระสงฆ์ ในชุมชนวัดในพื้นที่ เพื่อทราบข้อมูลสุขภาพของพระสงฆ์ในวัด และในพื้นที่ และจะได้นำข้อมูลมาวางแผนแก้ไขต่อไป

กลยุทธ์ที่ 4 การเยี่ยมเสริมพลังพระคิลาณุปัญญาในพื้นที่ (โดยการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย ศูนย์อนามัยประจำชุมชน ตำบล อำเภอ และจังหวัด คณะสงฆ์จังหวัด

สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด สำนักงานสนับสนุนสร้างเสริมสุขภาพ สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติประจำจังหวัด สำนักพระพุทธศาสนาจังหวัด โรงพยาบาลทุกแห่งในจังหวัด) ติดตาม เยี่ยมเสริมพลัง ให้คำแนะนำ รับฟังปัญหา และข้อเสนอแนะ ในการฝึกภาคปฏิบัติแต่ละอำเภอ (ประเมินติดตาม) โดยให้พระคิลานุปัฏฐากเตรียมนำเสนอ กระบวนการทำงานในวัดและชุมชน เพื่อดูว่าทำกิจกรรมครบตามหลักสูตรหรือไม่ อย่างไร เช่น ได้รับความรู้จากวิทยากรอะไรบ้าง ผ่านการอบรมภาคทฤษฎีหรือไม่ ดูจากสมุดบันทึกการฝึกปฏิบัติงานในวัดและชุมชน โรงพยาบาลของพระคิลานุปัฏฐากรายบุคคล เป็นต้น

กลยุทธ์ที่ 5 การสรุปบทเรียน หลังการลงพื้นที่ เวทีวิพากษ์หลักสูตร (โดยการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย ศูนย์อนามัยประจำชุมชน ตำบล อำเภอ และจังหวัด คณะสงฆ์จังหวัด สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด สำนักงานสนับสนุนสร้างเสริมสุขภาพ สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติประจำจังหวัด สำนักพระพุทธศาสนาจังหวัด โรงพยาบาลทุกแห่งในจังหวัด) สรุปบทเรียนพระคิลานุปัฏฐาก ฝึกปฏิบัติงานในพื้นที่ เกิดเครือข่ายการทำงานร่วมกัน จนฝึกปฏิบัติงานได้สำเร็จ ได้รับการดูแลจาก พี่เลี้ยง (โดยการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย ศูนย์อนามัยประจำชุมชน ตำบล อำเภอ และจังหวัด คณะสงฆ์จังหวัด สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด สำนักงานสนับสนุนสร้างเสริมสุขภาพ สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติประจำจังหวัด สำนักพระพุทธศาสนาจังหวัด โรงพยาบาลทุกแห่งในจังหวัด) คนในชุมชน

และเห็นว่าเป็นอะไรแปลก ที่มีพระสงฆ์มาทำงานร่วมกับชุมชน มีความสุข ที่เห็นพระสงฆ์ดูแลสุขภาพตัวเอง และคนในชุมชน ซึ่งพระพระคิลานุปัฏฐาก และพี่เลี้ยงมีความมุ่งมั่น ตั้งใจสูงมาก เกิดการยอมรับของชุมชน จนเกิดเครือข่ายด้านสุขภาพที่มีพระสงฆ์ เป็นผู้นำ

กลยุทธ์ที่ 6 ประเมินผล รับรองการผ่านการอบรมของพระคิลานุปัฏฐาก และมอบวุฒิบัตร (โดยการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย ศูนย์อนามัยประจำชุมชน ตำบล อำเภอ และจังหวัด คณะสงฆ์จังหวัด สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด สำนักงานสนับสนุนสร้างเสริมสุขภาพ สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติประจำจังหวัด สำนักพระพุทธศาสนาจังหวัด โรงพยาบาลทุกแห่งในจังหวัด) และพี่เลี้ยงในพื้นที่ที่มีส่วนร่วมในการประเมินรับรองการผ่านการอบรมพัฒนาศักยภาพพระคิลานุปัฏฐาก โดยมีการนำเสนอผลการฝึกปฏิบัติงานในพื้นที่ของทุกๆ อำเภอ ส่งงาน ตามที่กำหนด และนำเสนอผลการดำเนินงานในพื้นที่ทั้งหมด ทั้งหมด ได้แก่ การอบรมภาคทฤษฎี คัดกรองสุขภาพพระสงฆ์ในพื้นที่ ฝึกปฏิบัติงานในโรงพยาบาล โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล และในชุมชน มีการรับรองการผ่านการอบรมพร้อมมอบเกียรติบัตร

กลยุทธ์ที่ 7 การสร้างความยั่งยืนในการดำเนินงานของพระคิลานุปัฏฐาก (โดยการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย ศูนย์อนามัยประจำชุมชน ตำบล อำเภอ และจังหวัด คณะสงฆ์จังหวัด สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด สำนักงานสนับสนุนสร้างเสริมสุขภาพ สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติประจำจังหวัด สำนักพระพุทธศาสนาจังหวัด โรงพยาบาลทุกแห่งในจังหวัด) ต้องการให้

พระคิลานุปัฏฐากที่ผ่านการอบรม มีการเรียนรู้ พัฒนาตนเอง และการดำเนินงานที่ต่อเนื่อง และขยายผล พัฒนาพระคิลานุปัฏฐากเพิ่มในทุกพื้นที่ การสร้างความยั่งยืน พระคิลานุปัฏฐากทุกอำเภอ มีการดำเนินการโดย 1) การจัดตั้งผู้จัดการพระคิลานุปัฏฐาก ดูแลการดำเนินงานของพระคิลานุปัฏฐากทุกอำเภอ 2) การแต่งตั้งประธาน เลขา คณะทำงานของพระคิลานุปัฏฐากทุกอำเภอ 3) การตั้งกองทุนพระคิลานุปัฏฐาก 4) การใช้เทคโนโลยีในการติดต่อสื่อสาร ทางไลน์กรุปของพระคิลานุปัฏฐาก เพื่อให้การดำเนินงานสะดวกมีประสิทธิภาพ 5) การประชุมเพื่อนำเสนอผลการดำเนินงานของพระคิลานุปัฏฐาก ปีละ 1 ครั้ง (อ่างแล้วโน, ภูเบศ ด้วงสงกา, เรื่องเดียวกัน.)

บทสรุป

การสร้างและพัฒนาพระคิลานุปัฏฐาก (พระอาสาสมัครส่งเสริมสุขภาพประจำวัด-พระ อสว.) เพื่อให้พระคิลานุปัฏฐาก มีความรู้ ความเข้าใจ มีทักษะการประเมิน คัดกรอง สุขภาพส่งเสริมสุขภาพ ป้องกันโรค ดูแลรักษาตนเอง ปฐมพยาบาลเบื้องต้น และฟื้นฟู พระสงฆ์ที่อาพาธ ดูแลพระอุปัชฌาย์ อาจารย์ และสหธรรมที่เฝ้าต่อพระธรรมวินัยให้มีสุขภาพแข็งแรง และชุมชนได้ เป็นการเตรียมการรองรับระบบการดูแลพระสงฆ์ ในดูแลผู้สูงอายุระยะยาว ซึ่งพระสงฆ์ส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ รวมทั้งพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์ แก่นนำ เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ และผู้นำด้านสุขภาวะของชุมชนและสังคม

ผลผลิต (1) พระคิลานุปัฏฐากต้นแบบ ระดับอำเภอ ระดับตำบล และระดับจังหวัด

(2) เกิดการขยายผลการดำเนินงานวัด ชุมชน สังคมส่งเสริมสุขภาพต้นแบบในพื้นที่

ผลลัพธ์ (1) ได้พื้นที่ต้นแบบการอบรม พระคิลานุปัฏฐาก และขยายไปยังเขตสุขภาพอื่นๆ ต่อไป (2) พระคิลานุปัฏฐากเกิดศรัทธาภูมิใจในการเป็น พระ อสว. ภาคภูมิใจ “ได้นำความรู้ที่อบรมมา ไปช่วยภิกษุ สามเณร ที่อาพาธ ในการปฐมพยาบาลเบื้องต้น และนำความรู้ที่ได้ไปดูแลกันเอง” และได้พบเพื่อน สหธรรมิกใหม่ๆ เกิด เครือข่ายของพระคิลานุปัฏฐาก ตลอดจนการแลกเปลี่ยนแนวคิด และประสบการณ์ (3) เกิดการขับเคลื่อน ธรรมนูญสุขภาพพระสงฆ์แห่งชาติ ทั้งระดับ ตำบล อำเภอ จังหวัด อย่างเป็นรูปธรรม โดยการขับเคลื่อนการสร้างพระคิลานุปัฏฐากให้ มีครอบคลุมทุกพื้นที่ (4) เกิดเครือข่าย สุขภาพในชุมชน ทุกภาคส่วนที่รับผิดชอบ เรื่องการดูแลสุขภาพชุมชนอย่างมีส่วนร่วม (5) พระคิลานุปัฏฐากได้รับความร่วมมือจาก หน่วยงานภาครัฐ เช่น รพ.สต. สสอ. อปท. ในการดำเนินงาน เป็นต้น (6) เกิดวัดส่งเสริม สุขภาพ โดยมีกลไกที่สำคัญ คือ พระคิลานุปัฏฐากเป็นผู้ขับเคลื่อน เชื่อมโยงกันระหว่าง บ้าน วัด โรงเรียน หรือที่เรียกว่า บวร หรือ เชื่อมโยง 1 วัด 1 รพ.สต. 1 พระคิลานุปัฏฐาก (7) มีพระสงฆ์เข้าไปเป็นกรรมการพัฒนา คุณภาพชีวิตระดับอำเภอ (พชอ.) และ กรรมการกองทุนสุขภาพประจำตำบล (8) พระคิลานุปัฏฐากที่ผ่านการอบรม มีความรอบรู้ด้านสุขภาพ สามารถนำความรู้ที่ได้ในการ ดูแลตนเอง มีพฤติกรรมสุขภาพที่เหมาะสม เช่น การบริหารชั้น การเลือกฉันอาหารที่เป็น ประโยชน์ต่อสุขภาพ ลด หวาน มัน เค็ม เป็นต้น (9) การประเมิน คัดกรองภาวะสุขภาพ

วิเคราะห์ข้อมูลสุขภาพของพระสงฆ์ในตำบลที่
รับผิดชอบ สหธรรมิก ในวัด ในชุมชน มีการ
วางแผนและจัดกิจกรรม ในการแก้ไขปัญหา
สุขภาพ และเยี่ยมผู้ป่วยในชุมชน

เป้าหมายการดำเนินงานในเรื่อง
ดังกล่าวฯ เชื่อมโยงกับเป้าหมายการพัฒนาที่
ยั่งยืน Sustainable Development Goals
(SDGs) ขององค์การสหประชาชาติ เป็นกรอบ
การพัฒนาเพื่อให้บรรลุผลสำเร็จเกิดการ

พัฒนาอย่างยั่งยืน ในด้านสังคมในเป้าหมายที่
3 สุขภาพและความเป็นอยู่ที่ดี โดยเน้น
ศักยภาพและความ เป็นผู้นำทางด้านจิต
วิญญาณของพระสงฆ์ เป็นเครื่องมือนำทาง ซึ่ง
นับเป็นจุดเริ่มต้นของความยั่งยืนในการบรรลุ
เป้าหมายการลดการเสียชีวิต จากโรคที่
ป้องกันได้ และบรรลุหลักประกันสุขภาพถ้วน
หน้า อีกทั้งพระสงฆ์สามารถพึ่งตนเองได้ ตาม
หลักการที่สำคัญของพุทธศาสนา

แหล่งอ้างอิง

- จรีพร คงประเสริฐ. (2563). แผนงานป้องกัน ควบคุมโรคไม่ติดต่อ เรื้อรัง (เบาหวานและความดัน
โลหิตสูง) ปี 2556. สืบค้น 20 กรกฎาคม 2563, จาก [http://www.thaincd.com
/document/file/download/powerpoint/PPNCD_56.ppt](http://www.thaincd.com/document/file/download/powerpoint/PPNCD_56.ppt)
- दारुंग สุภากรณ์. (2540). ความสัมพันธ์ระหว่างความหวังการรับรู้ กับพฤติกรรมการปฏิบัติตน
ด้านสุขภาพของผู้ป่วยไตวายเรื้อรังที่ได้รับการฟอกเลือดด้วยเครื่องไตเทียม.
(วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยมหิดล).
- ภูเบศ ดั่งสงกา. (2561). พระคิลานุปัฏฐากต้นแบบ ดูแลสุขภาพพระสงฆ์. พิษณุโลก:
โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ ศูนย์อนามัยที่ 2.
- มหาจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณ
มหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2552ก). สุขภาวะองค์กรร่วมแนวพุทธ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2552ข). พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ (พิมพ์ครั้งที่
ที่ 11). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2548). อานุภาพพระปริตร. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย.
- พระคันธสารภิกขุ. (2541). พระปริตรธรรม. ลำปาง: จิตวัฒนาการพิมพ์.
- สำนักอนามัยผู้สูงอายุ กรมอนามัย. (2561). คู่มือแนวทางการอบรมหลักสูตรพระคิลานุปัฏฐาก
(พระอาสาสมัครส่งเสริมสุขภาพประจำวัด-อสม.). กรุงเทพฯ: สำนักอนามัยผู้สูงอายุ กรม
อนามัย กระทรวงสาธารณสุข.
- Vanhala, M., Vanhala, P., Kumpusalo, L., Halonen, P., & Takala, J. (1998). Relationship
between obesity from childhood to adulthood and the metabolic
syndrome: Population based. *British Medical Journal*, 1(3), P. 319-329.

การจัดการเรียนรู้แบบปัญหาเป็นฐาน เพื่อส่งเสริมทักษะการคิดเชิงสร้างสรรค์
 PROBLEM-BASED LEARNING MANAGEMENT TO ENHANCE
 THE CREATIVE THINKING SKILLS

ทิตติยา มั่นดี *

Thittiya Mande

สงวนศักดิ์ ปันใจแก้ว **

Sanguansak Panjaikaw

กันตินันท์ วงษ์เชษฐ ***

Kantinun Wongchetta

Corresponding Author E-Mail: Beewnty@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีจุดประสงค์เพื่อนำเสนอรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบปัญหาเป็นฐาน (Problem-based learning หรือ PBL) ซึ่งเป็นรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่สามารถนำมาใช้ในการพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ในด้านทักษะการคิด ทำให้ผู้เรียนเกิดทักษะในการคิดวิเคราะห์ แก้ปัญหา ตลอดจนการคิดอย่างสร้างสรรค์ ซึ่งเป็นการเรียนรู้ที่ตอบโจทย์การเรียนรู้ในปัจจุบันที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้เชิงลึกได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ผู้เรียนจะได้รับการจัดการเรียนรู้ หรือการจัดกิจกรรมแบบการจัดกลุ่ม การระดมความคิด การมีส่วนร่วมในการเรียน และได้ลงมือปฏิบัติมากขึ้น เปิดโอกาสให้ผู้เรียนออกไปแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา รวมทั้งแหล่งการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน และร่วมกันสร้างสรรค์ผลงาน เกิดเป็นผลงานและนวัตกรรมจากการศึกษาเรียนรู้ของผู้เรียน ซึ่งในส่วนของผู้สอนก็ลดบทบาทของการเป็นผู้ควบคุมในชั้นเรียนลง ผู้เรียน มีอำนาจในการจัดการควบคุมตนเอง สามารถหาความรู้ใหม่ได้ตามความประสงค์ผู้เรียนต้องมีความสามารถทำงานเป็นกลุ่ม ส่งผลให้ผู้เรียนเกิดความคิดแปลกใหม่ ยืดหยุ่น และกว้างไกลกว่าการคิดเพียงคนเดียว และรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบปัญหาเป็นฐานยังช่วยพัฒนาและส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดทักษะการคิดเชิงสร้างสรรค์ได้อย่างแท้จริง

คำสำคัญ: การจัดการเรียนรู้แบบปัญหาเป็นฐาน, ทักษะการคิดเชิงสร้างสรรค์

ABSTRACT

This article aimed to present a problem-based learning management model. Problem-based learning (PBL), one of learning management models that can be used to improve the quality of learning in thinking skills. Enabling students to develop skills in analytical thinking, problem solving, and creative thinking skills that meets the needs of today's learning, focuses on giving learners in-depth learning as well. In addition, learners will be organized their learning in group with brainstorming activities, cultivated participated learning and getting more hands-on

* อาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

** ข้าราชการครูชำนาญการพิเศษ ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านโป่งแยงใน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต 2

*** ข้าราชการครูชำนาญ

learning. These provide opportunities for learners to seek knowledge on their own both inside and outside the school including learning resources. The model is conducive to learners' learning and jointly create works. It delivered a result and innovation from the learning to learners. In the part of the teacher, the role of being a supervisor in the classroom was reduced. Learners have the power to manage and control themselves. Student are able to acquire new knowledge as desired, and be able to work in groups. As a result, students come up with new ideas, flexibility and have the panorama-viewed and broaden idea than thinking alone and limited. The problem-based learning management model also helps to develop and encourage students to develop creative thinking skills.

Keywords: Problem-based Learning Management, Creative Thinking Skills

บทนำ

“การเรียนรู้” เป็นกระบวนการที่ทำให้คนเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม หรือเปลี่ยนความคิด คนสามารถเรียนได้จากการได้ยิน การสัมผัส การอ่าน การใช้เทคโนโลยีการเรียนรู้ของเด็กและผู้ใหญ่มีความแตกต่างกัน เด็กจะเรียนรู้ด้วยการเรียนในห้องเรียน ส่วนผู้ใหญ่เรียนรู้จากประสบการณ์ การเรียนรู้ในห้องเรียนเกิดขึ้นจากประสบการณ์ที่ผู้สอนนำเสนอ โดยการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนและผู้เรียน ผู้สอนเป็นผู้ที่สร้างบรรยากาศทางจิตวิทยาที่เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้โดยใช้วิธีใดวิธีหนึ่งเช่น ความเป็นกันเอง ความเข้มงวด กวดขัน หรือความไม่มีระเบียบวินัย สิ่งเหล่านี้ผู้สอนเป็นผู้สร้างเงื่อนไข และสถานการณ์เรียนรู้ให้กับผู้เรียน ดังนั้น ผู้สอนจึงต้องพิจารณาเลือกรูปแบบการสอน รวมทั้งการสร้างปฏิสัมพันธ์กับผู้เรียนให้เหมาะสม

ในระยะหลายสิบปีที่ผ่านมา มีทฤษฎีการเรียนรู้ใหม่ ๆ เกิดขึ้นหลายทฤษฎี แต่ทฤษฎีการเรียนรู้ที่นักการศึกษาส่วนใหญ่ให้ความสนใจมาก ได้แก่ ทฤษฎีการเรียนรู้แบบ

สร้างสรรค์นิยม (constructivist learning theory) ซึ่งมีแนวคิดที่สอดคล้องกับการจัดการศึกษาในศตวรรษที่ 21 นั่นก็คือ รูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem-based learning หรือ PBL) ได้มีการเริ่มต้นจากการพัฒนาครั้งแรกโดยคณะวิทยาศาสตร์สุขภาพ (Faculty of Health Sciences) ของมหาวิทยาลัย McMaster ที่ประเทศแคนาดา ได้ถูกนำมาใช้ในกระบวนการติว (tutorial process) ให้กับนักศึกษาแพทย์ฝึกหัด ซึ่งต่อมาวิธีการดังกล่าวได้กลายมาเป็นรูปแบบของกระบวนการเรียนรู้ (Learning model) ที่ทำให้มหาวิทยาลัยในสหรัฐอเมริกานำไปเป็นแบบอย่างในการจัดการเรียนรู้ ต่อมาในช่วงปลายทศวรรษที่ 60 มหาวิทยาลัย McMaster ได้พัฒนาหลักสูตรแพทย์ที่ใช้ PBL ในการสอนเป็นครั้งแรก ทำให้มีการเผยแพร่รูปแบบการจัดการเรียนรู้ และได้นำรูปแบบ PBL ไปใช้ทั้งในระดับมัธยมศึกษา ระดับอุดมศึกษา และบัณฑิตวิทยาลัย ทำให้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ PBL ได้รับการยอมรับในการสอนเพิ่ม

มากขึ้น จนกระทั่งกลางปี ค.ศ. 1980 เทคนิคการสอนโดยใช้รูปแบบ PBL ได้เริ่มขยายออกไปสู่การสอนในสาขาอื่น ๆ เช่น วิศวกรรมศาสตร์ วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ ภาษาศาสตร์ สังคมศาสตร์ พฤติกรรมศาสตร์ เป็นต้น

นอกจากมหาวิทยาลัยในสหรัฐอเมริกาแล้ว มหาวิทยาลัยของประเทศแทบทุกส่วนของโลกก็ให้ความสนใจในการนำรูปแบบ PBL ไปใช้สอน เช่น มหาวิทยาลัย Maastricht ที่เนเธอร์แลนด์, มหาวิทยาลัย Newcastle, Monash, Melbourne ที่ออสเตรเลีย, มหาวิทยาลัย Aalborg ที่เดนมาร์ก, มหาวิทยาลัยในประเทศแคนาดา อังกฤษ ฝรั่งเศส ฟินแลนด์อัฟริกาใต้ สวีเดน ฮังการี ลิงคโปร์ เป็นต้น ส่วนในประเทศไทยนั้นก็ได้มีการนำรูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (PBL) มาในการสอนทั้งระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานและระดับอุดมศึกษาด้วยเช่นกันจะเห็นได้จากงานวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน หรือที่เรียกว่าการวิจัยในชั้นเรียนที่ใช้รูปแบบการจัดการเรียนการสอนโดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem-based learning หรือ PBL) (โรงเรียนช่างฝีมือทหาร สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ กองบัญชาการกองทัพไทย, 2561, น. 4)

กระบวนการเรียนการสอน หรือการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem-Based Learning) เป็นวิธีการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยเป็นรูปแบบที่เกิดขึ้นจากแนวคิดทฤษฎีการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์นิยม (Constructivism) โดยเน้นการสร้างความรู้ใหม่ ซึ่งความรู้ใหม่ได้มาจากการเชื่อมโยงความรู้เดิมของผู้เรียนเพื่อให้

ผู้เรียนเกิดทักษะในการคิดขั้นสูงต่อไป โดยผู้เรียนต้องใช้กระบวนการทำงานแบบกลุ่มเพื่อระดมความคิดและแก้ปัญหาเป็นหลัก ซึ่งต้องอาศัยความเข้าใจ โดยการเรียนการสอนแบบใช้ปัญหาเป็นฐาน จะมีลักษณะสำคัญนั้นคือยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เรียนรู้แบบกระบวนการกลุ่ม ครูเป็นผู้ให้คำแนะนำ มีการใช้ปัญหาเป็นตัวกระตุ้น โดยปัญหาที่ได้มาต้องมีลักษณะคลุมเครือ สามารถแก้ปัญหาได้หลายวิธีโดยที่ผู้เรียนค้นคว้าจากสื่อภายนอกและหาคำตอบด้วยตนเอง

อย่างไรก็ตามนอกจากกระบวนการเรียนการสอน หรือการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem-Based Learning) ซึ่งเป็นวิธีการหรือเทคนิคการสอนเพื่อให้ผู้สอนนำไปใช้หรือประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนรู้แล้ว การบวนการและขั้นตอนของการจัดการเรียนรู้แบบ PBL ยังพัฒนาและส่งเสริมให้ผู้เรียนมีคุณภาพในการเรียนรู้ และมีความรู้ความเข้าใจในศาสตร์ และองค์ความรู้ในวิชาที่ได้เรียน นอกจากนี้ผู้เรียนจะมีทักษะหรือความสามารถทางการคิดเชิงสร้างสรรค์ (Creative Thinking) ซึ่งทักษะที่มีความสำคัญในการเป็นพื้นฐานของการทำงานและสามารถทำให้ผู้เรียนนำความรู้ วิธีการ การวางแผน และการคิดวิเคราะห์เพื่อแก้ปัญหา โดยการได้ลงมือปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์ สามารถนำไปต่อยอดในการประกอบอาชีพของผู้เรียนในอนาคต และเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาความสามารถด้านอื่น ๆ ที่มีคุณค่าและเกิดประโยชน์แก่ประเทศชาติ

ทักษะการคิดเชิงสร้างสรรค์ เป็นการสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ที่เน้นกระบวนการ

เรียนรู้ซึ่งเป็นรากฐานของการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ โดยมีผู้สอนเป็นโค้ช (Coach) และมอบความรักความเอาใจใส่ (Care) ให้ผู้เรียนใช้ศักยภาพสูงสุดในการเรียนรู้ ซึ่งทักษะการคิดเชิงสร้างสรรค์เป็นการเรียนรู้ที่ตอบโจทย์การเรียนรู้ในปัจจุบันที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้เชิงลึก (Deep learning) อย่างแท้จริง คือ รู้จริง รู้ชัดซึ่งในยุค New normal ผู้เรียนจะมีพื้นที่การเรียนรู้ของตนเอง นำพลังความคิดและพลังสร้างสรรค์ (Creative power) ที่มีอยู่ในตนเองออกมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและส่วนรวมอย่างมีความสุข โดยที่ความสุขจากการเรียนรู้และความสุขจากการให้เป็นโจทย์ใหญ่ของการเรียนรู้ทั้งปวงในการที่จะพัฒนาให้ผู้เรียนให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ในอนาคต คือเรียนรู้สิ่งต่างๆ ด้วยความตั้งใจ ใส่ใจและนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์จริงได้

เนื้อหา

การจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem-based Learning)

เมื่อดูจากคำศัพท์ Problem-based Learning ก็คือ วิธีการจัดการเรียนรู้ หรือ เทคนิคการสอนวิธีหนึ่ง ที่มีรูปแบบกระบวนการเรียนการสอน โดยการนำปัญหาที่ใกล้ตัวและพบเจอในชีวิตประจำวันเป็นตัวนำหรือเป็นฐานในการจัดการเรียนรู้มาเป็นตัวกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และนำไปสู่การนำความรู้ไปประยุกต์ใช้เพื่อจัดการกับปัญหาดังกล่าว ซึ่งเกิดขึ้นจากแนวคิดตามทฤษฎีการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์นิยม (Constructivism) โดยจะเป็นการเรียนรู้บนหลักการของการใช้ปัญหาที่เกิดขึ้นจริงในโลก

เป็นบริบทของการเรียนรู้ (Learning Context) เป็นจุดเริ่มต้นในการเชื่อมโยงความรู้ที่มีอยู่เดิม และความรู้ใหม่ ผสมผสานประมวล ถิ่นกรอง วิเคราะห์ สังเคราะห์ และนำไปสู่การสร้างองค์ความรู้ใหม่ ตามศาสตร์หรือสาขาวิชาที่ตนเองศึกษา (Barrows, 2000)

การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานจึงเป็นผลมาจากกระบวนการทำงานที่ต้องอาศัยความเข้าใจและการแก้ไขปัญหาเป็นหลัก ถ้ามองในแง่ของยุทธศาสตร์การสอน PBL เป็นเทคนิคการสอน ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง เฝยหน้ากับปัญหาคด้วยตนเอง จะทำให้ผู้เรียนมีประสบการณ์จากการทดลองปฏิบัติ และแก้ปัญหาจากสถานการณ์จริง และได้ฝึกในการคิดหลายรูปแบบ เช่น การคิดวิจารณ์ญาณ คิดวิเคราะห์ การคิดสังเคราะห์ รวมไปถึงการคิดแบบสร้างสรรค์ ซึ่งเป็นทักษะการคิดที่สำคัญในการใช้ชีวิตและทำงานในอนาคต

รูปแบบของการจัดการเรียนรู้แบบการใช้ปัญหาเป็นฐาน หรือ PBL มีลักษณะที่เป็น การเน้นให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ อย่างแท้จริง (student-centered learning) และจะมีการจัดผู้เรียนเป็นกลุ่มย่อย ๆ ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดได้ดีกว่าการเรียนรวมในห้องเรียนปกติ ซึ่งผู้เรียนในกลุ่มพูดคุยแลกเปลี่ยนข้อมูลความคิดเห็น และประสบการณ์ในประเด็นที่กำหนด และสรุปผลการอภิปรายออกมาเป็นข้อสรุปของกลุ่ม ผู้สอนจะทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวก (facilitator) หรือผู้ให้คำแนะนำ (guide) เท่านั้น โดยในการจัดการเรียนการสอนจะใช้ปัญหาเป็นตัวกระตุ้น (สิ่งเร้า) ให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และผู้เรียนเป็นผู้

แก้ปัญหาโดยการแสวงหาข้อมูลใหม่ ๆ ด้วยตนเอง (self-directed learning) ผู้เรียนจะได้ฝึกวิธีการคิดจากกระบวนการทำงานเป็นกลุ่มหรือทีม เพื่อค้นหาวิธีการแก้ปัญหาหรือสถานการณ์ที่สนใจเกี่ยวกับชีวิตประจำวันและค้นคว้าหาความรู้ ทำความเข้าใจ ทั้งขั้นพื้นฐานและขั้นสูง เพื่อให้นำไปสู่การแก้ปัญหาหรือหาทางออกของปัญหาได้อย่างสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ซึ่งกิจกรรมในการจัดการเรียนรู้หรือกระบวนการเรียนการสอนจะเกิดขึ้นโดยอาศัยปัญหาจริงในการปฏิบัตินั้นเป็นตัวแกนในการขับเคลื่อนการจัดการเรียนรู้ และทักษะการคิดของผู้เรียนเอง

ดังนั้นการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน หรือ PBL จึงเป็นกระบวนการจัดการเรียนรู้หรือจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้แบบผู้ใหญ่ (adult learning) เป็นการเรียนรู้แบบบทบาทของผู้ใหญ่ โดยผ่านประสบการณ์จริง ที่ผู้เรียนจะได้สัมผัสและมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ ทั้งนี้ผู้เรียนจะเป็นผู้กำหนดวัตถุประสงค์การเรียนรู้ของตนเอง และเกิดการเรียนรู้เมื่อสิ่งนั้นมีความหมายหรือสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันของผู้เรียนได้จริง (เนื่องจากโจทย์ปัญหาจะถูกใช้เป็นบริบทของการเรียนรู้

เรียนรู้ในสิ่งที่จำเป็นสำหรับใช้แก้ปัญหา มากกว่าการเรียนรู้เพื่อการท่องจำ แต่ไม่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้) และผู้เรียนยังสามารถเรียนรู้ตามความถนัดและศักยภาพของตนเอง รวมทั้งสามารถประเมินตนเองเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้และสิ่งที่เรียนรู้ได้จากการลงมือปฏิบัติ หรือแสวงหาวิธีการต่างๆ เพื่อใช้ในการแก้ปัญหา

การสอนโดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem-based learning) ไม่ใช่การสอนแบบแก้ปัญหา (Problem solving method) เพราะมีความแตกต่างที่ชัดเจน คือ การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน หรือ PBL จะเน้นที่การกำหนดสิ่งที่จะเรียนรู้และกระบวนการค้นคว้าหาความรู้ใหม่เพื่ออธิบายปัญหาที่พบ ส่วนการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหา (Problem solving method) จะเน้นที่การประยุกต์ใช้ความรู้ที่มีอยู่และตัดสินใจทางเลือกที่เหมาะสมสำหรับการแก้ปัญหานั้น ๆ จะเห็นว่าการเรียนรู้ทั้งสองรูปแบบไม่ใช่เป็นสิ่งเดียวกัน แต่จะมีความสัมพันธ์กันและเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องกัน ดังรูปภาพที่ 1 แสดงวงจรหลักการของการสอนโดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem-based learning) ซึ่งจะนำเสนอรายละเอียดตามหัวข้อดังต่อไปนี้

รูปภาพที่ 1 แสดงวงจรหลักการของการสอนโดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem-based learning) (มณฑรา ธรรมบุศย์, 2545 น. 11-17)

ขั้นตอน หรือกระบวนการการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน

การกำหนดกิจกรรมในการจัดการเรียนรู้ ผู้สอนจะต้องสร้างโจทย์ปัญหาให้กับผู้เรียน ซึ่งจะเป็นกิจกรรมที่ทำให้ผู้เรียนได้แสดงออกถึงความรู้ความเข้าใจ และแสดงถึงทักษะต่าง ๆ รวมทั้งเจตคติของผู้เรียนที่เป็นผู้สร้างปัญหา และเสาะแสวงหาวิธีการในการแก้ไขปัญหา จากการทำงานเป็นกลุ่มย่อย การทำงานร่วมกับผู้อื่น โดยจะแสดงผ่านสถานการณ์ หรือปัญหาที่ผู้สอนกำหนด และยังสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการประเมินผลผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งขั้นตอน หรือกระบวนการจัดการการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน จะประกอบด้วย 6 ขั้นตอนดังนี้

ขั้นที่ 1 กำหนดปัญหา

เป็นขั้นที่ผู้สอนจัดสถานการณ์ต่าง ๆ กระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความสนใจ และมองเห็นปัญหา สามารถกำหนดสิ่งที่ปัญหาหาที่ผู้เรียนอยากรู้อยากเรียนได้และเกิดความสนใจที่จะค้นหาคำตอบ

ขั้นที่ 2 ทำความเข้าใจกับปัญหา

ผู้เรียนจะต้องทำความเข้าใจปัญหาที่ต้องการเรียนรู้ ซึ่งผู้เรียนจะต้องอธิบายถึงสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาได้

ขั้นที่ 3 ดำเนินการศึกษาค้นคว้า

ผู้เรียนกำหนดสิ่งที่ต้องเรียน ดำเนินการศึกษาค้นคว้าด้วยวิธีที่หลากหลาย

ขั้นที่ 4 สังเคราะห์ความรู้

เป็นขั้นที่ผู้เรียนนำความรู้ที่ได้ค้นคว้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน อภิปรายผล และสังเคราะห์ความรู้ที่ได้มาว่ามีความเหมาะสมหรือไม่เพียงใด เพียงพอกับการตรวจสอบสมมติฐานที่ตั้งไว้หรือไม่แล้วนำข้อมูลที่ได้ไปตรวจสอบสมมติฐานและแก้ปัญหา ถ้าไม่เพียงพอกลุ่มจะต้องกำหนดสิ่งที่ต้องเรียนรู้เพิ่มเติม แผนการเรียนรู้ และแหล่งข้อมูลแล้วดำเนินการศึกษาอีกครั้งหนึ่งเพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ก่อน

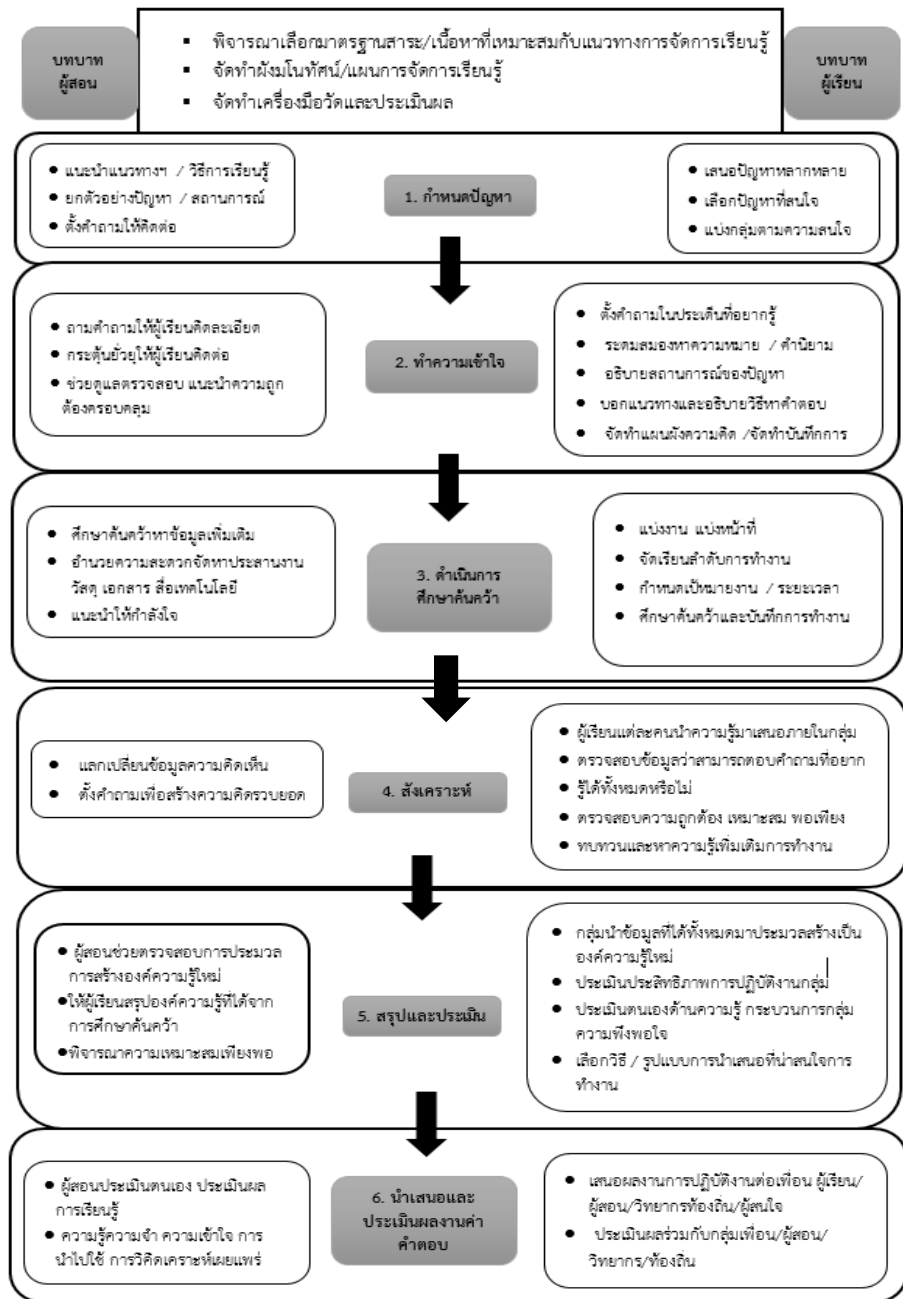
ขั้นที่ 5 สรุปและประเมินค่าของคำตอบ

ผู้เรียนแต่ละกลุ่มสรุปผลงานของกลุ่มตัวเองและประเมินผลงานว่าข้อมูลที่ศึกษาค้นคว้ามีความเหมาะสมหรือไม่เพียงใด โดยพยายามตรวจสอบแนวคิดภายในกลุ่มของตนเองอย่างอิสระ ทุกกลุ่มช่วยกันสรุปองค์ความรู้ในภาพรวมของปัญหาอีกครั้ง

ขั้นที่ 6 นำเสนอและประเมินผลงาน

ผู้เรียนนำข้อมูลที่ได้มาจัดระบบองค์ความรู้และนำเสนอเป็นผลงานในรูปแบบที่หลากหลาย ผู้เรียนทุกกลุ่ม รวมทั้งผู้เรียนที่เกี่ยวข้องกับปัญหาร่วมกันประเมินผลงานสามารถแสดงเป็นแผนภาพขั้นตอน หรือกระบวนการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน ได้ดังรูปภาพที่ 2

รูปภาพที่ 2 แสดงขั้นตอนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 2550, น. 7)

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการคิดเชิงสร้างสรรค์ (Creative Thinking)

ความคิดสร้างสรรค์ (Creative Thinking) เป็นความสามารถทางสมองของมนุษย์ที่สามารถคิดค้นและผลิตสิ่งแปลกใหม่ที่มีคุณค่า ซึ่งการคิดเชิงสร้างสรรค์ คือ ความคิด

เชิงสร้างสรรค์เป็นจินตนาการประยุกต์ (applied imagination) ซึ่งเป็นจินตนาการที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อแก้ปัญหาที่ยากที่มนุษย์กำลังเผชิญอยู่ (Osborn, 1963) ซึ่งความคิดจินตนาการเป็นลักษณะที่สำคัญของความคิดเชิงสร้างสรรค์ซึ่งจะนำไปสู่การประดิษฐ์

คิดค้น และการผลิตสิ่งแปลกใหม่ แต่ผลผลิตที่สร้างสรรค์ไม่สามารถเกิดขึ้นจากความคิดจินตนาการเพียงอย่างเดียวได้

ดังนั้น ความคิดเชิงสร้างสรรค์จึงเป็นความคิดจินตนาการที่ควบคู่ไปกับความอุตสาหะจึงจะทำงานสร้างสรรค์ขึ้นได้ รวมไปถึงความคิดเชิงสร้างสรรค์เป็นลักษณะความคิดอเนกนัย (divergent thinking) ที่สามารถคิดได้ หลายทาง หลายแง่ หลายมุม คิดได้กว้างไกล ซึ่งลักษณะความคิดเช่นนี้จะนำไปสู่การคิดประดิษฐ์สิ่งแปลกใหม่ รวมถึงการคิดค้นพบแนวทางในการแก้ปัญหาอีกมากมาย ซึ่งองค์ประกอบของความคิดสร้างสรรค์ ได้แก่ ความคิดนั้นต้องเป็นสิ่งใหม่ไม่เคยมาก่อน (New Original) ใช้การได้ (Workable) และมีความเหมาะสม (Appropriate) การคิดเชิงสร้างสรรค์จึงเป็นการคิดเพื่อการเปลี่ยนแปลงจากสิ่งเดิมไปสู่สิ่งใหม่ที่ดีกว่า ซึ่งจะได้ผลลัพธ์ที่ต่างไปโดยสิ้นเชิงหรือที่เรียกว่า “นวัตกรรม” (Innovation) ซึ่งความคิดเชิงสร้างสรรค์จะเกิดขึ้นได้ 2 ทาง ดังนี้ (วิชัย วงษ์ใหญ่, และ มารุต พัฒนา, 2563, น. 4-5)

1. เกิดจากการที่เรานำความฝันและจินตนาการ ซึ่งเป็นเพียงความคิด ความใฝ่ฝันที่ยังไม่เป็นจริง แต่เกิดความปรารถนาอย่างแรงกล้า หรือความต้องการที่จะทำให้ความฝันนั้นเป็นจริง

2. เกิดจากการนำข้อมูลหรือความรู้ที่มีอยู่เดิมแล้วมาคิดต่อยอด หรือคิดเพิ่มฐานข้อมูลที่มีอยู่ จะเป็นเหมือนฉนวน หรือตัวกระตุ้นความคิดให้เราคิดในเรื่องใหม่ ๆ

บทสรุป

การจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem-based learning หรือ PBL) เป็นวิธีการจัดการเรียนรู้ หรือเทคนิคการสอนที่มีรูปแบบเป็นกระบวนการ หรือขั้นตอนในการจัดการเรียนรู้ ซึ่งผู้สอนจะใช้วิธีการจัดการเรียนรู้ หรือจัดกิจกรรมโดยการนำปัญหามาเป็นตัวกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ผู้เรียนเองก็จะมีส่วนร่วมในการเรียนการสอน และได้ลงมือปฏิบัติมากขึ้น นอกจากนี้ยังเปิดโอกาสออกไปแสวงหาความรู้ด้วยตนเองจากแหล่งทรัพยากรการเรียนรู้ต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา ในส่วนของผู้สอนก็จะลดบทบาทของการเป็น ผู้ควบคุมในชั้นเรียนลง ซึ่งจะทำหน้าที่เป็นเพียงผู้อำนวยความสะดวก (facilitator) หรือผู้ให้คำแนะนำ (guide) เท่านั้น ซึ่งขั้นตอน หรือกระบวนการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน จะประกอบด้วย 6 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ขั้นตอนกำหนดปัญหา 2) ขั้นทำความเข้าใจกับปัญหา 3) ขั้นดำเนินการศึกษาค้นคว้า 4) ขั้นสังเคราะห์ความรู้ 5) ขั้นสรุปและประเมินค่าของคำตอบ และ 6) ขั้นนำเสนอและประเมินผลงาน

การจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem-based learning หรือ PBL) ยังเป็นวิธีการสอนที่เน้นกระบวนการ หรือวิธีการที่ทำให้ผู้เรียนได้มีการใช้และพัฒนาความสามารถทางสมอง ผสมผสานกับการได้ลงมือปฏิบัติจริง เพื่อค้นหาคำตอบที่ดีที่สุดให้กับปัญหาที่เกิดขึ้นของผู้เรียน จะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้จากความรู้ในศาสตร์และมีทักษะการคิดวางแผนหรือตัดสินใจ จัดระเบียบข้อมูล ตลอดจนสามารถเชื่อมโยงปัญหากับวิธีการแก้ปัญหาหลากหลายรูปแบบ

แล้ว ยังสามารถช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนมีทักษะ การคิดเชิงสร้างสรรค์ (Creative Thinking) ให้กับผู้เรียนได้ ซึ่งจะทำให้ผู้เรียน มี องค์ประกอบของวิธีการคิดสร้างสรรค์ 3 ประการ คือ 1) มีความคิดที่แปลกใหม่ และ เป็นสิ่งใหม่ไม่เคยมาก่อน 2) สามารถนำไปใช้ การ หรือนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ จริง และ 3) มีความคิดที่มีความเหมาะสมใน การนำไปใช้ หรือถูกต้องตามกาลเทศะ ซึ่ง ลักษณะความคิดเช่นนี้จะนำไปสู่การคิด ประดิษฐ์สิ่งแปลกใหม่ รวมถึงการคิดค้นพบ แนวทางในการแก้ปัญหาอีกมากมาย จะทำให้ ผู้เรียนมีการพัฒนาต่อยอดความคิดไปเป็น ผลงานของผู้เรียน หรือนวัตกรรมทาง การศึกษา นั่นก็คือผลลัพธ์ของการจัดการ เรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem-based learning หรือ PBL)

จากการที่ผู้เขียนได้ศึกษาแนวคิดและ ทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหา เป็นฐาน (Problem-based learning หรือ PBL) นำไปสู่การปฏิบัติและการประยุกต์ใช้ใน การจัดการเรียนรู้ ซึ่งผู้เขียนได้นำรูปแบบการ จัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน ไป

ประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอน ซึ่ง แนวทางในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เช่น เรื่องปัญหาสังคมไทยในปัจจุบัน โดยจะ แบ่งผู้เรียนให้เป็นกลุ่มย่อย เริ่มต้นโดยการให้ โจทย์ปัญหากับผู้เรียนและให้ผู้เรียนเลือก หรือ กำหนดปัญหาที่กลุ่มของตนเองสนใจ และแต่ ละกลุ่มทำความเข้าใจกับเนื้อหา และเริ่มระดม ความคิด ดำเนินการศึกษาค้นคว้าหาข้อมูล และนำข้อมูลที่ได้มาสังเคราะห์ ตรวจสอบ ความถูกต้องและเหมาะสม และนำข้อมูล เนื้อหาที่ได้ประมวลเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ หรือสร้างนวัตกรรมใหม่ และนำเสนอผลงาน ของกลุ่ม และร่วมกันประเมินคุณค่า หรือองค์ ความรู้ที่ได้รับจากการปฏิบัติกิจกรรม ซึ่ง หลังจากการจัดการเรียนรู้แล้วผู้เรียนจะได้รับ ทักษะการทำงานต่าง ๆ รวมไปถึงทักษะการ คิดเชิงสร้างสรรค์ที่ได้จากการกระบวนการ จัดการเรียนรู้แบบปัญหาเป็นฐาน ซึ่งองค์ ความรู้และทักษะที่ผู้เรียนได้รับจะผู้เรียนจะ เกิดการเรียนรู้เชิงลึกได้เป็นอย่างดี รวมทั้งยัง สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน หรือตามสถานการณ์ต่าง ๆ ที่ผู้เรียนจะเผชิญ ในอนาคต

แหล่งอ้างอิง

- มณฑรา ธรรมบุศย์. (2545). การพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ โดยใช้ PBL (Problem Based Learning). *วารสารวิชาการ*, 5(2), 11-17.
- โรงเรียนช่างฝีมือทหาร สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ กองบัญชาการกองทัพไทย. (2561). *คู่มือ การจัดการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem Based Learning)*. สืบค้นเมื่อ 25 สิงหาคม 2563, จาก <http://www.mmts.ac.th/mmts2/images/pdf/problembase.pdf>
- วิชัย วงษ์ใหญ่, และมารุต พัฒนาผล. (2563). *การเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์*. กรุงเทพฯ : จรัสสินทวงศ์ การพิมพ์.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. (2550). *แนวทางการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ การจัดการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

Barrow, H. S. (2000). *Problem-based learning applied to Medical Education* (Revised edition). Illinois: School of Medicine, Southern Illinois University.

Osborn, A. (1963). *Applied imagination, principles, and procedures of creative problems solving* (3rd ed.). New York: Charles Scribers.

รูปแบบการเขียนบทความลงวารสาร

รูปแบบการเขียนบทความวิจัย

ชื่อเรื่อง(ภาษาไทย) (ขนาด 16 pt หนา Th Sarabun)

ชื่อเรื่อง (ภาษาอังกฤษ)

ตัวอักษรขนาด

14 Th Sarabun

ชื่อ(ผู้เขียนบทความ)ภาษาไทย *

ชื่อ(ผู้เขียนบทความ) ภาษาอังกฤษ

E-Mail : veesaad@hotmail.com (ตัวอย่าง)

ชื่อที่ปรึกษา(ภาษาไทย) (ถ้ามี)

ชื่อที่ปรึกษา(ภาษาอังกฤษ)

ชื่อที่ปรึกษาร่วม(ภาษาไทย) (ถ้ามี)

ชื่อที่ปรึกษาร่วม(ภาษาอังกฤษ)

บทคัดย่อ (ขนาด 16 pt หนา Th Sarabun)

(ไม่เกิน 300 คำ) (ขนาด 14 pt Th Sarabun)

ABSTRACT (ขนาด 16 pt หนา Th Sarabun)

(สอดคล้องกับภาษาไทย) (ขนาด 14 pt Th Sarabun)

บทนำ (ขนาด 16 pt หนา Th Sarabun)

(ความเป็นมา ความสำคัญ และเหตุผลในการทำวิจัย) (ขนาด 16 pt Th Sarabun)

วัตถุประสงค์ (ขนาด 16 pt หนา Th Sarabun)

(จะเขียนเป็นข้อๆ ก็ได้ หรือจะเขียนรวมก็ได้) (ขนาด 16 pt Th Sarabun)

วิธีดำเนินการวิจัย (ขนาด 16 pt หนา Th Sarabun)

(ประชากรกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือการวิจัย และการวิเคราะห์ข้อมูล) (ขนาด 16 pt Th Sarabun)

สรุปผลการวิจัย (ขนาด 16 pt หนา Th Sarabun)

(ตอบวัตถุประสงค์ได้) (ขนาด 16 pt Th Sarabun)

อภิปรายผลการวิจัย (ขนาด 16 pt หนา Th Sarabun)

(เอามาอภิปรายเฉพาะประเด็นที่เด่นๆ ไม่ต้องทุกประเด็น) (ขนาด 16 pt Th Sarabun)

ข้อเสนอแนะ (ขนาด 16 pt หนา Th Sarabun)

(ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย และข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย) (ขนาด 16 pt Th Sarabun)

แหล่งอ้างอิง(ขนาด 16 pt หนา Th Sarabun)

(เฉพาะที่ปรากฏในบทความเท่านั้น) (ขนาด 16 pt Th Sarabun)

*นักศึกษา หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2558. (ขนาด 12 pt Th Sarabun)

รูปแบบการเขียนบทความวิชาการทั่วไป

ชื่อเรื่อง(ภาษาไทย) (ขนาด 16 pt หนา Th Sarabun)

ชื่อเรื่อง (ภาษาอังกฤษ)

ตัวอักษรขนาด
12 Th Sarabun

ชื่อ(ผู้เขียนบทความ)ภาษาไทย
ชื่อ(ผู้เขียนบทความ) ภาษาอังกฤษ

E-Mail : veesaad@hotmail.com (ตัวอย่าง)*

บทคัดย่อ (ขนาด 16 pt หนา Th Sarabun)

(ไม่เกิน 300 คำ) (ขนาด 14 pt Th Sarabun)

ABSTRACT(ขนาด 16 pt หนา Th Sarabun)

(สอดคล้องกับภาษาไทย) (ขนาด 14 pt Th Sarabun)

เนื้อหา(ขนาด 16 pt หนา Th Sarabun)

(เนื้อหาตามประเด็นที่นำเสนอ) (ขนาด 16 pt Th Sarabun)

สรุป(ขนาด 16 pt หนา Th Sarabun)

(สรุปสาระสำคัญของบทความตามเนื้อหาที่ได้กล่าวมา) (ขนาด 16 pt Th Sarabun)

แหล่งอ้างอิง(ขนาด 16 pt หนา Th Sarabun)

(เฉพาะที่ปรากฏในบทความเท่านั้น) (ขนาด 16 pt Th Sarabun)

*หน่วยงานของผู้เขียนบทความ

ขั้นตอนการทำวารสาร มจร วิชาการลัสนา

- ตอนที่ 1 รับบทความจากนักศึกษา (และหรือผู้ที่สนใจส่งบทความ)
- ตอนที่ 2 ตรวจสอบรูปแบบตามที่กองบรรณาธิการกำหนด
- ตอนที่ 3 ให้นักศึกษานำไปแก้ไข (ถ้ามี)
- ตอนที่ 4 สรรหาผู้ทรงคุณวุฒิประเมินบทความ
- ตอนที่ 5 ส่งให้ผู้ทรงคุณวุฒิประเมินบทความ
- ตอนที่ 6 ให้นักศึกษานำไปแก้ไขตามที่ผู้ทรงคุณวุฒิแนะนำ (ถ้ามี)
- ตอนที่ 7 กรณีที่นักศึกษากำหนดไม่ได้ให้ไปปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษา (ถ้ามี)
- ตอนที่ 8 บรรณาธิการตอบรับผ่านการพิจารณาบทความและผู้เขียนบทความ
- ตอนที่ 9 จัดหน้าสารบัญในการจัดพิมพ์
- ตอนที่ 10 ส่งโรงพิมพ์

หลักเกณฑ์การเสนอบทความจากงานวิจัยเพื่อตีพิมพ์ในวารสาร

1. เป็นบทความที่ไม่เคยตีพิมพ์ที่ไหนมาก่อน
2. เป็นบทความวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา ด้านสังคมศาสตร์ ศึกษาศาสตร์ ศาสนาและปรัชญา
3. ภาษาไทยและอังกฤษผ่านการตรวจสอบถูกต้องทางภาษาก่อนส่งกองบรรณาธิการ
4. บทความต้องมีบทคัดย่อทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ โดยให้บทคัดย่อภาษาไทยอยู่ก่อนบทคัดย่อภาษาอังกฤษ
5. ในกรณีที่บทความไม่ผ่านการพิจารณา กองบรรณาธิการจะแจ้งให้ผู้เขียนบทความทราบ
6. การอ้างอิงในเนื้อเรื่องใช้รูปแบบ นามปี เช่น (สมศรี มาสาย, 2554. น. 12) และ สมศรี มาสาย (2554, น. 23) Dessler, G.(2004 : pp. 3) สำหรับบรรณานุกรม ให้ใช้รูปแบบ APA6 หรือรูปแบบของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย โดยเรียงภาษาต้นภาษาไทยไว้ก่อนภาษาอังกฤษดังที่ปรากฏตามตัวอย่างดังต่อไปนี้

หลักเกณฑ์ในการเขียนแหล่งอ้างอิงในบทความ

1. หนังสือ

ชื่อผู้เขียน./ (ปีที่พิมพ์)./ชื่อหนังสือ./ครั้งที่พิมพ์./เมืองที่พิมพ์./สำนักพิมพ์.
ชื่อหนังสือ./ (หน้า/เลขหน้า)./สถานที่พิมพ์./สำนักพิมพ์.

ตัวอย่าง

แสง จันทร์งาม. (2544). *พุทธศาสนวิทยา*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์บุ๊คส์.

2. บทความ

ชื่อผู้เขียนบทความ./ (ปีที่พิมพ์)./ชื่อบทความ./ใน/ชื่อบรรณาธิการ./ (บรรณาธิการ ถ้ามี)./
ชื่อหนังสือ./ (หน้า/เลขหน้า)./สถานที่พิมพ์./สำนักพิมพ์.

ตัวอย่าง

ชัตติยา กรรณสูต. (2547). การสังเคราะห์ผลการศึกษาวิจัยคุณธรรม พฤติกรรมความซื่อสัตย์ของคนไทย: การเชื่อมโยงสู่นโยบาย. ใน ชัตติยา กรรณสูต, เสวณี รัตนวิจิตร, ธัญญา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา และ ขวัญรัก สุขสมถทัย (บรรณาธิการ). *รายงานการวิจัยคุณธรรมพฤติกรรม ความซื่อสัตย์ของคนไทย*. (น. 9-125). กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ.

3. วิทยานิพนธ์หรือคุษฎีนิพนธ์และสารนิพนธ์

ชื่อผู้ทำวิทยานิพนธ์หรือคุษฎีนิพนธ์และสารนิพนธ์./ (ปีที่พิมพ์)./ชื่อวิทยานิพนธ์/(วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต หรือวิทยานิพนธ์ปริญญาคุษฎีบัณฑิต,/ชื่อมหาวิทยาลัย/สถาบันการศึกษา).

ตัวอย่าง

นพพร ไทยเจริญ. (2549). *การสร้างชุดการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์เรื่อง ดินและหิน ในท้องถิ่น สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4*. (วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยบูรพา).

4. บทความในวารสาร

ชื่อผู้เขียนบทความ./ (ปีที่พิมพ์)./ชื่อบทความ/ชื่อวารสาร,/ปีที่หรือเล่มที่/(ฉบับที่(ถ้ามี))/เลขหน้า.

ตัวอย่าง

มะลิวรรณ โคตรศรี. (2548). การพัฒนาโมเดลความสัมพันธ์ เชิงสาเหตุของความสามารถในการแก้ปัญหาทางคณิตศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3. *วารสารวิจัยและวัดผลการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม*, 3(1), 32-48.

5. บทความในจดหมายข่าว

ชื่อผู้เขียนบทความ./ (ปีที่พิมพ์)./ชื่อบทความ/ชื่อจดหมายข่าว,/ปีที่หรือเล่มที่/(ฉบับที่ (ถ้ามี))/ เลขหน้า.

ตัวอย่าง

งานวิจัยที่ได้รับทุนอุดหนุน. (2549). *ข่าวบัณฑิตศึกษามหาวิทยาลัยมหาสารคาม*, 8(1), 2.
ทีมสมองปุด นิเทศศาสตร์คว่ำรางวัล Best Campaign แทคอะวอร์ด ครั้งที่ 9. (2548). *ดอกแก้ว จดหมายข่าว คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 7(34), 3, 6.

6. บทความในนิตยสาร

ชื่อผู้เขียนบทความ./ (ปีที่พิมพ์./วันที่/เดือน)./ชื่อบทความ/ชื่อนิตยสาร,/ปีที่หรือเล่มที่/เลขหน้า.

ตัวอย่าง

ศุภรา กันตะพัฒนะ. (2549, 1 สิงหาคม). เยียวยาหัวใจดวงน้อย ด้วยสองมือแม่. *ชีวจิต*, 8, 26-31.

7. บทความในหนังสือพิมพ์

ชื่อผู้เขียนบทความ./ (ปีที่พิมพ์./วันที่/เดือน)./ชื่อบทความ/ชื่อหนังสือพิมพ์./หน้า/เลขหน้า.

ตัวอย่าง

โกวิท โพธิสาร. (2549, 4 สิงหาคม). สัมผัสโลกวิทยาศาสตร์ นวัตกรรมใหม่ล่าสุด งานสัปดาห์วิทยาศาสตร์' 49. มติชน, น. 33.

ลม เปลี่ยนทิศ. (2549, 7 สิงหาคม). รักในหลวงด้วยการปฏิบัติ: หมายเหตุประเทศไทย. ไทยรัฐ, น. 5.

8. เอกสารของหน่วยงานที่ไม่เป็นเล่ม

ชื่อหน่วยงาน/(ปีที่พิมพ์/วันที่/เดือน)/ชื่อของเอกสาร/เลขที่ของเอกสาร (ถ้ามี).

ตัวอย่าง (จดหมายเหตุ)

กรมศิลปากร. (2445, 27 พฤศจิกายน). ลายพระหัตถ์กรมหลวงดำรงราชานุภาพกราบทูลกรมหลวงเทเวศร์วัชรปการ. เลขที่ 3/197.

หอสมุดแห่งชาติ. (จ.ศ. 1206). จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3. เลขที่ 12.

ตัวอย่าง (คำสั่ง)

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. (2549, 21 มีนาคม). เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการประจำบัณฑิตวิทยาลัย. คำสั่งที่ 0577/2549.

ตัวอย่าง (ประกาศ)

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. (2549, 23 มิถุนายน). เรื่อง เกณฑ์การทดสอบและการเรียนการสอนวิชาภาษาอังกฤษสำหรับนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา (ฉบับที่ 2). ประกาศมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

9. ราชกิจจานุเบกษา

ชื่อกฎหมาย/(ปีที่พิมพ์/วันที่/เดือน)/ราชกิจจานุเบกษา/หน้า/เลขหน้า.

ตัวอย่าง

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542. (2542, 15 กรกฎาคม). ราชกิจจานุเบกษา. น. 42-48.

10. รายงานการประชุมวิชาการ หรือการสัมมนาทางวิชาการ

ชื่อผู้เขียนบทความ/(ปีที่พิมพ์)/ชื่อบทความ/ใน/ชื่อเอกสารการประชุมหรือสัมมนา. (หน้า/เลขหน้า). / สถานที่พิมพ์:/สำนักพิมพ์.

ตัวอย่าง

นิตย์ ไรจน์รัตนวานิชย์ และสิทธิพร นิยมศรีสมศักดิ์. (2549). การศึกษาวิเคราะห์และออกแบบระบบการตรวจสอบคุณภาพภายในสถานศึกษาสำหรับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา. ใน เวทีนำเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา ครั้งที่ 3 (น. 48-50). นครปฐม: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

รณภาพ เอื้อพันธเศรษฐ และวิยะดา ต้นวัฒนากุล. (2548). ทักษะคิดและพฤติกรรมสุขภาพของนักศึกษา

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ใน เอกสารประกอบการประชุมวิชาการครั้งที่ 1 วิจัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 8-10 ธันวาคม 2548. (น. 567-573). เชียงใหม่: ศูนย์บริหารงานวิจัย สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

11. การสัมภาษณ์

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์/(ปี/วันที่/เดือน)/ตำแหน่ง(ถ้ามี)/สัมภาษณ์.

ตัวอย่าง

มหิศร มังคลรังศรี. (2549, 4 สิงหาคม). รองนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดราชบุรี. สัมภาษณ์.

ปรีดิยาธร เทวกุล, ม.ร.ว. (2549, 4 สิงหาคม). ผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย. สัมภาษณ์.

12. เว็บไซต์

ชื่อผู้แต่ง/(ปีที่พิมพ์)/ชื่อเรื่อง/สืบค้น/วัน/เดือน/ปี/เข้าถึงได้จาก/แหล่งสารสนเทศ.

ตัวอย่าง

มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร. (2547). จิตสำนึกและวิญญาณของคนสอนครู. สืบค้นเมื่อ 15 มิถุนายน 2548, เข้าถึงได้จาก <http://www.km.rikp.ac.th>

13. เอกสารทุกประเภทที่ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์ ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์

ตัวอย่าง ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง

รอบรู้นานาชาติ. (2549). กรุงเทพฯ: ภัทรินทร์.

ตัวอย่าง ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์และไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์

ส. กลิ่นหอมหวล. [ม.ป.ป.]. แม่คะนั่งน้ำค้างแข็ง คืออะไร. [ม.ป.ท.]